

P.V.
1

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

4-6

ANUL XXVIII

1978

C U P R I N S U L

pag.

*** Panoplia omeniei — — — — —	171
--------------------------------	-----

DREAPTA ÎNVĂȚĂTURĂ A BISERICII

Prof. dr. PETRU DEHELEANU: Sfintele taine — — — — —	175
---	-----

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII

Arhid. prof. dr. ION N. FLOCA: Conduita patriotică și cetățenească a preotului — — — — —	192
---	-----

S T U D I I

Pr. prof. IOAN G. COMAN: Aspecte ale credinței în nemurire la traco-geto-daci — — — — —	197
Pr. prof. DUMITRU BELU: Conceptul de faptă mintuitoare — —	204
EUGEN ARĂDEANUL: Contribuții la istoria străveche a Episco- piei Aradului — — — — —	215

INDRUMĂRI OMILETICE ȘI CATEHETICE

Pr. ION BUNEA: Darurile Duhului Sfânt — — — — —	227
Pr. prof. SORIN COSMA: Cumpătarăa în cuvînt — — — — —	231
Sf. IOAN GURĂ DE AUR: Cateheza I-a (trad. de Pr. D. Fecioru) —	237

P R O B L E M E P A S T O R A L E Ș I L I T U R G I C E

Pr. prof. dr. DUMITRU CĂLUGĂR: Rolul cazaniilor în formarea vieții religioase și morale — — — — —	247
--	-----

C H I P U R I D E Î N A I N T A Ș I

Dr. AUREL COSMA: Pictorul de biserici Filip Matei — — — —	254
---	-----

U R M E D I N T R E C U T

C. RĂILEANU: Un nou vestigiu paleocreștin, la Caransebeș — —	261
--	-----

D O C U M E N T A R

I. D. SUCIU: Aurel C. Popovici despre preotul Ion Sirbu — — —	268
I. D. SUCIU: Noi informații despre vicarul mitropolitan Dimitrie Petrovici Stoichescu — — — — —	271
Pr. drd. VASILE MUNTEAN: Nicolae Popescu la Lugoj — — —	274
Pr. GHEORGHE NAGHI: Pictorul Nicolae Popescu în documente inedite — — — — —	278

MITROPOLIA BANATULUI

4-6

ANUL XXVIII 1978

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE :

- Președinți :* I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului
P. S. VISARION, Episcopul Aradului
- Vicepreședinți :* P. S. Episcop Vicar TIMOTEI LUGOJANUL
P. S. Arhiepiscop Vicar GHERASIM HUNEDOREANUL
- Membrii :* P. C. Pr. FLOR TEODORESCU, vicar administrativ la
Episcopia Aradului
P. C. Pr. CONSTANTIN COMȘULEA, consilier la Arhi-
episcopia Timișoarei și Caransebeșului
P. C. Pr. SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic
din Caransebeș
- Redactor responsabil :* C. Preot PETRU DOROBANȚU, Centrul epar-
hial al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului
- Redacția și Administrația :* Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900 Timi-
șoara I, bd. Victoriei nr. 7. Cont virament BNRSR,
Filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.

PANOPLIA OMENIEI

Fiecare an aparținător „Deceniului dezarmării“, cum a fost proclamat cel de-al optulea al veacului nostru, 1971—1980, reprezintă o verigă puternică dintr-un lanț care pe măsura strinsei legături ce o statornicește în chip firesc între oamenii de bine de pretutindeni, doritori de înfrățire și pace, încătușează tot mai mult forțele potrivnice vieții și progresului. Șitotuși legătura dintre ani, însăși curgerea vremii, oglindește strădania deusă și roada ei, o stare de inegalabil dinamism, parte integrantă în procesul unei deliberări conștiente a oamenilor ce își simt întocmai responsabilitatea față de istoria pământului pe care trăim. Într-adevăr, în fața intensificării accentuate a cursei înarmărilor, a goanei nestăvilite de perfecționare în special a armamentului nuclear, popoarele caută certitudinilor climatului pașnic ce nu-l poate da decât încetarea unui joc macabru. Multiplele posibilități de informare pe care le deține lumea contemporană furnizează date îndestulătoare pentru a îngrijora, dar și pentru a acționa în consecință. E suficient pentru oricine a cunoaște doar câteva dintre dutele înscrise în „Anuarul Institutului Internațional de cercetări în problema păcii“ pentru a-și da seama că nu poate rămâne nepăsător în fața primejdiei permanente pe care înarmarea o reprezintă pentru omenire.

Astfel se constată că în cei treisprezece ani ce s-au scurs de la acordul pentru interzicerea parțială a experiențelor nucleare, prezentat ca prim pas spre interzicerea totală s-au efectuat 593 explozii, mai multe decât în întreaga perioadă precedentă. Apoi că în lume există azi echivalentul a circa 1.000.000 de bombe atomice „tip Hiroșima“ sau că anual 330—350 miliarde de dolari se cheltuiesc pentru perfecționarea mijloacelor de distrugere, bomba cu neutroni numărându-se între cele mai recente și că toate cheltuielile militare întrec de două ori cheltuielile mondiale pentru sănătate și de 15 ori ajutorul acordat țărilor în curs de dezvoltare.

Costul însuși al armamentului modern întrece cu mult pe acela marcat în cel de-al doilea război mondial. De exemplu dacă atunci un tanc a costat 40.000—70.000 de dolari, în prezent se ridică la aproape un milion dolari (ca tipul „Leopard-2“), dacă un submarin a costat atunci 5 milioane dolari, prețul de cost al submarinului „Polaris“ din 1972 dotat cu rachete intercontinentale, a ajuns la 250 milioane dolari, iar submarinul atomic „Trident“ va costa 1,5 miliarde dolari.

Cifrele s-ar putea înmulți, făcând să urce vertiginos spirala unui grafic amenințător. Semnalele de alarmă însă nu au întârziat să apară da-

torită vigilenței oamenilor doritori de pace, bunăvoință și frăție. Așa se explică afirmarea lor prin reprezentanții legitimi cei mai de nădejde, exponenți ai voinței unanime a locuitorilor Terei. Cu deosebită satisfacție pot fi citate lucrările comisiei pentru încetarea cursei înarmărilor și pentru dezarmare a Adunării Mondiale a Constructorilor Păcii, ale mișcării Pugwash, ale Comitetului pentru dezarmare de la Geneva. Desigur că acțiuni pe această latură privind pacea și securitatea popoarelor sînt depuse pretutindeni prin efortul comun, ele luînd o amploare din ce în ce sporită. S-ar putea arăta în acest sens rezultatele Conferinței general-europene. De asemenea negocierile de la Viena cu privire la reducerea unor forțe în Europa, fiind cunoscut și aceea că 80 la sută din totalul cheltuielilor militare mondiale revin statelor semnatare ale Acordului final al Conferinței general-europene de la Helsinki.

În acest cadru nu pot fi ignorate monopolurile și toate obstacolele ce stau în calea folosirii pașnice mai ales a energiei nucleare. Întreaga evoluție a evenimentelor demonstrează ineficacitatea actualelor structuri de negocieri pentru dezarmare inspirate în esență de conceptul depășit al controlului înarmărilor. Securitatea omenirii are nevoie de o nouă strategie a dezarmării, de un impuls decisiv dat eforturilor în această direcție, concrete și reale vizînd în primul rînd dezarmarea nucleară. Acestui înalt scop îi este consacrată cu toată însuflețirea Sesiunea extraordinară a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite pentru dezarmare din mai — iunie 1978.

Apare azi, mai mult ca oricînd și cu o evidență pregnantă faptul că dezarmarea reprezintă cheia securității mondiale, în plus chiar, a existenței și dezvoltării omenirii. Trecerea la măsurile eficace ale dezangajării militare și dezarmării este așadar o problemă politică și nu numai tehnică, căci există o legătură strînsă între obiectul destinderii politice și cel al destinderii militare, elementul fundamental al amîndurora acestora reprezentîndu-l eliminarea cu desăvîrșire din raporturile dintre state a politicii de forță și de amenințare cu forța.

Dezarmarea în ochii opiniei publice mondiale se impune ca singura opțiune posibilă, conjugată de asemenea cu problema dezvoltării. De aceea e necesară o cotitură în modalitatea de abordare a problemei, iar sesiunea specială a O.N.U. este o ocazie deosebit de prielnică pe care omenirea întreagă nu poate să o scape.

Aci contextul obligă a sublinia faptul că țara noastră a acordat dintru început o mare importanță sesiunii înaltului for internațional, ocupînd un loc de cînstă în comitetul ei pregătitor. De altfel de mai multă vreme România s-a recomandat în toată această acțiune cu inițiative dintre cele mai apreciate. De citat bunăoară bogăția de idei și valoarea practică a documentului programatic intitulat „Poziția României în problemele dezarmării, în primul rînd a dezarmării nucleare și în instaurarea unei păci traînice în lume”, prezentat la O.N.U., ca și a studiului întocmit în cadrul O.N.U. — la inițiativa și sub președinția reprezentantului României — asupra consecințelor economice și sociale ale cursei înarmărilor; totodată

consecvența cu care militează țara noastră pentru sporirea rolului O.N.U. în domeniul dezarmării, pentru îmbunătățirea activității comitetului de dezarmare de la Geneva. Atitudinea principală a conducerii statului nostru, personal Președintele Nicolae Ceaușescu a inspirat de asemenea ideea ca toate statele participante la Conferința general-europeană să-și asume angajamente ferme privind reducerea bugetelor militare, desființarea bazelor și retragerea trupelor străine de pe teritoriile altor state, reducerea treptată a armamentelor naționale, crearea de zone de pace și colaborare lipsite de arme nucleare. Acelorași țeluri le răspunde și inițiativa cuprinsă în Declarația statelor participante la Tratatul de la Varșovia, adoptată cu prilejul Consfătuirii de la București, din noiembrie 1976, privind încheierea între statele participante la Conferința general-europeană a unui tratat referitor la nefolosirea primele, unul împotriva altuia a armelor nucleare.

Împreună cu întregul popor ce și-a dat fără șovăire în mod constant adevărate la asemenea inițiative de rezonanță internațională ale înțelepției conducerii a statului nostru, s-a numărat și clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române. Prin delegații săi legiuți Biserica noastră și-a adus partea sa la reușita lucrărilor legate de problemele menționate a forurilor internaționale creștine ca de pildă Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Bisericilor Europene, Conferința Creștină pentru Pace, mai ales în subcomisia pentru dezarmare a acesteia. Ea intuiește în modul cel mai concret faptul că întreaga cursă a înarmărilor departe de a fi cum uneori se pretinde, o cale sigură pentru menținerea păcii sub pretextul echilibrului care rezultă, riscă dimpotrivă o încordare a situației internaționale. Or, există metode mult mai eficace de statornicire a păcii și care în același timp sînt și vrednice de adevărata demnitate umană.

În concordanță cu alte Biserici și cu religiile lumii, Biserica Ortodoxă Română a acționat potrivit principiilor creștine de totdeauna în sensul sporirii eforturilor pentru dezarmare, pentru înlăturarea primejdiilor armamentului nuclear, pentru interzicerea armelor chimice și bacteriologice, etc. O prezență deosebită caută să înregistreze pe latura mobilizării opiniei publice a responsabilității tuturor creștinilor pentru traducerea în viață a măsurilor privind dezarmarea. Ea nutrește certitudinea că învățătura creștină cu privire la pace și dreptate socială își găsește aplicare și în domeniul dezarmării.

În acest chip visul de totdeauna al omenirii, al unei lumi fără arme devine realitate și în conștiința slujitorilor și închinătorilor altarelor, bine știind că numai în condițiile păcii se pot realiza năzuințele spre frumusețile cele veșnice. Chiar dacă nu arareori în vechime existau la unele popoare divinități ale războiului, la aceleași erau totuși mai mult cîntate zeitățile care purtau armura înțelepciunii și a păcii. Nu Marte, ci Atena a durat monumente ale genului omenesc menit să înfrunte veacurile. Căci așa cum spune înțelepciunea de altădată, verificată de-a lungul vremii: „Inter arma silent musae“ ceea ce ar semnifica că atunci cînd vorbesc armele, tac artele.

Făcînd referire la însăși textul Sfintei Scripturi, apare concludentă însemnătatea pe care o are desființarea armelor pentru asigurarea unei păci durabile, căci dacă în Vechiul Testament Dumnezeu este înfățișat ca Domnul Savaot sau al oștirilor, al puterilor cerești, acest lucru vizează tocmai sensul spiritual, proorocul Isaia zicînd chiar: „El va judeca neamurile și la popoare fără de număr va da legile Sale. Preface-vor săbiile în fiare de pluguri și lănciile lor în seceri. Nici un neam nu va mai ridica sabia împotriva altuia și nu va mai învăța răboiul“ (2, 4—4). Literatura creștină, tradiția Bisericii, preferă a vorbi de război nu în sensul conflictelor armate dintre oameni, și pe care le detestă, ci în acela al unei lupte nevăzute și susținute împotriva forțelor întinericului, a feluritelor patimi aducătoare de distrugere și moarte. Contra unor atari forțe desigur nu se poate purta război cu armele obișnuite, ci doar cu cele spirituale potrivit cuvintelor Apostolului Neamurilor Sf. Pavel: „Pentru aceea luați toată armătura lui Dumnezeu ... avînd mijlocul încins cu adevărul și îmbrăcîndu-vă cu platoșa dreptății și încălțați picioarele voastre, gata fiind pentru evanghelia păcii. În toate luați pavyza credinței, cu care veți putea să stingeți toate săgețile cele arzătoare ale vicleanului. Luați și coiful mintuirii și sabia Duhului, care este cuvîntul lui Dumnezeu“ (Efeseni 6, 13—17).

Iată adevăratul arsenal creștin, nu alcătuit din unelte ucigătoare, ci din cele mai rivnite virtuți umane, puse în slujba vieții și progresului. Este așadar vorba de o panoplie a omeniei ce etalează nu ceea ce este împotriva omului, ci ceea ce e în slujba acestuia, o reală imagine a împărăției păcii și bunăvoinții, în hotarele căreia tăișul sabiei se transformă în cel al plugului, în chipul minunat sugerat magistral de prea cunoscuta sculptură „Să prefacem săbiile în pluguri“, a artistului Evgheni Vucetici, întruchipare pentru actualitate a viziunii profetice necesară a se împlini. Și cu această certitudine oamenii cinstiți independent de fire sau crez întîmpină cu inimi mari hotărîrile înaltului for al înțelegerii popoarelor globului terestru. Căci cu toții vor să vadă în locul armelor însingurate, strălucitoarea armură a armoniei desăvîrșite pe pămînt, iar în locul zăngănitului de arme, vor să audă glasul biruinței omeniei purtat prin cele mai minunate realizări pașnice spre alte lumi.

DREAPTA ÎNVĂȚĂTURĂ A BISERICII

SFINTELE TAINE

de : Prot. dr. PETRU DEHELEANU

Sfintele taine sînt lucrări văzute, prin care se împărtășesc darurile nevăzute ale Sfintului Duh. Forma lor văzută este cerută de firea omenească a credinciosului care în acest chip e mai convins de împărtășirea cu adevărat a darului nevăzut al Sfintului Duh. Mintuitorul însuși, cînd împărtășea vreun dar, vreo vindecare, se folosea de mîini, de suflare și de alte forme externe văzute, spre a întări convingerea în împărtășirea cu adevărat a acelui dar, sau a acelei vindecări.

Sfintele taine sînt în număr de șapte : 1. *Botezul*, 2. *Mirungerea*, 3. *Cuminecătura*, 4. *Pocăința*, 5. *Preoția*, 6. *Nunta* și 7. *Maslul*.

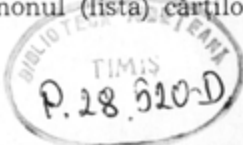
În Sfînta Scriptură găsim dovezi despre fiecare din cele șapte taine.

Numărul „șapte“ are în Biblie și un înțeles simbolic, însemnînd o *totalitate*, o *deplinătate*, ceva întreg. În acest înțeles este folosit în Apocalipsă, unde totul este redat în figuri și înțeles profetic și simbolic. (De exemplu : „șapte biserici“, „șapte îngeri cu șapte trîmbițe“, „șapte peceti“, „șapte cupe“, „șapte călăreți“ etc.). Ele împărtășesc așadar deplinătatea darurilor prin Biserică și corespund atît cu numărul șapte al darurilor Sfintului Duh (Isaia 11, 2—3), cît și cu totalitatea trebuințelor sufletești ale credincioșilor. Astfel, *Botezul* produce nașterea din nou, *Mirungerea* ajută la creșterea și întărirea curăteniei primită în Botez, *Cuminecătura* dă ca hrană trupul și singele Domnului, *Pocăința* înfăptuiește curățirea de păcate săvîrșite după Botez, *Preoția* dă Bisericii conducători duhovnicești, săvîrșitori ai sfintelor taine și învățători ai cuvîntului dumnezeesc, *Cununia* aduce binecuvîntarea și sfințenia legăturii dintre doi soți în căsătorie, iar *Maslul* aduce vindecare de bolile trupului și ale sufletului.

Vreme de 15 veacuri nimeni n-a tăgăduit vreuna din cele șapte taine. Abia în veacul al 16-lea s-au ivit în Apus reformatori ai credinței creștine care resping toate cele șapte taine.

Aceste lucrări sfinte nu sînt simple lucrări simbolice, închipuitoare, deoarece Sfînta Scriptură ni le prezintă ca *taine* care nu numai închipuie, ci înfăptuiesc aieva sfințirea.

Rînduiala săvîrșirii sfintelor taine se cuprinde în cărțile bisericești, care se bazează pe Tradiția apostolică și care datează din primele veacuri ale creștinismului, cînd canonul (lista) cărților biblice ale Testamentului

Nou era deja încheiat. Istoria Bisericească ne dovedește că sfintele taine au existat continuu în practica Bisericii, în toate veacurile și pretutindeni.

Botezul. Botezul este taina prin care se dobîndește iertarea de păcatul strămoșesc. Prin această taină se înfăptuiește o „naștere din nou“. Cei botezați devin membri ai „împărăției cerurilor“, adică ai Bisericii.

1. *Botezul creștin, adică cel lăsat nouă de Hristos, nu trebuie confundat cu cel al lui Ioan Botezătorul.* Căci Botezul lui Ioan nu era o taină, ci numai un simbol, care prin spălarea cu apă numai închipuia, dar nu și înfăptuia curățirea sufletului. Ioan Botezătorul însuși ne-o spune: „Eu unul vă botez cu apă, spre pocăință dar cel ce vine după mine... vă va boteza cu Duhul Sfînt și cu foc“ (Matei 3, 11; Ioan 1, 33 ș.a.), deci Botezul care va urma va fi curățitor. Ne-o spune și Mîntuitorul, adresîndu-se Apostolilor: „Ioan a botezat cu apă, iar voi vă veți boteza cu Duhul Sfînt“ (Faptele Apostolilor 1, 5). Ne-o spun și Apostolii prin practica lor, împărtaşind Botezul creștin unora care-l avuseseră pe cel al lui Ioan. (Vezi la Faptele Apostolilor 19, 1—6).

2. *Botezul creștin este o taină și nu un simbol.* Căci, după cuvîntul Scripturii, el este *naștere din nou și naștere de sus, din apă și din Duh* (Ioan 3, 3—7), este *înnoire* (Romani 6, 3—5), făcută prin lucrarea Sfîntului Duh (Tit 3, 5) și este împărtaşit *spre iertarea păcatelor* (Faptele Apostolilor 2, 38). Așadar el este o lucrare sfîntă văzută, prin care se înfăptuiește darul nevăzut al Sfîntului Duh, curățitor al tuturor păcatelor, ceea ce un simbol nu poate înfăptui.

3. *Botezul creștin este de neapărată trebuință pentru mîntuire.* Fără el nimeni, oricine ar fi și de orice vîrstă, nu poate intra în împărăția lui Dumnezeu, după cum i-a spus Mîntuitorul lui Nicodim: „De nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea să intre în împărăția lui Dumnezeu“ (Ioan 3, 3—7). Se spune „cineva“, deci oricine mic sau mare. Păcatul strămoșesc se moștenește de toți oamenii (Iov 14, 4; Romani 5, 12), încît toți se zămislESC și se nasc cu el (Psalmi 50, 7). Numai o naștere din nou, din apă și Duhul Botezului, poate curăți acest păcat, făcînd ca făptura cea nouă, născută prin Botez, să poată intra în împărăția lui Dumnezeu ca mădular al Bisericii lui Hristos (I Petru 3, 21 ș.a.). Deci Botezul este deopotrivă de trebuință pentru mîntuire, tuturor credincioșilor.

4. *Încă în Testamentul Vechi ni s-a dat mărturie că și pruncilor va trebui să li se împărțăsească Botezul.* Astfel se spune la Facere 17, 9—14 și Iov 12, 3 că *tăierea împrejur s-a dat întîi lui Avram și slugilor lui ca vîrstnici, iar apoi, tuturor copiilor de parte bărbătească, încă la opt zile după naștere.* Iar la Coloseni 2, 11—13 ni se spune că *tăierea împrejur închipuia Botezul creștin și că acum, Botezul este tăiere împrejur nefăcută de mînă.* Așa fiind, precum s-a dat tăierea împrejur, așa se dă și Botezul, adică la prima generație adulților, iar apoi pruncilor. La Ieșire cap. 14 ni se arată că la *trecerea prin Marea Roșie* au trecut toți: și copiii ca și vîrstnicii. Iar la I Corinteni 10, 1—2 ni se spune că *acea trecere mîntuitoare prin apa mării era o închipuire a Botezului.* Urmează că și

prin apa Botezului trebuie să treacă toți spre a scăpa de robia păcatului și că pruncii nu pot fi despărțiți de părinți și lăsați în primejdie.

5. *La-nceput, când s-a răspindit în lume credința creștină, nu puteau fi botezați decât cei convertiți și anume, pe baza credinței lor în Iisus Hristos.* Se cerea de la ei mai întâi credință și pocăință și abia apoi erau botezați (Marcu 16, 16; Matei 28, 19; Faptele Apostolilor 2, 38; 8, 12; 10, 33—34; 16, 14—15 ș.a.). Dar aceasta nu era o lege a Botezului, pentru toți și pentru totdeauna, ci era o practică doar pentru prima generație de creștini, așa cum tăierea împrejur era la prima generație pentru vîrstnici și numai apoi aceștia aveau s-a dea copiilor, anume, îndată după naștere. Iar legea Botezului este că nimeni nu se poate mintui fără el, fie prunc, fie în vîrstă. Iar aceasta este o lege pentru toți creștinii.

6. *Copiii pot să fie botezați.* Aceasta rezultă mai întâi din faptul pe care l-am constatat, că fără Botez nimeni („cineva”) nu se poate mintui. Nu este cu puțință ca pruncii credincioșilor să nu poată primi Botezul și să rămîie sub osînda de a nu se putea mintui pînă la o anumită vîrstă. Ei nu pot avea credință, dar o mărturisesc alții, anume, nașii. Sfînta Scriptură ne dă dovezi că credința altora poate aduce cuiva cel mai mare folos. De exemplu Mintuitorul a vindecat pe *sluga din Capernaum* pentru credința stăpînului său (Matei 8, 5—18), a vindecat pe *fiica Hananiencii* pentru credința mamei sale (Matei 15, 22—28), a vindecat pe *fiul lunatic* pentru credința tatălui său (Matei 17, 14, 14—18) a înviat pe *fiul văduvei din Nain* pentru credința mamei sale (Luca 7, 11—13) și pe *fiica lui Iair* pentru credința tatălui ei (Luca 8, 41—55). Iar pe de altă parte, Mintuitorul i-a îndreptățit pe nași prin cuvintele: „*Cine vă primește pe voi, pe mine mă primește*” (Matei 10, 40—41); și „*oricine va primi în numele meu pe unul din acești copii, pe mine mă primește*” (Marcu 9, 37). În Corint exista chiar și obiceiul de a se boteza unii în locul altora care muriseră nebotezați (I Corinteni 15, 29). Obiceiul provenea probabil din botezarea copiilor pentru credința nașilor. Mintuitorul a zis: „*Lăsați pruncii să vie la mine*” (Matei 19, 14). Dar cum pot merge copiii la Hristos (la Botez), de nu-i vor duce părinții și nașii, așa cum atunci i-au adus mamele?

7. *Sfînta Scriptură ne dă cazuri din practica Apostolilor despre botezarea copiilor.* Sfîntul Apostol Pavel a botezat *casa lui Ștefana* (I Corinteni 1, 14), *casa Lidiei* (Faptele Apostolilor 16, 14—15), *casa temnicerului din Filipi* (Faptele Apostolilor 16, 32—33). În toate cazurile acestea, „*casa*” însemnează familia, iar familia însemnează părinți și copii. Fără copii există numai soț și soție, dar nu familie. Mai cu seamă în cazul văduvei Lidia, cuvîntul „*casă*” e grăitor, căci din cine se putea compune casa sau familia unei văduve, dacă nu din ea și copiii ei? Avînd copii majori, o văduvă nu putea fi, în V. T. capul familiei. În Duminica Pogorîrii Sfîntului Duh, după predica Apostolului Petru, s-au botezat într-o singură zi „*trei mii de suflete*” (Faptele Apostolilor 2, 41). E cu neputință să nu fi fost între ei și copii, mai ales că nu se spune ca de obicei: bărbați și femei, ci „*suflete*”. Iar în cazul botezării *Samariei întregi* prin Diaconul Filip (Faptele

Apostolilor 8, 4—16), este cu neputință să nu fi fost botezați și copiii deodată cu părinții lor.

8. *Istoria bisericească mărturisește că practica botezării copiilor este de la-nceputul creștinismului, deodată cu Noul Testament și cu Biserica.* Ea nu este o inovație introdusă mai târziu, nu este o falsificare a credinței, ci o întărire a ei. Vreme de 15 veacuri nimeni nu s-a ridicat împotriva acestei practici. Abia începînd din veacul al 16-lea, au început unii reformatori în Apus a înlătura tainele din credința și din viața lor. Azi, la noi le înlătură neoprotestanții de toate felurile. De aceea, n-au nici în credință, nici în practică botezarea copiilor.

9. *Botezul se împărtășește o singură dată.* Căci el este naștere (Ioan 3, 3—7), care nu poate fi decît una singură. În al doilea rînd, odată ce Botezul curățește păcatul strămoșesc, care este unul, la ce ar mai trebui repetat? Celelalte păcate, personale, se pot curăți prin alte taine. Chiar și în cazuri de lepădări de credință, la întoarcerea din nou în Biserică, Botezul nu se dă a doua oară.

10. *Numai episcopii și preoții pot săvîrși Botezul.* Căci Botezul este taină, iar ei, ca urmași ai Apostolilor în preoție, sînt administratori ai tainelor (I Corinteni 4, 1).

11. *În Noul Testament se spune despre unii că au fost mîntuiți prin credință. Dar aceasta nu înseamnă că Botezul nu e taină, de neapărată trebuință.* Astfel, dacă i se spune sutașului Corneliu și temnicerului din Filipi că prin credință se vor mîntui ei și casa lor (Faptele Apostolilor 11, 14 și 14, 31), nu înseamnă că credința i-a mîntuit și că Botezul ar fi venit doar ca o pecete sau dovadă a mîntuirii lor. Botezul este o taină de neapărată trebuință. Dacă cineva s-ar putea naște din nou altfel decît prin Botez, atunci la ce ar mai avea trebuință de Botez, mai ales cînd Botezul ar fi doar un simbol. Pentru Corneliu și pentru temnicerul din Filipi, credința le-a fost mîntuitoare numai pentru că i-a dus la Botez, fără care nu se puteau mîntui.

12. *Cuvintele: „Cel ce va crede și se va boteza se va mîntui” nu trebuie să le înțelegem îngust.* (Marcu 16, 16) La fel nici altele asemănătoare (Matei 28, 19; Faptele Apostolilor 2, 38). Căci ele se referă la răspîndirea Evangheliei la prima generație de creștini, cînd desigur, se cerea mai întîi propovăduirea și sădirea convingerii, cărora abia apoi le urma Botezul. Atunci nu se putea face altfel. Dar aceasta nu constituie o regulă, sau o lege a Botezului, ci numai o practică la primii creștini. Regula Botezului este alta, anume, că fără el nu este cu putință mîntuirea (Ioan 3, 3—7). Deci el este întîiul și abia apoi vin credința și pocăința.

13. *Dacă Mîntuitorul s-a botezat numai la 30 de ani nu însemnează că Botezul copiilor nu e valabil.* Căci Mîntuitorul nu s-a botezat cu Botezul taină, ci cu botezul simbol, al lui Ioan, despre care se spune precis, că e cu totul diferit de Botezul creștin. Pe atunci, Botezul creștin nici nu exista încă, ci era numai anunțat. Pe de altă parte, Mîntuitorul n-a avut păcate (nici strămoșesc, nici personale), ca să se curățească de ele prin Botezul taină. Mîntuitorul n-avea trebuință decît de un botez simbol, prin

care să Se facă cunoscut că își începe lucrarea publică. Prin Botez, Mîntuitorul i-a spus lui Nicodim că se intră în împărăția lui Dumnezeu. Această împărăție încă nu exista, ci era anunțată numai apropierea ei. Ea s-a înființat prin învierea și înălțarea la cer a Domnului, cînd El a devenit Împărat. Deci numai după ce a luat ființă această împărăție, a putut exista Botezul ca taină. Despre vîrsta la Botez, Sfînta Scriptură nu precizează nici 30 de ani, nici 15—16 ani, nici 8—10 zile, dar precizează că Botezul este de neapărată trebuință tuturor credincioșilor și că Hristos Domnul S-a botezat la 30 de ani cu botezul lui Ioan, care e altul decît cel așezat mai tîrziu de El. Aceasta înseamnă că în Botez nu vîrsta botezatului este importantă, ci lucrarea și efectele lui. Pe baza aceasta, vîrsta trebuie redusă cît mai mult, pentru a nu pierde copiii credincioșilor aceste efecte. Dacă vîrsta ar fi importantă, Sfînta Scriptură n-ar fi trecut-o în tăcere.

14. *Mîntuitorul a spus că împărăția cerurilor este a celor ce sînt ca pruncii* (Matei 19, 14 ; 18, 3). Dar aceasta nu înseamnă că ea este a pruncilor și că pruncii pot fi lipsiți de Botez. Dimpotrivă, cei ce sînt ca pruncii sînt cei ce au primit Botezul, care i-a născut din nou, adică i-a făcut nou născuți. Iar cînd Mîntuitorul a spus tot atunci : „*Lăsați pruncii să vie la mine*“, înțelege : Aduceți-i la mine, — ca și atunci mamele. Căci pruncii nu pot merge singuri, de nu vor fi duși de alții. Iar a-i duce la El, înseamnă a-i boteza. Nici cuvintele Apostolului Pavel, că pruncii din părinți creștini sînt *sfinți*, nu pot fi înțelese că i-ar exclude pe copii de la Botez, sau că ei n-ar avea nevoie de Botez. „Sfînțenia“ lor nu este lăuntrică, săvîrșită de Sfîntul Duh (I Corinteni 7, 14). Ea este numai o curățenie oarecare, externă, trupească. Copiii nu moștenesc sfînțenia părinților, după cum nici soții întreolaltă, deși sînt „un trup“, cînd unul din ei este nebotezat, el nu se poate lipsi de Botez, oricît s-ar sfinți prin soțul botezat.

15. *Botezul nu poate fi săvîrșit în orice apă și cu o singură afundare*. Căci deși Sfînta Scriptură pomenește numai de apă și de afundare („botez“ înseamnă afundare în apă), fără nici o altă precizare (Faptele Apostolilor 8, 36—38 ; 10, 47), totuși, ne vine în ajutor Sfînta Tradiție și istoria bisericească. Ele ne arată că mai întîi se face sfințirea apei și abia apoi Botezul și că Botezul se face prin trei afundări, în numele fiecărei Persoane a Sf. Treimi aparte. Așa s-a săvîrșit Botezul în primele veacuri și cei de atunci știau mai bine cum trebuie și cum e corect.

Mirul (Mirungerea). Prin sfînta taină a *Mirului* i se împărtășește celui botezat darul Sfîntului Duh, pentru creșterea și întărirea lui în viața cea nouă de după Botez.

1. *Așezarea tainei sfîntului Mir a fost anunțată de Mîntuitorul*. El a zis : „*Cel ce crede în mine, riuri de apă vie — precum a zis Scriptura — vor curge din pîntecele lui*“. Sfîntul Evanghelist Ioan, tilcuind aceste cuvinte, adaugă : „*Iar aceasta a zis-o despre Duhul pe care aveau să-l primească cei ce cred într-însul. Căci pînă atunci Duhul nu fusese dat, pentru că Iisus nu fusese încă preamărit*“ (Ioan 7, 38—39). De aici rezultă că și această taină, ca și toate celelalte, a putut fi practică numai după

ce Iisus a fost preamărit prin învierea și înălțarea Sa la cer. Și într-adevăr, ea a fost practică numai apoi, dar încă în timpurile apostolice.

2. *La-nceput, taina sfintului Mir se numea „Punerea mîinilor“*. Se numea așa, fiindcă așa se împărtășea : prin punerea mîinilor. Era împărtășită numai de către Apostoli și numai celor botezați. Astfel, cînd s-a încreștinat Samaria, primind Botezul prin diaconul Filip, Apostolii au trimis acolo pe Petru și pe Ioan, ca să împărtășească celor botezați taina „Punerii mîinilor“ (Faptele Apostolilor 8, 14—19). Deasemenea, în Efes, Apostolul Pavel a împărtășit această taină unora pe care i-a botezat cu Botezul lui Iisus și care nu avuseseră pînă atunci decît botezul lui Ioan (Faptele Apostolilor 19, 1—6).

3. *Taina „Punerii mîinilor“ se împărtășea uneori la o vreme oarecare după Botez*. Așa a fost cazul la samarinenii încreștinați, din cauză că nu se găsea acolo vreun Apostol. Alteori însă, cum a fost cazul în Efes, unde era prezent Apostolul Pavel, se împărtășea deodată cu Botezul. Apostolul Pavel scrie efesenilor : „Nu întristați Duhul cel Sfînt al lui Dumnezeu, întru care ați fost pecetluiți în ziua rîscumpărării“ (Efeseni 4, 30). „Ziua rîscumpărării“ în care au fost pecetluiți nu poate să însemneze altceva, decît ziua în care au fost ei rîscumparați, adică ziua botezării lor. De aici rezultă că taina „pecetluirii“ cu punerea mîinilor, azi numită a Sfîntului Mir sau a Mirungerii, se împărtășea de obicei deodată cu Botezul.

4. *Azi, această taină se numește „a sfintului Mir“ sau a Mirungerii* (a ungerii cu sfîntul Mir). Motivul este următorul : Înmulțindu-se numărul creștinilor și scăzînd mereu cel al Apostolilor, s-a ajuns a fi cu neputință ca această taină să fie împărtășită numai de Apostoli. Urmășii Apostolilor, episcopii, încă erau puțini și erau așezați în centre foarte îndepărtate de unii credincioși. De aceea, s-a simțit trebuința ca și preoții, care sînt mai aproape de credincioși și care sînt ajutători și delegați ai episcopilor, s-o poată împărtăși. Iar fiindcă în Sfînta Scriptură taina aceasta se numește și „ungere“, „pecetluire“ (II Corinteni 1, 21—22; I Ioan 2, 20—27), „curgere“ (Ioan 7, 38—39), punerea mîinilor Apostolilor s-a înlocuit prin *ungerea* celui botezat de către preoți cu Mir, care este sfînțit numai de soborul episcopilor Bisericii autocefale, în Joia Mare, după un ritual anumit. Astfel, fondul tainei a rămas același și numai forma împărtășirii s-a schimbat. La împărtășirea acestei taine, preotul rostește formula : „Pecetea darului Duhului Sfînt“, așa cum este numită ea în Sfînta Scriptură (II Corinteni 1, 21—22; Efeseni 4, 30 ș.a.). Să nu ne smintească faptul că în Sfînta Scriptură nu întîlnim numirea de taină a sfîntului Mir. Biserica a avut motive serioase să ajungă la forma de azi a acestei taine, fără să iasă din cadrul Bibliei și fără să schimbe fondul ei.

5. *Cel botezat are trebuință și de taina Mirungerii*. Căci în Botez, el primește darul Sfîntului Duh spre iertarea păcatului strămoșesc și a celorlalte păcate (dacă este vîrstnic), pe cînd în taina sfîntului Mir se împărtășește un alt dar, anume, acela de a stăruii și de a spori în curățenia primită prin Botez. Sfîntul Duh este același, dar darurile lui sînt diferite (I Corinteni 12, 4—6).

6. *Sfîntul Duh nu este împărtășit direct, ci prin sfintele taine*. Așa

este și în cazul împărtășirii lui la cel botezat, pentru stăruirea lui în curățenia Botezului. Este adevărat că în cazul botezării sutașului Corneliu, Sfântul Duh a fost împărtășit direct, chiar și unor păgini nebotezați. Dar aceasta a fost numai o abatere de la regulă, o excepție. Dumnezeu poate face asemenea excepții, când în înțelepciunea Sa află de bine. Dar în mod obișnuit, Dumnezeu împărtășește pe Sfântul Duh prin sfintele taine. Aceasta este scopul pentru care ni le-a dat.

Cuminecătura. Cuminecătura, Euharistia sau Împărtășania este taina împărtășirii, sub chipul pîinii și vinului, cu însuși trupul și singele Domnului. Anunțarea așezării acestei taine a făcut-o Mîntuitorul cînd a spus că El este „pîinea vieții” și că cine va mîncea trupul Lui și va bea singele Lui, va fi viu în veci (Ioan 6, 48—58). Iar așezarea ei a făcut-o la Cina cea de taină (Matei 26, 27—28).

1. *Sfînta Cuminecătură este o taină și nu o simplă cină simbolică.* În ea, pîinea și vinul se prefac în Trupul și Singele Domnului și aduc iertarea păcatelor. La Cina cea de taină, Mîntuitorul, dînd Apostolilor Săi pîine și vin, le-a zis : „*Luați mîncăți, acesta este trupul meu ... Beți dintru acesta toți, acesta este singele meu, al legii celei noi, care pentru mulți se varsă, spre iertarea păcatelor*”. Dacă Mîntuitorul a spus despre pîine că este Trupul său și despre vin că este Singele Său, însemnează că, prin puterea Duhului Sfînt, pîinea și vinul s-au prefăcut în trupul și singele Său. Mîntuitorul a spus despre fiecare din ele că este și nu că înseamnă, simbolizează, sau închipuie Trupul și Singele Său. Iar dacă împărtășirea cu această pîine și cu acest vin aduce iertarea păcatelor, însemnează că ele nu mai sînt pîine naturală și vin natural, ci însuși Trupul și Singele Său, așa cum a spus Mîntuitorul ; și însemnează, mai departe, că ele alcătuiesc o taină mai presus de minte. Sf. Apostol Pavel ne spune : „*Paharul binecuvîntării pe care-l binecuvîntăm, nu este, oare, împărtășirea singelui lui Hristos ?*” (I Corinteni 10, 16). De aceea zice același : „*Cine ne-vrednicie mănîncă pîinea sau bea paharul Domnului, vinovat va fi de trupul și de singele Domnului. Cerceteze-se deci omul pe sine și numai așa să mănînce din această pîine și să bea din acest pahar. Căci cine mănîncă și bea fără să-și dea socoteală de trupul Domnului, mănîncă și bea osîndă sieși*” (I Corinteni 11, 27—29). Pentru o mîncare obișnuită nu se cere atîta pregătire și cercetare de sine. Ea nu aduce celui ce o mănîncă osîndă, cîtă vreme e menită pentru întreținerea vieții. Numai cînd ea este însuși Trupul și Singele Domnului, cum este în Cuminecătură, credinciosul trebuie să fie pregătît cu grijă pentru primirea ei.

2. *Numai episcopii și preoții legiuîți, la sf. liturghie, pot săvîrși sfînta Cuminecătură.* Prin rugăciuni speciale ale acestora în sf. altar, la sf. liturghie, Sfîntul Duh preface pîinea și vinul în trupul și singele Domnului. Așa cum un aliment, în cîteva ore după consumarea lui este transformat în celule vii, organice, devenind o unitate cu organismul omului, așa pîinea și vinul din sf. Cuminecătură sînt transformate în Trupul și Singele Domnului. Ele însă își păstrează forma de pîine și vin, pentru ca

cel ce se împărtășește cu ele să nu se îngrozească, ci să le aibă înainte tot sub forma de hrană naturală.

3. *Vinul sfintei Împărtășanii este Singele Domnului. El este numit „al Legii celei noi“.* Se știe că Legea Veche a fost așezată prin sînge de jertfă (Ieșire 24, 8). Acel sînge de animale jertfite închipuia singele (moartea pentru păcat) a călcătorilor Legii, deoarece păcatul numai prin sînge (moarte) putea fi ispășit (Evrei 9, 22), moartea fiind plata păcatului (Romani 6, 23). Mîntuitorul arată că și Legea nouă se instituie prin sînge, anume, prin singele vărsat pe Cruce, dar care este același cu cel din paharul Cuminecăturii. Căci Domnul despre acesta a zis că este „al Legii celei noi“, făcîndu-l prin aceasta absolut același cu cel de pe Golgota. Singele de jertfă din Vechiul Testament nici nu putea fi împlinit în Noul Testament prin sînge simbolic (vin), ci tot prin sînge adevărat. Singele din Sf. Cuminecătură este așadar cu adevărat singele Jertfei de pe Golgota.

4. *La Cina cea de taină, Mîntuitorul numește vinul „rodul viței“, dar nu se referă la vinul Cuminecăturii* (Matei 26, 29; Marcu 14, 25). Sf. Ev. Luca ne arată amănunțit că la Cina cea de taină au fost consumate două pahare de vin, iar cuvintele „rodul viței“ au fost spuse cu privire la primul pahar, care într-adevăr, conținea vin natural, pe cînd însă sfînta Cuminecătură a fost așezată după Cină, la al doilea pahar, căci la acesta a spus Mîntuitorul: „Acesta este singele meu“ (Luca 22, 17—20) și deci, acesta nu mai era un simplu rod al viței.

5. *Consumarea trupului și singelui Domnului trebuie înțeleasă tainic și duhovnicește, nu după înțelesul natural.* Cînd Mîntuitorul a fost înțeles greșit cu privire la anunțarea așezării sfintei Cuminecături ca Trup și Sînge al Său, a spus: „Duhul este care dă viață, trupul nu folosește nimic. Cuvintele pe care vi le-am spus sînt duh și viață“ (Ioan 6, 54—63). Apostolii înțeleseseră greșit, anume, că vor trebui să mănînce Trupul Lui și să bea Singele Lui, ca niște mîncători de oameni. Înțelesul adevărat se vede la Cina cea de taină, cînd a fost așezată sfînta Cuminecătură, anume, că pîinea este Trupul, iar vinul este Singele Domnului. Acestea numai la înfățișare sînt pîine și vin. În acest înțeles mîncăm Trupul și bem Singele Lui. E un înțeles înalt, spiritual.

6. *Sfînta Cuminecătură este și o masă de aducere aminte și mai este și o jertfă.* Este o masă comemorativă, căci Mîntuitorul a spus la așezarea ei: „Aceasta să faceți întru pomenirea mea“ (Luca 22, 19; I Corinteni 11, 24—25). Și deasemenea, Apostolul Pavel: „De cîte ori mîncăți această pîine și beți acest pahar, moartea Domnului vestiți, pînă la venirea lui“ (I Corinteni 11, 26). Dar, cum am văzut mai sus, ea nu este numai atît, ci este și o sfîntă taină, care aduce „iertarea păcatelor“. Cuminecătura este apoi și o jertfă, anume, Jertfa de pe Golgota, căci Mîntuitorul a zis că Trupul și Singele Său din sfînta Cuminecătură „se frînge“ și „se varsă“ pentru noi, spre iertarea păcatelor. Dar, iarăși, Cuminecătura nu este numai jertfă. Ca jertfă, ea este aceeași cu cea de pe Golgota, cu deosebirea că este nesîngeroasă. Cuminecătura nu este o repetare a Jertfei Domnului de pe Golgota, căci aceea s-a făcut o singură dată pentru

toți și pentru totdeauna. Ci este numai o *actualizare*, o *permanentizare* a aceleia, în scopul de a face ca roadele aceleia să poată fi mereu prezente în noi pînă la a doua venire. Între Jertfa de pe Golgota și jertfa euharistică nu este deosebire. Deci, sf. Cuminecătură este și o *masă comemorativă*, este și o *jertfă*, dar mai ales este o *taină* sfîntă.

7. *La sfînta Liturghie se aduc cinci pîini (prescuri), dar numai una este pentru Împărtășanie.* Celelalte patru sînt aduse pentru cinstirea Sfinților (prooroci, apostoli, mucenici, ș.a.), pentru cei vii și pentru cei morți. Apostolul Pavel spune : „*Fiindcă o pîine este, un trup sîntem și noi cei mulți, căci toți ne împărtășim dintr-o pîine*“ (I Corinteni 17). Iar aceasta însemnează că în ori cîte locuri se săvîrșește sfînta Cuminecătură, în fiecare din acestea este același trup și sînge ale Domnului, unic și întreg, care produce unitatea desăvîrșită și între membrii Bisericii, aceasta fiind și ea „trupul lui Hristos“ (Efeseni 5, 23).

8. *Pîinea și vinul din sfînta Cuminecătură se împărtășesc credincioșilor deodată și nu separat.* La-nceput, ca și la Cina cea de taină, ele erau date separat. Dar cum unii nu consumau pîinea, adică Trupul Domnului, ci o rețineau pentru scopuri de vrăjitorie, Biserica a hotărît ca ele să se dea împreună și de-a dreptul în gură, spre a fi consumate și a nu fi folosite în scopuri necuviincioase.

9. *Numai preoții pot săvîrși și împărtăși sfînta Cuminecătură.* Sfinții Părinți din primele veacuri ale creștinismului spun că nici îngerii din cer nu o pot săvîrși. De fapt, nici preoții, nu ei o săvîrșesc, ci Sfîntul Duh. Ei numai se roagă lui Dumnezeu ca să trimită pe Sfîntul Duh și să prefacă pîinea și vinul aduse la sf. liturghie, în trupul și sîngele Domnului. Și numai preoții au darul special al Preoției, în baza căruia săvîrșesc slujbele sfînte.

10. *Sfînta Cuminecătură se împărtășește numai în urma altei taine : a Pocăinței.* Căci ea nu este o simplă mîncare obișnuită. Pentru primirea ei se cere pregătire. Apostolul Pavel scrie : „*Cerceteze-se deci omul pe sine și numai așa să mănînce din această pîine și să bea din acest pahar*“ (I Corinteni 11, 27—29). Această cercetare de sine, a cugetului, este sfînta taină a Pocăinței, deci nu o pocăință oarecare. Numai copiii, la Botez, pot fi împărtășiți fără să fi primit taina Pocăinței, din motive ușor de înțeles.

Pocăința. Pocăința este taina sfîntă a iertării păcatelor prin dezlegarea dată de preotul duhovnic, pe baza recunoașterii și mărturisirii păcatelor, a căinței pentru ele și a hotărîrii de îndreptare. Fiindcă în această taină se face mărturisirea păcatelor sau spovedania, ea se mai numește și *Spovedanie*, sau *Mărturisire*.

1. *Trebuie să facem deosebire între o pocăință oarecare, ca virtute și Pocăința ca taină.* Pocăința este și recunoașterea păcatelor, căința pentru ele și hotărîrea de îndreptare, atît cît cerea Ioan Botezătorul (Matei 3, 1—3) și de asemenea Mîntuitorul la-nceputul lucrării Sale publice (Matei 4, 17). Pocăința aceasta însă nu este taină, ci numai o virtute, o lucrare făcută de credincios numai prin puterile sale. În Pocăința taină se adaugă

și ceea ce dă Dumnezeu : iertarea păcatelor. Căci mintuirea se înfăptuiește numai prin împreună lucrarea lui Dumnezeu cu cea a omului. Nici omul credincios nu se poate mântui singur, fără Dumnezeu, Nici Dumnezeu nu-l mântuie dacă el nu dă dovadă că vrea. Numai în acest caz Pocăința este completă, adică taină.

2. *Puterea de a ierta păcatele în taina Pocăinței a dat-o Mintuitorul Apostolilor.* El le-a zis : „Ori cîte veți lega pe pămînt vor fi legate și în ceruri și ori cîte veți dezlega pe pămînt vor fi dezlegate și în ceruri“ (Matei 18, 18). „Luați Duh Sfînt ; căroră veți ierta păcatele vor fi iertate și căroră le veți ține vor fi ținute“ (Ioan 20, 20—23). Desigur, iertare se dă numai celui ce face pocăință și care o cere (Ioan 1, 8—9). Iar puterea aceasta a trecut de la Apostoli și la urmașii lor, deoarece numai prin aceștia a putut să rămîie Hristos „pînă la sfîrșitul veacului“, cum a făgăduit (Matei 28, 20). Sînt destule cazuri biblice în care Apostolii au folosit puterea de a lega și dezlega păcatele. Astfel, Apostolul Pavel a legat (a scos dintre membrii Bisericii) pe nelegiuitul din Corint, iar după ce acesta s-a îndreptat, l-a primit din nou. (I Corinteni cap. 5 și II Corinteni 2, 5—11). Pe Imeneu și pe Alexandru „i-a dat satanei“ (I Timotei 1, 20). În Efes, „mulți din cei ce crezuseră, veneau și se mărturiseau și spuneau faptele lor“ (Faptele Apostolilor 19, 18). Ei „veneau“ la Apostolul Pavel cu pocăință, spre a li se împărtăși dezlegarea păcatelor și a-și întregi astfel pocăința.

3. *Pilda despre Fiul Risipitor ne arată în ce constă Pocăința întreagă, ca taină.* Ea constă din pocăința simplă adică : 1. recunoașterea și mărturisirea păcatelor ; 2. căința și uriciunea față de păcate și 3. hotărîrea de îndreptare ; la acestea se adaugă apoi 4. iertarea de la Dumnezeu prin dezlegarea dată de preot și 5. epimonia sau canonul, ca deprindere în bine, în opoziție cu păcatul. Canonul nu este pedeapsă, ci medicament. Fiul Rătăcit și l-a cerut singur : să nu mai fie tratat ca fiu, ci ca argat. La fel și Zahau : oferă jumătate din avuție și despăgubirea cu de patru ori a celor pe care-i nedreptățise.

4. *Taina Pocăinței se împărtășește numai celor ce se pregătesc a primi sfînta Cumîncătură.* Iar pocăința simplă, ca virtute, se poate face ori cînd, sau chiar permanent. Sf. Apostol Pavel zice : „Cercetează-se omul pe sine și numai așa să mănînce din această pîine și să bea din acest pahar“ (I Corinteni 27—30). Această „cercetare de sine“ nu poate fi o pocăință simplă, ci numai o Pocăință taină.

5. *Pocăința e și o trebuință firească a credincioșilor.* Un păcat greu produce mustrare de cuget și nu poate rămîne multă vreme ascuns. Mulți făptuitori de rău se denunță singuri, fie autorităților, fie numai în cercuri restrînse de prieteni, care „în secret“ dau mai departe secretul, devenind pînă la urmă dezvăluit tuturor. Unii nu pot trăi cu greutatea păcatului, încercînd să se scape de ea prin sinucidere. Iar alții nu pot muri pînă ce nu-și destăinuie păcatul ce-i apasă. Se adevărește cuvîntul că „nimic nu este ascuns care să nu iasă la lumină“ (Matei 10, 26 ; Evrei 4, 13). Mijlocul cel mai sigur pentru a scăpa de greutatea păcatelor este sf. taină a Pocăinței. Căci o pocăință oarecare nu este de ajuns. Dar oricîtă pocăință

am face, simplă sau taină, nu trebuie să ne numim „pocăiți“, nici să ne credem mintuiți, căci aceasta nu mai e pocăință, ci mîndrie, care vine de la cel rău și care este de-a dreptul împotriva pocăinței.

6. *Spovedania nu se mai face în public, ci în secret, în fața preotului.* Biserica a avut motive serioase pentru înlăturarea publicității spovedaniei. În secret, credinciosul se destăinuie mai ușor și chiar și așa, el adeseori caută să-și ascundă anumite păcate. Mărturisirea secretă nu dă altora dreptul de a se socoti mai drepti și de a disprețui pe cel ce se spovedește sincer. De altfel, secretul sau publicitatea spovedaniei nu este ceva esențial. Biserica o poate alege pe cea mai potrivită, care are mai puține neajunsuri. Fie secretă, fie publică, mărturisirea e făcută în fața lui Dumnezeu mai întii și abia apoi în fața oamenilor, ori a preotului mărturisitor. Chiar și preotul este numai un martor, care administrează puterea de a „dezlega“ pe care i-a dat-o Dumnezeu. Iar credincioșii ca public nu iau nici o parte activă. Pentru a înlătura orice urmări rele, Biserica a impus secretul mărturisirii, sub pedeapsa depunerii din preoție a preotului care nu-l respectă.

7. *În taina Pocăinței, mărturisirea păcatelor trebuie făcută în fața preotului.* Căci dacă la Iacob 5, 17 se spune: „Mărturișiți-vă unul altuia păcatele și vă rugați unul pentru altul“, cuvintele „unul altuia“ și „unul pentru altul“ înseamnă „credinciosul preotului“ și „preotul pentru credincios“. În context (vers. 14—15) se arată limpede că „unul“ înseamnă credinciosul, iar „altul“ înseamnă preotul. E și firesc să fie așa, deoarece numai preotul are puterea de a „dezlega“. O mărturisire în fața altui credincios, sau în fața tuturor ar putea însemna o simplă recunoaștere a unor greșeli, dar nu o pocăință ca taină. Iar pe de altă parte, rugăciunile pentru credincioși, fie bolnavi, fie sănătoși, le face preotul (Iacob 5, 17; Evrei 5, 1).

8. *În Vechiul Testament, cei ce făceau pocăință se adresau direct lui Dumnezeu pentru iertare și nu prin preot.* Așa a făcut David zicînd: „Mîluiește-mă Dumnezeule ... și de păcatul meu mă curățește“ (Psalmi 50, 3—5; 32, 5). Dar pe atunci așa era firesc, căci încă nu exista Pocăința ca taină și nici Preoția cu darul dezlegării. Există numai o pocăință simplă.

9. *Și noi ne adresăm adeseori direct lui Dumnezeu.* În rugăciunea „Tatăl nostru“ zicem: „Și ne iartă nouă păcatele noastre ...“. De asemenea, în orice moment de pocăință zicem: „Doamne, mînuiește-mă ...“; „Doamne auzi-mă“ ... etc. Dar aceasta nu face de prisos mijlocirea preotului în taina Pocăinței, nici nu înlătură folosul tainei însăși. Oricînd putem cere iertare de la Dumnezeu direct. Dar mijlocul cel mai sigur pentru obținerea acestei iertări este taina Pocăinței.

10. *Pot oare preoții să ierte păcatele?* Căci și ei sînt oameni cu păcate. Iar în Biblie citim: „Cine poate să ierte păcatele, decît singur Dumnezeu? (Luca 5, 21). Într-adevăr, preoții nu pot ierta păcatele. Ei însă mijlocesc această iertare, prin darul ce-l au. Iertarea vine de la Dumnezeu. Preotul este și el om cu păcate. Dar și Apostolul Petru a fost păcătos, lepădîndu-se de Domnul și totuși, a primit acest dar, de a „dezlega“ păcatele. La fel și Apostolul Ioan, care zice că nici nu există om fără păcate

(I Ioan 1, 8) și tot așa Apostolul Pavel, care se numește cel dintii dintre păcătoși (I Timotei 1, 15). Și totuși, erau Apostoli și aveau acest dar de la Mîntuitorul (Ioan 20, 22—23, etc.). Și cum Mîntuitorul le-a făgăduit să rămînă cu ei pînă la sfîrșitul veacului, însemnează că rămîne cu urmașii lor (episcopii și preoții), care moștenesc așadar și darurile lor.

Preoția. Taina prin care se împărtășește darul Sfîntului Duh de a conduce, de a învăța și de a săvîrși cele sfinte în Biserica lui Hristos este *Hirotonia*, fiind împărtășită cu rugăciuni speciale și punerea mîinilor. Cum însă conducerea, învățarea și săvîrșirea celor sfinte în Biserică sînt atribuțiile preoției, taina care le împărtășește se numește și taina *Preoției*, sau a *Punerii mîinilor preoției*, spre deosebire de cea a Mirului, care se numea simplu „Punerea mîinilor”. Cei ce au darul Preoției alcătuiesc împreună *clerul*.

1. *Biserica se compune din cler și credincioși, adică din păstori sau conducători și credincioși.* Apostolul Pavel spunea clerului din Efes : „*Luați amînte de voi și de toată turma peste care Duhul Sfînt v-a pus pe voi episcopi ca să păstoriți Biserica Domnului . . .*” (Faptele Apostolilor 20, 28). Deci „păstorii” sînt așezați de Duhul Sfînt (printr-o taină sfîntă) și nu de credincioși, nici de la sine (vezi și I Petru 5, 1—2).

2. *Nu toți credincioșii, ci numai cei ce au darul Preoției pot îndeplini serviciul de preot.* Apostolul Pavel scrie : „*Pe unii i-a pus Dumnezeu în Biserică : mai întii apostoli, al doilea profeți, al treilea învățători . . . Oare toți sînt apostoli ? Oare toți sînt prooroci ? Oare toți sînt învățători ? . . .*” (I Corinteni 12, 28—29 ; Efesenii 4, 11 ; Romani 12, 6—8 ; I Petru 4, 10). Același Apostol ne spune că nimeni nu poate propovădui fără *apostolie*, adică fără Preoție (Romani 10, 15). Mîntuitorul n-a încredințat multîmilor predicarea Evangheliei și calitatea de păstori ci celor ce i-a ales în acest scop. Și în Testamentul Vechi, preoția era rezervată numai urmașilor lui Aron și seminției lui Levi (Numeri cap. 3, 4, 8, 17 ș.a.). Încercarea lui Core, Datan și Abiron de a se face de la sine preoți, le-a adus pedeapsa cumplită : pămîntul i-a înghițit de vii (Numeri 14). Pe regele Uzia, care a încercat la fel, l-a umplut îndată lepra (II Cronici 16, 16—21). În Testamentul Nou, vinovăția ar fi și mai mare, deoarece și preoția este mai mare.

3. *Preoția Noului Testament este un dar special, împărtășit prin taina Hirotoniei (Punerii mîinilor Preoției).* Așa a primit Preoția în gradul de episcop în Efes Timotei prin Apostolul Pavel, care mai apoi îi scrie : „*Nu fi nepăsător față de darul ce este în tine, care ți s-a dat prin proorocie, cu punerea mîinilor preoției*” (I Timotei 4, 14). Și altădată iarăși : „*Te îndemn să ții aprins darul lui Dumnezeu care este în tine prin punerea mîinilor mele*” (II Timotei 1, 6). Cînd i-a așezat pe cei șapte Diaconi, propuși de obștea credincioșilor, Apostolii, „*după ce s-au rugat, și-au pus mîinile peste ei*” (Faptele Apostolilor 6, 6). La fel Pavel și cu Varnava, prin orașele pe unde treceau, „*cu rugăciuni și cu ajunări*” le-au hirotonit preoți în *fierea bisericii*” (Faptele Apostolilor 14, 23). Că Preoția este taină, în care printr-o formă văzută se împărtășește un dar nevăzut al Sfîntului Duh,

rezultă și din cuvintele lui Pavel către „prezbiterii“ din Efes (Faptele Apostolilor 20, 28).

4. *Preoția are trei grade sau trepte: episcop, presbiter sau preot și diacon.* Episcopii sînt urmașii Apostolilor, preoții sînt urmașii celor 70 de ajutători ai Apostolilor (Luca 10, 1), iar diaconii sînt urmașii celor șapte diaconi (Faptele Apostolilor 6, 1—6). Episcopii au gradul cel mai înalt al Preoției. La-nceput, ei se numeau și „presbiteri“, după cum și presbiterii se numeau și „episcopi“ (Tit 1, 5—9). După nume nu se deosebeau, deoarece și unii și alții erau episcopi, adică *supraveghetori* și deasemenea presbiteri, adică *bătrîni*. Se deosebeau însă după slujba, adică după drepturi și funcțiuni. Pe episcopi i-au hirotonit, fie un Apostol (I Timotei 4, 14; II Timotei 1, 6), fie mai mulți episcopi (Faptele Apostolilor 13, 2), iar pe preoți, un episcop (Tit 1, 5—9; I Timotei 3, 1—7; 5, 22), care apoi avea și drepturi asupra lor, de exemplu: de a-i sfătui (I Timotei 4, 6; 5, 1—25; 6, 1—20; II Timotei 2, 22—26), de a-i pedepsi, sau de a-i distinge (I Timotei 5, 17—20) și peste tot, de a le fi mai mari (II Timotei 4, 2). *Presbiterii* sau *preoții* săvîrșeau totul în locul și în numele episcopului care i-a rînduit, afară de taina Hirotoniei, rezervată episcopilor. Iar *diaconii* („slujitori“) au rolul de a-i ajuta pe episcopi și pe preoți la săvîrșirea celor sfinte. Drepturile lor se mărginesc la propovăduire și în mod excepțional la săvîrșirea Botezului.

5. *S-au mai introdus și alte grade preoțești, dar numai onorifice sau administrative.* Scopul a fost de a face deosebire între unii și alții de același grad. Astfel, la gradul de episcop există *arhiepiscop, mitropolit, patriarh*; la cel de preot, *sachelar, iconom, iconom stavrofor*, precum și *protopop* sau *protoiereu* (administrativ) iar la diacon, *protodiacon* sau *arhidiacon*. Acestea nu sînt grade ale Preoției, ci numai distincțiuni, acordate în temeiul cuvintelor de la I Timotei 5, 17, prin sfințire numită *Hirotesie*.

6. *Preoția trebuie să aibă continuitate neîntreruptă de la Apostoli pînă azi.* Căci darul Preoției nu poate fi împărtășit decît de cei ce-l au. Iar o dată întrerupt, el nu mai poate fi continuat. Nimeni nu-l poate da, cînd lui îi lipsește.

7. *Preoții au dreptul de a fi întreținuți de credincioșii lor.* Iar credincioșii au datoria de a-i întreține. Mîntuitorul a spus că oricine, dacă lucrează, este vrednic să primească plată (Luca 10, 4—7). Iar Sf. Apostol Pavel spune că fiecare trebuie să trăiască din rodul muncii lui, așa cum era și în Testamentul Vechi (I Corinteni 9, 7—14). El scrie: „*Cel care primește cuvîntul învățăturii, să facă parte învățătorului din toate cîte are*“ (Galateni 6, 6). „*Învățătorul*“ este preotul în rolul lui de învățător al credincioșilor în cele sfinte.

8. *Credincioșii datorează preoților ascultare și cinstire deosebită.* Apostolul Pavel scrie: „*Ascultați pe învățătorii voștri și vă supuneți lor, fiindcă ei priveghează pentru sufletele voastre, avînd să dea de ele seamă, ca să facă aceasta cu bucurie și nu suspinînd, lucru care n-ar fi spre folosul vostru*“ (Evrei 13, 17). „*Învățătorii*“ înseamnă aici preoții, ca învățători ai credincioșilor în cele ale mîntuirii (vezi și I Tesaloniceni 5, 12—13).

9. *Preoții sînt numiți „părinți”, ca săvîrșitori ai Botezului.* Căci Botezul este „naștere”. Așa fiind, credincioșii devin „fii” ai preoților, fiind și sub îngrijirea lor duhovnicească. Pe Timotei îl botezase Pavel (Faptele Apostolilor 16, 1—4) și de aceea îl numește „fiu” al său (I Timotei 1, 21; II Timotei 1, 2 ; 2, 1). Tot așa îl numește și pe Tit, botezat de el (Tit 1, 4). Iar Corintenilor le spune că el le este singurul „părinte”, ca unul care i-a născut pe ei în Hristos (I Corinteni 4, 15). Iar dacă așa este, atunci cuvintele Mîntuitorului : „*Voi să nu vă ziceți învățător, că unul este învățătorul vostru ... și să nu numiți tatăl vostru pe pămînt pe nimeni, că tatăl vostru unul este, cel din ceruri ...*” (Matei 23, 8—10) nu pot avea înțeles contrar constatate mai sus. Într-adevăr, Mîntuitorul, prin aceste cuvinte îi sfătuiește pe învățăceii Săi să nu fie ca fariseii, care din mîndrie, se făceau șefi de școli, ca să poată fi numiți „învățători” și „părinți” și să li se dea mai multă cinstire. Dacă și Apostolii ar face așa, avînd fiecare școala sa și învățăceii săi, nici ei n-ar mai fi una, nici învățătura lor. Ori, ei trebuie să fie egali, ca „frați”, avînd ca Tată pe Dumnezeu, iar ca Învățător pe Iisus Hristos. Dacă Apostolii au devenit totuși „învățători” și „părinți”, aceasta deci nu este în contradicție cu cele de mai sus.

10. *Preoție au numai cei hirotoniți valid. Preoție universală nu există.* Căci deși uneori credincioșii sînt numiți „preoți”, acest cuvînt nu are înțelesul obișnuit (vezi I Petru 2, 5, 9 ; Apocalipsa 1, 6 ; 5, 10). Astfel, la I Petru 2, 5 — toți credincioșii sînt numiți „preoție sfîntă”. Dar ei mai sînt numiți tot acolo : „pietre vii”, „casă duhovnicească”. Ei ca preoți, aduc „jertfe duhovnicești”. Deci, toate cuvintele au alt înțeles decît cel obișnuit, iar cuvîntul „preoție” care este în strînsă legătură cu ele, trebuie și el să aibă alt înțeles decît cel obișnuit. Înțelesul lui este că, spre deosebire de păgîni, creștinii sînt ca o preoție, care slujește în chip plăcut lui Dumnezeu, fără însă a fi și de fapt preoți. În continuare, la vers. 9 ei sînt numiți „preoție împărătească”. Dar și poporul din Testamentul Vechi a fost numit așa (Ieșire 19, 6 ; Isaia 61, 6) și totuși, numai cei din seminția lui Levi și urmașii lui Aron aveau preoție în înțelesul obișnuit, altora fiindu-le cu totul oprită. Cum a înțeles Petru cuvîntul „preoție” ne-o spune el însuși mai departe, la 5, 1—4 unde face deosebire între preoți și credincioși, precizînd anume, că nu toți sînt preoți.

11. *Preoților li se cere o serioasă pregătire școlară, atît generală, cît și specială.* Ei trebuie să fie la nivelul credincioșilor iar nu întîrziați și depășiți. Pe lîngă aceasta, ei trebuie să-și fi însuși cit mai mult din vastă cultură teologică, în școli teologice (seminarii și institute universitare). Este adevărat că Apostolii n-au avut pregătire școlară și diplome. Dar ei au avut școala de mai bine de trei ani a Mîntuitorului. Acolo au învățat cea mai multă teologie, încît toate școlile de Teologie creștină de 20 de veacuri nu fac altceva, decît să desprindă și să dea mai departe altora înalta lor învățătură. Pe de altă parte, lor le-a stat în ajutor și Duhul Sfînt (Matei 13, 11 ; I Corinteni 11, 23 ; 7, 10 ; II Corinteni 12, 1 ; Galateni 1, 12 ș. a.). Așa fiind, nu se poate spune că Apostolii n-au avut școli înalte și că deci, nici preoții nu trebuie să aibă.

12. *Lucrările sfinte săvârșite de preoți au efect, independent de viața morală a acestora.* Efectul lor depinde de harul care vine prin darul preoției și nu de viața și purtarea preotului, după cum medicamentul are efect independent de viața medicului și după cum sămînța încolțește în pămînt independent de curățenia mîinii semănătorului. Harul lucrează prin puterea ce o are în el și nu prin cea a omului. Iar preotul nu propovăduiește învățătura și viața sa, ci cuvîntul Domnului și Evanghelia. Chiar despre fariseii păcătoși, care nu erau preoți, Mîntuitorul a zis: „*Toate cite vă vor zice vouă, faceți-le și păziți-le, dar după faptele lor nu faceți, că ei zic, dar nu fac*“ (Matei 23, 3).

13. *Preoții au îmbrăcăminte specială și ținuta deosebită.* Dar nu din mîndrie ca fariseii (Matei 23, 5) ci ca semn distinctiv (uniformă) și simbolic, amintind hitonul (cămașa) Mîntuitorului (Ioan 19, 23). Iar dacă poartă barbă, n-o fac împotriva firii, ci după modelul nazireilor din Vechiul Testament (Deuteronom cap. 6). Preoții sînt „cetatea de pe munte“ (Matei 5, 14) care nu se poate ascunde; sînt sfeșnicul care nu poate fi pus sub obroc (Matei 5, 15). Ei trebuie să fie cunoscuți și după ținuta lor externă, care-i reține de la lucruri și locuri rele și care ea însăși este o predică.

14. *Episcopii sînt aleși dintre călugări.* La-nceput și ei erau căsătoriți (I Timotei 3, 2; Tit 1, 6). Dar mai tîrziu, luînd dezvoltare viața călugărească, Biserica a rînduit ca cel puțin episcopii să fie aleși dintre călugări, adică dintre cei ce și-au luat de bună voie votul (angajamentul) fecioriei, sărăciei și ascultării (Matei 19, 12; I Corinteni 7, 25—40; Matei 19, 16—26; Luca 18, 18—27 ș.a.) care se numesc „sfaturi evanghelice“ nefiind obligatorii decît pentru cei ce și le iau de bună voie.

Nunta sau Cununia. Nunta este taina sfîntă prin care se binecuvîntează și se sfințește legătura de căsătorie. Este taina întemeierii familiei creștine. Se mai numește și *Cununie*, deoarece la săvîrșirea ei, pe capetele mirilor se pun cununii. Cuvîntul „nuntă“ are mai mult înțelesul de ospăț, sau petrecere, obișnuită la Cununie.

1. *Cununia este o taină sfîntă și nu o simplă binecuvîntare.* O căsătorie creștină nu poate consta numai din asocierea a două persoane de sex diferit, deoarece între cei doi soți Dumnezeu înfăptuiește o unitate nedespărțită, mai presus de minte, încît ei „nu mai sînt doi, ci un trup“ (Matei 19, 4). „*Taina aceasta este mare*“ zice Apostolul Pavel (Efeseni 5, 32). De aceea, căsătoria creștină nu poate fi lipsită de forma sfîntă văzută, prin care se împărtășește harul nevăzut al Sfîntului Duh. Așa fiind, ea nu poate fi săvîrșită decît de preot.

2. *O căsătorie încheiată prin Cununie nu mai poate fi desfăcută.* Mîntuitorul a zis: „*Ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă*“ (Matei 19, 6; I Corinteni 7, 10—11). Divorțul este posibil numai prin moartea, sau prin căderea în desfrîinare a unuia din soți, ceea ce este asemenea morții (Romani 7, 2—3; I Corinteni 7, 39; Matei 5, 32 și 19, 9). Pentru orice alte motive, căsătoria nu se desface și nu produce văduvie, ci numai desfrîinare și divorț fals.

3. *Apostolul Pavel zice: „Taina aceasta este mare, ci eu înțeleg despre Hristos și despre Biserică“* (Efeseni 5, 32). De aici nu rezultă că Cu-

nunja n-ar fi o taină și că numai unitatea dintre Hristos și Biserică ar fi o taină mare. Căci Apostolul vorbește tocmai despre unitatea în căsătorie, pe care, pentru a fi mai bine înțeleasă, o aseamănă cu unitatea dintre Hristos și Biserică, în care Hristos este „Mirele” (Matei 9, 15 ; 25, 1—10), iar Biserica, „Mireasa” Lui (Apocalipsa 22, 17). Dacă cele două legături de unitate (cea dintre soți și cea dintre Hristos și Biserică) sînt asemenea, atunci, dacă una din ele este „taină mare” la fel este și cealaltă.

4. *Rînduiala sau ceremonialul acestei taine provine din Sfînta Tradiție.* Căci Sfînta Scriptură nu precizează rînduiala nici uneia din taine, nici măcar pe cea a Botezului.

Maslul. Maslul este taina vindecării de bolile trupului și ale sufletului, prin rugăciuni făcute de preoți, credincioșilor bolnavi, după o anumită rînduială și prin ungerea de către ei cu untdelemn sfințit.

1. *Maslul este o taină și nu o simplă ungere simbolică.* Aceasta rezultă din cuvintele sfîntului Iacob : „Este cineva bolnav între voi ? Să cheme preoții Bisericii și să se roage pentru el, ungîndu-l cu untdelemn întru numele Domnului. Și rugăciunea credinței va mîntui pe cel bolnav și Domnul îl va ridica ; și de va fi făcut păcate se vor ierta lui” (Iacob 5, 14—16). Deci e vorba de o lucrare sfîntă văzută, care constă din rugăciuni și ungere făcute de preoți și în care se împărtășește darul nevăzut al Sfîntului Duh de „a mîntui” și de a „ridica” pe credinciosul bolnav, precum și de „a-i ierta păcatele”. Maslul întrunește deci toate condițiile unei taine. Maslul are în vedere și bolile sufletești (păcatele), din care se nasc viciile, patimile, poftetele, etc. care de multe ori pot fi direct cauze ale bolilor trupesti.

2. *Această sfîntă taină se săvîrșește de mai mulți preoți.* Și iată de ce : Cînd Mîntuitorul i-a trimis pe ucenici la propovăduire, dîndu-le în-sărcinarea să săvîrșească și această taină, i-a trimis „cite doi” (Marcu 6, 7 ; 12—13). La Iacob 5, 14 citat mai sus, deasemenea este vorba de „preoți”, adică de mai mulți. De aceea, Biserica a rînduit ca numărul preoților săvîrșitori să fie mai mulți, anume șapte, căci se aprind șapte lumînări, se citesc șapte rugăciuni, șapte apostole, șapte evanghelii și se face șapte ungeri, închipuind cele șapte daruri ale Sfîntului Duh (Isaia 11, 2—3). Numai în caz de mare necesitate, numărul preoților poate fi redus la cinci, trei, sau chiar doi. Nici despre această taină, Sfînta Scriptură nu ne dă amănunte. Ne arată însă că ea a existat și că a fost practică de Apostoli. Amănuntele ni le dă Sfînta Tradiție.

3. *Nu toți credincioșii bolnavi se vindecă prin Maslu.* Efectul tainei depinde în primul rînd de tăria credinței celui ce o primește. Mîntuitorul n-a făcut minuni în părțile Nazaretului, din cauza „necredinței lor” (Marcu 6, 1 ; 5—6). Iar celor pe care i-a vindecat le-a zis : „Fie vouă după credința voastră” (Matei 9, 22, 29 ; 15, 28 ; 8, 10, etc.). În al doilea rînd, noi nu putem ști dacă această taină a avut sau nu efect, cînd cineva, după primirea ei, moare. E posibil ca Dumnezeu să-l mîntuiască pe cineva chemîndu-l la Sine. De altfel, nu vindecarea trupului e lucrul principal, ci a sufletului și nu rămînerea în viață, ci mîntuirea cuiva este lucrarea și scopul de competență al tainei.

4. „Darul vindecării”, de care vorbește Sfinta Scriptură, nu se mai arată. L-au avut Apostolii și unii din primii creștini. Noi însă avem Sfin-tul Maslu, tot de la Domnul. Să nu ne amăgim cu ungeri simbolice, pune-rea mîinilor, sau alte semne simbolice din partea cuiva, oricît de „sfînt” s-ar ține. Credincioșii bolnavi trebuie să se adreseze și medicului, căci „*cei bolnavi au trebuință de doctor*” (Matei 9, 12). Dar ei trebuie să vie și la Hristos, „Doctorul sufletelor și al trupurilor” celor ce cred în El.

CONDUITA PATRIOTICĂ ŞI CETĂŢENEASCĂ A PREOTULUI

de : Arhid. prof. dr. IOAN N. FLOCA

Conduita este felul de a te comporta, manifestarea exterioară a actelor de conştiinţă, modalitatea de acţiune a omului, o manieră de a fi a cuiva care depinde de însuşirile psihice, de caracterul şi de comportamentul fiecăruia. Patriot este un om care îşi iubeşte patria, locul său natal, poporul din care face parte şi ordinea socială realizată de popor şi luptă pentru progresul general. Cetăţean este locuitorul unui stat care se bucură de depline drepturi civile şi social-politice.

Conduita patriotică şi cetăţenească înseamnă felul de a fi al unui cetăţean care plin de dragoste, pătruns de patriotism şi de devotament faţă de patrie şi popor luptă pentru realizarea unei ordini social-politice superioare, progresul şi prosperitatea tuturor.

Conduita, maniera sau felul de a se comporta a preotului ortodox român, ca cetăţean patriot se manifestă în felurite şi variate forme. Printre formele care îl caracterizează mai deplin se pot enumera următoarele :

Conduita cetăţenească o manifestă preoţii prin iubirea sau dragostea faţă de pământul patriei noastre, Republica Socialistă România, frumuseţile şi bogăţiile ei, gata oricând să-l apere. Ei iubesc şi admiră frumuseţile patriei, iubesc munţii cei falnici, dealurile mănoase, cîmpiile bogate, marea cea azurie, cerul ce ne îmbrăţişează, bogăţiile ţării, pădurile umbroase, lanurile cu grâu, livezile bogate, produsele fabricilor româneşti. Iubesc urmele din trecut, cetăţile care străjuiesc culmile, bisericile şi mănăstirile noastre purtătoare ale unor vechi tradiţii naţionale, bisericile în care se cultivă credinţa în Hristos, Domnul Păcii, şi dragostea de Patrie şi popor. Iubesc noile construcţii, fală a strădaniilor de azi ale poporului muncitor, hidrocentralele furnizoare de energie electrică, cooperativele de producţie agricolă producătoare de bunuri materiale, casele de cultură, aşezămintele cele noi. În toate ei văd „puterea creatoare a poporului nostru talentat şi harnic, care schimbă faţa ţării, care îşi plămăieşte o patrie tot mai frumoasă“.

Ca fii ai poporului român, devotaţi năzuinţelor lui de pace şi progres, preoţii Bisericii noastre îşi iubesc poporul din care fac parte, poporul român cu toate năzuinţele lui înalte. Îşi iubesc poporul ca întrupare a naţiunii şi creator al culturii naţionale. Se mindresc cu tradiţiile lui înain-

tate. Prețuiesc pe eroii, pe conducătorii, pe savanții, literații, dascălii, teologii, ierarhii, conducătorii, constructorii de hidrocentrale, uzine și fabrici românești, creatori de bunuri materiale și culturale legați de popor, care au luptat împreună cu poporul și au slujit și slujesc prin opera lor, prin acțiunea lor, interesele superioare ale poporului român făuritor de noi rânduiri, mai bune, mai drepte. Sint mândri că acest popor și-a cucerit libertatea și își făurește acum o viață nouă, o nouă ordine social-economică, mai bună și fericită.

Preoții sint azi alături de oamenii muncii, devotați fii ai patriei socialiste. Se încadrează activ, fără șovăire și plenar în orinduirea nouă socială și de stat socialistă a patriei noastre. Ei sprijină munca poporului, care construiește societatea nouă fără exploatare, societatea socialistă, pașnică, îmbelșugată și fericită.

O formă concretă de manifestare a patriotismului preoțimii noastre este grija deosebită ce o poartă față de avutul obștesc, ca bun național. Preoții Bisericii noastre, de pe poziții proprii și cu mijloace specifice bisericesti, apără patrimoniul cultural național al țării noastre. Ei înțeleg din ce în ce mai mult că proprietatea obștească stă la baza propășirii orinduirii noastre socialiste, că întărirea și apărarea ei este garanția bunăstării materiale și culturale a poporului muncitor și sprijină cu abnegație lupta acestuia pentru apărarea și dezvoltarea ei necontenită. Depun o grijă deosebită față de buna chivernisire și păstrare a avutului obștesc, a bisericilor și așezămintelor bisericesti dat în folosința și grija lor, monumente istorice și de artă, bunuri intrate în patrimoniul cultural național și oferite spre folosință generală. Apără prevederile legii în acest domeniu și învață credincioșii să o respecte. Dezaprobă pe toți aceia care încalcă sau produc daune proprietății obștești, bisericesti și naționale — bunurile aparținând Bisericii și Statului ca bunuri ale patrimoniului național cultural — păstrate în Biserică și spre folosul ei. Toate acestea le socotesc îndatoriri și drepturi pe care preoții și le asumă cu dragoste și devotament.

O vie expresie a conduitei patriotice și civice a preoților Bisericii noastre este și noua atitudine față de muncă, care în condițiile actuale a devenit o datorie de onoare a fiecărui cetățean capabil de muncă, principalul criteriu de apreciere a oamenilor. Participarea lor alături de toți oamenii muncii, la munca patriotică pentru efectuarea unor lucrări de interes obștesc, și a credincioșilor îndemnați de preoții noștri, calculată la mii de ore muncă, este de asemenea o expresie a identificării intereselor personale ale preoților cu interesele generale ale societății noastre socialiste, este o oglindire a patriotismului lor. Numeroase pilde de patriotism au dat preoții cu ocazia înlăturării urmelor calamităților naturale care s-au abătut asupra țării, sprijinind munca de reconstrucție, de înlăturare a pagubelor și de strângere la timp a recoltelor și îndrumând și pe credincioși la aceleași fapte de eroism. Orele de muncă patriotică efectuate de aceștia au fost apreciate de către autoritățile de stat locale sub aspectul semnificației patriotice al participării lor la această acțiune.

Expresie vie a conduitei patriotice și cetățenești a preoțimii noastre este și dragostea cu care, alături de toți oamenii muncii, înconjoară și urmează cu devotament și încredere conducerea superioară a statului, ca și dragostea pentru statul nostru socialist, contribuind la activitățile de interes social-obștesc și îndrumând și pe credincioși să-i urmeze cu aceeași dragoste și devotament.

O formă specifică de manifestare a sentimentului de dragoste de patrie și popor sînt rugăciunile zilnice pe care le fac preoții și toți credincioșii „pentru țara aceasta“, „poporul acesta“, „conducătorii Republicii Socialiste România“, „pacea lumii“, „mîntuirea tuturor“. Prin rugăciune preotul și credinciosul asociază la eforturile lor și ajutorul lui Dumnezeu pentru prosperitatea și fericirea patriei și poporului din care ei fac parte, pe care îl iubesc și pentru care sînt oricînd gata să se jertfească.

Preoții participă cu sirguință la cursurile de îndrumare misionară unde își însușesc cunoștințe folositoare în spiritul dragostei de patrie și popor, ca apoi în viață să poată desfășura o rodnică lucrare de educație patriotică a credincioșilor ce le sînt încredințați, prin predici, cateheze și prin exemplul lor personal. În școlile teologice ortodoxe se predau cursuri de educație patriotică cetățenească, roadele acestei educații reflectîndu-se în viața de zi cu zi a studenților noștri, spre lauda dascălilor și a ierarhiei bisericești.

Pentru întregul cler al Bisericii Ortodoxe Române dragostea și devotamentul ce-l datorează patriei și poporului care i-a zămislit reprezintă datorii de onoare de care se achită în mod onorabil în ori ce ocazii.

Conduita de bun cetățean o manifestă preotul mai întîi prin ținuta personală și apoi prin comportarea sa socială legată de felul cum se achită de îndatoririle ce îi revin în calitate de cetățean al statului român.

Ținuta decentă, lipsa de excentricitate, modestia vestimentară, purtarea costumului preoțesc, atitudinea etică, felul de a se comporta cu semenii, cu membri familiei, respectul ce-l acordă acestora ca și poziția și atitudinea sa civică, sînt tot atîtea indici care ne prezintă un bun și vrednic membru al Bisericii și devotat cetățean al Statului.

Îndeplinind cu sirguință îndatoririle cetățenești înscrise în constituție, cum sînt : respectul legilor țării, al proprietății obștești, sprijinirea dezvoltării noii orînduiri sociale, preoții ortodocși dau dovada că sînt cetățeni loiali ai țării.

O comportare demnă se cere preotului față de toți aceia care încearcă să defăimeze țara noastră, să conteste adevărul istoric privind existența și continuitatea poporului român în perimetrul carpato-dunărean cît și realizările obținute de poporul nostru în construirea vieții noi din România.

De aceea noi primim cu ospitalitate și inimă deschisă pe străinii care ne vizitează țara în scopul de a cunoaște frumusețile materiale și spirituale ale patriei noastre române și realitățile vieții românești în cele mai variate domenii inclusiv pe plan religios.

Pentru noi preoții și credincioșii ortodocși români toți cei ce ne vizitează țara cu gânduri bune ne sînt prieteni și-i tratăm ca pe niște prieteni. Acestora le oferim o ospitalitate specifică poporului român. Față de aceștia avem datoria patriotică de a ne arăta binevoitori, larg înțelegători, ospitalieri, să le dăm explicațiile necesare, ample și clare, în scopul de a le face cunoscută istoria și frumusețile patriei noastre, să le arătăm din plin sentimentele noastre de adînc patriotism, să-i informăm precis și cu putere de convingere și să le insuflăm respect și prețuire față de țară și poporul nostru, față de istoria glorioasă a poporului român, față de vredniciei ei conducători, față de realizările noastre din trecut și azi, față de actuala conducere a patriei noastre care poartă spre pace, progres și prosperitate destinele poporului nostru.

Este de datoria preoțimii noastre a arăta tuturor celor ce ne vizitează și doresc să ne cunoască realitățile vieții religioase din țara noastră unde domnește un climat de deplină libertate religioasă asigurată și garantată prin legile statului român. La noi cultele religioase își desfășoară liber activitatea conducindu-se după rînduieli proprii, pe linia unei tradiții naționale.

Datorită acestor condiții între cultele din România s-au stabilit raporturi ecumenice creîndu-se un climat de bune relații pus în slujba și slujirea intereselor superioare ale poporului român, din care facem cu toți parte.

Biserica Ortodoxă Română alături de cultele din România și în colaborare cu ele sprijină cu mijloace specifice bisericesti toate acțiunile de pace, bunăînțelegere între state și popoare, progres și bunăstare ale poporului român, ale cărui destine în lumea contemporană sînt purtate cu vrednicie de actuala conducere a statului nostru.

Clericii și credincioșii ortodocși români sîntem mîndri de toate realizările poporului nostru și sprijinim cu entuziasm toate eforturile spre pace, progres și bunăstare ale poporului muncitor din patria noastră.

În concluzie la cele expuse rezultă clar că și preoților li se cere să dovedească permanent o ținută civică corespunzătoare și să fie exemplu pozitiv pentru credincioși în toate acțiunile și faptele lor.

Îndrumînd masa credincioșilor să respecte tot ce a produs poporul nostru, în trecut și azi, dînd dovadă de devotament patriotic în activitatea lor pastorală, preoții sînt datori să-și aducă contribuția lor la propășirea Patriei.

Datoria aceasta revine preoțimii noastre pe linia unei tradiții a Bisericii Ortodoxe Române care de-a-lungul veacurilor a sprijinit lupta poporului român pentru libertate, egalitate, unitate spirituală și națională și o viață din ce în ce mai bună. Îndrumînd întotdeauna și pe credincioși pe linia acestei tradiții preoții noștri sprijină aspirațiile poporului român care își croiește o viață nouă, mai bună și mai dreaptă.

Bucuroși că „în crugul cel nou al istoriei naționale Biserica străbună, s-a situat de-a-lungul secolelor loială și statornică alături de cei ce sînt în

frunte la muncă și înnoire, la iureș spre praguri de propășire, la fapte de pace și înfrățire“, și noi preoții, dascălii cu ucenicii lor și ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, ca fii devotați ai poporului român, de pe pozițiile noastre și cu mijloacele specifice nouă, sprijinim activ realizările epocale ale poporului nostru prin cuvânt și fapte, slujim interesele lui superioare și ne încadrăm, fără șovăire și plenar, în noua orînduire a statului nostru, iubind sincer pămîntul strămoșesc și poporul căruia aparținem.

ASPECTE ALE CREDINȚEI ÎN NEMURIRE LA TRACO-GETO-DACI *

de : Pr. prof. IOAN G. COMAN

Nemurirea tracică, în general, geto-dacă în deosebi, a constituit o caracteristică de primă importanță a unui foarte vechi și mare popor cunoscut în antichitate mai ales pentru că știa să-și acorde îndumnezeirea. Dă-tînd probabil din epoca ultimilor imigrații ale popoarelor indo-europene ¹⁾, credința getică în nemurire este, după Suidas, o încercare și un simptom al vieții ²⁾. O încercare, pentru că este obținută prin jertfa vieții, un simptom pentru că această viață își adaugă dimensiuni noi. Omul ajunge nemuritor, trecînd printr-o inițiere în mistериile lui Zalmoxis, despre care Herodot și Platon nu știu să ne spună nimic precis, dar pe care Hellanicos ni le semnalează prin termenul de *teletai*. Acest termen generic nu ne spune nimic precis despre caracterul sau specificul acestor misterii. Aveau ele un centru principal, să zicem templul principal al Geto-Daciei, condus de marele preot, sau se practicau și în alte părți ale țării, unde s-au gă-sit sanctuare asemănătoare sau quasi-ase-mănătoare ? Era sacrificiul uman, în perioada primitivă, numai un simplu instrument de transmitere a aspirațiilor și nevoilor poporului, către Zalmoxis sau simboliza el și altceva ? Avea ceva comun cu celelalte misterii din lumea antică, sau măcar cu unele dintre ele ? Avea acest sacrificiu al mesagerului un *logos aitios* mai complicat ? Ce cuprindea el ? Sensul acestui sacrificiu a evoluat, cu timpul, căci pe la 200 d. Hr. Clement Alexandrinul aprecia că pentru geții contemporani cu el, a fi trimis la Zalmoxis din virful lănciilor însemna o slujire fericită. Textul lui Herodot (IV, 94, 95) pare a ne indica două grade de inițiere : un grad pe care îl primeau, în general, poate, întreaga sau cea mai mare parte a masei poporului din care se recruta, prin tragere la sorți „mesagerul” trimis la Zalmoxis din patru în patru ani și un grad superior de inițiere primit de către „conducătorii cetăților”, care mergînd,

*) Concluziile, cu unele adausuri, ale comunicării prezentată la al doilea Congres de tracologie (București, 6 septembrie 1976).

¹⁾ D. M. Pippidi, *Gînduri de ieri și de azi cu privire la cultul lui Zalmoxes în Studii clasice*, XIV, 1972, p. 209.

²⁾ Suidas, *Lexikon*, Pars I, 1928, s.v. Athánaton, p. 67, Colecționar al atîtor păreri, Suidas reproduce pe aceasta astfel : „Cine definește nemurirea ca pe o lipsă a morții, comite o eroare. Nemurirea nu este o lipsă a morții, ci se manifestă prin ținută și dispoziție” (Ibid.).

după moarte, la divinitate, își petreceau timpul ca oaspeți ai acesteia, bucurându-se de toate bunurile, probabil pămîntești, pentru că textul nu explică mai de aproape ce fel de bunuri erau aceste „panta agatha”. Raiul getic era acest andreon de deasupra locuinței subterane, indicație neprecisă, dar completată poate prin săpăturile arheologice care par a fi identificat un templu-calendar, al cărui pavaj reprezenta soarele, cum și alte câteva edificii fără acoperiș, poate temple, confirmînd izvoarele literare asupra caracterului urano-solar al religiei și al nemuririi daco-getice. Pavajul reprezentînd soarele simboliza, desigur, prezența zeului suprem în mijlocul adoratorilor săi, baza raiului getic plin de lumină și de bucuriile aduse de aceasta.

Dispariția și epifania sau apariția lui Zalmoxis, această „întoarcere” a zeului, fără să confirme propriu-zis nemurirea, putea totuși constitui, pînă la un punct cel puțin, o dovadă de post-existență. Termenul de înviere este poate rău aplicat „întoarcerii” lui Zalmoxis și a zalmoxeizilor. Această „întoarcere” cu toată ființa zeului sau aceea a credincioșilor, inclusiv trupul, nu poate fi luată drept metempsihoză, care se manifestă prin trecerea sufletului dintr-un trup în alt trup deosebit. De abia documente tardive atestă metempsihoza la traco-geti (Pomponius Mela, anul 43 d. Hr.). Pentru perioada arhaică și clasică (Herodot și poate Platon), textele și săpăturile permit să se admită și o nemurire a trupului alături de aceea a sufletului. Poziția prin înhumare și orientarea generală a cadavrului în direcția Vest-Est în morminte inclusiv vopsirea trupului cu ocră roșu în perioada neolitică și cea următoare atestă credința în nemurirea trupului, în „întoarcerea trupului viabil”. Deși s-a spus, cultul lui Zalmoxis din care nu cunoaștem de altfel aproape nimic decît jertfa mesagerului, n-a lăsat nicăieri urme de practici orgiastice, chiar dacă acest cult a putut să aibă uneori contacte cu alte culte tracice. E probabil că geții au avut aceeași rezervă ca sciții față de „furia” dionisiacă (Herodot IV, 79). Orgiastica dionisiacă sau sabaziacă n-a putut, probabil, în nici un moment, să pună stăpînire pe cultul lui Zalmoxis mai ales după marea reformă a lui Deceneu, care „a trebuit să fie o realitate istorică”, pentru a fi fost în măsură să sprijine „marea ascensiune politică și națională sub Burebista și apoi sub Decebal”³⁾. E cunoscut scandalul provocat la Roma de către Bacanale, în anul 186 î.e.n., cum și condamnarea pe care au primit-o aceste manifestări orgiastice⁴⁾. Cultul lui Dionysos și aproape al întregului panteon tradițional grec era cunoscut în cetățile grecești de pe litoralul Daciei Pontice, în deosebi la Histria⁵⁾, dar nu există dovadă incontestabilă

³⁾ I. I. Russu, *Religia geto-dacilor* în Anuarul de studii clasice vol. V, Cluj, 1947, p. 127; A. Rădulescu, *Burebista și Dacia Pontică*, în Magazin istoric, anul X, nr. 6(111), iunie 1976, p. 47—48, 54; R. Vulpe, *Deceneu sletnicul apropiat al lui Burebista*, în Magazin istoric, anul III, nr. 6(39), iunie 1970.

⁴⁾ Titus Livius, XXXIX, 8—19; F. Cumont, o.c., pp. 195—204, 306—307.

⁵⁾ D. M. Pippidi, *Histria aux Ier — IIIe siècles*, în Colloque anglo-roumain d'épigraphie ancienne; *Les villes grecques de Scythie Mineure à l'époque romaine*, în Dacia, N. S. Tome XXX, 1975, p. 148.

care să ateste un contact și influențe precise între aceste culte de pe litoral și nemurirea getică.

Inițierea singură era ea suficientă geților pentru a obține nemurirea? Misteriile puteau ele singure să-i facă pe geți „drepti”? Se pare că nici chiar cei „puri”, inițiații în misterii eleusinice, „nu pretindeau... să fie singurii evlavioși și singurii drepti”⁶⁾. Cartea de vizită a poporului get, a cărei inscripție o folosește Herodot și care reprezenta, în fond, opinia lumii vechi despre geți, avea această precizare: „Geții sînt cei mai bravi și cei mai drepti dintre traci”⁷⁾. Bravura și dreptatea probabil precedau, însoțeau și urmau inițierii în misterii. Marea noutate despre nemurirea getică venea imediat, în textul lui Herodot, după cartea de vizită, ca un fel de concluzie, anume că geții sînt sau devin nemuritori, pentru că ei sînt „foarte bravi și foarte drepti”. Geții erau războinici viteji, cum știm din atîtea documente, inclusiv Columna lui Traian; ei doreau cu ardoare să fie trimiși ca „mesageri” la Zalmoxis și încercau să obțină titlul de „drepti” prin acele „nomima” sau rînduiri ale lui Zalmoxis și Deceneu. Dreptatea era practicarea înțelepciunii în sensul precis, adică în acela al cumpătării, al modestiei, al echilibrului așa de necesar vieții personale și existenței istorice a unui popor înclinat, uneori, spre exces. Menandru și alții au scris pamflete împotriva geților în această privință, dar pamfletele lor nu trebuie acceptate integral, cu tot sprijinul pe care Strabon îl acordă pamfletului lui Menandru, pretinzînd că poetul nu inventează, pe cît se pare, ci se inspiră din istorie⁸⁾. Noi știm însă că tendința spre literaturizare a atîtor scriitori din epoca elenistică și romană, în care trăiește Strabon (64 d. H. — 2 a. H.) a umbrit nu odată adevăruri și realități, pe care specialiștii de azi cu greu le scot la lumină. Dreptatea era constituită încă și din cunoștințele astronomice, din evlavie, adică puritate, bunătate și supunere la legile regelui, virtuți semănate în suflete începînd de la Zalmoxis și mai ales de la Deceneu de către un cler sau de către ordine monahale ca: „ctiștii”, „kapnobatii”, „bioii” (=săracii) și „evlavioșii” = theosebeis, care au ajutat foarte mult pe Burebista, Scorilo și Decebal ca să ridice un regat de prim ordin. Medicina și magia, poate faptele bune contribuiau și ele la procesul nemuririi getice.

De acord cu Cels, Părinți ai Bisericii, ca Origen și Ioan Gură de Aur, înfierau pe Zalmoxis însuși și mazdeismul într-un fel care poate sugera că zalmoxismul și zoroastrianismul făceau concurență creștinismului, afară numai dacă numele menționate nu era, la acești autori, o simplă reminiscență literară. Dar Clement Alexandrinul și Sf. Grigorie de Nazianz au pătruns bine fondul nemuririi getice: primul a identificat jertfa mesagerului get oferit lui Zalmoxis cu sacrificiul pe care fiecare creștin îl meditează în Hristos, ca mădular al Bisericii, calitate pe care o pot obține toți: bărbați,

⁶⁾ E. Rohde, *Psyché-le culte de l'âme chez les grecs et leur croyance à l'immortalité*, Edition française par. A. Reymond, Paris-Payot, 1928, p. 237, nota 2.

⁷⁾ Herodot IV, 93.

⁸⁾ Strabon VII, 3, 4 și comentariul traducerii românești, vol. II al Geografiei, pp. 164—165. Strabon, *Geografie*, Vol. II, traducere, notițe, introducere, note și indici de Felicia Vant-Ștef, București 1974.

femei, bătrâni, copii, barbari, greci, sclavi ; toți aceștia se străduiesc pentru înțelepciune, dreptate și toate celelalte virtuți, potrivit principiului : „o singură fire, aceleași virtuți“⁹⁾. Jertfa creștină nu se prezintă, în viziunea lui Clement, ca un privilegiu de clasă, ci această jertfă este o cinste care revine tuturor membrilor Bisericii, care au aceeași fire și cere înțelepciunea, dreptatea și toate celelalte virtuți, ca la geți. Evantaiul soteriologic a devenit mai mare. Clement adaugă două detalii privitoare la jertfa mesagerului get, detalii care merg, în alt fel, într-un sens eshatologic mai accentuat decât la Herodot, anume că această jertfă are loc în fiecare an, că ea e făcută prin alegere de cineva „socotit ca foarte încercat“ și constituie „o slujire fericită“¹⁰⁾. N. Iorga zicea că ambasadorul tracilor trimis la Zalmoxis constituia o „pregătire pentru martiriul creștin“¹¹⁾. Poate că este prea mult a judeca lucrul astfel. Merită însă să reținem că de la Herodot la Clement Alexandrinul a avut loc un progres remarcabil în spiritualitatea getică, în care acum, spre anul 200 d. H. „tragerea la sorti“ a mesagerului e înlocuită prin „alegerea celui mai încercat“ cei nealeși rămân mîhnîți, iar jertfa e considerată ca o slujire fericită. Mai mult : Clement compară jertfa geților cu jertfa creștinilor în Hristos. Această evoluție n-are de ce să ne mire. Ea merge și mai departe, Sf. Grigorie de Nazianz, care după ce a făcut apel la Apollon, la Hermes Trismegistos și la Sibylă, de a sprijini biruința lui Hristos, înfățișează pe Zalmoxis ca îndumnezeind pe tot (omul) în mijlocul geților, prin săgețile pe care le trimite prin mulțimea ce îi expediază mesagerii¹²⁾. Dacă amendamentul propus de noi la textul Sf. Grigorie este corect, e limpede că marele teolog capadocian atribuie lui Zalmoxis puterea îndumnezeitoare a lui Hristos. Teolog al îndumnezeirii, Sf. Grigorie făcea operă misionară și credea că poate să se servească de această metodă a transformării puterii nemuririi de la o divinitate la alta. De altfel, Zalmoxis conferea nemurirea cu multă vreme înainte încercării Sf. Grigorie.

Nemurirea getică era încrederea fără margini în viață și rezistența contra morții. Dacă, așa cum zicea Suidas, nemurirea este o „încercare“ și un „simptom“, răsădirea ei în suflet crează sentimentul istoriei. Ca rădăcină a conștiinței istorice, nemurirea dezvoltă trei dimensiuni la scară universală : 1) *eternitatea cronologică* care împinge mereu rațiunea și voința înainte ; omul face tot ce poate pentru a realiza în viața lui această eternitate ; 2) *unitatea spirituală* și ordonatoare a vieții, creație a unei omoze desăvîrșite a existenței unui popor ajuns la un așa de mare grad de bravură, încredere și optimism, încît el e încununat de către cel mai lu-

⁹⁾ Clement Alexandrinul, *Stromate* IV, 8, 58, 2—4 ; 59, 1—3.

¹⁰⁾ Ibidem, *Stromate* IV, 8, 58, 1.

Histoire des Roumains et de la romanité orientale, Bucarest, 1937, I, p. 93, la E. Lozovan, Aux origines du christianisme daco-scythique în : F. Altheim, Geschichte der Hunen, IV, Band, Die Europäischen Hunen, W. de Gruyter, Berlin, 1962, p. 163, nota 90. Lozovan zice în termeni proprii : „Unde (Histoire I, p. 93) interpretînd pe Clement Alexandrinul, *Stromate* IV, 3 (în realitate IV, 8), autorul socotește că ambasada tracilor la Zalmoxis constituia o „pregătire“ pentru martirii creștini“.

¹²⁾ Sf. Grigorie de Nazianz, *Carm.* II 7, v.v. 274—275, P. G. — 37, 1572 A.

minat din popoarele antice, adică de greci, cu titlul de „cel mai brav și cel mai drept“ dintre traci; 3) *continuitatea* pe aceeași regiune de pământ prin înlănțuirea aceleași vieți și a acelorași morminte. Credința în nemurire, care nu exista în comuna primitivă, duce la cultul morților, care este o formă a sentimentului istoriei. Cultul morților, adică al pomenirii sau al anamnezei acestora, este propriu mai ales popoarelor cu o veche istorie. Acest cult și credința în nemurire leagă generațiile trecute cu generațiile viitoare ¹³⁾.

Această legătură sau înlănțuire a generațiilor prin credința în nemurire a contribuit mult la trecerea spiritualității geto-dacilor la aceea a urmașilor lor, care au fost și sînt românii. Nemurirea getică devine printr-un proces îndelungat, nemurirea creștină prin transformări profunde, în care eshatologia, inițierea, ascetismul, erudiția astrologică, terapeutică și teurgică au fost confruntate aspru cu învățătura, viața și cultul misiunilor creștini ¹⁴⁾. Transformarea nemuririi getice în nemurire creștină a avut loc tocmai în perioada de formare a poporului român, cînd acesta a fost creștinat. Dacă Zalmoxis sau cultul său și nemurirea sa s-au pretat la o încreștinare aproape totală ¹⁵⁾ este pentru că existau o sumă de trăsături de apropiere și complementaritate a acestor religii: Zalmoxis și Hristos erau divinități ale luminii, „întoarcerea“ lui Zalmoxis pe pământ a fost înlocuită cu învierea creștină, inițierea în misterii, înlocuită prin botez și celelalte taine, bravura pe cîmpurile de bătaie a fost înlocuită cu curajul martirilor, dreptatea înlocuită prin dreptatea răscumpărătoare în Hristos, înțelepciunea înlocuită prin dragoste, puritatea și celelalte virtuți evanghelice, cunoștințele astronomice înlocuite prin răpirile la cer, glosolalie și meditațiile aprofundate, banchetele funerare și cel din andreonul lui Zalmoxis înlocuite prin comuniunea euharistică și agape, ordinele monahale înlocuite prin aspiranții la desăvîrșire, marele preot înlocuit de episcop, mitropolit sau patriarh. Ceea ce a apropiat și a topit nemurirea getică în nemurirea creștină a fost mai ales ideea purității jertfei oferită lui Zalmoxis-lumină și lui „Hristos-Soarele dreptății“. Clement Alexandrinul aprecia mult, cum am văzut, jertfa getului „socotit ca cel mai încercat“ printre cei din națiunea sa. Cu toate aceste analogii, cele două credințe în nemurire nu erau identificate: în timp ce getul credea că în lumea cealaltă se putea bucura de toate bunurile pămîntesti pe care le cunoscuse în viața aceasta, asemenea celților ¹⁶⁾, creștinismul credea și crede că poate intra în împărăția lui Dumnezeu, unde va participa la viața dumnezeiască cu totul spirituală. Totuși n-a fost greu pentru traco-

¹³⁾ I. Coja, *Zalmoxis, numele nemuririi*, în rev. Noi, Tracii, Nr. 7, martie 1975, p. 5, col. 2.

¹⁴⁾ M. Eliade, *De Zalmoxis à Gengis-Khan*, Paris, 1970, p. 74.

¹⁵⁾ Ibidem.

¹⁶⁾ Diacon P. David, *Religia traco-dacă și celto-britană. Partea I: Studiu comparativ*, în: Biserica Ortodoxă Română, anul XCIII, 3—4, 1975, p. 399.

daco-geți îmbrăcați în credința nemuririi să îmbrățișeze creștinismul¹⁷⁾, grație lucrării misionarilor.

Ideea de nemurire la geți în cultura românească actuală nu e tratată, în chip special și amplu până acum. Dar totdeauna cercetătorii noștri au atins această problemă, aproape neîntrerupt, de un secol încoace între altele în manuale de istorie a românilor ca acelea ale lui A. D. Xenopol, N. Iorga, C. C. Giurescu, manualul redactat în colaborare și intitulat *Istoria României*, vol. I, Ediția Academiei R. P. Române, în monografiile destul de numeroase, de la *Getica* și *Dacica* lui Pârvan, până la *Dacii* lui H. Daicoviciu, în *Studii sau materiale de arheologie* publicate în periodice ca *Dacia*, *Studii de istorie veche și arheologie*, *Pontica*, *Magazin istoric*, *Apulum*, recentul buletin circular *Noi-tracii*, etc. sau în *Dicționarul de istorie veche a României*, în volumele masive de materiale arheologice publicate la noi, în ultimii 25 de ani, inclusiv în numeroase reviste teologice sau manuale de istoria religiilor. Au atins mai de aproape sau mai de departe problema nemuririi la geto-daci, sub un aspect sau altul, în ordine cronologică, între alții : G. Tocilescu, Vasile Pârvan, R. Vulpe, I. G. Coman, D. M. Pippidi, I. I. Russu, C. Daicoviciu, H. Daicoviciu, D. Macrea, M. Eliade, Al. Vulpe, Em. Vasilescu, cărora se cuvine să le adăugăm toată pleiada savanților noștri arheologi din rîndul cărora menționăm pe : Gheorghe Ștefan, Ion Nestor, Vladimir Dumitrescu, Ion Barnea, D. Protase, B. Mitrea, C. Preda, P. Diaconu, Em. Popescu, Al. Rădulescu inclusiv adjuncții lor mai tineri, foarte numeroși. Cerem scuze că nu putem menționa întreaga noastră academie de arheologi învățați.

Nemurirea getică reapare transfigurată în spiritualitatea românească și anume în credințe, datini, viziuni, aspirații și creații dintre cele mai diverse. În domeniul religios, poporul român ortodox, succesor și moștenitor al poporului get, manifestă prin sfinții săi canonizați și necanonizați o profundă religiozitate, acordă, ca geții, o cinstită deosebită călugărilor mai ales marelui preot, adică episcopului, care poate fi mitropolit sau patriarh. Episcopul, ca mare preot de odinioară, personalitate de mîna întâi¹⁸⁾, a colaborat de aproape cu voievozii și conducătorii țării, cum o știm din documente. Comuniunea euharistică are o importanță excepțională pentru nemurirea celor care părăsesc lumea de aici. Trupurile celor răposați sînt ținute la arătare și plinse trei zile, apoi înhumate cu capul în direcția Apus-Răsărit. Banchetul funerar, numit la români „pome-

¹⁷⁾ Pr. prof. I. Rămureanu, *Noi considerații privind pătrunderea creștinismului la traco-geto-daci*, în : *Ortodoxia* anul XXVI, nr. 1, 1974, p. 168.

În 1964, M. Eliade, *Fragments d'un journal*, Traduit du roumain par Luc Badesco, Gallimard, Paris, 1973, p. 463, observînd că „Zalmoxis ... este mai original, mai profund, mai „adevărat” decît mulți zei greci”, scria : „Dar nu știm ce s-a întîmplat după el. A dispărut el ? A fost uitat ? S-a transformat el și s-a „camuflat” pe urmă într-unul din personajele folclorului românesc ? Nu știm. Pentru acest motiv Zalmoxis nu are roșul pe care l-ar fi meritat în istoria religiilor și a culturii”.

¹⁸⁾ J. Coman, *Décénée*, Paul Geuthner, Paris și București, 1943, passim ; O. Mărculescu, *Instituția „Marelui preot” la geto-daci*, în : *Biserica Ortodoxă Română*, anul LXXXVII nr. 1—2, pp. 210—222 ; M. Eliade, o. c., p. 64 și urm.

nire" — „pomână", este pregătit cu multă grijă, iar cei care participă la el evocă tot timpul viața „celui adormit" ¹⁹⁾. Jertfa personală pentru nemurire, ca aceea a mesagerului get (Herodot IV, 94) a fost practică de la martirii de la Niculițel, Axiopolis, Tomis, Halmyria până la Ioan Valahul și Constantin Brîncoveanu și până la aceia care au căzut victime luptelor interconfesionale. În domeniul istoriei țării, bravura și diplomația voievozilor noștri, ca Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Matei Basarab, sau a marilor noștri revoluționari ca Horia, Cloșca, Crișan, ori Tudor Vladimirescu, etc. au fost tot timpul ajutate prin sfat ori alt fel de către episcopi ori alți oameni ai Bisericii, reflectînd, prin aceasta, situația cunoscută la geto-daci. Ca aceștia, românii au viziunea nemuririi ostenindu-se pentru libertate, dreptate și viață în pace cu vecinii. Ei prețuiesc înțelepciunea și echilibrul de care Dromichaitea a dat dovadă așa de strălucit cu prilejul banchetului oferit lui Lysimah.

Aceștea nu sînt paralele „inventate" sau plăsmuiri poetice, ci fapte și constatări istorice, atestate documentar și legate indisolubil prin forța evoluției etnice și spirituale, elemente de continuitate, care privesc pe oamenii pămîntului geto-dac din epoca bronzului și a fierului pînă la marginea timpului, dacă e o margine a acestuia, în viitor. Zalmoxieizi sau creștini, acești oameni au avut și au cultul jertfei pentru cîștigarea duratei vieții, bucuria de a trăi în lumină, dreptate și libertate, cultul unei înalte spiritualități printr-o credință puternică în Dumnezeuul suprem.

În domeniul literaturii, Mihai Eminescu, George Coșbuc, O. Goga, L. Blaga, V. Voiculescu, T. Arghezi, G. Galaction, M. Sadoveanu etc. dau dovada unei forțe spirituale și a unei frumuseți care curg din această nemurire al cărei „Părinte" este, pentru Eminescu, „moartea morții și învierea vieții" ²⁰⁾. În artă, perlele noastre care sînt Voronețul, Moldovița, Sucevița, Gura Humorului, Arborea, Curtea de Argeș, Trei Ierarhi, sau armoniile lui C. Porumbescu, G. Enescu, D. Kiriac, P. Constantinescu, etc. constituie prin ele înșile o bază și aripi de nemurire pentru poporul care le-a produs. „Coloana infinitului", „Măiastra", „Rugăciunea", „Masa tăcerii" sau „Masa dacică", „Înțelepciunea pămîntului" de C. Brîncuși ²¹⁾ sînt tot atâtea fulgere care leagă nemurirea strămoșilor cu aceea a urmașilor.

¹⁹⁾ Exact ca în descrierea lui Herodot V, 8.

²⁰⁾ *Rugăciunea unui dac*, v. 14, Ed. C. Botez, București, 1933, p. 103.

²¹⁾ P. Pandrea, *Brîncuși — Amintiri și exegeze*, Ed. Meridiane, București, 1967, passim; P. Comarnescu, *Brîncuși — Mit și metamorfoză în structura contemporană*, Ed. Meridiane, București, 1972, passim.

CONCEPTUL DE FAPTĂ MINTUITOARE

de : Pr. prof. DUMITRU BELU

1. Fapta este spațializarea unei decizii. Este momentul final al unui complex proces psihologic care implică :

Întilnirea simultană în conștiință a mai multor alternative ; Dezbaterea în vederea fixării asupra uneia dintre ele ; Luarea unei hotărâri ; Sentimentul că hotărârea luată poate fi executată în mod liber ; Traducerea în practică a deciziei.

Fapta exprimă personalitatea credinciosului în mai mare măsură decât o poate face cuvîntul. Dacă în manifestarea prin cuvînt subiectul folosește numai o parte din puterile de care dispune, în concretizarea unei decizii el se angajează în mult mai mare măsură. Dacă cuvîntul e rostire a unei intenții, idei sau sentiment, fapta e materializarea în sfera tangibilă a unui conținut spiritual complex, al unui plan, al unor scopuri menite să creieze realități noi, să amplifice altele, să opereze transformări în sinul lor. Dacă cuvîntul implică într-un grad scăzut efortul fizic, acțiunea reclamă o utilizare masivă, nu arareori totală și de lungă durată, a potențialului energetic personal.

Nu este exclus ca promovarea faptelor la rang de criteriu al judecării de apoi să aibă la bază tocmai această însușire a lor de a exprima mai deplin starea subiecților. Fiecare credincios va fi judecat după cele făptuite în viața de acum și de aici. Dumnezeu, spune Sf. Pavel, „va da fiecăruia după faptele sale” (Romani 2, 6). Adică după ce a realizat și după măsura în care s-a realizat.

Scriptura mai învață, e drept, că toți credincioșii vor da socoteală și „pentru orice cuvînt deșert”, ce vor fi rostit în timpul vieții lor pămîntești (Matei 12, 36). Dar aici se exprimă adevărul că, la judecată, credincioșii vor fi chemați să răspundă de orice rău săvîrșit, nu numai de acel săvîrșit prin fapte, ci și de cel săvîrșit prin cuvînte. Se știe că un cuvînt rostit din răutate poate duce la alunecări dintre cele mai grave și invers, un cuvînt bun rostit la vreme potrivită poate determina în viața interlocutorului profunde schimbări în bine.

E clar însă că o faptă bună e mai bună decât un cuvînt bun, și o faptă rea e mai rea decât un cuvînt rău. De pildă, o amenințare cu moartea exprimată verbal e un lucru rău, dar incomparabil mai mare e răul cînd amenințarea e convertită în faptă. La fel promisiunea verbală a unui bine e una, și altceva binefacerea efectivă. Una e să spui celor lipsiți și goi :

„Încălziți-vă și vă săturați“, și alta să le dai „cele trebuincioase trupului“ (Iacob 2, 16).

Rămîne deci stabilit că faptele exprimă mai puternic și mai deplin modul de a fi al credinciosului, caracterul personalității lui, și că, în consecință nu este exclus ca acesta să fie temeiul pentru care ele sînt luate drept criteriu la judecata din urmă, cînd se va hotări soarta veșnică a credincioșilor.

2. Dacă ar fi să insistăm o clipă asupra felurilor faptelor, am putea spune că Teologia Morală le împarte în două grupe mari : *fapte omenesti* și *fapte ale omului*. Primele sînt faptele săvîrșite cu deplina folosire a rațiunii și în afara oricărei constrîngerii interne sau externe, precum și cu asumarea deplinei responsabilități pentru inițierea, desfășurarea și consecințele lor.

Fapte ale omului sînt cele efectuate în stare de neluciditate și de ne-libertate.

În linii mari, faptele omenesti se diversifică după trebuințele din care izvorăsc și după valorile sau nonvalorile pe care urmăresc să le realizeze.

Astfel se poate vorbi de fapte izvorînd din trebuința de a cunoaște realitatea sub multiplele ei aspecte, precum și din trebuința de a pune ordine în mulțimea de impresii și experiențe, de a cunoaște legile care guvernează diferitele fenomene. Acestei trebuințe îi corespunde valoarea cognitivă teoretică.

Alte fapte izvorăsc din trebuința de a ieși din cercul îngust al preocupărilor individuale, de a intra în comuniune cu alții, de a le arăta simpatie sau de a primi simpatia lor, de a-i ajuta sau de a primi ajutorul lor, de a lucra împreună pentru mai bine și de a se bucura de el. Acestei trebuințe îi corespunde valoarea etică.

Faptelor săvîrșite din trebuința de dreptate, de conviețuire și coexistență organizată în cadrul societății le corespunde valoarea juridică.

Activității de ordin utilitar îi corespunde valoarea economică.

Trebuinții de a percepe și transfigura complexa realitate a vieții sub unghiul integrității, armoniei și al înaltelor idealuri, îi corespunde valoarea estetică.

În sfîrșit trebuinții de a realiza puritatea, sfințenia îi corespunde valoarea sacrului.

Se poate deci vorbi de fapte axate pe valorile cunoașterii, pe valorile morale, utilitare, estetice, juridice, pe valorile sacrului.

Întrebarea ce se pune acum pentru credincios este următoarea : Care dintre aceste fapte comportă pentru el caracter mîntuitor ?

3. Înainte de a răspunde — două cuvinte despre conceptul de mîntuire.

Într-o enunțare mai generală mîntuirea înseamnă :

a) Reintegrarea sinergetică a credincioșilor în comuniunea cu Dumnezeu și cu semenii.

b) Repunerea puterilor lor spirituale în condiția firească de stăpîn și conducătoare a naturii proprii și a celeilalte naturi.

c) Asigurarea libertății spirituale în vederea unei continue dezvoltări în direcție pozitivă.

d) Cuprinderea în mișcarea de dezvoltare și perfecționare atât a întregii sale ființe cât și a mediului comunitar și cosmic.

Așadar, repetăm : Care dintre faptele credincioșilor resfring — total sau parțial — momentele soteriologice acum arătate ?

Evident, nu pot fi mintuitoare faptele negative, adică actele săvârșite sub presiunea înclinărilor rele, a instinctelor telurice, a vreunei patimi. Cu un cuvânt nu sînt mintuitoare faptele numite ale omului. Și anume nu sînt mintuitoare pentru că în loc să elibereze spiritul subiectului în vederea comuniunii îl înrobesc și mai mult și îl închid în cercul îngust al egoismului.

Dintre faptele omenești au caracter mintuitor în primul rînd cele determinate de valoarea sacrului. Mai precis, cele determinate de izvorul și purtătorul sacrului, al sfîințeniei absolute, adică de Dumnezeu, de Iisus Hristos Domnul.

În fruntea unor asemenea acte se situează credința înțeleasă nu ca act noitic, dar ca faptă de reacție fundamentală la prezența Mintuitorului, la persoana, învățătura și harurile Lui.

Caracterul mintuitor al credinței e dat prin împrejurarea că exprimînd intrarea în contact cu Iisus Hristos în toată masivitatea Lui, ea asigură pe de o parte ieșirea din cercul îngust al intereselor egoiste, iar pe de alta inaugurarea unei vieți noi, a vieții de comuniune.

Ca act de transcendere spre Dumnezeu, spre Iisus Hristos, ca act de intrare și rămînere în fermă comuniune cu El, credința frînge în subiectul respectiv tendința spre izolare, spre claustrare în firea proprie, punîndu-l totodată în condiția de a-și afirma libertatea spirituală față de tentațiile naturii proprii și a celeilalte naturi.

Altfel spus, faptele de credință realizează mintuirea celui ce le practică, în sensul că aducîndu-l în comuniune cu Hristos, îi eliberează puterile spirituale de tirania teluricului, deschizîndu-i astfel calea spre deplina manifestare în direcție pozitivă.

Comuniunea cu Hristos conferă credinciosului sentimentul superiorității față de orice pornire inferioară a firii, patimă, suferință și chiar față de moarte. Cu un cuvînt față de orice rău din lumea aceasta.

Comuniunea cu Iisus Hristos asigură credinciosului o permanentă tinerețe spirituală, condiție a eforturilor mari și perseverente, a biruirii obstacolelor, a împlinirii diferitelor obligații ce-i revin.

Comuniunea credinciosului cu Iisus Hristos, cu Dumnezeu, nu are menirea de a slăbi încordările proprii, ci dimpotrivă de a le asigura afirmarea pînă la limita înscrisă în individualitatea celui în cauză. Credinciosul nu caută a fi împreună cu Hristos pentru a-i transfera Lui povara eforturilor proprii. În comuniune cu Hristos credinciosul nu caută comoditatea, ci reintegrarea ființei sale în regimul ritmului normal de a exista și lucra. Comuniunea cu Hristos ține de ontologia credinciosului. Cînd Sf.

Pavel îndeamnă pe credincioși să aibă gîndul lui Hristos (I Corinteni 2, 16), Duhul Lui (Galateni 4, 6), chiar pe El însuși (Efeseni 3, 17) o facé din motive de pietate, dar și de ontologie. Credinciosul nu e om deplin decît în măsura în care se unește cu Hristos (Efeseni 4, 13).

Într-adevăr, pentru credincios închiderea în cercul intereselor egoiste e ceva contra firii. Pentru el păcatul e ceva parazitar, ceva ce consumă din potențialul lui pozitiv, slăbindu-i eficiența. În comuniune cu Hristos însă, păcatul e desființat și forțele folosite de acesta, rămîind disponibile, sînt reintegrate în lotul puterilor necariate de păcat.

Încît, abia prin purificarea de păcat, credinciosul poate dispune de întregul fond de forțe ce-i sînt proprii și le poate valorifica pe toate în direcție pozitivă.

Experiența confirmă acest adevăr în sensul că faptele credinciosului eliberat de păcat sînt mai pline, mai variate, mai perseverente, mai unitare și mai personale. Sînt *mai pline*, adică mai cuprinzătoare, mai pregnante, mai dinamice. Sînt *mai variate*, adică se îndreaptă spre multe și felurite scopuri pozitive. *Mai perseverente*, în înțelesul că nu sînt săvîrșite cu intermitențe, ci ca modul normal de a fi al credinciosului. *Mai unitare* — ca urmare a eliminării împărțirii sufletului între manifestări păcătoase negative și pozitive.

În sfîrșit *mai personale* în accepția că prin eliberarea de păcat, credinciosul acționează exclusiv după motivele legitimate de propria conștiință.

4. Caracterul soteriologic al faptelor axate pe valorile morale poate fi relevat, printre altele, prin luarea în considerare a izvorului, a destinațiilor și a efectelor lor.

Ceea ce-l caracterizează pe credincios este situația lui de ființă aflată în comuniune cu Iisus Hristos Domnul. Comuniunea aceasta nu rămîne fără urmări asupra subiectului la care ne referim. Precum părinții, pătrunși de dragoste, transmit copiilor puteri care le întăresc în bine viața, la fel Iisus Hristos, mișcat de negrăită iubire, împărtășește celor ce intră în comuniune cu El energii din energia Lui necreată.

În ființa credinciosului, dumnezeiasca energie nu acționează ca o forță separată ci, asimilată de către receptant, lucrează împreună cu puterile acestuia, ca un singur tot. Încît, cînd e vorba de inițierea și săvîrșirea de fapte pozitive, acestea au un singur subiect. Dar un subiect în care e prezentă și energia divină unită kenotic cu energia umană a credinciosului.

Desigur, cînd faptele bune ale credinciosului își iau ființa dintr-un asemenea izvor, nu pot să nu împlinească un rol soteriologic. Nu în înțelesul că ele ar creia mîntuirea, dar în sensul consolidării, dezvoltării și desăvîrșirii acesteia.

Să observăm că Harul primit la îndreptare nu-l întărește pe credincios în așa fel ca el să nu mai poată săvîrși răul. Experiența arată că, în

decursul vieții, credincioșii săvârșesc felurite păcate, uneori dintre cele mai grele, exprimînd astfel căderea lor din Har, din comuniunea cu Iisus Hristos Domnul.

Fără îndoială, și după cădere credinciosul poate săvîrși fapte virtuoa-se, dar acestea nu mai poartă într-insele putere mîntuitoare. Fapta bună după căderea din Har e strimtorată de păcat, e slăbită în puterile ei din partea răului năvălit în inimă, cu un cuvînt este lipsită de plenitudinea forței mîntuitoare, plenitudine care nu se poate redobîndi decît prin rein-trarea în comuniune cu Iisus Hristos.

Ce privește destinatarul faptelor bune, acesta este în principal se-menul. Faptul duce la urmări dintre cele mai importante în materie de mîntuire.

Într-adevăr, dacă prin actul de transcendere spre Dumnezeu se rea-lizează ieșirea din sfera egoismului, punîndu-se astfel bazele comuniunii, faptele bune îndreptate spre semenii lărgesc comuniunea în sensul că îm-preună cu Dumnezeu, cu Hristos, sînt cuprinși și semenii.

Comuniunea cu semenii nu marchează o existență pasivă a credincio-sului în anturajul acestora, ci o viață activă, angajare întru slujirea lor devotată, slujire împinsă la nevoie, pînă la jertfa de sine.

Înțeleasă în felul acesta, conviețuirea cu semenii exprimă pe de o parte frinarea propriilor înclinări spre rău, devitalizarea lor, iar pe de alta invigorarea forțelor pozitive, afirmarea cu maximum de tărie a li-bertății spirituale.

Împrejurarea că faptele virtuoa-se la adresa semenilor depotențează înclinarea spre păcat a subiectului credincios, întărindu-i totodată pute-rile și libertatea spirituală, dovedește caracterul lor soteriologic.

Se cuvine să accentuăm din nou că, pentru credincios, numai o slujire în Hristos a semenilor poate avea caracter mîntuitor. Numai comuniunea cu Hristos poate feri pe credincios de primejdia tentației de a-l trata pe celălalt ca pe un obiect oarecare, bun doar pentru satisfacerea unor inte-rese egoiste. Numai comuniunea cu Hristos îl poate determina pe credin-cios să vadă în semenul său o realitate cu inalienabile drepturi la liber-tate și viață deplină. În ambianța lui Hristos, egoismul se topește, inten-țiile nepermise la adresa celorlalți sînt blocate, în locul lor instalîndu-se o atitudine de înfrățire și dragoste dezinteresată față de ei.

Faptele bune ale credinciosului săvîrșite în folosul semenilor contri-buie la promovarea purificării vieții subiectului săvîrșitor cu condiția ca acesta să le efectueze de pe poziția comuniunii cu Hristos.

Caracterul soteriologic al faptelor virtuoa-se poate fi relevat și prin cercetarea efectelor acestora în ființa săvîrșitorului dar și în cea a desti-natarului.

În săvîrșitorul lor, faptele virtuoa-se operează o serie de efecte care toate pot contribui la consolidarea mîntuirii.

Astfel, concentrarea cerută de săvîrșirea binelui elimină din sfera atenției pornirile spre rău, slăbindu-le pe calea aceasta puterea de a cîști-ga de partea lor voința.

Puterea înclinărilor spre păcat e slăbită și mai mult prin angajarea voinții în realizarea consecventă a faptelor bune. Preocuparea perseverentă de săvîrșirea binelui creează în sufletul credinciosului o ambianță neprielnică afirmării voinții în direcție negativă, îi reduce la minimum șansele de a se manifesta.

Concomitent cu devitalizarea înclinării spre păcat, practicarea virtuților sporește puterile pozitive ale credinciosului, deschide larg calea pe care libertatea spirituală își afirmă stăpînirea asupra cugetului trupesc și a impulsurilor legate de acesta.

Depotențarea pornirii spre păcat, însă, creșterea puterilor pozitive precum și afirmarea libertății spirituale a săvîrșitorului de fapte bune constituie elemente ale mîntuirii.

Ce privește efectele operate de faptele virtuozității ale credinciosului în sufletul semenului destinat, putem spune că sînt multe și vrednice de a fi relevate.

De pildă, faptele virtuozității ale credinciosului, perseverența lui în bine în pofda oricăror obstacole, puritatea inimii, caracterul ferm, atitudinea lui axată pe un nedesmințit spirit de jertfă pot atrage atenția semenului, îl pot scoate din starea de indiferență, de neglijă față de propria-i viață interioară. Îl pot determina să se judece pe sine să-și înhipeze deprinderile negative. Îl pot pune în condiția de a-și schimba radical viața și de a accepta regimul de comuniune.

Prin faptele sale virtuozității, credinciosul poate deveni mîntuitorul semenului.

Așadar, faptele determinate de credința în spiritul personal absolut în Dumnezeu, precum și cele săvîrșite sub imperiul valorilor morale creștine au caracter soteriologic.

Întrebarea este acum : faptele credinciosului determinate de valorile cunoașterii, ale utilului, de cele social-juridice, de cele estetice sînt și ele mîntuitoare sau nu ?

5. Dacă faptele de credință și cele morale au caracter soteriologic pentru motivul că izvorăsc dintr-un suflet pătruns și transformat de energia necreată a Duhului Sfînt, la fel se poate vorbi și despre faptele axate pe celelalte valori, și anume atunci cînd și ele purced din sufletul necăzut din Har.

Energia dumnezeiască pe care Duhul Sfînt o face proprie credinciosului, nu operează numai asupra laturii lui religios-morale, dar și asupra tuturor celorlalte predispoziții și aspirații pozitive.

Dacă alunecarea din comuniunea cu Dumnezeu se repercutează asupra întregii firi a credinciosului, îndreptarea cuprinde și ea în sfera de eficiență, firea acestuia în totalitatea componentelor, inclusiv a trebuințelor de cunoaștere utilitare, juridice, estetice.

De unde urmează că, în cazul cînd faptele determinate de asemenea valori izvorăsc dintr-un subiect necăzut din Har, adică din comuniunea cu Hristos, au caracter soteriologic.

Aspectul soteriologic al faptelor de cunoaștere, utilitare etc. iese la iveală prin contribuția pe care ele o aduc la dezvoltarea forțelor spirituale ale credinciosului; la întărirea libertății interioare față de tentațiile inferioare ale naturii proprii și față de tentațiile izvorînd din cealaltă natură, la înlesnirea acelui proces de autodepășire, de transcedere spre Spiritul absolut, spre Dumnezeu.

Faptele de cunoaștere, de pildă, consolidează mîntuirea credinciosului într-un multiplu înțeles.

Îi întăresc și îmbogățesc viața spirituală. Cu cît credinciosul dobîndește și asimilează mai multe și mai variate cunoștințe cu atît puterile lui spirituale sînt mai cuprinzătoare și mai pline de lumină.

Îi întăresc libertatea față de tentații. Un credincios cultivat e mai rezistent față de presiunea instinctelor telurice.

Îl ajută să lucreze mai spornic la înnoirea, îmbunătățirea și transformarea mediului social și cosmic în care e integrat organic. Societatea și natura constituie mediul vital al credinciosului, țin oarecum de subiectivitatea lui. Fără aceste medii, credinciosul nu e om întreg. Legătura aceasta organică între credincios și amintitele medii a condus la situația că și ele au fost prinse în mișcarea acelei căderi primordiale despre care vorbește Scriptura. Și atunci, dacă mediile la care ne referim au suferit în urma căderii, e logic să fie cuprinse și ele în procesul de restaurare, de transformare, de mîntuire. E limpede însă că fără cunoștințe multe, temeinice, variate, credinciosul n-ar putea contribui la mîntuirea, la îmbunătățirea și înnoirea mediului social și cosmic.

Pentru gîndirea ortodoxă o mîntuire a credinciosului la modul individual nu e de conceput. El nu se poate mîntui decît împreună cu frații săi și cu mama comună care este natura.

Dar în fond aceasta înseamnă că fără cunoștințe întinse, temeinice, variate, credinciosul nu-și poate consolida, desăvîrși mîntuirea.

Pe de altă parte, în trebuința de cunoștințe mereu mai multe și mai temeinice, credinciosul simte pulsînd ceva din acea neostoită năzuință a lui spre absolut, spre Dumnezeu, care-i frămîntă mereu ființa și-i conferă grandoare.

Faptele determinate de trebuințele existenței materiale își dezvoltă aspectul soteriologic prin împrejurarea că lucrurile necesare vieții nu sînt date de-a gata, ci ele trebuiesc create prin muncă încordată, perseverență îndîrjită. Care muncă, pentru a da rezultate bune, e necesar să fie organizată și desfășurată pe temei de multe și complexe cunoștințe, din domenii foarte variate.

Agricultura, industria extractivă, industria constructoare de mașini, industria creatoare de bunuri de consum, transporturile, comunicațiile sînt de neconceput astăzi fără masive investiții de „aur cenușiu“, de cunoștințe. Întreaga economie e dinamizată și propulsată de fluidul incandescent al cuceririlor științifice și tehnice prinse și ele în mișcarea trepidantă a înnoirilor uluitoare.

Pentru credincioși, întreaga activitate destinată producției de bunuri materiale constituie și ea o cale importantă de afirmare, dezvoltare și întărire a forțelor spirituale. Cu cît aceste forțe sînt mai întărite prin cunoștințe noi și noi metodologii, cu atît ele vor da un randament mai bun atît cantitativ cît și calitativ.

În mod normal, credincioșii își duc viața în cadrul societății, care, se știe, cuprinde ființe cu temperamente diferite, cu pregătire și profesii diferite, cu interese și aspirații uneori divergente etc.

Pentru ca asemenea ființe să poată trăi împreună, să se dezvolte armonios și să desfășoare o activitate utilă întregului e necesar să existe și să fie respectate anumite legi, anumite valori, valorile juridice. Acestea arată fiecăruia drepturile și datoriile ce-i revin; direcția în care trebuie să meargă și limitele în care își poate exercita profesiunea, își poate concretiza inițiativele, asigurînd astfel fiecăruia acel cadru de viață în care își poate îndeplini scopurile propuse.

Faptele credinciosului determinate de valorile juridice au caracter soteriologic datorită împrejurării că ele implică importante încordări cerute de obligația de a nu se atinge de drepturile altora, de a le respecta, de a interveni energic întru apărarea celorlalți cînd sînt amenințați și lezați în ceea ce li se cuvine legal.

Credinciosul care împreună cu ceilalți luptă pentru crearea unor legi drepte și aplicarea lor, pentru înlocuirea unor structuri învechite cu altele mai corespunzătoare, promovează conviețuirea în continuu progres, își dezvoltă stăpînirea de sine și abnegația, acționează pentru slujirea celorlalți, își întărește puterile spirituale față de presiunea înclinărilor egoiste. Ori, asigurarea unei vieți eliberate de presiunea instinctelor egoiste și dezvoltate în cadrul unui sistem juridic drept, prielnic progresului sănătos pentru toți, constituie pentru credincios, o componentă esențială a mîntuirii.

În gîndirea ortodoxă, mîntuirea cuprinde eliberarea de ignoranță și mizerie, dar și de legi și orînduiri nedrepte.

Caracterul soteriologic al faptelor determinate de valorile estetice iese la iveală prin efortul spiritual de a scoate ceva: un lucru, un peisaj, un cuvînt, o bucată de materie, o aspirație, din starea de indiferență, de opacitate, de urîțenie, de neclaritate, de a le modela și încadra în forme ordonate, armonioase, luminoase, expresive, într-un mod și grad cum natura singură n-ar fi făcut-o niciodată.

Pentru credincios, pătrunderea emoțională a realității, perceperea a ceea ce e esențial în dinamica ei, sensibilizarea celorlalți față de esențe prin prezentarea acestora sub forma imaginilor concrete și simbolice, constituie o cale de afirmare și întărire a forțelor spirituale, înnoitoare, transfiguratoare.

Frecventarea operelor de artă constituie pentru credincios un important mijloc menit să-l ajute a se desprinde de ceea ce e inferior pe de o parte, iar pe de alta de a-și întări puterile spirituale în efortul de a le vedea reîntegrate în rolul de stăpînitore ale naturii.

Totodată să observăm că investirea unui obiect cu atributul frumuseții exprimă ridicarea lui pe o treaptă de pe care, cei ce-l contemplă, pot încerca fiorul eternității.

Faptele axate pe valorile frumosului întrețin în credincios trebuințe de înălțare spre frumusețea cea nespusă a lui Dumnezeu.

Drumul către Hristos trece neapărat și prin universul frumuseții.

6. Se întâmplă însă că valorile cunoașterii, cele utilitare, juridice, estetice pot fi folosite și în sens negativ. De pildă un credincios se poate strădui pentru a-și înmulți cunoștințele nu numai pentru a spori lumina din ființa proprie și în vederea unui mai bun randament profesional, dar și cu intenția de a uimi pe alții, de a se distanța orgolios de ei, de a-i umili, înșela etc.

De asemenea el poate lucra pentru dobândirea de bunuri materiale nu numai în vederea asigurării unei existențe decente, dar și din lăcomie, din pornirea de a se ridica peste celălalt, de a-l folosi pentru interesele sale etc.

Tot așa și în domeniul cunoașterii și aplicării legilor, credinciosul poate interpreta necorect anumite prescripții pentru a obține avantaje ilegale, pentru a aduce pe unul sau altul în subordinea egoismului său, pentru a-i priva de unele drepturi etc.

Să observăm că și frumosul poate fi folosit de către credincios drept pretext pentru ca sub vestmîntul strălucitor, atrăgător, ademenitor al artei, el să vehiculeze idei și sentimente inferioare, degradante, antiumane, antisociale.

Aceasta înseamnă că valorile la care ne referim nu sînt mîntuitoare prin ele însele, ci numai întrucît împlinesc anumite condiții. Și anume ele împlinesc o funcție soteriologică numai întrucît pot fi legitimate etc.

Fără îndoială, nu poate fi vorba de vreun amestec dictatorial al valorilor morale în sfera celorlalte. Pentru credincios, fiecare din categoriile de valori la care ne referim își are autonomia ei. O autonomie relativă, dar reală. Fiecare din aceste categorii de valori reprezintă un bine. Însă nici un bine nu e bine deplin dacă nu e și moral. Nici un bine nu e mîntuitor decît dacă rămîne în cadrul eticii.

În adevăr, oricît de prețioase ar fi cunoștințele, bunurile utilitare, le-gile, operele de artă, dacă sînt în slujba unor scopuri contrare binelui moral, devin forțe potrivnice modului normal de a fi al credincioșilor, al oamenilor, adică devin forțe potrivnice mîntuirii.

Încît se poate spune că oricît de dotat și harnic ar fi un credincios în materie de acumulare de cunoștințe, de creare de bunuri utilitare, de inițiere în cele juridice și estetice, el nu poate nădăjdui în mîntuire decît în măsura în care se ghidează consecvent după steaua polară a principiilor morale.

Se cuvine să relevăm că la rîndul lor, principiile morale pentru a-și manifesta toată forța și eficiența lor au nevoie de sprijinul tuturor celorlalte valori.

Cunoștințele variate și temeinice îl pot ajuta pe credincios să pătrundă mai bine principiile morale să le adapteze la realitățile concrete, să le asigure o mai bună eficiență.

Bunurile utilitare îi înlesnesc credinciosului împlinirea susținută a obligațiilor ce-i revin față de sine, față de familie, Stat, Biserică.

Cunoașterea legilor îl pune în condiția de a-și orienta corect inițiativele, acțiunile, viața, îl ajută să nu rămînă pasiv, ci să acționeze energic în cazul cînd una sau alta din legi sînt neglijate, ocolite, călcate.

Abia de mai e necesar să fie menționat și faptul că, atunci cînd e asociat cu frumosul, binele capătă o sporită putere de atracție, de impresionare, devine mai apropiat inimii, primind astfel un adaos de energie și căldură, necesare și una și alta unei mai adînci răzbateri a lui cu complexa dinamică a vieții.

Așadar, pentru a-și putea realiza deplin eficiența soteriologică, valorile morale au nevoie de contribuția celorlalte valori, care, la rîndul lor, pentru a-și aduce aportul la mîntuirea credincioșilor, trebuie să rămînă mereu în acord cu ordinea morală.

Obligația valorilor la care ne referim : ale cunoașterii, cele utilitare, juridice, estetice, de a ține mereu seama de cerințele legilor morale nu le scade cîtuși de puțin importanța pentru consolidarea mîntuirii credincioșilor. Dimpotrivă, aportul lor la dezvoltarea și întărirea forțelor spirituale, la maturizarea libertății lor interioare este esențial. Încît se poate spune că pentru dezvoltarea normală a îndreptării, credinciosul e obligat să cultive neapărat și valorile cunoașterii, pe cele utilitare, juridice, estetice, bineînțeles, păstrînd în permanență neatins acordul lor cu valorile morale.

7. Dar valorile umane la care ne referim își destăinuie funcția lor soteriologică și prin faptul că asimilarea și cultivarea lor constituie o parte integrantă în împlinirea cerută de calitatea de făptură a lui Dumnezeu.

Nedezvoltarea și nesatisfacerea trebuințelor credinciosului în direcția valorilor umane l-ar lăsa pe o treaptă cu mult inferioară nivelului căruia îi este destinat de către Creator. Credinciosul care neglijează sau refuză să dea satisfacție amintitelor cerințe rămîne un om înapoiat, nerealizat, nedeplin. Adică un om care-și primejduiește mîntuirea prin negrija față de cerințe esențiale ale propriei ființe și finalități.

Mîntuirea cuprinde în conceptul ei, cum s-a amintit, nu numai eliberarea de servitutea egoismului, a păcatului, dar și înfăptuirea unei vieți plenitudinare, a unei vieți dezvoltate omnilateral.

Credinciosul care nu dispare imediat după primirea îndreptării prin botez, e obligat să și-o consolideze și desăvîrșească, nu numai prin sfințenie și virtuți morale, dar și prin asidua cultivare, în acord cu acestea, a tuturor celorlalte valori umane.

8. În cele de mai sus s-a urmărit a se releva un lucru mai puțin luat în seamă de către credincioși și anume că, pentru mîntuire sînt necesare nu numai faptele de credință și de bună conduită dar și actele axate pe valorile umane ale cunoașterii, pe cele utilitare, juridice, estetice.

Aportul soteriologic al acestor valori a fost subliniat :

prin arătarea capacităților de a contribui la dezvoltarea puterilor spirituale, la afirmarea libertății interioare față de instinctele telurice, și față de tentațiile izvorînd din cealaltă natură ;

prin indicarea împrejurării că asimilarea și promovarea amintitelor valori se asigură dezvoltarea plenitudinară a subiectului credincios ;

prin sublinierea faptului că un credincios e dator să lucreze nu numai la transformarea și înnoirea firii proprii, dar e obligat să colaboreze cu semenii săi și la transformarea, îmbunătățirea și înfrumusețarea mediului social și casnic în care trăiește.

CONTRIBUȚII LA ISTORIA STRĂVECHE A EPISCOPIEI ARADULUI

de : EUGEN ARĂDEANUL

Cercetările istorice întreprinse în ultimii ani, avînd ca scop principal stabilirea vechimii municipiului Arad și evoluția mănăstirii Hodoș-Bodrog, au dus la elucidarea faptului că în secolele IX—XIII se cristalizaseră în regiunea Mureșului inferior și a Crișului Alb forme superioare de viață românească dovedind prezența neîntreruptă a elementului băstinaș. Această zonă, de fapt se integra în cele mai dezvoltate regiuni ale patriei noastre din epoca contemporană ¹⁾.

Desfășurarea evenimentelor istorice dovedește că la mijlocul secolului al X-lea s-au conturat noi realități favorabile populației băstinașe din zona Mureșului și Crișului Alb. Înfrișgerea triburilor maghiare la Augsburg (955) și neputința lor, de a mai pătrunde în imperiul bizantin în plină ascensiune (970) a dus la restrîngerea sferei lor de influență.

În timp ce izvoarele narative oferă informații abundente în acest sens privind Moravia și Austria, ele sînt mai lapidare privind voievodatul din sud-vestul României. Cert este, că odată cu consolidarea forțelor de producție din această zonă, ducatul băstinaș, condus de Ahtum, pe care cronicarul anonim îl definește ca descendent al lui Glad, a devenit din nou independent, cîndva în preajma anului 1000. În tot cazul, cel mai important izvor narativ al epocii, legenda mare a sfîntului Gerard, prezintă acest ducat ca un stat cu totul neatîrnat de regele Ungariei. Totodată Ahtum apare ca un duce, care exercită drepturi suverane, controlează necondiționat traficul pe Mureș și vămuiește transporturile de sare, aparținînd regelui ungar.

Mai mult, toate versiunile legendei mari sînt unanime în fixarea limitelor ducatului, care se întindea între Criș (probabil cel Alb), Tisa și Dunăre și „pînă în Transilvania“, înglobînd și „Țara Zărandului“ ²⁾. Capitala se mutase la Mureșana (urbs Morisena), la Cenadul de astăzi, un

¹⁾ Glück Eugen, *Unele informații provenite din cronicile medievale referitoare la zona Aradului* (sec. VIII—X) Ziridava vol. 6, Arad 1976; Glück Eugen, *Contribuții cu privire la istoria părților arădene în epoca ducatului lui Ahtum*, Ziridava, vol. 6, Arad 1976

²⁾ Textul codicelui de la Viena: „Serviebat namque eidem viro terra a fluvio Keres usque ad partes Transilvanas et usque in Budirac Zoreh“ Scriptores II p. 490.

punct strategic excelent ales pe o insulă neinundabilă a Mureșului și situat în mijlocul unei zone foarte dezvoltate din punct de vedere social-economic.

Aceste realități se oglindesc și în rezultatele săpăturilor de la Vladimirescu. Aici, spre sfârșitul sec. al X-lea, are loc refacerea fortificației distruse, în proporții sporite, apărind cel de al doilea nivel.

Desigur viața economică a ducatelui se întemeia pe sistemul economiei naturale, care de fapt caracterizează toată perioada feudalismului timpuriu. Izvoarele ne dau imaginea unei societăți sedentare, bazată în primul rînd pe agricultură.

Nivelul evoluat al ducatelui pe făgașul feudalismului reiese din constatarea legendei mari, care arată că Ahtum era un principe puternic, deținătorul unor bogății admirate de însuși autorul legendei. Bogăția ducelui constă atît din turme, herghelii și din „alodia“ și „curia“. El se sprijinea pe mulțimea ostașilor și nobililor săi, care la rîndul lor dețineau proprietăți și turme cu ceva mai mici. La începutul secolului al XI-lea, pătura înstărită desprinsă din obștile sătești băstinașe încă nu ajunsese să se transforme complet într-o clasă feudală încheagată, iar posesiunile lor nu pot fi considerate încă domenii în sensul clasic al cuvîntului. Totuși, poziția lor se apropiase mult de cea a clasei dominante medievale.

În stadiul actual al cercetărilor se pare, că nucleul posesiunilor dinastiei se întindea la est de capitală, pe malul nordic al Mureșului. Chiar și după tragicele evenimente din anii 1028—1030, care au dus la prăbușirea ducatelui independent, descendenții lui Ahtum dețineau aici pînă prin sec. al XIV-lea anumite proprietăți, cu centrul în Ahtummonostora, între Pecica și Semlac, unde se ridica mănăstirea necropolă a fostei dinastii. Dintre „nobilii“ lui Ahtum cunoaștem nominal pe „Sunad“ sau „Chanadinus“, „fiul lui Dobica“. Deși, această seminție expansivă, a dobîndit în decursul secolelor domenii întinse, la baza acestora au stat stăpînirile de la vest de Cenad³⁾.

Credem că nu ne îndepărtăm de adevăr dacă considerăm, că un număr de mănăstiri identificate documentar în zona Mureșului, în perioada imediat următoare, au fost ctitorii ale unor seminții provenite din ducatul lui Ahtum. Ele poartă denumiri de rezonanță română, sau slavo-română. Amintim mănăstirea Hodoș-(Huduș) atestat documentar în 1177, 1233, 1278, 1278 și 1293, care a fost sub patronatul seminției cu același nume, cunoscută din registrul de la Oradea. Kenez — monostora era deținută de neamul „Monoslo“, care apare documentar în zona Nădlacului pe la 1192, iar Galadmonostora și mănăstires Geled (1177) se situau tot în zona Mureșului ctitorite foarte probabil de descendenții lui Glad⁴⁾.

O parte a populației ajunsese într-o stare de dependență față de ducele Ahtum și nobilii săi. Legenda sf. Gerard subliniază că o treime din populația Mureșanei era în dependență față de mănăstirea de rit oriental, fondată de duce.

³⁾ Glück Eugen, *Contribuții ...* p. 95.

⁴⁾ Ibidem, pp. 96, 99.

Totuși este neîndoios, că în această fază de dezvoltare a ducatului, cea mai mare parte a pământului era încă deținută de obștile satești, deși inegalitatea socială din cadrul lor era în creștere.

Viața economică a părților arădene oglindește aceeași dezvoltare continuă a forțelor de producție, care se resimțea pe tot cuprinsul țării noastre și în special în Banat și Dobrogea. Avântul agriculturii este confirmat de rezultatele săpăturilor de la Felnac, unde s-a găsit o groapă de provizii și un cuptor de copt de la finele primului mileniu. La fel, regele Ștefan I acordă episcopului Gerard și clerului său, dreptul de a percepe zeciuială pe pământul noii dieceze de Cenad. În legenda mică, în versiunile codicelor de la Veneția, Corsendonh și în legendariul lui Pietro Calo, se face mențiune despre cultura grîului⁵⁾. Versiunea vieneză a legendei mare include între produsele obligate la decimă și grîul. Tot legenda mare face mențiune despre o slujnică care macină grîul la o moară acționată cu mîna. În fine, este neîndoios că posesiunile nobiliare au cuprins nu numai finete și pășuni, ci și terenuri de ogoare. A. Wion vorbește și despre pui și plante medicinale.

Pădurile abundente, chiar și în apropierea Mureșanei, ofereau cantități apreciabile de materiale de construcție și lemne de foc, fapt dovedit și de fortificația de pămînt de la Vladimirescu.

Aici, s-au folosit birne pentru consolidarea amplasamentelor. La fel, pădurile ofereau posibilitate pentru vinat, iar apele de pescuit.

Autorul legendei mari a sf. Gerard acordă o mare atenție creșterii vitelor. Se arată că Ahtum avea nenumărați cai neîmblînziți, exceptînd pe cei pe care îi ținea sub pază în grajduri⁶⁾. La fel, se menționează mulțimea cirezilor de bovine. Animalele erau deținute și de poporul de rînd. Versiunile legendei mari cuprinse în codexul padovan și cel vienez amintesc de cai, boi și oi, oferii pe seama episcopului Gerard. Versiunea vieneză menționează și existența unui loc „păduros” pentru uzul porcilor⁷⁾. Oasele găsite la săpăturile de la Felnac, au dovedit că locuitorii acestei așezări în sec. al IX—XI-lea au deținut boi și ovi-caprine. Mai mult, putem fi siguri de existența unui început de furajare a animalelor, fiind create unele adăposturi pentru acestea atît pe posesiunile lui Ahtum, cît și în legătură cu o călătorie a episcopului Gerard.

În sec. al X—XI-lea s-au dezvoltat și meșteșugurile chemate să satisfacă nevoile cotidiene ale populației locale, ale traficului pe Mureș și chiar de lux ale elementelor suprapuse. La fel, meșteșugarii, rupti totalmente sau în parte de agricultură, aveau un rol important în realizarea construcțiilor bisericești și de apărare, atît pe vremea lui Ahtum cît și în perioada următoare. Legenda mare a sf. Gerard, vorbește de mănăstirea de rit răsăritean de la Mureșana, urmată după 1030 de alte construcții benedicti-

⁵⁾ Acta Sanctorum quot quot toto orbe coluntur vel a catholicis scriptoribus celebrantur. Ed. nouă vol. 46 Paris și Roma 1867, p. 723.

⁶⁾ Scriptores ... vol. II, p. 489.

⁷⁾ Ibidem, pp. 495, 597.

ne și episcopale, confirmate de rezultatele cercetărilor arheologice din secolul trecut⁸⁾. Lucrarea lui Mahmud Terdzuman subliniază existența, a cel puțin două fortificații, dintre care una putea să fie cea de la Vladimirescu.

Este neîndoiește, că importanța cea mai mare a avut-o prelucrarea metalelor, în special a fierului, găsindu-se aici urme de zgură metalică și vîrfuri de săgeți sau de cuțite, care însă pot rezulta și din import, chiar bizantin. Nu putem pierde din vedere nici ipoteza științifică formulată de istoricul Răzvan Theodorescu, care admite că o parte din tezaurul de la Sinnicolaul-Mare, care eventual ar putea fi contemporan cu epoca lui Ahtum, ar fi opera unor meșteri locali⁹⁾.

Descoperirile arheologice pe teritoriul județului Arad, dovedesc practicarea meșteșugului olăritului, folosirea roții și a pastei de calitate mai bună. Materialele găsite la Felnac, Vladimirescu și în alte părți în straturile corespunzătoare, se încadrează în cultura Dridu, iar materialele descoperite la mănăstirea Hodoș-Bodrog se pot data începînd cu sec. al XI-lea.

Recenta descoperire a arheologului Vasile Baroneanț, făcută la Zăbrani, atestă faptul că cultura Dridu a supraviețuit aici pînă în sec. al XII-lea¹⁰⁾.

Cuptorul de ars oale de la Vladimirescu dovedește că practicarea acestui meșteșug aici a avut și scopuri comerciale, ceea ce poate fi presupus și cu privire la cea descoperită la Hodoș-Bodrog.

O importantă ramură de activitate economică a fost traficul de mărfuri pe Mureș și Crișul Alb. Cel mai însemnat produs tranzitat pe Mureș, cu ajutorul bărcilor, a fost sarea, furnizată de salinile ardelenene pentru nevoile Transilvaniei de vest și exportate în Cimpia Pannoniei și în Moravia. Traficul a fost bine organizat, creîndu-se de-a lungul râului „por-turi“, locuri pentru odihnă, desfacere și de vîmuire.

Nivelul de dezvoltare a comerțului de sare se poate deduce din faptul că ea a devenit cauza principală a confruntării dintre Ahtum și regele Ungariei.

Un indiciu al creșterii circulației mărfurilor, întărirea legăturilor cu teritoriile de peste Carpați și Dunăre, oferă apariția unor produse ceramice bizantine provenite din epoca respectivă, descoperite recent la săpăturile de la Bulci și eventual obiectele metalice de la Vladimirescu¹¹⁾. Se pare, că prin regiunea Mureșului inferior treceau însemnate drumuri comerciale. Unul dintre acestea venea de la Dunăre prin Caransebeș—Tere-mia-Mare—Variaș și se îndrepta spre nord-vest. Celălalt drum trecea prin Arad spre nord, în direcția Bihorului.

⁸⁾ O bibliografie abundentă în acest sens se găsește în Stoicescu Nicolae: *Bibliografia localităților și monumentelor medievale din Banat — Timișoara*, 1973, pp. 42—46.

⁹⁾ Theodorescu Răzvan, *Bizant, Orient, Occident la începuturile culturii medievale românești*. (sec. X—XIV) București 1974, pp. 116—124.

¹⁰⁾ Concluziile arheologului V. Boroneanț ni-au fost comunicate în scrisoarea d-sale din 27 ianuarie 1977, îndatorîndu-mă foarte mult.

¹¹⁾ Mulțumim arheologului M. Barbu pentru aceste informații.

Directiile respective au fost marcate de descoperirile monetare bizantine provenite din a doua jumătate a secolului X-lea și monedele lui Constantin IX — Monomah (1042—1055)¹²).

Creșterea circulației monetare și chiar acumularea lor se dovedește și prin pătrunderea monedelor maghiare în zonă, la începutul sec. al XI-lea (Zimandul Nou și Vârșand). Subliniem mai ales relatarea oferită de Mahmud Terdzüman, care vorbește de tezaurele capturate de învingători¹³).

Una din problemele cele mai importante privind istoria acestei zone este stabilirea texturii localităților și a situației demografice în general. Populația băstinașă, care constituia incontestabil marea majoritate a populației, era grupată în așezări de tip rural și unele mai dezvoltate, forme incipiente ale localităților urbane.

Așa cum am mai subliniat, zonele cele mai intens populate se polarizau în valea riurilor, mai ales a Mureșului și a celor două Crișuri. Săpăturile de la Felnac au dus la descoperirea unor bordeie, care incontestabil au fost componentele unei așezări rurale. Existența fortificației de refugiu de la Vladimirescu presupune la fel un număr de localități, până în prezent descoperindu-se doar un singur bordei. Așezarea civilă, existentă sub actuala biserică a mănăstirii Hodoș-Bodrog, poate fi datată începând cu sec. al XI-lea. Pe baza descoperirilor monetare provenite de la începutul sec. al XI-lea, putem considera ca existente așezările de la Feldioara, lângă Șiria, Vârșand, etc. Verificarea materialului recoltat în 1948 la Frumușeni (Hada) ne conduce în aceeași direcție. Cu toată certitudinea putem stabili persistența localităților constatate în sec. al X-lea, pe baza descoperirilor arheologice de tip Dridu, sau toponimelor de epocă (Moroda, Gladova, Șeitin, Zăbrani și Zărând). Nu mai puțin sigură este existența localităților care poartă toponime româno-slave și care nu se puteau forma decât înainte de începutul sec. al XI-lea, când sau produs schimbările lingvistice provocate în limba slavilor de dispariția vocalelor nazale (Pincota). La fel, denumirea localităților cu terminația în „ova” (Lipova, Milova etc) — așa cum subliniază istoricul Constantin C. Giurescu, în cazul Lipovei — trebuia să se fi format cel târziu în jurul anului 1000. O mare parte din toponimele formate din fondul principal de cuvinte al limbii române, de asemenea definesc multe localități străbune ca : Brusturi, Oroși etc.¹⁴).

Aceste date sint completate și de izvoarele narrative. Legenda mare a sf. Gerard vorbește despre acțiunea de organizare a bisericii apusene după 1028, arătând că un număr de călugări benedictini au fost promovați în

¹²) Nistor I., *Bizantinii în luptă pentru recucerirea Daciei și Transilvaniei* (extras). București 1943, p. 26; Gedai István, *Adalék a XI—XII századi bizanci pénzek forgal-mához*. Contribuții la circulația monedelor bizantine din sec. al XI—XII-lea. Folia Arheologia, anul 19 (1968), p. 147.

¹³) Sabău I., *Circulația monetară a Transilvaniei secolelor XI—XIII în lumina izvoarelor numismatice*. Studii și cercetări de numismatică vol. 2, Ed. Academiei R.P.R., 1958, pp. 272—279.

¹⁴) Hazai G.: o. c., p. 77.

funcția de arhidiacon (protopop). Toate versiunile legendei mari, cit și ale celei mici precizează că s-au construit biserici în „orașe și sate“, fără să lase vreun dubiu că este vorba despre localități existente deja anterior. De fapt, aceste localități pot fi căutate pe cîmpia de la sud de Crișul Alb, care a fost tot timpul evului mediu limita nordică a diecezei respective cu profil misionar. Protopopiatul romano-catolic din Pincota a constituit o enclavă a episcopiei de Agria, iar restul zonei dintre Crișul Alb și Negru a revenit episcopiei de Oradea¹⁵).

Versiunea iconografică a legendei, potrivit aprecierii istoricului de artă Răzvan Theodorescu, provine din sec. al XV-lea. Una dintre scene ni-l prezintă pe sf. Gerard predicînd, miniatorul considerînd aceasta ca principalul element al activității sale în noua lui dieceză. Este interesant de remarcat că această prioritate a activității misionare, lasă în umbră chiar și botezarea păgînilor¹⁶).

Lectura izvoarelor narative ne convinge asupra faptului că Ahtum a fost stăpîn necondiționat al ducatului, care se definește cu termenul de „Regnum“ ceea ce denotă importanța acestui stat. Ființa organizației, care să corespundă unei puteri centrale eficiente, este confirmată de mențiunea privind existența numeroaselor forțe militare subordonate ducelui, de activitatea sistemului de pază și vamă, constituită de-a lungul Mureșului și construirea locurilor întărite, pe cît se pare prevăzute cu garnizoane permanente. Este neîndoielnic faptul că grosul forțelor militare, de care dispunea Ahtum, provenea din rîndurile țărănimii libere și a altor elemente similare, cărora se alăturau cetele „nobililor“. Din textul lui Mahmud Terdzüman, reiese că ducele exercita dreptul suveran de a convoca „mareea oaste“ care a fost condusă de însuși principele Mureșanei.

O parte a cercetătorilor a considerat că Ahtum a aparținut neamului românesc. Alții, invocînd rezonanța turanică a numelui său — ceea ce înseamnă „lucios“, „aurit“ etc., tradus în textul lui A. Wion în „Pulchtron“ — au susținut descendența lui dintr-un alt neam. La Anonymus el apare de fapt ca Ohtum (Optum), la A. Wion Achtum, în codicele padovan citim „Achium“ și în cel vienez „Achtum“. În tot cazul, este pe deplin stabilit faptul că Ahtum, urmașul lui Glad, a dus o politică conformă cu interesele poporului său și a militat pentru independența recucerită a ducatului băștinaș, pe care îl conducea.

Într-adevăr, după anul 1000 au survenit elemente nefavorabile în situația internațională a ducatului. Potrivit analelor de la Hildesheim, în anul 1002, după cele de la Altaich în anul 1003, sau eventual în anul 1018, dacă am da crezare cronicarului Thietmar, ducatul lui Gyla este înfrînt de Ștefan I, regele Ungariei, și Ahtum pierde un aliat potențial.

¹⁵) Petrovici E., *La population de la Transilvanie au XI siècle*. Revue de Transilvanie tom. 10/1944/ nr. 1—12, p. 70 și urm.; Petrovici E., *Toponimie et histoire*. Revue roumaine d'histoire. Tome 4/1965, nr. 1, p. 3; Glück E.: *Contribuții*, pp. 103—104.

¹⁶) Ibidem, p. 102.

În același timp, diferendul bizantino-bulgar ajunge într-o fază decisivă. În 1002 cade Vidinul și bizantinii ajung la Dunăre, ațintind privirea și asupra pământului românesc, dintre care Dobrogea o cuceriseră chiar în anii precedenți. În anul 1014 bulgarii suferă o înfrângere hotărâtoare și peste patru ani orice rezistență de a lor încetează. În același timp, ducatul învecinat al lui Kean, localizat de academicianul Ștefan Pascu în nordul Jugoslaviei de astăzi, este cucerit de Ștefan I, aliatul Bizanțului. Mahmud Terdzüman subliniază că principele Mureșanei începu de îndată pregătirile pentru apărarea ducatului său. Nu este exclus, că el participase cu ajutoare la lupta de apărare a lui „Kan”. În aceste condiții, singura soluție viabilă adoptată de Ahtum, a fost cea menționată în legenda mare prin cuvintele: „a obținut puterea de la greci”. Această formulare, în fond reflectă noua legătură de confederat, statornicită de Ahtum cu Vasile al II-lea, invincibilul împărat bizantin, pe care astfel îl contrapune regelui ungar ¹⁷⁾.

Informațiile noastre privind organizarea social-economică și politică a ducatului lui Ahtum, se leagă inseparabil de cele privind organizarea bisericăască. Este neîndoiebnic faptul că creștinismul a fost adoptat de populația băștinașă în zona Mureșului cu mai multe secole în urmă. Prima informație în acest sens ne-o oferă prezența temporară a unei părți a legiunii a V-a Macedonica în nordul Banatului fiind identificate la Merțișoara, cărămizi ștampilate ale unității militare amintite. Despre această legiune se știe că a staționat în Palestina, apoi în timpul și după războaiele lui Traian în Dacia. În rindurile acestei legiuni erau soldați creștini, printre care sfântul Eustație Plachida, martirul.

Alături de alte vestigii creștine din epoca următoare, găsite în Banat, remarcăm opaițul pisciform din sec. al V—VII-lea, găsit la Lipova ¹⁸⁾.

După părerea istoricului Hiador Sztipszky preluată și de Gy. Moravcsik, în tezaurul de la Sinnicolaul-Mare identificăm cel puțin o cană și o tavă care puteau fi folosite ca obiecte de cult, de rit răsăritean. De asemenea remarcăm și alte piese creștine între care se impune un amulet confecționat din lut ars, în care este gravată o cruce, găsită între Socodor și Pil și care poate proveni din sec. al XI-lea ¹⁹⁾. În colecția Muzeului din Giula (R. P. Ungaria) a ajuns un reliquiă de bronz de tip bizantin, provenit din sec. al X—XI-lea. Tot pe teritoriul de odinioară al ducatului lui Ahtum au fost găsite câteva cruci pectorale, cu reliefe, de tip bizantin. Asemenea piese cunoaștem de la Sinnicolaul-Mare, de la Szöreg (R. P. Ungaria), dealtfel sediul unei mari mănăstiri de rit oriental, precum și de la Oroșháza (R. P. Ungaria). Aceste piese însă pot proveni și din sec. al XII-lea ²⁰⁾. Cea mai importantă descoperire este însă crucea bizantină

¹⁷⁾ vezi nota 13.

¹⁸⁾ Moravcsik Gyula, *Byzantium and the Magyars*, Budapest, 1970, p. 56, 62.

¹⁹⁾ Dörner Egon, *Urme ale legiunii a V-a Macedonica la Aradul Nou?*, în *Acta Musei Napocensis* Vol. 7 Alba Iulia 1974; Șerbănescu Nicolae, *Creștinarea românilor*, Almanahul capelei ortodoxe române din Baden-Baden pe anul 1976, p. 63 și 68.

²⁰⁾ Moravcsik Gy.; o. c., pp. 56—57; Marki S., o. c., p. 73.

emailată, găsită la Arad în albia Mureșului, datată tot din aceste secole timpurii ²¹⁾.

În sec. al IX-lea adoptarea ritului răsăritean de populația băștinașă din aceste părți a fost un fapt împlinit ²²⁾. În tot cazul, considerăm că pe lângă cei doi discipoli ai sfinților Cyrili și Metodie, au acționat în țările române și călugări bizanțini. Pare de neconceput ca relațiile politice statornicite de Menomort cu Bizanțul să nu fi fost imbinat cu anumite legături bisericești. Această părere, formulată într-un fel și de prof. A. Elian, ne conduce spre căutarea datelor privind organizarea bisericească din ducatul lui Glad și Ahtum ²³⁾.

O problemă mult discutată a constituit apartenența acestor teritorii de vreo dieceză de rit oriental.

În realitate, analizarea listelor care cuprind diecezele dependente de patriarhia ecumenică de la Constantinopol nu s-a soldat cu informații concludente cu privire la această zonă. Deși prestigioasa lucrare a lui Gerasim Konidariy, publicată în 1970, indică trei codice inedite conținând liste ale diecezelor (976—1204), rămâne deficitară în acest sens ²⁴⁾. Considerăm interesantă și argumentația formulată de cercetătoarea maghiară Katalin Dávid, care crede că jurisdicția lui Hierotheos (948) s-ar fi întins vremelnic și în zona Mureșului inferior. Alte ipoteze au întins într-un fel asupra acestei zone și jurisdicția îndepărtatei mitropolii a Chelținiei ²⁵⁾.

Informații sigure ne sînt furnizate de legenda mare a sfîntului Gerard, care nu lasă nici o îndoială că în ducatul lui Ahtum, religia dominantă a fost creștinismul de rit oriental. Centrul ecleziastic al acestei țări a fost mănăstirea călugărilor care urmau regula sf. Vasile cel Mare, așezată chiar în capitală și care foarte probabil a fost și un factor cultural ²⁶⁾.

²¹⁾ Muzeul orășenesc Giula. Inv. nr. 664328. Lovag Zsuzsa, *Byzantine type reliquary pectoral Crosses in the Hungarian National Museum*. Folia Archeologica vol. 22/1971, p. 148, 150, 156, 163; Spinei Victor, Coroluc Gabriel, *Date cu privire la circulația unor obiecte de cult din secolele XII—XIII*. Studii și cercetări de istorie veche și arheologie tom. 27, iulie-sept. 1976, pp. 323—325.

²²⁾ Miletz Ianos. *Temes és Arad megyék történelmi és régészeti emlékei. Történelmi és régészeti értesítő. A delmagyarországi történelmi és régészeti társulat közleményei.* / Vestigiile istorice și arheologice ale comitatelor Timiș și Arad / Buletinul istoric și arheologic / Monitorul Asociației de istorie și arheologie al Ungariei de Sud / Caiet 4, oct. 1876, p. 168.

²³⁾ Sešan Milan, *Organizația bisericească veche Carpatică*, în rev. Mitropolia Ardealului anul 4, nr. 5/6 1959, pp. 366—367; Boba I., *Moravia's history reconsidered a reinterpretation of medieval sources*, The Hague 1971, p. 167.

²⁴⁾ Elian Alexandru, *Les rapports byzantino-romanis*. Extras din Byzantino-slavica vol. 9/1958/, nr. 2, p. 216; Kane Th A., *The jurisdiction of the Patriarchs of the Major Sees in Antiquity and the Middle Ages*, Washington, 1949, passim.

²⁵⁾ Konidaris Gherasim, *Ekklesiastike historia tes Hellades*. Atena, 1970, p. 92, 132. Informație primită din partea Pr. prof. univ. T. Bodogae, căruia îi mulțumim și pe această cale.

²⁶⁾ Ștefan Birsănescu, *Pagini nescrise din istoria culturii românești*, București, 1971, p. 202.

În ce privește vechimea reală a mănăstirilor semnalate documentar, începînd din sec. al XII-lea în părțile Mureșului, se pare, că numai săpăturile vor putea aduce lămuriri substanțiale cu privire la vechimea lor reală, cercetările fiind în curs la Hodoș-Bodrog.

Cercetările din ultima vreme, ne îndreptățesc să acordăm credit simbului de adevăr legat de urmele unor clădiri foarte vechi, definite de tradiția populară ca „mănăstiri“, ca de exemplu la Livada (lingă Sebiș). Aceste date ne sugerează existența unei rețele monastice mai largi decît cea atestată documentar.

La fel, trebuie să căutăm răspuns cu privire la originea bunurilor aparținătoare mănăstirii mamă a vastei organizații monahale de rit răsăritean a sfîntului Theodosiu din Benhaia, care a avut centrul la Ierusalim și apoi s-a refugiat lingă Salonic. Ea a deținut la începutul sec. al XIII-lea posesiuni la Miniș și aproape sigur și la Ceala, în vecinătatea mănăstirii Hodoș-Bodrog. La fel, mănăstirea sf. Theodosiu a posedat pămînturi, vii, păduri și dependințe la Mocrea, unde se semnalează pe la 1199 și o mănăstire cu denumirea de „Hagia-Sofia“²⁷⁾. Subliniem că una dintre posesiunile acestui sistem monastic, situată în bazinul carpato-dunărean este cunoscută documentar din alte izvoare de la mijlocul sec. al XI-lea (1057), iar posesiunile de la Miniș, Ceala și Mocrea apar ca bunuri străvechi.

Istoriografia română a analizat amănunțit textul diplomei împăratului Vasile II-lea din 1019, privind delimitarea jurisdicției mitropoliei de la Ohrida (azi R. S. F. Iugoslavia). De fapt, acest document, publicat în 1893, reglementează organizarea bisericească de pe teritoriile cucerite de Bizanț, în urma prăbușirii Bulgariei²⁸⁾.

Ulterior, începînd cu anii 1946—47, a intervenit un nou element în interpretarea textului, emîtîndu-se teza identificării toponimului, „Dibiskos“ cu Timișoara, un castru episcopal dependent de dieceza de Branicevo (R. S. F. Iugoslavia)²⁹⁾.

Dezvoltarea ducatului Mureșanei a fost curmată pe la 1028, producîndu-se atacul decisiv a regatului feudal ungar. Această datare, multă vreme controversată, poate fi acceptată acum pe baza unei documentații mai complete.

Legenda sfîntului Gerard, cronica lui Anonymus și a lui Mahmud Terdzüman sint unanime în prezentarea evenimentelor de la 1028 în sensul că Ahtum nu a beneficiat de nici un ajutor venit de la sud de Dunăre. Această situație de izolare s-a putut produce numai după moartea lui

²⁷⁾ Tăutu Aloys, *Residui di rito bizantino nelle regioni balcano-danubiani nell' alto medioevo*. *Orientalia Christiana Periodica*. Vol. 15/1949/ pp. 52—67.

²⁸⁾ Nistor I. Ion, *Legăturile cu Ohrida*, pasim.; Munteanu Vasile, *Banatul și Bizanțul (secolele XI—XII)* în rev. *Mitropolia Banatului*, anul XXVI, nr. 1—4/1976, pp. 234—235.

²⁹⁾ Suciu I. D., *Contribuții la problema continuității: castrul Timiș*. *Revista de istorie*. Tom. 29/1976/ nr. 7, p. 1056; Gyoni Mathias, *L'église orientale dans la Hongrie du XI-siècle*. *Revue d'histoire comparée*. Nouvelle série Tom. 6/1947, nr. 2, p. 45 și urm.

Vasile al II-lea, invincibilul împărat bizantin, confederat al lui Ahtum, care a intervenit la 15 decembrie 1025.

Este sigur că conducătorii regatului ungar au așteptat momentul pînă cînd s-a evidențiat slăbiciunea guvernămîntului condus de Constantin al VIII-lea. Această decadență s-a accentuat după preluarea puterii efective de către împărăteasa Zoe (1028), ceea ce a împiedicat o vreme pînă și organizarea teritoriilor cucerite în nord-vestul peninsulei Balcanice³⁰). Analele de la Pojon (Bratislava), precizează faptul că în anul 1030 a fost hirotonit Gerard ca episcop. Acest eveniment trebuie să fi avut loc dinaintea de luna iulie, cînd s-a produs pătrunderea armatei împăratului german Conrad al II-lea, ajuns pînă la Strigoni, unde s-a făcut hirotonirea lui Gerard³¹).

Legenda mare, vorbind despre ctitoria lui Chanadihus, făcută după victoria reputată asupra lui Ahtum, de măsurile luate de noul comite și mai ales de regele Ștefan I, care așteptase liniștirea situației pentru crearea diecezei pe Mureș, nu lasă nici o îndoială că între lupta amintită și misiunea episcopului Gerard trecuse o oarecare vreme. De asemenea, în perioada anilor 1026—1029, numai în 1026—1028 au fost ani secetoși, cu veri calde, care au putut permite operații militare și în sectorul mlăștinilor din jurul riului Araca³²).

În ceea ce privește desfășurarea războiului de apărare din 1028 și mai ales aria cuprinsă de acesta, ne putem bizui pe trei izvoare narative. Anonymus, se referă doar la uciderea lui Ahtum de către Chanadihus. În concordanță cu aceasta, Mahmud Terdzüman povestește asasinarea ducelui de către căpetenia care îl trădase, ocuparea cetății de scaun de armata lui Ștefan I, încă înainte de sfîrșitul tragic al ducelui și în general despre cucerirea cetăților din aceste părți.

Versiunile legendei mari a sf. Gerard povestesc mai pe larg desfășurarea războiului, dar și acestea redau evenimentele în mod cronicăresc, ceea ce ne determină să reținem doar esențialul povestirii. În schimb, cele trei versiuni cunoscute de noi, conțin inadvertențe, cele mai semnificative referindu-se la toponimele legate de operațiile militare. Potrivit legendei, trupele lui Chanadinus au trecut Tisa, într-un punct nedefinit, lovindu-se de o rezistență din partea lui Ahtum. Lupta îndirjită se încheie la amiază, cu înfrîngerea atacatorilor.

A. Wion, care a lucrat pe baza codicelui Sagrede (1421) vorbește despre fuga acestora în tufișurile de la Zervcegh (azi Szöreg) situat în cotul Tisa—Mureș și pînă la Sterzia. Codicele din Padova (1450) vorbește și de Canisa, lângă Tisa (azi Nove Kanija, R. S. F. Iugoslavia). În sfîrșit, codi-

³⁰) I. Rămureanu, *Începuturile creștinătății maghiarilor în credința ortodoxă a răsaritului*, în Studii Teologice, seria II, anul IX, nr. 1—2/1957/ p. 39; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu 1972, p. 49; Laureant V., *La thème byzantin de Serbie*, (extras), București, f. a.

³¹) Scriptores: vol. I, p. 125.

³²) Topor N., *Ani ploioși și secetoși în Republica Populară Română*, C.S.A. Institutul metrologic 1963, p. 11.

cele vienez (cca 1500) include și localitatea Kwkynei (azi dispărută, situa-tă, la sud-vest de Cenad).

Nu se știe ce s-a întâmplat în după amiaza zilei. Noaptea însă tabăra lui Ahtum s-ar fi găsit pe Cîmpul Negru (Wion), Vageum (textul padovan), respectiv Nageuz (Viena), acesta din urmă fiind asimilat cu Tomnaticul de azi. Această informație, dacă am accepta-o, ar însemna că învingăto-rul nu a urmărit pe învinși, ci s-a retras de bună voie vreo 50 de km. În același timp, trupele dispersate ale lui Chanadinus se găseau unificate în tabăra de pe dealul Arasimus (Wion), respectiv Oroszlamus (Viena), Cha-nadinus, a doua zi dimineața a reușit să obțină o victorie decisivă, atacînd tabăra lui Ahtum. Apoi cadavrele creștinilor căzuți în luptă au fost inhu-mate în cimitirul mănăstirii de la Mureșana.

Analizînd datele existente, credem că este mult mai aproape de ade-văr dacă concludem că acest război, care a avut loc între două state pu-ternice, așa cum reiese din izvoare, trebuie să fi avut o durată mai lungă. Acest fapt reiese limpede din textul dragomanului turc care vorbește de cucerirea cetăților. La fel, aria luptelor trebuie să fi fost mult mai mare, iar capitala a fost pierdută de Ahtum înainte de înfrîngerea lui decisi-vă³³). Este de remarcat faptul, că aceste realități se oglindesc și în rezul-tatele săpăturilor de la Vladimirescu, fortificația de pămînt fiind dezafec-tată în prima jumătate a sec. al XI-lea, deci pe la 1028. Deasupra acestui nivel se găsește un strat subțire de sediment, apoi un cimitir de rit orien-tal, cu schelete avînd craniu europoid, databil pe baza obiectelor găsite le sfîrșitul sec. al XI-lea și începutul sec. al XII-lea.

În problema localităților citate trebuia să amintim și faptul că topo-nimele Nageuz și Kwkynea nu se încadrează în epocă, iar derivatele lui „Sterzia“ apar mai tîrziu în documentele referitoare la domeniul Nădla-cului, respectiv în zona Bîrzavei. În tot cazul, această problemă va putea fi lămurită odată cu confruntarea tuturor variantelor și clasificarea nucleu-lui inițial al legendei mari.

Izvoarele sînt destul de lapidare în legătură cu evenimentele care au avut loc după 1028, pe meleagurile arădene. Este clar că nu s-a procedat imediat la o reorganizare social politică a ducatului băstinaș, rămînînd și călugării orientali în reședința lor. Mai mult, Chanadinus a înființat chiar o nouă mănăstire de același rit. Morisena a devenit cetate regală, mai tîrziu fiind cunoscută sub denumirea de Cenad. După transmutarea călugărilor orientali, această cetate, a găzduit reședința unei episcopii mi-sionare catolice, care a activat atît în rîndul băstinașilor ortodocși cît și a maghiarilor păgîni, așezați în zona Bichișului și a Tisei.

Nu este întîmplător că episcopul Gerard a militat și pe plan teoretic pentru ideile sale. Una din cele mai interesante probleme ale istoriei cul-

³³) Wion A., o. c., cap. X.; Scriptorum vol. II, pp. 491—492; Codex Padovanus p. 123 — Hazai: o. c.

turii acestor părți este interpretarea științifică a lucrărilor polemice ale sf. Gerard, în special faimosul „*Deliberatio*“, căruia pînă acum i s-au dat sensuri foarte diferite, dar toate discutabile ³⁴⁾.

În acest fel, organizația bisericească catolică, sprijinită de regatul ungar, a premers organizația politică, mai ales sub forma comitatului, care este amintit la Cenad abia în anul 1197 ³⁵⁾. În același timp, formarea comitatului Arad (Orod) a întîrziat, iar Zărandul s-a desprins de comitatul Bihor, abia în sec. al XIII-lea.

Chiar și această zonă de influență s-a diminuat simțitor în timpul tulburărilor, care au avut loc după moartea lui Ștefan I (1038). Situația acestei zone în multe privințe se aseamăna cu cea a regiunilor de dincolo de Piatra Craiului, intervenită după înfringerea lui Gyla (1003), aceasta fiind vremelnice abandonată.

Ca urmare a rezistenței băștinașe, organizarea social-politică a teritoriului arădan de către regatul feudal ungar are loc abia pe la sfîrșitul secolului al XI-lea, iar pătrunderea ei în adîncul zonei muntoase s-a produs mult mai tîrziu.

În ciuda acestor realități nefavorabile, populația băștinașă a rămas pe loc, militînd pentru menținerea ființei sale proprii.

În acest sens, e suficient să amintim faptul că în zona muntoasă unde organizația politică și bisericească românească s-a menținut și în sec. XII-lea și chiar începutul sec. XIII-lea, într-o relativă libertate, au luat ființă monumente remarcabile de talia bisericii vechi de la Hălmagiu sau cîtorva voievodală de la Densus.

Cercetările în curs, vor oferi încă multe elemente concludente în acest sens.

³⁴⁾ Suciu Coriolan, *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, București 1968, p. 404; Pesty Frigyes, *Krasso varmegye története / Istoria comitatului Caraș* / vol. II, partea II, Budapesta 1884, p. 162, 204, 296.

³⁵⁾ Tramontini I., *Pagine di santi veneziani*, Brescia, 1968 (reeditare parțială a textului, în traducere italiană). Wulf M., *Storia della filosofia medievale I*, Firenze 1944, p. 157; Vanni-Rovighi Sofia, *S. Anselmo e la filosofia di sec. XI.*, Milano 1949, p. 14 și urm.; Silagi Gabriel, *Untersuchungen zur „Deliberatio supra hymnum trium puerorum“ des Gerhard von Csanad*, München 1967; Ivánka E., *Gerardus Moyses der Erzengel Uriel und die Bogomilen*, *Orientalia Christiana Periodica* vol. 21/1953. Fișa 1—2, p. 143 și urm.

DARURILE DUHULUI SFÎNT

Duminica Rusaliilor.

Noi, creștinii, mărturisim credința într-un Dumnezeu, unul după ființă și întreit în persoane. Sfântul Duh este a treia persoană a Sf. Treimi, egal și consubstanțial cu Tatăl și cu Fiul. Are însușiri dumnezeiești : atotștiință (Ioan, 16, 13), acțiune proniatoare (Psalmi 103, 30 ; Ioan 20, 22), slavă dumnezeiască (Marcu 3, 28) ș.a.

Sfântul Duh purcede din veșnicie din Tatăl (Ioan 15, 26). Purcederea se deosebește de trimiterea Sf. Duh în lume ... Prin cuvintele : „*Iar când va veni Mângâietorul pe care îl voi trimite vouă de la Tatăl ...*” (Ioan 15, 26), Mântuitorul vorbește la viitor, pentru că această trimitere temporară avea să se realizeze după Înălțarea Sa la cer. Într-adevăr, făgăduința s-a împlinit, după zece zile de la Înălțare, la Cincizecime. Atunci, Sf. Duh s-a pogorât peste Sf. Apostoli, le-a dat puterea de a grăi în limbi necunoscute de ei pînă atunci. Cu acest prilej, este inaugurată Biserica creștină. De fapt, Biserica a fost întemeiată de Mântuitorul pe cruce, ciștigînd-o cu scump singele Său (Faptele Apostolilor 20, 28). În ziua Cincizecimii, Biserica creștină devine realitate istorică, Sf. Duh este sufletul ei, „*Domn de viață făcător*”. Atunci se săvîrșește înția dată Botezul creștin, „cu Duhul Sfînt” ; în prima zi sînt botezați 3000 de oameni, iar a doua zi sînt botezați 2000 de oameni. Abia din ziua Cincizecimii există creștini propriu-ziși. Din ziua Cincizecimii începe săvîrșirea Sf. Taine. Sf. Apostoli sînt îmbrăcați de sus, cu putere (Luca 24, 49). De atunci, Sf. Duh rămîne cu harul lui în Biserică, povățuindu-o la tot adevărul (Ioan 16, 13), de aceea Sf. Apostol Pavel zice despre Biserică că este „*stîlp și temelie a adevărului*” (I. Timotei 3, 15).

Cum desăvîrșește Sf. Duh mîntuirea noastră ? Nu era îndestulătoare lucrarea lui Iisus Hristos — Cuvîntul întrupat ? Răspunsul este următorul : Orice lucrare săvîrșită de Dumnezeu în lume, este săvîrșită de cele trei persoane dumnezeiești în această ordine : pornește din Tatăl, este înfăptuită de Fiul și este desăvîrșită de Sf. Duh. „*Că de la El și prin El și întru El sînt toate*” (Romani 11, 36) ... Sf. Duh sădește mîntuirea mai adînc în inima noastră, ne deschide ochii sufletului ca să primim pe Hristos, cu firea Sa omenească desăvîrșită, prin jertfa de pe Golgota și făcută prin Înviere nemuritoare, ca să treacă și firii noastre, desăvîrșirea și nemurirea

ei (Cf. *Învățătura de credință creștină Ortodoxă*, București, 1952, p. 122).

Lucrarea Sf. Duh care ne unește cu Dumnezeu poartă numele de *har divin*. Harul divin este comun tuturor persoanelor Sf. Treimi, dar Sf. Duh îl leagă de noi. Harul divin este energie necreată a ființei divine; el este unul, dar darurile ce izvorăsc din el sînt nesfîrșite, asemenea razelor de soare ce încălzesc și fac să rodească pămîntul. Harul divin este o lumină care se pogoară asupra noastră și fecundează sufletul, luminîndu-l și sporîndu-i puterile. Sf. Apostol Pavel a intuit felul cum harul lui Dumnezeu face să crească în noi valorile spirituale, cînd a spus: „*Eu am sădit, Apostolo a udat, dar Dumnezeu a făcut să crească. Astfel nici cel ce sîdește nu e ceva, nici cel ce udă, ci numai Dumnezeu care face să crească*“ (I. Corinteni 3, 6—7).

Darurile Duhului Sfînt odrăslesc în Sf. *Taine* și în Sf. *Ierurgii*, mijloace rînduite în scopul mîntuirii... În cele ce urmează, vom zăbovi asupra învățăturii noastre privitoare la Sf. *Ierurgii*.

Ierurgiile sînt rugăciuni pentru binecuvîntare și sfințire în diferite momente ale vieții, precum și pentru binecuvîntarea și sfințirea firii înconjurătoare. Este știut că păcatul strămoșesc a stricat și armonia dintru început a firii înconjurătoare. „*Făptura a fost supusă deșertăciunii*“ (Romani 8, 20). Prin venirea Mîntuitorului, firea văzută, a căpătat odată cu omul, puțința de a fi adusă din nou la curățenia și armonia dintru început... Astfel, Mîntuitorul a sfințit El însuși firea omenească pe care a purtat-o și a lăsat și Sf. Apostoli puterea de a sfinți firea înconjurătoare. Mîncînd de aici, Biserica a rînduit să fie binecuvîntate toate lucrurile firii: florile, țarinele, livezile, roadele pămîntului, începutul și sfîrșitul oricărei munci, precum și toate momentele mai de seamă din viața noastră, atît cele de bucurie cît și cele de întristare. Toate rugăciunile și slujbele făcute în acest scop se numesc *ierurgii*. Ele sînt instituite de Biserică, plecînd de la datele existente în Sf. Scriptură, unde își au originea. Astfel, Mîntuitorul însuși a binecuvîntat cele cinci plini și cei doi pești (Matei 14, 19), a binecuvîntat pe copii (Matei 19, 15), a poruncit Apostolilor să binecuvînteze casele în care vor fi primiți (Matei 10, 12) și le-a dat putere de a alunga demonii (Matei 10, 8); le-a dat putere să binecuvînteze toate cele spre folos, căci „*toată făptura lui Dumnezeu este bună și nimic nu este de lepădat, dacă se ia cu mulțumire, căci se sfințește prin cuvîntul lui Dumnezeu și prin rugăciune*“ (I. Timotei 4—5).

După menirea lor, ierurgiile se împart în două: a) unele pentru lucruri; b) altele pentru persoane. Enumerăm cîteva dintre ierurgiile Bisericii noastre: molitva mamei la 40 de zile după naștere, sfințirea vaselor și veșmintelor bisericești, sfeștania, înmormîntarea, binecuvîntarea holdelor, fîntînilor etc. ... Cea mai obișnuită este *sfințirea apei* (aghiasma) cu care se stropesc și sfințesc casele, țarinile, așa cum este îndătinat a se face în ziua de Rusalii.

Este necesar să facem următoarea precizare: *ierurgiile* au efect numai asupra acelorora care le primesc cu vrednicie și participă la ele cu adevărată credință, ajutorul dumnezeiesc primîndu-se pe măsura credinței.

Apoi, ar fi greșit să le considerăm simple simboale sau simple semne văzute ale credinței noastre. Ele nu au caracter *magic*. Se știe că magia sau vrăjitoria este credința într-o forță misterioasă pe care o au lucrurile, forță care poate fi dominată și constrinsă, pusă la dispoziția omului, prin amulete, oglinzi, ierburi, parfumuri magice, descintece etc. Vrăjitorii consideră că prin aceste mijloace dispun de puterile ascunse ale naturii, de spirite, de Dumnezeu însuși ... Vrăjitoria nu purcede din dorința de a cunoaște tainele vieții sau de a mintui pe om, ci din calcule egoiste; ea se practică spre a servi un interes personal, în speță al vrăjitorului, care speculează naivitatea celor creduli.

Vrăjitoria este incompatibilă cu spiritul genuin al creștinismului. Ea a fost veștejită încă în Vechiul Testament: „*Să nu alergați la cei ce cheamă morți, pe la vrăjitori să nu umblați și să nu vă întinați cu ei*” (Levitic 19, 21 și 26; vezi Levitic 20, 27; Ieșire 22, 18). Osîndirea ei în această formă categorică, are următoarea motivare: vrăjitoria îndumnezeiește spiritul uman, atribuindu-i puteri, care aparțin în exclusivitate lui Dumnezeu. Vrăjitoria se caracterizează prin trufie, credința noastră prin smerenie. Magul samarinean Simon făcea mare vîlvă pe vremea Apostolilor, socotindu-se „puterea cea mare a lui Dumnezeu” (Faptele Apostolilor 8, 10); Sf. Ap. Pavel nu îndrăznește să se laude decît numai „întru slăbiciunile sale” (II Corinteni 12, 5). „*Nu știu întru voi altceva, decît pe Iisus Hristos, și pe Acesta răstignit*” (I Corinteni 2, 2).

Referindu-ne la Sf. Ierurgii, care fac parte integrantă din cultul nostru, trebuie să subliniem că și în ele se folosesc elemente materiale, fără să fie investite cu putere sfințitoare. În Sf. Ierurgii, elementele materiale (apa, untdelemnul, etc.), gestul sau cuvîntul au caracter simbolic. Nu cuvîntul sau gestul printr-o putere a lor specială, sau printr-un fel de a fi înșirate sau rostite ar cuprinde în ele o putere sfințitoare, ci *credința care se exteriorizează prin ele și puterea lui Dumnezeu care este invocată, acțiunea Duhului Sfînt este singura producătoare a actului așteptat*. Binecuvîntarea și sfințirea se face în numele lui Dumnezeu, de aceea zice Sf. Ap. Pavel: „... *credința voastră să nu fie în înțelepciunea oamenilor, ci în puterea lui Dumnezeu*” (I Corinteni 2, 5).

În privința săvîrșirii ierurgiilor, ea se face în văzul lumii, nu în locuri ascunse, în păduri, în noapte și în umbră, în colțurile ascunse ale locuințelor, ca în vrăjitorie. Neavînd biserici, cu altare, cum le avem noi, creștinii, unde înălțăm rugăciuni pentru întreaga comunitate, relațiile vrăjitorilor cu clienții lor sînt analoage cu ale medicilor cu clienții lor.

Este evidentă lipsa de seriozitate a practicilor vrăjitorești în raport cu ierurgiile. Păcat că unii identifică religia noastră — implicit ierurgiile — cu aceste aberații, pe care Sf. Apostol Pavel le consideră „*născociri meșteșugite, care îndepărtează de adevăr*” (I Timotei 1, 14).

Este adevărat că vrăjitoria — imbinată cu alte practici oculte — s-a strecurat în interpretările individuale ale unor credincioși. Astfel, unii se folosesc de descintece, farmece de dragoste, de sănătate, de un anumit rit la extracția dinților etc. ... Practicile vrăjitorești îmbracă o formă reli-

gioasă... Nu mai departe, decît cererea unor credincioși neluminați, peste care s-a abătut vreun necaz, de a li se „deschide pravila“, adică Evanghelia, și a se face comentarea pericopei evanghelice cu referiri la viața lor viitoare. Cînd și slujitorul bisericesc acceptă această modalitate de a lua legătura cu Dumnezeu, greșește, reducînd bogata învățătură și trăire creștinească la dimensiunile unui cult magic. A ghici soarta cuiva, după culoarea literilor sau cuprinsul pericopei unde s-a deschis Evanghelia, este superstiție. (A se vedea nuvela lui Ion Agîrbiceanu : Păscălierul).

Practicile vrăjitoarești sînt lucrarea unor minți întunecate. Dintru început, ele au fost condamnate de Biserică, prin hotărîrile sinoadelor ecumenice și locale. Sfinții Părinți le-au condamnat ca fiind contrare învățaturii creștine autentice și vătămătoare vieții credincioșilor. Astfel, Sf. Vasile cel Mare și Sf. Grigorie de Nissa îi asimilează pe cei ce merg la vrăjitori cu apostazia, dovedind în felul acesta că nu cred în Dumnezeu Proniator și Răscumpărător.

Nu este îngăduit să facem această confuzie în materie de credință, adică „să slujim făpturii, în locul Făcătorului“ (Romani 1, 25); nu este îngăduit să acredităm vrăjitoria în detrimentul „învățăturii sănătoase“ (II Timotei 1, 13; 4, 3; Tit 1, 9; 2, 1). Practicile vrăjitoarești nu sînt în spiritul și litera rînduielilor cultice, așa cum sînt ierurgiile. A le admite, ar însemna a sluji nu lui Hristos, ci lui Veliar. Or, între Hristos și Veliar nu este nici „împărtășire“, nici „învoire“, nici „înțelegere“ (II Corinteni 6, 14—16).

Este firesc să-și pună unii întrebarea : De ce sărbătoarea Pogorîrii Duhului Sfînt poartă numirea de Rusalii ? Dintr-un motiv binecuvîntat : Cronologic, această sărbătoare coincidea cu sărbătoarea păgînă — Rosalia — cînd înfloreau trandafirii. Era sărbătoarea rozelor, cînd cei vii se întîlneau cu cei morți în acel praznic ținut pe iarbă în cîmîtire ; atunci se aduceau la morminte multe roze. Creștinii au păstrat numele păgîn al sărbătorii, dar i-au dat conținut creștin ; i-au păstrat numele și spre a nu fi prea bruscă trecerea de la vechea credință la noua credință creștină.

În ziua Rusaliilor, ramurile verzi și florile umplu bisericile. Ele dau mireasma sărbătorii. În mod deosebit, creștinii se împodobesc în această zi, cu darurile Duhului Sfînt (duhul înțelepciunii, înțelegerii, sfatului, tăriei, cunoștinței, bunei credințe și fricii de Dumnezeu, Isaia 11, 1—3), El fiind „vistierul bunătăților“. Sfințirea țarinilor — în această zi — este lucrarea Duhului Sfînt, nu presupusa forță pe care pretind vrăjitorii că o stăpînesc și le stă la dispoziție. Cînd preotul face rugăciunea : „Și acum trimite darul Prea Sfîntului și de viață Făcătorului Duh, care sfințește toate și sfințește apa aceasta“, se consideră un smerit slujitor al lui Dumnezeu ; puterea lui Dumnezeu este cerută cu smerenie, răminînd ca Dumnezeu s-o dea sau nu, după bunăvoința Lui.

Preocuparea de căpetenie a creștinului este mîntuirea. Ea depinde de viața lui de credință, de muncă, de omenie, de sobrietate... Credința tre-

buie să rămână la rosturile ei, să țină pe credincios în legătură cu Dumnezeu și să-l învețe să-și îndeplinească datoriile de creștin în mijlocul realității date.

Sf. Părinți pun preț deosebit pe *trezvia credinciosului*, caracterizată prin grija de a nu se furișa în viața lui nimic dăunător, cu osebite practicile vrăjitoarești, ireconciliabile cu ierurgiile. El nu trebuie să uite cuvintele Sf. Ap. Pavel, care spune că vrăjitoria și fermecătoria sînt fapte ale trupului și „cei ce fac unele ca acestea, nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu” (Galateni 5, 20—21). Cei ce le practică nu sînt ajutați în creșterea lui duhovnicească, ci — din contra — se rostogolesc în indiferență morală.

Fiind încredințați că, din ziua Cincizecimii, Sf. Duh este permanent în Biserică, cu lucrarea Lui sfințitoare, să ne împărtășim din bogăția imensă a darurilor Sale, murmurînd întru smerenia inimii noastre : „*Vino la noi, Duhule Sfinte, fă-ne părtași inimii Tale*”.

Preot Ion Bunea

CUMPĂTAREA ÎN CUVÎNT

Duminica XXIV-a după Rusalii

Pericopa „vindecării femeii cu scurgere de sînge” pe lingă prezentarea faptei miraculoase săvîrșită de Iisus Domnul ne oferă prilejul de a reflecta asupra unor norme de viațuire creștinească. Pentru a lămuri dintr-o dată ceea ce socotim potrivit a tălmăci acum, vom reține că femeia în cauză apropiindu-se de Mintuitorul cu toată credința că îi va veni în ajutor, n-a rostit nici un cuvînt iar de pe buzele ei n-a ieșit decît cel mult un suspin. Suspinul acesta pătruns de încredere și nădejde a fost însă mai convingător decît orice pentru obținerea mult doritei vindecări. Poate fi în acest sens întîmplarea descrisă de sfînta Evanghelie (Luca 8, 42—48) un indiciu despre felul cum noi înșine trebuie să ne comportăm păstrînd cumpătarea în cuvînt ?

De la început trebuie să precizăm că nu mulțimea vorbelor, nici înflăcărarea cu care sînt spuse structurează profilul moral al cuiva în procesul de comunicare cu semenii, în general, ci felul în care cuvîntul ca expresie a persoanei reflectă ființa însăși a celui care vorbește. Tot atît de important este a-ți cîștiga deprinderea de a „cugeta mult înainte de a vorbi și anume : ce, cît, cui, unde și cînd trebuie să vorbești” (Sfîntul Ambrozie). Ca urmare, se impune dobîndirea unei virtuți numită cumpătare, care referindu-se la cuvînt primește înțelesul de cumpătare în cuvînt. Sfînta Scriptură precum și scrierile Părinților Bisericii, spre a ne referi în

special la aceste izvoare ale învățăturii creștine, ne îmbie prețioase recomandări despre felul cum trebuie folosit cuvîntul.

Vechiul Testament este presărat de texte deosebit de grăitoare în ce privește cumpătarea în cuvînt, cu o gamă variată de înțelesuri. Pentru frumusețea lor, unele au intrat în cultul creștin sub formă de pioase rugăciuni, cum ar fi de pildă : „pune Doamne strajă gurii mele și ușă de îngrădire împrejurul buzelor mele...” (Psalmul 140, 2). Alte texte prezintă cumpătarea în cuvînt ca rod al înțelepciunii, a curăției inimii, a cultivării voinței, forme ce vor rămîne și în Noul Testament, precum și în întreaga pietate creștină de-a lungul veacurilor. Iată cîteva din ele : „Este cîte unul care tace și se află înțelept și este cîte unul care se face urît pentru vorba sa multă. Și este unul care tace fiindcă nu are ce să răspundă și altul care tace pentru că știe că e vremea să tacă. Omul înțelept va tăcea pînă la vreme, iar cel îngîmfat și nebun va tăcea peste vreme. Cel ce înmulțește cuvintele se va face urît tuturor, iar cel înfumurat de asemenea” (Iisus Sirah 20, 4—7) ; „Buzele limbuților se vor îngreua, iar cuvintele celor înțelepți se vor cumpăni” (idem 21, 27) ; „Cu vorba cea fără de cumpătare nu-ți obișnuie gura, că întru aceea este păcatul” (idem 23, 15) ; „Fă jug și cumpăt cuvintelor tale, iar gurii tale fă-i ușă și încuietore” (idem 28, 28) ; „Cine își păzește gura, își păzește sufletul, cel ce deschide prea tare buzele o face spre pieirea lui” (Pilde 13,3) ; „Cel ce răspunde la vorbă înainte de a fi ascultat este nebun și incurcă la minte” (Pilde 18, 13) ; „În puterea limbii este viața și moartea și cei ce o iubesc mîncîncă din rodul ei” (Pilde 18, 21) ; „Ca merele de aur pe polițe de argint, așa este cuvîntul spus la locul lui” (Pilde 25, 18).

Importanța pe care Noul Testament, la rîndul său, o acordă cuvîntului este atît de mare încît reproduce zicerea Mintuitorului potrivit căreia „pentru orice cuvînt pe care îl vor rosti oamenii în deșert vor da socoteală în ziua judecării” (Matei 12, 36). Un Sfînt Părinte arată că „dacă omul ar ține minte cuvintele Scripturii : „Din cuvintele tale vei fi scos fără vină și prin cuvintele tale vei fi osîndit”, atunci te vei hotări că mai bine este să știi tăcea” (Avva Pimen).

Mintuitorul pornește de la o regulă generală și elementară a exteriorizării ființei ca relație de comunicare prin cuvînt, enunțînd în termeni simpli și concludent că „gura vorbește din prisosul inimii” (Matei 12, 34). Dacă, cum remarcă pe bun drept cîeva, „capacitatea conștiinței de a se deschide rațional spre ceilalți și a reveni, a se închide apoi în structura ei însăși, se fundamentează și se împlinește prin limbaj... Ființa care vorbește și „se vorbește” reprezintă realitatea însăși a organizării psihicului cu libertatea vieții sale de relație, cu capacitatea de a înscrie, de a grava, sau „încrusta” categoriile realului în experiența sensibilă” (Eduard Pamfil, Psihologie și informație, București, 1973, p. 17). Dacă așa stau lucrurile sub aspect psihologic, nu am putea spune că ele au aceeași formă și sub aspect moral. Aici poate interveni o libertate „deplasată” din echilibrul ei normal, o libertate „confuză” în deosebirea binelui de rău, sau o „libertate pervertită” cînd este vorba de interes. Mintuitorul de-

mască aceasta pe un ton sentențios : „... sau ziceți că pomul e bun și roada lui bună, sau ziceți că pomul e rău și roada lui rea, căci după roadă se cunoaște pomul. Pui de vipere, cum puteți grăi cele bune, răi fiind ? căci din prisosința inimii grăiește gura. Omul bun, din comoara cea bună a inimii scoate lucruri bune, iar omul rău din comoara cea rea scoate lucruri rele“ (Matei 12, 34—36). Sfântul Iacob în aproape întreg capitolul al treilea al epistolei sale tratează problema cumpătărilor în cuvânt, arătând că „dacă nu greșește cineva în cuvânt, acela este bărbat desăvârșit în stare să înfrineze și tot trupul. Dacă dar, noi punem zăbale în gura cailor ca să ni-i supunem, ducem după noi trupul lor întreg. Iată și corăbiile, oricât sînt de mari și împinse de vânturi iuți, sînt duse de o cîrmă foarte mică încotro hotărăște voința cîrmaciului. Așa și limba este mic mîdular, dar se mîndrește cu lucruri mari. Iată puțin foc cită materie aprinde ... limba nimeni dintre oameni nu o poate domoli. Ea este rău neînfrinat plin de venin aducător de moarte ; cu ea binecuvîntăm pe Domnul și cu ea blestemăm pe oameni care sînt făcuți după asemănarea lui Dumnezeu ... Oare izvorul din aceeași vină lasă să curgă și apa dulce și cea amară ? ... izvorul sărat nu poate da apă dulce. Cine dintre voi este înțelept și priceput să-și arate din buna-i purtare faptele lui în blindețea înțelepciunii ...“ (Iacob 1, 1—15).

Să cercetăm însă mai îndeaproape cum se manifesta cumpătarea în cuvînt a Mîntuitorului. În primul rînd reținem că : „Iisus vorbea ca unul care avea putere“ (Matei 6, 29). În cuvîntările Sale Iisus a vorbit cu putere (vezi Ioan 7, 46), dar tot atît de multă putere a dovedit Iisus în toate împrejurările și situațiile, de fiecare dată dovedind înțelepciune și pricepere în a vorbi. El a „privit cu drag“ (Marcu 10, 21) pe tînărul dornic să moștenească împărăția cerurilor și această privire a însemnat mai mult decît orice cuvîntare de apurare pentru el cel ce împlinește voia lui Dumnezeu. Un singur cuvînt pornit din prea plinul iubirii Lui vindecă pe demonizatul din Gadara, pe orbul din naștere, pe femeia girbovă, pe slăbănogul de la Vitezda și pe atîția alții. Printr-un singur cuvînt Iisus schimbă în bine viața păcătoasă a lui Zacheu, alină zbuciumul femeii ce nu mai putea suporta apăsarea propriei conștiințe. Iisus și-a muștrat ucenicii cînd nu „știau ce cer“, chiar dacă unul din ei era „ucenicul pe care îl iubea mai mult“, a apreciat credința mărturisită de Sf. Apostol Petru, dar și atitudinile lui „pripite“, vorbele lui nu totdeauna cumpătate. Replicile lui Iisus dezarmau pe cei ce voiau să-L „prindă în cuvînt“, iar vorbirea Sa sentențioasă demasca răutatea și zguduia conștiințele preinșilor implinitori ai legii, fără ca aceștia să-I poată riposta. Această gamă atît de variată a „puterii“ în cuvînt a Domnului este expresia propriei Sale ființe.

În al doilea rînd, Mîntuitorul spune că El „a vorbit totdeauna pe față și în ascuns nu a vorbit nimic“ (Ioan 18, 20), sau că „ceea ce se va vorbi în ascuns, se va propovădui de pe acoperișul caselor“ (Luca 12, 3). El a vorbit pe față, spunînd fiecăruia ceea ce avea de spus, fără a jigni, fără a lovi în demnitatea cuiva.

În al treilea rînd, cuvîntul fiind o comunicare, el realizează un dialog, încît cumpătarea în cuvînt este valabilă nu numai pentru cel ce vor-

bește, sau își vorbește, ci și pentru cel ce răspunde. Un răspuns potrivit, înțelept, cumpătat, poate înfrina o atitudine de dușmănie, are puterea de a dezarma, pe când un cuvânt negînd sau pornit din irascibilitate poate distruge și cele mai bune intenții, generează regrete, dezamăgiri, certuri și discordii. Înțelepții antici recomandau ca înțelept pe cel care prin tăcerea lui reușea să înăbușe irascibilitatea sau pornirile necontrolate ale semenului. „Cel înțelept cedează” — spuneau înțelepții antici — și aceasta nu din slăbiciune, ci din superioritatea de gîndire și simțire ... Sf. Apostol Pavel ne îndeamnă : „Cuvîntul vostru să fie totdeauna plăcut, dres cu sare ca să știți cum trebuie să răspundeți fiecăruia” (col. 4, 6). Un Sfînt Părinte arată că înainte de a răspunde, trebuie să recepționezi bine ceea ce îți vorbește semenul, vorbindu-ți tu însuși în tăcere : „tăcînd înțelegi și după ce ai înțeles grăiești, căci în tăcere mintea naște cuvîntul” (Sfîntul Antonie cel Mare, Filocalia, vol. I, p. 23).

Cumpătarea în răspuns se face deosebit de remarcată la Mintuitorul. De multe ori Iisus rămîne senin chiar la calomniile și injuriile ce i se aduc, fiindcă le cunoștea lipsa lor de temeinicie și cînd cineva aruncă cu pietre după El, Domnul nu ripostează prin același gest ci se ferește și merge mai departe „prin mijlocul lor” (Ioan 8, 59). Iisus nu accepta însă să fie batjocorit, lăsînd să I se calce în picioare sau să fie lezată demnitatea Sa mesianică și umană. Iisus răspundea însă din prea plinul simțirii Lui, cumpătat în cuvînt, prompt, sigur pe Sine și plin de demnitate. Astfel la ura spumegîndă a celor ce-I cereau pedeapsa maximă, Iisus răspunde senin și cumpătat, convins fiind de propria-I nevinovăție ... Atît de mult l-a frămîntat acest lucru pe reprezentantul Romei, care avea calitatea să pronunțe sentința de condamnare, încît copleșit de nevinovăția lui Iisus aștepta legitima lui apărare. Procuratorul de tristă amintire își reamîntea poate efervescența discuțiilor din forul roman. Iisus însă tăcea și aceasta era marea pledoarie a nevinovăției Sale ; iar cînd vorbea, procuratorul trăiește o adevărată tragedie a tensiunii care îl apăsă atît de mult, încît conflictul lui interior devine tumultuos, punîndu-l de multe ori nu numai în situația de a întrerupe dezbaterea, ci merge pînă la oscilarea între spălarea miinilor ca semn al declinării răspunderii morale și rostirea sentinței fatale : „ibis în cruce” ... Un exemplu plastic în care un singur gest poate fi un răspuns, capabil să dezarmeze o ură necontrolată, ni-l oferă scena „Marelui Inchizitor” din romanul „Frații Karamazov” de Dostoevski : „Inchizitorul a spus tot ceea ce avea de spus și aștepta acum răspunsul ostaticului său. Tăcerea Lui îl apăsă. L-a ascultat tot timpul cu luare aminte, liniștit, privindu-l pătrunzător, drept în ochi, fără să-i obiecteze nimic. Bătrînul ar vrea totuși să-i audă glasul, să-i spună ceva, orice, măcar un cuvînt, fie el cît de amar, cît de cutremurător. Ostaticul însă se apropie de el și sărută blînd buzele ofilite ale bătrînului de nouăzeci de ani. E singurul Lui răspuns. Inchizitorul tresare. Ceva îi tremură în colțul gurii ... și rămîne dezarmat în fața „ostaticului” căruia îi plănuise rugul aprins ...

Sfinții Părinți au dezvoltat magistral învățătura creștină despre cum-pătarea în cuvînt. Ei socotesc o mare înțelepciune a ști cînd și cum trebuie să vorbești. Cumpătarea în cuvînt pornește dintr-un cuget luminat, deschis spre o lucidă comunicare (eufrosyne) și smerit în același timp (tapinofrosyne); în stăpînirea propriilor simțiri, în voința de a determina echilibrul vieții în gesturi, atitudini și fapte (sofrosyne); în cultivarea sentimentului de pudoare, capabil să înobileze ființa omului („aidos”), prin nevinovăție („innocentia”), prin dreptate („dikaiosyne-justitia”); prin pocăință („metanoia”); printr-o dreaptă socoteală („logos orthos”); în fine, prin cultivarea sub o formă creștină a „frumuseții sufletești” (Kalokagathia), a bunelor maniere, după cum remarcă un sfînt părinte din sec. VI: „... discută cu blîndețe și cu mult bun simț (sofrosyne) ... Păzește-te de a vorbi vrute și nevrute, căci poliloghia alungă din inimă mișcările inteligibile (cugetările) pe care le-a sădit Dumnezeu (Sf. Isaac Sirul). Sfîntul Efrem Sirul sintetizează formele cumpătărilor în cuvînt la care ne-am referit, în pioasa rugăciune de pocăință și smerenie pe care credincioșii o rostesc în sfîntul post al Paștelui: „Doamne și stăpînul vieții mele, duhul trîndăviei, al griji de multe, al iubirii de stăpînire și al grăirii în deșert nu mi-l da mie; iar duhul curăției, al gîndului smerit (tapinofrosyne), al răbdării ...”.

Analizînd sensurile duhovnicești ale cumpătărilor în cuvînt Sfinții Părinți au arătat că un îndemn spus din inimă reușește să zidească pe semen, pe cînd, spus din răutate devine critică, distructivă. Lucrurile se simt dincolo de aparențe: „Precum apa cea rea strică vinul cel bun, așa și vorbirea cu vrajbă strică pe cei virtuoși cu viața și cu socotința” (Sf. Antonie cel Mare, Filocalie, vol. I, p. 11). Cumpătarea în cuvînt se exercită în corelativul stăpînirii de sine asupra miniei și poftelor: „Stăpînirea miniei, a limbii, a pîntecului și a plăcerilor e cel mai mare ajutor al sufletului” (idem, p. 23). Cumpătarea în cuvînt reflectînd dispoziția morală a celui care vorbește, impune cu atît mai mult o comunicare de pe poziție de egalitate cu semenul, fiindcă numai cuvintele care pornesc din inimă ajung la inima semenului spre zidire. De aceea, Sfinții Părinți identifică cumpătarea în cuvînt cu „gîndul smerit”, întrucît mîndria depărtează pe oameni, iar smerenia îi apropie, îi face accesibili, comunicativi, îi face într-adevăr mai buni. „Împrejmuieste-ți cuvîntul cu întărituri dinspre partea laudei de sine și cugetul dinspre partea înaltei păreri despre tine, ca nu cumva cedînd să faci cele dimpotrivă” (Sf. Marcu Ascetul, Filocalie, vol. I, p. 273).

Sfinții Părinți au cultivat și recomandat *tăcerea*, ca pe un mijloc eficient în înfrinarea vorbirii și odată cu aceasta în curățirea simțirii, cit și deprinderea gîndirii și voinței să judece după „dreapta socoteală” și apoi să delibereze asupra cuvintelor și faptelor. Ei au evidențiat că lipsa unei chibzuințe în vorbire a generat certuri, resentimente, dușmăanii, calomnii, stricînd prietenii ce nu au mai putut fi refăcute. Și aceasta poate fi cu atît mai regretabil cu cît în multe cazuri nu e vorba de intenții rele, de reavoință, ci doar pentru că oamenii au „vorbit fără rost”, sau sub impul-

sul unei minii involburate și trecătoare, pe care stăvilind-o numai pentru un moment, puteau evita resentimentele create pe o viață întreagă ... Sfinții Părinți nu au recomandat tăcerea ca pe o virtute pasivă, cum era ea practică bunăoară la vechii egipteni ca o supunere oarbă a celor oropșiți în fața opresorilor (unii ca aceștia nu aveau dreptul să exprime ceea ce simțeau, nici doleanțe, nici dorințe). Sfinții Părinți cultivând tăcerea ca o virtute a interiorizării, au accentuat necesitatea unei înfrinări și în vorbirea cu sine însuși, întrucât chiar tăcerea poate camufla focul unei răutăți sufletești care mocnește fumegînd, dar ale cărei flăcări pot răbufni fie prin fapte dușmănoase, invidie, etc., fie printr-un singur cuvînt, care demască întreaga doză de ură, fiind asemenea unui cuțit ascuțit pe care îl înfigi în sufletul aproapelui ... Sfinții Părinți văzînd însă în tăcere mijlocul de cultivare a adevăratei pietăți, subliniază că : „a ști să taci este o virtute mai mare decît a ști să vorbești“ (Sf. Ambrozie) ; „Alege tăcerea pentru că ea te înfrinează de la multe rele“ (Sf. Isaac Sirul).

Sfîntul Ioan Gură de Aur arată că totdeauna cuvîntul reflectă simțirea, realitatea interioară, determinată de relațiile dintre oameni : „Vorba necurată face spiritul ușuratic și trîndav. Ea este născocitoare de insulte. Din cauza ei vin luptele între oameni și războaiele între popoare“. În fine, Fericitul Augustin relevă necesitatea unei atente deliberări înainte de a răspunde cuiva : „Unii oameni își aleg mîncarea cu foarte multă luare aminte și nu îngăduie să intre în gura lui anumite alimente, dar ei nu sînt atît de atenți și nu își aleg cuvintele care ies din gura lor ...“.

Iată de ce, pentru a încheia, credincioșii sînt îndemnați de Biserică să fie totdeauna cumpătați în cuvînt și să promoveze, prin vorbirea lor, bunăînțelegere cu toți oamenii.

Pr. prof. Sorin Cosma

CATEHEZA I-A

CĂTRE CEI CARE AU SĂ SE LUMINEZE. PENTRU CE BOTEZUL SE
NUMEȘTE BAIJA RENĂȘTERII ȘI NU A IERTĂRII PĂCATELOR.
E PRIMEJDIOS LUCRU NU NUMAI A JURA STRÎMB, CI ȘI A JURA
CHIAI PE BUNA DREPTATE ¹⁾.

de :

SFÎNTUL IOAN GURĂ DE AUR

Traducere de : Preot D. FECIORU

1. Cît de dorită și de dragă imi este ceata fraților tineri ! Vă numesc frați înainte de a vă fi născut ; că mă simt înrudit cu voi, chiar înainte de nașterea voastră cea duhovnicească. Știu, știu bine, la ce cinste aveți să fiți ridicați, la ce dregătorie ! Toți au obiceiul să cinstească pe cei ce au să primească o dregătorie, chiar înainte de primirea dregătoriei, pentru ca, prin această cinstire, să-și atragă asupra-le pe viitor bunăvoința aceloră. Asta vreau să fac și eu acum. N-aveți să fiți ridicați la o dregătorie de rînd, ci la o dregătorie împărătească ; dar, mai bine spus, nu la o dregătorie din împărăția cea de pe pămînt, ci la o dregătorie din împărăția cea din ceruri. De aceea, vă rog și mă cuceresc vouă, să vă aduceți aminte de mine cînd veți veni în împărăția aceea și cuvintele ce le spunea Iosif paharnicului : „Adu-ți aminte de mine, cînd îți va fi bine“ ²⁾ pe acelea vi le spun și eu vouă acum : „Aduceți-vă aminte de mine cînd vă va fi bine !“ Nu vă cer, ca Iosif, răsplată pentru tîlmăcirea unor vise (că n-am venit să vă tîlmăcesc vise), ci să vă vorbesc de lucrurile cele din ceruri, să vă aduc vestea cea bună a unor bunătăți așa de mari, „pe care nici ochiul nu le-a văzut, nici urechea nu le-a auzit, nici la inima omului nu s-au suit“ ³⁾. Așa sînt bunătățile „pe care le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubească pe El“ ⁴⁾. Iosif îi spunea paharnicului aceluia : „Pește trei zile faraon te va pune din nou în dregătoria de paharnic“ ⁵⁾ ; eu

¹⁾ Migne, *Patrologia Greacă*, vol. 49, col. 223—232.

²⁾ *Facere* 40, 14.

³⁾ *I Corinteni* 2, 9.

⁴⁾ *I Corinteni* 2, 9.

⁵⁾ *Facere* 40, 13.

nu vă spun : „Peste trei zile veți fi puși în dregătoria de paharnic la Faraon“, ci : „Peste treizeci de zile vă va pune, nu Faraon, ci Împăratul cerurilor în patria cea de sus, în Ierusalimul cel slobod, în cetatea cea din ceruri!“ Iosif spunea : „*Vei da paharul în mina lui Faraon*“⁶ ; eu nu vă spun : „Veți da paharul în mina împăratului“, ci : „Însuși Împăratul vă va da în mina voastră paharul cel infricoșător, cel plin de multă putere, mai cinstit și decît firea cea văzută și decît cea nevăzută“. Cei inițiați cunosc puterea acestui pahar. O veți cunoaște și voi puțin mai tîrziu. Aduceți-vă aminte, dar, de mine, cînd veți veni în împărăția aceea, cînd veți primi haina cea împărătească, cînd veți îmbrăca porfira cea vopsită în singele Stăpînului, cînd veți pune pe capetele voastre diadema cu străluciri mai puternice decît razele soarelui. Acestea sînt darurile Mirelui ! Mai mari decît vrednicia noastră, dar vrednice de iubirea Sa de oameni.

De asta, chiar de pe acum vă fericesc, înainte de a ajunge în cămările cele împărătești. Nu vă fericesc numai, ci și laud măreția sufletului vostru ; că nu vă apropiați de botez cînd trageți de moarte, ca oamenii cei trindavi, ci chiar de pe acum, ca niște slugi pline de recunoștință ; sînteți pregătiți să ascultați de Stăpîn cu multă dragoste, să vă supuneți, cu multă smerenie și cu multă tragere de inimă, grumazul sufletului vostru jugului lui Hristos, să primiți jugul cel bun și să luați sarcina cea ușoară. Chiar dacă harul botezului e același, și cel dat vouă și celor ce se botează cînd sînt pe moarte, totuși gîndurile nu sînt aceleași și nici faptele, care-i duc la botez. Aceia primesc botezul în pat, voi în sinurile bisericii, mama noastră de obște a tuturor ; aceia îndurerați mulțumind ; aceia năuciți de temperatură mare, voi plini de multă bucurie duhovnicească. De aceea aici în biserică toate sînt potrivite cu darul botezului ; dincolo, însă, toate potrivnice darului : jale și plîns mult pe cei ce se botează ; copii stau în jurul lor și plîng, soția își scrijilă obrazii, prietenii sînt triști, slugile cu ochii plini de lacrimi ; toată înfățișarea casei aduce cu o zi furtunoasă și întunecoasă ; iar dacă te-ai uita în inima celui ce zace, vei vedea că-i mai tristă decît a tuturor celor din jurul lui. După cum vînturile taie în multe părți marea, cînd se lovesc cu multă putere unele de altele, tot așa și gîndurile celor ce sînt pe moarte, le sfișie sufletul cu mulțimea grijilor. Cînd se uită la copii, se gîndește că vor rămîne orfani ; cînd se uită la soție, îi vine în minte văduvia ei ; cînd se uită la slugi, își vede toată casa pustie ; cînd se întoarce cu gîndul la el însuși și-și amintește de viața lui de aici, de care are să se rupă, nor mare de tristețe îl cuprinde. Așa e sufletul unui om care se botează pe patul de moarte. Apoi, în mijlocul acestor tulburări și al acestei zbuciumări, mai vine și preotul, care infricoșează credinciosul bolnav mai mult decît boala și este în ochii rudelor bolnavului mai nemilos decît moartea. Intrarea preotului aduce mai multă deznădejde decît glasul doctorului, care spune că nu mai e nădejde ca bolnavul să scape ; și preotul pare să fie solie a morții, el care e temeiul vieții veșnice ! Dar n-am vorbit încă de culmea relelor. În mijlocul tulburării celor din casă, care fac pregătirile cele pentru botez, de

⁶) *Facere* 40, 13.

multe ori sufletul zboară și lasă trupul pustiu ; dar chiar dacă mai rămîne în trup, multora nu le mai este de nici un folos. Cînd cel care trebuie să se boteze nu se deosebește de loc de un mort, cînd nici nu cunoaște pe cei de față. Cînd nici nu aude glasul preotului, cînd nici nu poate răspunde cuvintelor acelea prin care face acel fericit legămint cu Stăpinul nostru de obște al tuturor, ci-i nesimțitor ca lemnul sau ca piatra și cu conștiința pierdută, care e folosul botezului ?

2. Omul credincios care are a se apropia de aceste sfinte și înfricoșătoare taine trebuie să fie cu mintea trează și limpede, să fie străin de orice grijă lumească, să fie cu totul cast și cu mare rîvnă, să alunge din mintea sa orice gînd străin sfintelor taine și să-și facă casa curată peste tot pentru că are să primească pe Însuși Împăratul. Și așa vă este pregătită mintea voastră ; așa vă sînt gîndurile voastre ; așa este voia cea bună a sufletului vostru ! Iar acum așteptați de la Dumnezeu, Care covîrșește cu daruri pe cei ce ascultă de El, răsplata meritată de sufletul vostru prea bun.

Și pentru că se cuvine să dăm semenilor noștri cele ale lor, să le dau și eu pe cele ale mele ; dar, mai bine spus, nici acestea nu sînt ale mele, ci și acestea ale Stăpinului. „Ce ai, întreabă apostolul, pe care să nu-l fi primit ? Iar dacă l-ai primit, pentru ce te lauzi, ca și cum nu l-ai primit ?“⁷⁾.

Aș fi voit ca înainte de toate să vă spun : Pentru ce sfinții părinți, lăsînd la o parte toată scurgerea unui an, au legiuit ca în acest timp să se boteze fiii Bisericii ? Pentru ce apoi, după ce ați fost învățați dreapta credință, sințeti trimiși la cei ce rostesc lepădările, descinși, desbrăcați de haine, goi și desculți și numai cu o cămeșuță pe voi ? N-au rînduit sfinții părinți fără de rost, nici în zadar, forma și timpul botezului ; amîndouă acestea au o pricină mistică și tainică. Despre acestea aș fi voit să vă vorbesc ; dar văd că gîndul mă împinge spre alt subiect mai de neapărată trebuință. Trebuie neapărat să vă spun ce este botezul, pentru ce a fost adus pe lume și ce bunătăți ne dă.

Dar, dacă vreți, să vă vorbesc mai întîi despre numele acestei curățiri mistice. Nu are un singur nume, ci multe și felurite. Curățirea aceasta se numește baie a nașterii din nou. „Ne-a mîntuit, spune Pavel, prin baia nașterii din nou și prin înnoirea Duhului Sfînt“⁸⁾. Se mai numește și luminare ; tot Pavel i-a dat acest nume : „Aduceți-vă aminte de zilele de mai dinainte, în care, după ce ați fost luminați, ați îndurat multă luptă de suferințe“⁹⁾ ; și iarăși : „Că este cu neputință ca cei care s-au luminat odată și au gustat din darul cel ceresc și au căzut să se înnoiască iarăși spre pocăință“¹⁰⁾. Se numește și botez : „Cîți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați îmbrăcat“¹¹⁾. Se numește și mormînt : „Ne-am îngropat împreună cu El

⁷⁾ I Corinteni 4, 7.

⁸⁾ Tit 3, 5.

⁹⁾ Evrei 10, 32.

¹⁰⁾ Evrei 6, 4, 6.

¹¹⁾ Galateni 3, 27.

prin botez în moarte¹²⁾. Se numește și tăiere împrejur : „Întru care sin-teți și tăiați împrejur, cu tăiere împrejur nefăcută de mîna omenească, prin dezbrăcarea de trupul păcatelor cărnii“¹³⁾. Se numește și cruce : „Omul nostru cel vechi s-a răstignit împreună cu El, ca să se nimicească trupul păcatului“¹⁴⁾. Poți să vorbești și de alte nume ale botezului, mai multe ca acestea ; dar ca să nu cheltuiesc tot timpul cu numirile acestei harisme, haide să ne întoarcem la numirea primă a botezului ; și, după ce vom vorbi de înțelesul acestei numiri, să terminăm cuvîntul. Dar să iau cuvîntul puțin mai de sus.

Este o baie de obște, pe care o fac toți oamenii, aceea din băi, care curăță murdăria trupului ; este o altă baie, baia iudaică, mai de preț decît cealaltă, dar cu mult mai prejos decît baia harului ; baia iudaică curăță și ea murdăria trupului ; dar nu numai pe cea trupească, ci merge și pînă la slăbiciunile conștiinței. Multe lucruri, prin natura lor, sînt curate, dar ajung necurate din pricina conștiinței. Ca și cu copiii ; măștile și momiile, prin natura lor, nu sînt înfricoșătoare, dar par înfricoșătoare pentru copii din pricina slăbiciunii firii lor ; tot așa și cu botezul iudaic. De pildă, apropierea de trupurile morților nu are în ea nimic necurat ; dar dacă cel care se apropie are o conștiință slabă, conștiința lui îl face necurat. Că atingerea de mort nu este, prin ea însăși, ceva necurat, a arătat-o însuși Moisi, cel ce a poruncit-o¹⁵⁾, cînd a purtat cu el trupul mort al lui Iosif¹⁶⁾ și a rămas curat. De aceea și Pavel, grăindu-ne de această necurătenie, care nu vine de la natură, ci de la slăbiciunea conștiinței, a spus așa : „Ni-mic nu-i spurcat prin sine decît numai pentru cel care îl socotește spurcat“¹⁷⁾. Vezi dar că necurătenia nu vine de la natura lucrului, ci de la slăbiciunea gîndului ? Și iarăși : „Toate sînt curate, dar este rău pentru omul care mîncă spre sminteală“¹⁸⁾. Vezi că pricina necurăteniei nu vine de la mîncat, ci de la mîncatul care dă naștere la sminteală ?

3. Baia iudaică curăța deci o astfel de necurătenie. Baia harului nu-i așa, ci curăță adevărata necurătenie, aceea care odată cu murdărirea trupului lasă pete mari și în suflet. Baia harului curăță, nu pe cei care se ating de trupurile moarte, ci pe cei care se ating de faptele moarte. Dacă ești muieratic, dacă ești desfrînat, dacă ești închinător la idoli, dacă ai făcut un rău oarecare, dacă ai săvîrșit toate păcatele ce le poate face un om, cînd te-ai băgat în apele cristelniței ieși din dumnezeieștile ape mai curat decît razele soarelui. Și ca să nu socotești o lăudăroșenie spusele mele, ascultă ce spune Pavel despre puterea acestei băi : „Nu vă înșelați :

¹²⁾ Romani 6, 4.

¹³⁾ Coloseni 2, 11.

¹⁴⁾ Romani 6, 6.

¹⁵⁾ Numeri 19, 11. 16.

¹⁶⁾ Ieșire 13, 19.

¹⁷⁾ Romani 14, 14.

¹⁸⁾ Romani 14, 20.

nici închinătorii la idoli, nici desfrinații, nici adulterii, nici malahiștii, nici sodomii, nici lacomii, nici bețivii, nici ocăritorii, nici răpitorii nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu" ¹⁹⁾.

Dar pot fi întrebat :

— Ce legătură au aceste cuvinte cu cele spuse ? Trebuia să-mi dovedești că baia botezului are puterea să curețe toate aceste păcate ?

— Dar ascultă, ce spune Pavel mai departe ! „Și așa ai fost unii, dar v-ai spălat, dar v-ai sfințit, dar v-ai îndreptat în numele Domnului nostru Iisus Hristos și în Duhul Dumnezeului nostru" ²⁰⁾. Vă făgăduisem să vă dovedesc că cei care se apropie de această baie se curățesc de orice păcat ; cuvintele lui Pavel, însă, au dovedit mai mult : îi face nu numai curați, ci și sfinți și drepti, că n-a spus numai : „V-ai spălat“, ci și : „V-ai sfințit și v-ai îndreptat“. Ce poate fi mai minunat decât să ajungi drept fără osteneți, fără sudori, fără fapte bune. Așa e iubirea de oameni a darului dumnezeesc ! Face drepti și pe oameni fără să se ostenească. Dacă o scrisoare a împăratului, în care sînt puse puține cuvinte, poate lăsa liberi pe cei vinovați de multe și multe vini, iar pe alții îi ridică la mare cinste, cu mult mai mult Duhul Sfînt al lui Dumnezeu, Care poate totul, ne va slobozi de orice păcat, ne va dărui multă dreptate și ne va umple de multă îndrăznire. Și după cum se stinge îndată o scînteie căzută în mijlocul unui nemărginit ocean, sau chiar nici nu se vede, că este înghițită de mulțimea apelor, tot așa și orice păcat omenesc, cînd cade în cristelnița apelor dumnezeiești, este înghițit și piere mai iute și mai ușor decât scînteia aceea.

— Dar pentru ce atunci, aș putea fi întrebat, pentru ce nu se numește baia aceasta baia iertării păcatelor, nici baia curățirii, dacă ne iartă toate păcatele, ci baia nașterii din nou ?

— Pentru că nu ne iartă numai păcatele, nici nu ne curățește numai greșelile, ci ajungem așa, ca și cum ne-am naște din nou ; ne crează din nou, ne face din nou ; nu ne plămăiește din nou din pămînt, ci ne crează dintr-un alt element al firei apelor. Nu curăță numai vasul, ci-l toarnă în întregime din nou. Obiectele curățite, chiar dacă se curăță bine de tot, tot mai poartă urmele calității și rămășițele petelor ; dar cele care se bagă în cuptor și se înnoiesc prin foc, lasă acolo toată murdăria și cînd se scot din cuptor au aceeași strălucire ca și cele turnate din nou. După cum faci foarte curată și strălucitoare o statuie de aur, înegrită de vreme, de fum, de praf și de rugină, dacă o bagi într-un cuptor, tot așa și cu firea noastră omenească ; Dumnezeu ia firea noastră, ruginită de rugina păcatului, plină toată de fumul lăsat de greșeli și cu frumusețea pusă la început în ea de Dumnezeu pierdută, și o toarnă din nou. O bagă în baia botezului, ca într-un cuptor, o învăluie, în loc de foc, cu harul Duhului și o scoate de acolo nouă, plină de strălucire, de se ia la întrecere cu razele soarelui : omul cel vechi a fost zdrobit și a fost făcut unul nou, mai strălucitor decât cel dintîi.

¹⁹⁾ I Corinteni 6, 9—10.

²⁰⁾ I Corinteni 6, 11.

4. Zdrobirea aceasta și această curăție mistică ne-a vestit-o de demult profetul, spunînd : „*Ca pe vasele olarului îi vei zdrobi*“²¹⁾. Că în aceste cuvinte e vorba de cei credincioși, ne-o arată lămurit cuvintele de dinaintea acestora : „*Fiul Meu ești Tu, Eu astăzi Te-am născut. Cere de la Mine, și-Ți voi da neamurile moștenirea Ta și stăpînirea Ta marginile pămîntului*“²²⁾. Ai văzut că a amintit de Biserica alcătuită din neamuri și că a vorbit de împărăția lui Hristos, întinsă pe toată fața pămîntului ? Apoi spune iarăși : „*Paște-vei pe ei cu toiag de fier*“²³⁾. Toiag tare, nu împovărător. „*Ca pe vasele olarului îi vei zdrobi*“. Iată, se vorbește mai tainic de baia botezului. Că n-a spus simplu : „vase de lut, arse în cuptor“, ci „vasele olarului“. Dar fiți atenți la sensul acestor cuvinte ! Vasele de lut arse în cuptor, dacă sînt zdrobite, nu mai pot fi drese, pentru că au fost întărite prin foc ; pe cînd vasele olarului nu sînt încă vase arse, ci lut ; de aceea, dacă sînt zdrobite, pot dobîndi o a doua formă prin meșteșugul olarului. Cînd Scriptura vorbește de o nenorocire de nevindecat, o numește vas de lut ars în cuptor, nu vas de olar. Cînd Dumnezeu a voit să arate profetului și iudeilor că a adus peste Ierusalim o nenorocire, de care nu pot scăpa, a poruncit profetului să ia un vas de lut ars în cuptor și să-l zdrobească înaintea întregului popor și să spună : „*Așa va pieri și orașul și se va zdrobi*“²⁴⁾ ; iar cînd a voit să le dea bune nădejdi, Dumnezeu îl duce pe profet la casa olarului ; nu-i arată un vas de lut ars în cuptor, ci-i arată un vas de lut căzut din mîinile olarului și-i zice : „*Dacă olarul acesta ia vasul căzut jos și-l face din nou, oare Eu nu voi putea cu mult mai mult să vă îndrept după ce ați căzut ?*“²⁵⁾ Puternic este Dumnezeu nu numai să îndrepte prin baia nașterii din nou pe cei din lut, dar să și aducă, în urma unei mari pocăințe, la starea veche pe cei care au alunecat în păcat, după ce primiseră lucrarea Duhului.

Dar nu e timpul acum să auziți cuvinte despre pocăință. Mai bine spus, însă, să nu vină niciodată timpul să aveți nevoie de leacurile pocăinței, ci să păstrați mereu desăvîrșită frumusețea și strălucirea, pe care aveți s-o primiți acum. Dar ca să o păstrați mereu, să vă vorbesc puțin despre felul cum trebuie să vă purtați. Atîta vreme cît atleții se exercitează în locurile de exerciții, căderile lor nu sînt primejdioase, că se luptă între ei, ca să se exerciteze și toate greșalele cad în sarcina dascălilor lor ; dar cînd vine timpul întrecerilor, cînd se deschide stadionul, cînd spectatorii sînt adunați și arbitrul e de față, neapărat cei trîndavi cad și pleacă rușinați, iar cei vrednici dobîndesc premii și cununi. Tot așa și cu voi. Cele treizeci de zile sînt ca un loc de exercițiu, ca niște săli de gimnastică și de studiu. Să învățăm dar de pe acum să biruim pe dracul acela viclean ; că după botez, cu el avem să ne batem, cu el avem să ne ciocnim, cu el avem să ne luptăm. Să cunoaștem, dar, de pe acum vicleniile aceluia ; să știm în

²¹⁾ Psalmi 2, 9.

²²⁾ Psalmi 2, 7—8.

²³⁾ Psalmi 2, 9.

²⁴⁾ Ieremia 19, 11.

²⁵⁾ Ieremia 18, 3—6.

ce chip ne poate face rău, în ce chip ne poate vătăma cu ușurință, ca atunci când va trebui să luptăm cu el să nu ne speriem, nici să ne tulburăm, ca și cum ar fi noi atacurile lui, ci, studiindu-le de pe acum și cunoscând toate vicleniile lui, să începem cu curaj lupta cu el.

Diavolul, obișnuiește să ne atace prin orice mijloc, dar mai cu seamă prin limbă și prin gură. Nici unul din mădularele noastre nu-i atît de potrivit diavolului pentru înșelarea și pierderea noastră ca limba neînfrînată și gura nepăzită. De aici căderile noastre cele multe, de aici păcatele noastre cele grele. Cineva a arătat cît de ușor ne duce limba la cădere, spunînd : „Mulți au căzut de sabie, dar nu atît de mulți, ca cei căzuți din pricina limbii“²⁶). Tot acest bărbat a înfățișat și grozăvia căderii, spunînd : „E mai bine să cazi la pămînt decît să cazi din pricina limbii“²⁷). Cu alte cuvinte spune așa : E mai bine să cazi și să-ți zdrobești trupul decît să rostești un cuvînt, care să ne piardă sufletul. Și bărbatul acesta nu ne vorbește numai de căderi, ci ne îndeamnă să avem mare purtare de grijă, ca să nu ajungem să cădem, grăindu-ne așa : „Pune guri tale ușă și zăvoare!“²⁸). Asta nu înseamnă să ne facem ușă și zăvoare la gură, ci să abatem cu toată grija limba de la orice cuvînt rău. În altă parte a Scripturii, profetul David arată că în afară de străduința noastră și înainte de străduința noastră, avem nevoie de ajutorul de sus, ca să ținem înlăuntrul nostru această fiară, limba. David, întinzînd mîinile spre Dumnezeu, spunea : „Ridicarea minilor mele, jertfă de seară. Pune, Doamne, pază gurii mele și ușă de îngrădire împrejurul buzelor mele“²⁹). Iar bărbatul ale cărui sfaturi le-am amintit mai înainte, spunea și el : „Cine va da pază gurii mele și buzelor mele pecete înțeleaptă?“³⁰). Vezi că fiecare se teme de aceste căderi, că plînge, că îndeamnă și se roagă să-și poată păzi bine limba ?

Poate că cineva m-ar întreba :

— Dacă mădularul acesta ne aduce atîta vătămare, pentru ce ni l-a dat de la început Dumnezeu ?

— Pentru că ne este și de mare folos. Dacă ne străduim, ne este numai de folos, nu ne aduce nici o vătămare. Ascultă ce spune bărbatul, care ne-a spus mai înainte acele cuvinte : „În mîna limbii sînt viață și moarte“³¹). Iar Hristos spune același lucru cînd zice : „Din cuvintele tale te vei osîndi și din cuvintele tale te vei îndrepta“³²). Limba stă la mijloc între aceste două întrebări. Tu ești stăpînul. Tot așa și sabia stă la mijloc : dacă o întrebuițezi împotriva dușmanilor îți este un instrument mîntuitor ; dar dacă o îndrepti împotriva ta, uciderea nu se datorește naturii sabiei, ci nebuliei tale. Așa că cugetăm și despre limbă. Este o sa-

²⁶) Sirah 28, 19.

²⁷) Sirah 20, 19.

²⁸) Sirah 28, 28.

²⁹) Psalmi 140, 2—3.

³⁰) Sirah 22, 30.

³¹) Proverbe 18, 21.

³²) Matei 12, 37.

bie, care stă la mijloc. Ridică-o spre a-ți osindi păcatele tale, nu spre a-ți lovi fratele. Pentru asta Dumnezeu a îngrădit limba cu două ziduri : cu stăvilarul dinților și îngrăditura buzelor, ca să nu rostească lesne și fără judecată, cuvinte ce nu se cuvin. Ține-o înăuntru ! Spui că nu vrea ? Înțelepțește-o cu dinții ! Dă carnea ei, ca unor călăi, dinților. Pune-i s-o muște ! E mai bine să fie mușcată de dinți, acum cînd păcătuiește, decît să caute atunci o picătură de apă și să se pîrjolească și să nu capete ușurare. Cît de multe păcate nu face limba ! Ocărăște, hulește, spune cuvinte de rușine, calomniază, jură, jură strîmb.

5. Dar ca să nu vă vorbesc azi de toate aceste păcate și să vă întu-nec mintea cu mulțimea celor spuse, vă voi pune deocamdată o singură lege, aceea de a vă feri de jurăminte. Vă spun mai dinainte și vă declar că dacă nu veți fugi de jurăminte, nu vorbesc numai de jurămintele strîm-be, ci dacă nu veți fugi chiar de jurămintele făcute pe bună dreptate, nu vă voi mai vorbi despre alt subiect. Că ar fi nesocotit, ca învățătorii să nu dea copiilor o lecție nouă pînă ce nu văd că li s-a fixat bine în min-tea lor lecția avută, iar noi să trecem la o altă lecție, atîta vreme cît nu putem spune bine lecția de mai înainte. N-am face altceva decît să tur-năm într-un butoi găurit. Deci ca să nu-mi închideți gura, dați-vă toată stăruința să îndepliniți porunca.

Greu este păcatul acesta ; foarte greu. Și-i foarte greu, tocmai pen-tru că nu pare greu. Și eu de asta mă tem, că nu se teme nimeni de el. De asta boala e de nevindecat, pentru că nici nu pare a fi boală. După cum vorbitorul nu-i socotit un păcat, tot așa și juratul nu pare un pă-cat. De aceea se săvîrșește nelegiuirea aceasta cu multă îndrăznire. Dacă ții de rău pe cineva că se jură, îndată îți ride în nas și te batjocorește, nu pentru că osindești jurămintul, ci pentru că vrei să-i vindecî boala. De asta vorbesc mult despre acest subiect. Vreau să smulg o rădăcină în-fiptă adînc, vreau să stîrlesc un rău învechit. Nu vorbesc numai de jură-mintele false, ci și de jurămintele făcute pe bună dreptate.

— Cutare, însă, mi se poate spune, om bun, preot, plin de înțelep-ciune și de evlavie se jură !

— Nu-mi vorbi de acest om bun, înțelept, evlavios, preot chiar ! De-ai voi să-mi dai ca exemplu pe Petru sau pe Pavel sau chiar pe un în-ger pogorit din cer, nici așa nu mă voi pleca înaintea vredniciei persoa-nelor. Cînd îți citesc legea despre jurăminte, nu-ți citesc o lege făcută de un om, ci o lege împăratească ; iar cînd se citesc legile împăratului, să tacă orice om, orice vrednicie ar avea ! Dacă poți să-mi dovedești, că Hristos ne-a poruncit să jurăm sau că Hristos nu pedepsește jurămintul, dovedește-mi-o și mă plec ; dar cînd Hristos interzice jurămintul cu atîta tărie și are o atît de mare purtare de grijă de el, că îl așează pe cel ce se jură alături de diavol — că spune : „*Ce este mai mult decît atîta* (decît da și decît nu) *este de la diavolul*“³³ — pentru ce-mi dai ca exemplu pe cu-tare și pe cutare ? Dumnezeu nu va pronunța sentința asupra ta pe te-

³³) Matei 5, 37.

meiul trîndăviei semenilor tăi, ci pe temeiul poruncilor legilor Lui. „Eu am poruncit, îți va spune Dumnezeu. Trebuia să te supui, nu să-mi dai ca exemplu pe cutare, nici să iscodești păcate străine! Marele David a săvîrșit un păcat greu. Spune-mi, este oare fără de primejdie de facem acest păcat, pentru că l-a săvîrșit David? Nu! De aceea trebuie să ne întărim pe noi înșine și să imităm numai faptele bune ale sfinților. Iar dacă găsim undeva în viața lor trîndăvie sau călcare de lege, trebuie să fugim de ele cu multă grabă. Nu vom da socoteală înaintea semenilor noștri, ci înaintea lui Dumnezeu. Lui avem să-I dăm socoteală de tot ce-am săvîrșit în viață. Să ne pregătim deci pentru tribunalul acela. Oricît ar fi de minunat și de mare omul, care a călcat legea aceasta, va fi negreșit pedepsit pentru călcarea legii. Că Dumnezeu nu caută la fața omului³⁴⁾.

Dar cum și în ce chip putem fugi de acest păcat? Că nu trebuie să vă arat numai că juratul este un păcat greu, ci și să vă sfătuiesc și cum putem scăpa de el.

Ai soție, ai slugă, ai copii, prieten, rudă, vecin? Pe toți aceștia îndeamnă-i să se lase de jurăminte. Spui că e grozavă obișnuința, că e greu de îndepărtat și că ne face să cădem de multe ori în păcat fără voia noastră și fără să ne dăm seama? Ei bine cu cît știi că e mai puternică obișnuința de a te jura, cu atît caută să scapi de această obișnuință rea și să ți-o schimbi în altă obișnuință bună. După cum acum cînd te sirguiești, cînd te păzești, cînd ești atent la tine însuși și cînd te îngrijești, ai putut înfrînge adeseori obiceiul de a te jura, tot așa dacă te obișnuiești să nu te mai juri, n-ai să poți cădea în păcatul acesta, chiar dacă n-ai mai fi atent la voința ta, chiar dacă te-ai trîndăvi. Mare este cu adevărat obișnuința; este tot atît de puternică pe cît de puternică este firea. Deci ca să nu ne ostenim mereu, să ne facem o altă obișnuință; să cerem tuturor celor din jurul nostru această favoare: să ne sfătuiască, să ne îndemne să fugim de jurăminte; iar dacă ne prinde că ne-am jurat, să ne mustre. Grijă ce o vor avea ei de tine, le va fi și lor sfat și indemn pentru ferirea de jurăminte. Cel care mustră pe altul că se jură, nu cade el însuși ușor în prăpastia aceasta; că nu mică prăpastie e obiceiul de a te jura și nu numai cînd te juri pentru lucruri de nimic, dar și cînd o faci pentru lucruri de foarte mare însemnătate.

Obișnuim să ne jurăm, să chemăm în toate împrejurările ca martor pe Dumnezeu și cînd cumpărăm zarzavat și cînd ne certăm pentru două parale și cînd ne supărăm pe slugi și cînd le amenințăm cu pedepse. Pe un om, care ar avea o dregătorie oarecare, n-am îndrăzni să-l chemăm în piață ca martor pentru astfel de lucruri; iar dacă am încerca, ne-ar pedepsi că l-am insultat; dar pe Împăratul cerurilor, pe Stăpînul îngerilor, îl tirim să ne fie martor și la cumpărături și la afacerile noastre bănești și în vorbirile noastre despre lucruri fără vreo însemnătate. Cum pot fi îngăduite acestea?

— Cum putem deci să ne scăpăm de acest rău obicei?

³⁴⁾ *Romani* 2, 11.

— Așa cum am spus ! Să punem paznici în jurul nostru și să fixăm un anume timp pentru îndreptarea noastră. Iar dacă după trecerea timpului fixat nu ne-am îndreptat, să ne pedepsim.

— Cît timp ne e de ajuns pentru asta ?

— Cred că cei cu mare luare aminte, cei care sînt cu mintea trează, cei care priveghează pentru mîntuirea lor nu vor avea nevoie de mai mult de zece zile, ca să scape cu totul de răul obicei de a se jura. Iar dacă vedem că după scurgerea celor zece zile tot mai jurăm, să ne pedepsim, să ne dăm mare osîndă pentru această călcare.

— Ce pedeapsă să ne dăm ?

— Nu v-o hotărîsc eu, ci vă las pe voi stăpîni, să vă hotăriți singuri pedeapsa.

Așa să ne rînduim viața noastră ! Să facem asta nu numai cu jurămintele, ci și cu toate celelalte păcate ale noastre. Să ne fixăm un timp de îndreptare și să ne pedepsim dacă mai cădem în aceleași păcate, ca să plecăm curați la Stăpînul nostru ; să scăpăm de gheena focului și să stăm înaintea scaunului de judecată a lui Hristos cu îndrăznire ; pe care, facă Dumnezeu, ca noi toți să o dobîndim, cu harul și iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, cu Care Tatălui slavă împreună cu Sfîntul Duh, în vecii vecilor, Amin.

P R O B L E M E P A S T O R A L E Ș I L I T U R G I C E

ROLUL CAZANIILOR ÎN FORMAREA VIEȚII RELIGIOASE ȘI MORALE

de : Pr. prof. dr. DUMITRU CĂLUGĂR

În încercarea de a arăta rolul cazaniilor în viața religioasă și morală a credincioșilor Bisericii noastre este folositor să reținem, dintru început, că însuși termenul *cazanie*¹⁾ include în sine sens învățătoresc, indică o acțiune privind învățarea credincioșilor. De aici apoi *cazaniile*, cărți bisericești întocmite cu rostul de a se citi din ele în duminici și în sărbători, ori chiar și în alte zile ale săptămânii, cu prilejuri deosebite, în scopul zidirii duhovnicești a credincioșilor.

Cazaniile au deci o funcție didactică — religioasă ; ele îndeplinesc un rost educativ și instructiv, în cadrul cultului divin, și încă un rost de primă însemnătate, fapt pentru care au ocupat, și ocupă și azi, un loc de neînlăturat în literatura omiletică. În trecut, ele s-au bucurat de un prestigiu bine meritat ; în prezent, prestigiul lor nu este în scădere. Căci, după cum se știe, cazaniile au circulat în toate părțile locuite de fiii Bisericii noastre, contribuind, esențial nu numai la păstrarea nealterată a credinței străbune, dar slujind cu prisosință unității limbii românești și, prin aceasta, închegării naționale a poporului român. În această privință, cuvintele regretatului patriarh Justinian ne sînt îndreptar : „Citirea cazaniei are o veche și statornică tradiție în Biserica Ortodoxă Română. De la „Evanghelia cu învățătură“ tipărită în 1581, la Brașov, și pînă la Kiriakodromioanele date la iveală la începutul sec. al XIX-lea, cazaniile și tilcurile Sfintelor Evanghelii au fost cărțile care au asigurat biruința graiului românesc în Biserică, au răspîndit învățătura de credință curată și nerăstălmăcită în rindurile credincioșilor și au adus partea lor de contribuție la unificarea și formarea limbii noastre literare. De-a lungul veacurilor, citirea cazaniilor a picurat în sufletele evlavioșilor noștri străbuni dulceața limbii vorbite de popor și frumusețea cuvîntului lui Dumnezeu, pe înțelesul tuturor“²⁾.

¹⁾ De la cuvîntul slavon *kazaniŭe*, arătînd anumite învățături sau predici. (Cf. Dicționarul Limbii române, București, 1958, p. 129).

²⁾ *Tilcuirea Evangheliilor și cazaniilor duminicilor de peste an. Cuvînt înainte.* București, 1960, p. 4.

Este de reținut faptul că atât din predosloviile la cazanii, cât și din cuprinsul lor, dar și pe urma aprecierilor critice îndreptate asupra cazanilor, reiese limpede — așa cum am enunțat la început — rostul lor edificator, rost instructiv și educativ religios. Uneori, acest rost este subliniat și în epilog. Astfel, în epilogul la *Tilcuirea Evangheliilor* — cea dinții cazanie tipărită de diaconul Coresi la Brașov, după o traducere, la 1564 — întâlnim următoarea lămurire: „Dacă am văzut jelanía a mulți preoți de tilcul Evangheliilor, cum să poată și ei propovădui și a spune oamenilor învățătură după cititul Evangheliei, așa am aflat aceste tilcuii ale Evangheliilor pe duminicile preste an, scoase din scriptura proorociilor și apostolilor și a celor sfinți părinți“.

Dar lucrarea amintită mai sus nu s-a bucurat de o primire prea bună și nici nu a cunoscut decât o răspundere destul de redusă, pentru pricina că era suspectată ca avînd un cuprins eterodox. Împrejurarea aceasta are o însemnătate deosebită în problema de care ne ocupăm. Și anume: ea explică, în bună parte, motivul care îl determină pe diaconul Coresi să dea la iveală cea de-a doua Cazanie românească, *Evanghelia cu învățătură* (Brașov 1581), o cazanie întru totul ortodoxă, menită să-i ferească pe credincioșii Bisericii noastre de rătăcirii, să-i învețe și să-i crească în duhul Ortodoxiei străbune. Se înțelege astfel de ce diaconul Coresi și atacă, la 1581, chiar în prefața celei de a doua cazanii a sa, unele din învățăturile strecurate în cazania de la 1564³⁾. Dar este cazul să reținem și faptul că, în virtutea atașamentului la legea ortodoxă, pînă și meșterii care au lucrat la tipărirea primei cazanii „au introdus părți care garantau temeiurile credinței ortodoxe“. Iar mărturii ale vremii confirmă și ele că orice încercare de a le schimba credința — credincioșilor Bisericii noastre — nu a izbutit. Cronica bisericii românești din Scheii Brașovului reține pentru acea epocă: „Cu luptă trudindu-să au ținut (popii orășenești) Sfînta Biserică și s-au muncit cu multă osteneală de au păstrat lucrurile legii (religiei) de nu s-au schimbat“. Ștefan Bathory, fostul principe al Transilvaniei, ajuns rege al Poloniei, mărturisea (și el), în 1583, predicatorului iezuit Antonio Possevino, că este inutil să încerce convertirea românilor din Transilvania. Cu toate eforturile catolicilor, luteranilor, calvinilor de a-i cîștiga de partea lor, nici un român nu a fost convertit“⁴⁾.

Fără îndoială, a doua cazanie a diaconului Coresi avea să slujească la întărirea acestei vieți religioase și morale a credincioșilor români ortodocși din Transilvania și din alte părți.

De altfel, grija pentru promovarea vieții religioase și morale a fiilor Bisericii noastre răzbate din cuprinsul fiecărei cazanii. Dar pentru că lucrarea lui Coresi de la 1581 „are un caracter românesc de obște“, ea cunoaște o bună primire și o largă răspundere, cucerind deci o poziție deosebit de favorabilă în rîndul credincioșilor români ortodocși, față de ca-

³⁾ Cf. George Ivașcu, *Istoria literaturii române*, I. Editura științifică, București, 1969, p. 102.

⁴⁾ *Istoria literaturii române*, I. Editura Academiei. București, 1964, p. 316.

zania de la 1564. Și cucerind o asemenea poziție, nu numai pentru caracterul ei „romănesc”, ceea ce are, desigur, însemnătate deosebită, ci și prin aceea că intenționa „să înțeleagă toți oamenii care-s români creștini”⁵⁾, nu e de mirare că această lucrare a cunoscut o asemenea răspîndire. „Ea a fost cumpărată de domnitor și de vlădicii moldoveni și munteni pentru a fi dată bisericilor spre folosire”⁶⁾, contribuind însă nu numai la promovarea vieții religioase și morale a tuturor credincioșilor Bisericii noastre, ci și la formarea limbii literare românești și la unitatea ei⁷⁾. „Ea a făcut primul drum pe care avea să meargă îndeosebi Cazania mitropolitului Varlaam din 1643 până azi”⁸⁾.

Un rol nu mai puțin important în zidirea sufletească a credincioșilor, se leagă și de *Cazania* sau *Evangelhia învățătoare* de la Govora (1642), pentru că „ea este straja trează ... care nu lasă (pe credincioși) să cadă jos întru întunericul păcatelor, chezaș și povățuitoare păcătoșilor către Dumnezeu, ... este ca un buciun grăitor de Dumnezeu ... și spadă ascuțită de amîndouă părțile, care taie toată fărâdelegea și hulele ereticilor și cu văpaia căldurii sale încălzește sufletele și inimile cele degerate”⁹⁾. Ea este „buciun grăitor de Dumnezeu ... și spadă ascuțită de amîndouă părțile” împotriva celor ce încercau în felurite chipuri să-i rupă pe credincioșii ortodocși de Biserica lor, să-i cucerească, în acea vreme, la calvinism cu deosebire prin răspîndirea între ei a *Catehismului calvinesc* „cel plin de otravă și de moarte sufletească”.

Dar lucrarea cea mai merituosă, atît prin frumusețea graiului cît și prin bogăția cuprinsului, nu mai puțin pe urma răspîndirii și folosirii ei în toate părțile locuite de români, de fii ai Bisericii noastre dreptmăritoare este *Cazania Mitropolitului Varlaam al Moldovei*, „pîrga semînției românești”: *Cartea românească de învățătură la duminicile de preste an, la praznicile împărătești și la sfinții mari* (Iași, 1643).

Ea „se îndreaptă către toată semînția românească de peste tot locul, care se află pravoslavnică întru această limbă, căci toate neamurile încep a pogori Scriptura pe înțelesul oamenilor, pentru ca să înțeleagă fiecare, să învețe și să mărturisească minunate lucruri ale lui Dumnezeu”.

Mitropolitul cărturar Varlaam al Moldovei, în virtutea chemării sale eclesiastice, urmărește, cum rezultă din cele arătate mai sus, promovarea vieții religioase a credincioșilor ortodocși. Într-o cazanie duminicală, îi învață că cele cuprinse în Sfînta Scriptură „sînt ca focul ce arde gîndurile păcătoase, ... sînt hrană care îndulcește trupul și sufletul” (Duminica a VIII-a după Rusalii). Iar cu intenția vădită de a-i statornici în hotărîrile Sf. Sinoade ecumenice, la Duminica Ortodoxiei, înțeleptul ierarh le

⁵⁾ Cum se exprima Coresi în *Întrebarea creștinească* (1559).

⁶⁾ Dan Simionescu, *Discuții în legătură cu „Evangelhia cu învățătură” a lui Coresi*, în rev. „Biserica Ortodoxă Română”, 7—8 (1960), p. 566.

⁷⁾ Aurel Sacerdotean, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Ardealul și Moldova*, în rev. „Biserica Ortodoxă Română”, (1959), 7—8, pp. 893—895.

⁸⁾ Ierom. Nestor Vornicescu, *Cazaniile noastre*, în rev. „Mitropolia Moldovei și Sucevei” XXXVII (1961), nr. 3—4, p. 187.

⁹⁾ Udrishte Năsturel, în prefață.

arată că, „în vremea de demult au fost viscole și vinturi de scirbe și de dosădzi pe oameni, ca și într-o vreme de iarnă, în care vreme împărații cei necredincioși ... în multe chipuri dosădea și muncia pe creștini ... Ci iară străluci dulcea primăvară și liniște mare întru această zi de astăzi întru care ne-am adunat și noi să prăznuim și să dăm laudă lui Dumnezeu“.

Fără îndoială, mitropolitul Varlaam a luat în considerare ceea ce s-a realizat, până la el, în legătură cu cazaniile. Dar el nu s-a mărginit în a reproduce zestrea trecutului, chiar dacă acest trecut îi era destul de apropiat. Mitropolitul cărturar înfruntă cu rară îndrăzneală încercările eterodoxe.

În contextul celor arătate mai sus, este de importanță capitală să arătăm și aceea, că lucrarea mitropolitului Varlaam „este cea mai însemnată scriere sub raportul contribuției la formarea limbii literare, atât prin graiul lingvistic al tălmăcitorului, care a reușit cel dintâi să emancipeze limba română de originalele slavone, creind, pe o bază populară, stilul cărturăresc al limbii noastre vechi, cât și prin răspindirea extraordinară ce a cunoscut-o“¹⁰⁾. (Într-adevăr, de la prima ei apariție și până în vremea noastră, lucrarea mitropolitului Varlaam cunoaște peste nouăsprezece ediții¹¹⁾. Considerată ca un „odor ceresc“, această cazanie a cucerit întru totul sufletul credincioșilor Bisericii noastre, care „nu au cruțat nici o cheltuială pentru a și-o cumpăra, ca să aibă din ce să se lumineze în ale credinței drepte și din ce să se îndulcească în ale graiului românesc“¹²⁾.

Cazaniile apărute în urma celor amintite până aici adoptă aceeași metodă și urmăresc același scop, mărturisit de predecesoarele lor. Ele reproduc pericopa evanghelică și, după aceea, tălmăcesc fiecare verset în parte, adică au construcția omiliei, urmărind, în principal, promovarea vieții religioase și morale a dreptcredincioșilor creștini.

Astfel, *Cheia înțelesului* (București, 1678), cuprinzând o seamă de omilii tematice, găsește și ea bună primire și largă răspindire în toate părțile locuite de români¹³⁾. Dar amănunt de însemnată deosebită, legat de problema pe care o urmărim, este acela că lucrarea nu a fost folosită numai în biserică, în cadrul sfintelor slujbe, ci și în casele multor credincioși; ea le-a fost, acestor credincioși, sfătuitoare zilnic de zidire sufletească, așa cum zilnic i-a zidit și îi zidește rugăciunea.

În prefața la *Adunarea cazaniilor* (Viena, 1793), se arată că lucrarea urmărește „să dea învățăături, cele ce întru sine se cuprind ... tuturor datoriilor, cu care este îndatorat și legat adevăratul creștin și bun cetățean“.

¹⁰⁾ *Idem*, p. 141.

¹¹⁾ Cf. Pr. Paul Mihail, *Circulația Cazaniei mitropolitului Varlaam în Biserica românească*, în rev. „Mitropolia Moldovei și Sucevei“, 1957, p. 820—828.

¹²⁾ *Cazania lui Varlaam, 1643—1943. Predoslovie*, Cluj, 1944, p. VIII.

¹³⁾ Exemplare din această lucrare au ajuns în satele din județul Vâlcea, altele la Iași, sau în multe sate din Transilvania (cf. Pr. N. Șerbănescu, *Varlaam, mitropolitul Țării Românești*, în rev. „Biserica Ortodoxă Română“, (1959), nr. 12, pp. 1125—1126).

tean", datorii către Dumnezeu și către cîrmuirea lumescă, ceea ce rezultă din cuprinsul lucrării. Dar ca aceste datorii să fie și împlinite, ca „norodul să se folosească” deci de cele cuprinse în lucrare, cazaniile trebuie citite în sărbătorile de peste an.

Chiriadromionul „evangelicesc” (București, 1801), al arhiepiscopului Nichifor Teodochi, este o lucrare unică în literatura omiletică, prin cuprins, prin bogăția de idei și de învățăminte îndreptate către credincioși. Reținînd doar că lucrarea aceasta include tilcuii evanghelice pentru duminicile întregului an bisericesc, ne este de folos să reținem și mărturisirea traducătorilor ei, anume că ea „este ca o grădină pururea înverzită și că un izvor veșnic curgător. Pe aceste roduri și adhuri duhovnicești trebuie să se bucure toți cei care vorbesc limba românească, „nu numai în vremile aceste de acum, ci și în cele următoare”¹⁴). Cu adevărat, de învățăturile cuprinse în acest Chiriadromion s-au bucurat nenumărați credincioși ai Bisericii noastre de atunci și pînă în ziua de azi, căci a fost editat și reeditat cu folos și a aflat bună primire în întreaga Biserică Ortodoxă Română.

La peste un veac de la trecerea la cele veșnice a mitropolitului Andrei Șaguna, în semn de omagiu postum, este de neîntreținat să subliniem faptul că și el a editat lucrarea amintită imediat mai sus sub titlul: *Chiriadromion, adică cuvîntări bisericești pentru fiecare duminică a anului, întocmite de Prea Sfințitul Arhiepiscop al Astrahanului Nicifor Teodochi, tipărit acum în ziua dată cu un adaus de cuvîntări pentru sărbătorile domnești* (Sibiu, 1855). În mod deosebit trebuie apreciat tocmai *adausul*, care este contribuție personală a neuitatului ierarh ardelean. Însuși mitropolitul Andrei Șaguna mărturisește în prefață: „S-a aprins în mine dorul, ca această carte să o dau creștinilor noștri într-un chip desăvîrșit, adică îmbogățită cu cuvîntări pentru toate sărbătorile de peste an. De aceea, cu ajutorul lui Dumnezeu m-am și apucat de compunerea acestor cuvîntări bisericești pentru Sărbătorile domnești de peste an, care ca un adaos spre împlinirea lipsei de hrană sufletească a creștinilor noștri le tipăresc aci spre întrebuințare obștească pe la biserici și pe la casele creștinilor, avînd nădejde, că acelea vor fi tuturor celor ce le vor citi cu băgare de seamă, spre folosul vremelnic și veșnic, căci eu cuvîntările acelea le-am compus nu numai după duhul cel adevărat al Bisericii noastre Ortodoxe răsăritene spre mîntuirea veșnică a credincioșilor, ci totdeauna am adus în ele și niște povește foarte folositoare despre aceea cum să se poarte creștinul în lucrurile sale lumești, ca petrecerea sa în lumea aceasta să-i fie desfătătoare, cum să fie strădalnic în agonisirea celor de lipsă, și cum să cruțe cele agonisite. Am mai adus înainte și lipsa și trebuința creșterii cei bune de la care prea mult atîrnă viitorul credincioșilor noștri, și toate acestea le-am dovedit din Sfînta Scriptură, ca din izvorul cel mai sigur al tuturor învățăturilor și poveștelor bune și nestrămutate”¹⁵).

¹⁴) După Ierom. Nestor Vornicescu, *art. cit.* p. 199.

¹⁵) Vezi: Cartea vieții. Mitropolitul Andrei Șaguna, *Predici*, cu un studiu introductiv de preotul Florea Mureșanu, Cluj 1945, pp. 1—2.

Spre exemplificare, ca să arate că „Domnul Dumnezeu a luat pe om și l-a pus în raiul desfătării, ca să lucreze și să-l păzească” (Facere 2, 15), ierarhul se situează într-o permanentă actualitate, subliniind că „omul e sirguitor; plugarul bun nu-și cruță sudoarea în vremea căldurii de vară, nici bărbăția în vremea gerului de iarnă; el poartă grija pentru semănat, ca și pentru seceriș. Nu mai mică grijă decît plugarul are și oierul pentru turma sa și pentru înmulțirea folosului său. De cîte ori îl bate pe el vîntul, ploaia și zăpada; de cîte ori îl nădușește zăduful zilei de vară și gerul nopților de iarnă. Și el toate le suferă ... Meseriașul toată ziua lucrează și nu părăsește locul de lucrare; unul ciocănește de dimineată pînă seara, altul lucrează la tot felul de lemne, și iarăși altul face hîrtie, postavuri, mătăsuri și așa mai departe. Cărturarul, învățatul și dregătorul se deprind cu grija chemării lor; ei petrec partea cea mai mare a zilei nu pentru sine, ci pentru binele obștei, pentru siguranța, pentru lumina-rea și creșterea deaproapelui lor. Adeseori le este ziua scurtă și sînt siliți a rupe și din noapte pentru a săvîrși lucrul care țintește la folosul obștesc. Dar leneșul este vrednic de osîndă; „sărăcia lui este pedeapsa lui Dumnezeu pentru lenea și nepăsarea lui întru întrebuițarea vremii și agonisirea pîinii de toate zilele”¹⁶⁾.

Ca și în această predică, în toate cele întocmite de ierarh precum-pănește preocuparea pentru promovarea vieții religioase și morale a credincioșilor. Lectura acestor predici înseamnă o desfătare sufletească din cele mai alese cu putință.

Chiriadromionul „apostolesc” (Mănăstirea Neamț, 1811) împlinește ca și toate cazaniile amintite și unele neamintite aici, o funcție instructivă și educativă religioasă. În cuprinsul lui, „totul e lesne înțeles”, cu de-amănuntul tilcuit, cît nici silaba cea prea mică, care a avut în sineși vreo noimă ascunsă nu are netilcuita și nedescoperita ... făcînd din hrana virtuoasă, lapte pentru pruncia și nedîntirea ascultătorilor, ca o hrană mes-tecată în gura maicii pentru pruncul cel încă sugător¹⁷⁾.

În anul 1944, episcopul Nicolae (Colan) al Clujului, mai apoi vrednic mitropolit al Ardealului († 1967), scria în legătură cu eficiența prediciei, între altele, și următoarele: „Dacă într-o bună măsură sîntem mulțumiți că preoții noștri predică pe Hristos, nu putem spune totdeauna același lucru despre *felul* în care se înfățișează această predică, despre *graiul* în care slujitorii altarelor noastre își îmbracă învățăturile și povețele ce le imbie cu pîrintească dragoste credincioșilor lor fii duhovnicești.

„La dreptul vorbind, destul de rar ni se dă prilejul să ascultăm o predică îmbrăcată în *graiul limpede și cald* și împodobită cu frumusețile pe care le are „limba veche și înțeleaptă” a părinților noștri ... Pe lingă căldura pe care i-o împrumută inima, limpezimea limbii este însușirea de căpetenie cu care trebuie să se înfățișeze orice predică spre a fi în stare

¹⁶⁾ Idem, pp. 110—111.

¹⁷⁾ Cf. Ierom. Nestor Vornicescu, *art. cit.* p. 202.

să lumineze, să încălzească și să cucerească sufletele ascultătorilor. Cu predica rostită în graiul turbure și împetrișat cu vorbe de obîrșie străină care n-au putut pătrunde încă, ori cel puțin n-au izbutit să se statornicească în graiul obștesc, nu se luminează nimeni. Tocmai aceasta este marea meșteahmă a multor vestitori de astăzi ai Evangheliei Domnului: limba predicii lor nu e îndeajuns de bisericească, nu are mireasma graiului biblic, *nici dulceața cazaniilor* ... Așa că predica rostită într-o asemenea limbă nu mulțumește de obicei nici pe credincioșii de la sate, nici pe cei de la orașe¹⁸⁾.

Strădalnicul vlădică adaugă și aceea că credincioșii Bisericii noastre sînt legați de graiul cazaniilor, „grai care vine ca de pe alt tărîm, graiului cu mireasmă de tămîie; ... graiul limpede ca seninul cerului de vară și — dacă se poate — vechi ca credința în care s-a născut”. Cu acest grai îi place „să se lumineze și să se mîngîie”¹⁹⁾. Cu graiul și cu înțelesul cazaniilor sînt bucuroși „să se lumineze și să se mîngîie”, și azi, credincioșii Bisericii noastre dreptmăritoare. Pentru care sănătoasă pricină, cazaniile rămîn mereu ca o pîrgă, își păstrează actualitatea.

În ce măsură este necesară citirea, astăzi, în cadrul Sf. Liturghii, a Tîlcuirilor la Sf. Evanghelii și Cazaniilor se vedește prin hotărîrea Sf. Sinod (1957) de a fi revăzute și date la lumină în condiții optime. Lucrarea aceasta este legată de strădania vrednicului de pomenire Patriarh Justinian.

Cucerit de însemnătatea cazaniilor în promovarea vieții religioase și morale, Prea Fericirea Sa le-a dat la lumină, îmbunătățite, pe acelea ale arhiepiscopului Nichifor Teotochi, în anul Domnului 1960. A ostenit întru această și pentru pricina că unii din slujitorii altarelor, propovăduind păstoritorilor prin grai viu, i-au lipsit pe aceștia „de mireasma duhovnicească și de frumusețea vechilor cazanii”²⁰⁾.

„În lucrul pe care l-am săvîrșit — scria Prea Fericirea Sa —, am căutat să nu ne depărtăm de textul vrednicului arhiepiscop Nichifor Teotochi, păstrîndu-i, pe cît am putut, bogăția învățăturilor. De asemenea, ne-am străduit să păstrăm în limba vorbită de astăzi ceva din mireasma graiului bisericesc și din limba vechilor cazanii”²¹⁾.

Osteneala înaintașilor se cade a fi răsplătită prin împlinirea hotărîrii Sfintului Sinod, adică, „în timpul sfintei liturghii, îndată după citirea Sf. Evanghelii, preotul să facă pentru credincioși tîlcuirea ei, iar în vreme ce sfinții slujitori se împărtășesc cu dumnezeiescul Trup și Sînge al Domnului, să se citească în auzul tuturor cazania”²²⁾, neuitînd nici aceea, că lucrarea lor înseamnă un omagiu pentru toți înaintașii care au izvodit cazanii ziditoare de suflet ortodox și românesc.

¹⁸⁾ Episcopul Nicolae (Colan), *Graiul predicii noastre*, în *Viața Ilustrată* — Cluj, XI (1944), nr. 3, p. 2.

¹⁹⁾ Idem, p. 3.

²⁰⁾ Tîlcuirea Evangheliilor și Cazaniilor ... p. 4.

²¹⁾ Idem, p. 6.

²²⁾ Idem, p. 4.

PICTORUL DE BISERICI FILIP MATEI (1853-1940)

de : dr. AUREL COSMA

Printre renumitele ateliere de pictură religioasă în Banat a fost și cel a lui Filip Matei, mai întâi la Oravița, apoi la Bocșa, care a desfășurat o vastă și prolifică activitate într-o perioadă de peste șase decenii, lăsând în urma lui nu numai opere și lucrări de iconografie bisericească, dar pregătind în atelierul său și câteva generații de zugravi și de pictori vestiți.

Numele lui Filip Matei e pomenit în numeroase monografii de biserici pe tot cuprinsul Banatului, de la Mureș pînă la Dunăre, păstrîndu-se pînă astăzi în zeci de sate, nenumărate iconostase și fresce, precum și scene biblice, realizate de acest meșter atît de apreciat și de reputat nu numai pentru arta sa de o valoare tradițională, dar și pentru activitatea ce a desfășurat-o, într-un spirit național-cultural și social-progresist pe tot parcursul vieții sale fiind un aprig și intransigent militant pentru drepturile celor năpăstuiți.

Filip Matei era un fiu din popor, din pătura de jos a țăranimii sărace, care s-a zbatut cu trudnică răbdare și încredere în izbînda eforturilor sale, reușind să-și facă singur un drum de viață laborioasă. A purtat în suflet văpaia aspirațiunilor de veacuri ale strămoșilor săi, care l-au fortificat în toate acțiunile sale și i-au dinamizat puterile de creație. Ca om era stimat și iubit de toți fiind generos și drept, bun și corect în comportare, dar neînduplecat și biciuitor față de cei necinstiți și mincinoși. S-a dovedit a fi un animator al maselor populare în sens cultural, casa și atelierul lui erau locuri de întîlnire și de concentrare a strădaniilor colective de manifestare românească.

Am găsit înregistrarea nașterii lui Filip Matei în protocolul parohiei ortodoxe române din comuna Igrîș, județul Timiș, din care rezultă că Filip Matei s-a născut la 5/17 martie 1853 în satul Igrîș din pîrinții Isaia și Eva Matei și a fost botezat după trei zile, la 8/20 martie.

Cînd avea copilul 13 ani, în 1866, din cauza secetei și a foamei, fiind recolta foarte slabă, pîrinții lui, cu întreaga familie, au fost nevoiți să-și găsească rosturi de existență în altă parte și astfel s-au dus să lucreze în Murava, Șemlacul Mare de astăzi, în județul Timiș. Aici, copilul Filip Matei intră în școala învățătorului Gheorghe Popovici. După trecerea perioadei de foamete, familia lui Matei s-a întors la Igrîș. Aici Isaia Matei, tatăl

copilului a orbit, iar Filip a fost dat ca ucenic la un cojocar. Meseria aceasta nu i-a plăcut. Atunci Filip Matei s-a hotărît să plece în lume, fără să spună nimănui nici un cuvânt. A pornit pe jos și a ajuns în Murava (Șemlăc-Mare), unde l-a căutat pe fostul său învățător Gheorghe Popovici. A fost bine primit și a sosit tocmai într-un timp potrivit, fiindcă pictorul Mihai Popovici de la Oravița căuta un ucenic. Învățătorul l-a trimis pe fostul său elev la atelierul de pictură a rudei sale, mai ales că se convinsese de aptitudinile și de vocația lui Filip Matei pentru desen și zugrăveală. Aici s-a inițiat în pictura bisericească.

Acest Mihai Popovici învățase pictura la tatăl său adoptiv Dimitrie Popovici, unul dintre cei mai talentați elevi ai lui Dimitrie Turcu. Mihai Popovici a început să picteze singur, fără ajutorul meșterului său, dar tot în cadrul atelierului acestuia. Astfel a zugrăvit bisericile din Iablanița în anul 1856 și Greoni în 1870, iar la pictarea bisericii din Bozovici în 1858 l-a asistat și ajutat pe Dimitrie Turcu. În atelierul lui Mihai Popovici a lucrat și Nicolae Popescu, pictor academic de mai târziu, care de aici a plecat în anul 1860 în străinătate la Budapesta, la Viena și apoi la Roma, iar după 1870, când s-a întors acasă la Zorlenț-Mare, cu studii academice și cu reputație de mare maestru, a mai lucrat la Mihai Popovici. Aici l-a cunoscut pe Filip Matei, cu 20 de ani mai tânăr decât el, și s-a împrietenit cu el, ajutându-l să-și completeze învățătura artei și să-și perfecționeze tehnica picturală. Mai târziu, în anul 1877, Filip Matei l-a ajutat pe Nicolae Popescu la pictarea bisericii din Pesac. Icoanele le făcuse anterior la Roma și le-a adus cu el la Pesac în 1877, când le-a montat pe iconostas, iar Filip Matei e executat lucrările secundare. În anul 1873 murise pictorul Mihai Popovici din Oravița, când Filip Matei rămase în atelier și în casa bătrânei mame Semenica Popovici. A continuat toate lucrările neterminate și i-a revenit ca moștenire atelierul de pictură. Așa a ajuns Filip Matei să lucreze independent în Oravița. A ținut mereu contact cu pictorul Nicolae Popescu în anii cît a mai stat acesta în Banat și chiar după aceea, când marele său maestru s-a înapoiat la Roma, unde Popescu se căsătorise cu Paulina Farnese înainte de a reveni acasă în 1870.

După ce terminase lucrarea ce i-o încredințase Nicolae Popescu la pictarea bisericii din Pesac, Filip Matei s-a căsătorit în 1877 cu Emilia Diaconovici, cu care a viețuit aproape 50 de ani. Dar copii n-au avut. Emilia era descendentă din familia pictorului Gheorghe Diaconovici Loga din Caransebeș. Ea avea o casă în Bocșa-Română, unde Filip Matei și-a stabilit apoi atelierul de pictură. În atelierul lui Filip Matei de la Bocșa s-a inițiat în pictură Ioan Zaicu, care a lucrat aici mai bine de zece ani, pînă la plecarea la academia de arte frumoase din Viena. În perioada aceasta Filip Matei și-a construit o nouă casă în Bocșa, concepută de el în formă de vilă, cu spații mari și cu atelier de pictură. Aici s-a transformat atelierul său într-o adevărată școală de pictură religioasă, cu ucenici, calfe și lucrători, avînd multe comenzi de pretutindeni și fiind foarte cunoscut în toată regiunea, mai ales că era o figură activă și în viața publică a Bocșei. Casa lui Filip Matei a devenit un centru de cultură și de acțiune româ-

nească. La inițiativa lui s-a înființat la Vasiova societatea de lectură română și despărțământul „Astrei”, poporul alegeându-l pe el ca președinte al ambelor instituții. În locuința sa au ținut repetiții membrii corului „Doina” din Vasiova sub dirijarea cântărilor țăran Aurel Novac. Tot aici se pregăteau amatorii de teatru românesc pentru reprezentații.

Bocșa era fiul electoral al lui Coriolan Brediceanu. Centrul său de acțiune fiind în casa lui Filip Matei, cu care se imprietenise. Amândoi erau foarte legați de popor și se bucurau de o largă popularitate. Și Filip Matei avea darul, ca și Coriolan Brediceanu, de a întreține o atmosferă de veselie în jurul său. A fost un om de glume și de humor, în gen popular, care plăcea tuturor. Purta cu sătenii conversații într-un spirit satiric și critic la adresa celor hrăpăreți, egoiști și vanitoși, la adresa celor care huzureau în dauna mulțimii nevoiașе. Această fire i-a adus prietenia lui Coriolan Brediceanu, tribunul popular din Lugoj. Tot aceste însușiri l-a îndemnat să scrie versuri satirice, în special epigrame și poezii moralizatoare. Filip Matei își dobîndise pe cale autodidactică o cultură generală, citind mult și avînd o mare dragoste de carte. A avut și de suferit din cauza aceasta deoarece a publicat împreună cu Aureliu Novac o satiră de vreo patru sute de versuri cu titlul „Cucu la Vasiova” în numerii 45 și 46 din anul 1910 ai revistei humoristice „Cucu”, editată de Dimitrie Birăuțiu din Budapesta ca supliment la cotidianul „Foaia Poporului Român”. Pentru publicarea acestei lungi cronici rimate, Filip Matei și Aureliu Novac au fost condamnați de curtea cu juri din Budapesta, primul la trei luni și al doilea la patru luni închisoare. Pedepsa au executat-o împreună în aceeași celulă, în temnița de la Kőbánya. Aniversarea jubileului de 60 de ani Filip Matei a petrecut-o în penitenciarul acesta, rezervat de stăpînire pentru ispășirea infracțiunilor de presă.

La adunarea națională pentru Unire, la 1 decembrie 1918, Filip Matei a fost la Alba-Iulia în fruntea unei delegații de țărani din regiunea Bocșai, iar pe Gheorghe Roșcovan îl aleseseră ca deputat cu drept de vot pentru circumscripția Bocșai. Filip Matei a fost un însuflețit luptător pentru Unire și pentru drepturile poporului român. Acționase înainte de primul război mondial în partidul național român, alături de dr. Valeriu Braniște, de Coriolan Brediceanu, de protopopul-scriitor Mihai Gașpar și de ceilalți fruntași ai vieții publice. La alegerile de deputați din 1906 pentru parlamentul din Budapesta, Filip Matei avusese curajul să arboreze steagul tricolor pe casa sa.

În casa scriitorului protopop Mihai Gașpar din Bocșa l-a cunoscut Camil Petrescu în februarie 1921, cînd a vizitat Bocșa și apoi a publicat în nr. 32 din 20 februarie al cotidianului său „Țara” un articol intitulat „Prin sate bănățene” cu impresii despre Bocșa, caracterizîndu-l pe Filip Matei „un pictor cu cioc, entuziast ca un descendent al școalei italiene”. Despre Filip Matei mi-a comunicat apoi prietenul său de suferință, Aureliu Novac: „L-am cunoscut pe Filip Matei din anii copilăriei mele, l-am stimat și l-am iubit, pentru că avea o fire plină de veselie și foarte interesantă, așa că aș fi stat ziua și noaptea să-i ascult sfaturile și povesti-

rile lui, pe care le rostea cu o voce clară ce apăsa pe fiecare cuvint. Iar cind il auzeam cîntînd în strana bisericii, vocea lui clară avea un farmec deosebit. Casa lui din Vasiova pe care a zidit-o în formă de vilă, încadrată cu o grădină mare, plină de flori și de pomi roditori, a fost o frumusețe ce desfăta privirea ca un colțisor de rai pe pămînt. Pictorul Filip Matei a fost un om cinstit și muncitor, de neîntrecut în toate. El a lăsat urmașilor amintiri și lucrări trainice în arta picturii din bisericile Banatului. În temnița de la Kőbánya la Budapesta am avut prilejul să-l ascult cum își povestea viața sa zbuciumată. De la el am învățat cîntece patriotice, pe care le-am cîntat cu însuflețire la toate petrecerile coriștilor, la praznice, la zile onomastice, la cununii și cu alte ocazii românești. Îmi aduc aminte că la alegerile de deputați, tot la casa lui Filip Matei ne adunam, alegători și coriști, îmbrăcați în haine albe țărănești, cu pene în căciula de astrahan, și apoi porneam cîntînd „marșul plugarilor“ cu pas militar pînă în centrul Bocșei-Române, la casa comerciantului Franda, unde erau strinși alegătorii români din Bocșa-Română, din Bocșa-Montană, din Berzovia, Fizeș, Doclin, Biniș și toate satele din jur. Am format un puternic cor, cîntînd „Deșteaptă-te române“, „Pe-al nostru steag e scris unire“, „Trei culori“ și la urmă o horă cu Brediceanu și cu Braniște în frunte. Multe întîmplări comice din viața publică românească ne povestea Filip Matei, iar felul cum le spunea, stîrnea rîs și voie bună. El critica sever pe toți trădătorii cauzei românești în ziare, în proză, în versuri și în epigrame usturătoare. Multe din ele au fost publicate în „Foaia Poporului Român“ de la Budapesta.

Activitatea publicistică a lui Filip Matei era alături de lucrările sale de pictură tot atît de cunoscută și de viu comentată în special în părțile Bocșei, unde a stîrnit o zgomotoasă vîlvă procesul de presă de la 1910, pe larg dezbătut în ziarele românești din vremea aceea.

Atelierul de pictură a lui Filip Matei s-a transformat într-o adevărată școală de zugravi religioși, în care s-au format mai multe generații de pictori, dintre care unii au plecat de aici pe o cale de ascensiune artistică, continuîndu-și învățătura la școli superioare de belle-arte, sau chiar și la academii. Astfel a fost cazul lui Ioan Zaicu din Fizeș și a lui Ștefan A. Antonie care l-a urmat pe Zaicu.

În atelierul lui Filip Matei a mai lucrat și pictorul Gheorghe Putnic din Biserica-Albă (1849—1905), care în 1905 l-a ajutat pe meșterul său Matei la pictarea bisericii din Iertof, unde se află în altar una din ultimile lucrări de valoare artistice executate înainte de moarte, o icoană de mari dimensiuni (3×4 m) „Coborîrea de pe cruce“. Fiul său Ioan Putnic a învățat pictură de la tatăl său și de la Filip Matei, unde l-a cunoscut și pe Ioan Zaicu, înainte de a pleca acesta la Viena, apoi în 1912 l-a luat Zaicu să-i ajute în lucrările secundare la pictarea bisericii din Timișoara-Fabric. Mai amintim că pictorul Gheorghe Putnic l-a mai ajutat pe Filip Matei în anul 1882 la pictarea bisericii din Giurgiova, iar fiul său Ioan Putnic, după ce se inițiasse în pictură la meșterul tatălui său, a plecat și el, ca și Zaicu, la academia de arte frumoase din Viena pentru studii su-

perioare de pictură. Filip Matei secundat de Ioan Zaicu a mai pictat biserica din Comloșul-Mare în anul 1891 și în 1892 biserica din Ciclova-Montană, de asemenea biserica de la Ciuchici. În atelierul lui Filip Matei au mai lucrat, după însemnările meșterului, și Gheorghe Marișescu, Ștefan Lazăr, Iosif Liuba, Nicolae Popovici, Mihai Spineanu, Wenczel Hammer și nepotul său Iosif Matei. În sculptura bisericească, la ornamentele și cadrele în lemn de la iconostase și la strane sau scaune, Filip Matei a apelat la concursul sculptorului Aurel Cotirlă de la Oravița și la Petru Oancea din Vasiova, cunoscut sub numele de „Tata Oancea” ca scriitor.

Între prietenii mai intimi și mai tineri ai lui Filip Matei se pot socoti Petru Oancea și Aureliu Novac din Vasiova, cu care a format un grup local de condeieri, îndemnându-i pe amândoi să scrie și să publice. I-a inițiat și în arta sa de a desena și picta. Am văzut câteva portrete de familie desenate în tuș și culori de Aureliu Novac, care mărturisesc o mișaloasă răbdare și o anume tehnică a publicistului țăran din Vasiova în vocația sa de a se avînta în scris și în artă, ajungînd nu numai să compună cîntece pentru corul său și să le dirijeze la ocazii festive, dar și să scrie articole și versuri în presa din vremea sa, apoi să deseneze și să picteze. Iar prietenul său de generație, Petru Oancea, iscusit meșter la sculptat în lemn, a devenit un reputat publicist popular, publicînd nu numai cîteva volume de versuri, dar scoțînd și o revistă cu titlul „Vasiova”, cu o lungă apariție în perioada interbelică, pe care singur și-a redactat-o și-o tipărea și o colporta.

Pictura bisericească a lui Filip Matei a fost extrem de prolifică și bogată în creații de tablouri religioase, de iconostase, de icoane în ulei executate pe pînză și apoi cusute pe prapori, de icoane pictate pe lemn și chiar pe sticlă, după obiceiul practicat pe atunci, și de alte forme de artă cerută de popor. Printre bisericile pictate de Filip Matei se pot aminti: biserica din *Racovița*, pictată în 1870, apoi biserica din *Banloc* în 1877, bisericile din *Ramna* în 1879, în *Mărcina* la 1882, în *Giurgiova* în același an 1882, fiind ajutat de Gheorghe Putnic, în *Ciclova-Montană* în 1892 ajutat de Ioan Zaicu, această biserică fiind pictată anterior, în 1845, de Dimitrie Turcu și restaurată apoi tot de el în 1866. Se mai știe că Filip Matei a pictat și bisericile din: *Iam* în 1898, din *Cadăr* în 1905, din *Vărădia* în 1906, din *Voiteg* în 1910. La *Vărădia* a renovat în 1906 pictura veche a bisericii zidită în 1754, iar la *Voiteg* a pictat în 1910 biserica zidită în 1907 pe timpul preotului Ștefan Țieranu, sculptura interioară din lemn fiind făcută de Pliniu Oancea. Filip Matei a mai pictat bisericile: din *Măidan* în 1911, din *Giulvăz* în 1912, din *Ghilad* în 1913, din *Forotic* în 1917, din *Ghereniș* în 1917, din *Răcășdia* în 1927, din *Dubova* în 1928, din *Șemlacul-Mare* în 1936 și multe alte biserici care sînt notate în hîrțile rămase de la Filip Matei, ca de exemplu pictarea bisericilor din: *Vasiova* (zidită în 1775), *Percosova* și *Petrila* (amîndouă zidite în 1910), în *Alibunar* (biserica română și sîrbească), *Gătaia* (zidită în 1797), *Mramorac* (zidită în 1902), *Agadici* (zidită în 1772), *Marghita Mare* (zidită în 1899), *Ocna de Fier* (reconstruită în 1888), precum și bisericile pictate de Filip Matei în

comunele sau satele : *Birda, Biniș, Cenad, Ciortea, Chizdia* (azi Coșarii), *Coșteul Mare, Igrîș, Iaz, Jebel, Panciova, Sarafolia, Rusca-Veche, Toracul Mic, Toracul Mare* (azi ambele unificate în Banatul jugoslav sub denumirea de Begheți), *Uzdin, Zorleanul-Mare, Ciacova și Ferendia*. În comuna *Ezeriș* biserica fusese pictată în 1802 de Teodor Gherdanici din Lugoj, apoi repictată ulterior de Filip Matei. Se mai poate aminti că biserica din *Comloșul-Mare* pictată în 1818 de Arsenie Teodorovici, a fost pictată din nou în 1891 de Filip Matei cu ajutorul lui Ioan Zaicu, iar în anul 1925 a fost renovată pictura de Gheorghe Baba din Lugoj, tatăl marelui artist Corneliu Baba.

Desigur că mai sînt și alte biserici pictate de Filip Matei necunoscute și nedescoperite pînă acum. O minuțioasă cercetare istorică în această privință ne-ar putea dezvălui și amplifica terenul de largă activitate a pictorului de la Bocșa.

În legătură cu datele biografice se mai poate spune că după moartea soției sale Emilia Matei născută Diaconovici, pictorul Filip Matei, în vîrstă de 73 de ani, s-a recăsătorit ca văduv în 1926 cu Cristina Mitter, fiica fostului învățător Avram Mitter din Ocna de Fier, cu care a trăit 14 ani, pînă la moarte. Filip Matei a lucrat pînă în ultima clipă a vieții sale, deși era bătrîn de 87 de ani. A citit ziarele chiar în ziua morții. A decedat la 3 februarie 1940. Soția lui, văduva Cristina Matei, a murit după zece ani, în 1950. Datele biografice ale lui Filip Matei le întocmise în 1959 învățătorul pensionar Dimitrie Zgriban, o rudă a Cristinei Matei, pentru muzeul local. Tot el s-a îngrijit de înmormîntarea lor.

Arta de a picta a lui Filip Matei era de manieră tradițională, așa cum se zăugăreau bisericele în trecut, respectînd regulile iconografiei ortodoxe și acordînd o importanță mai mare coloritului de imagini, ca să placă oamenilor de la țară și să le inspire un sentiment religios. N-a făcut studii superioare sau academice, dar a avut o generoasă sensibilitate pentru a-și exprima gîndul și simțirea în culori, neglijînd uneori desenul și analiza lucrurilor. Totuși, sfinții pictați de el trăiau în viziunea ce și-o făureau credincioșii în orele de slujbe religioase și de rugăciuni pioase. Contactul cu maestrul academic Nicolae Popescu l-a orientat spre discipline mai avansate încă din perioada de la Oravița, iar la Bocșa a fost îndemnat, sub influența succesiunii de spiritualitate artistică propovăduită de vestitul Mihai Velceleanu, la adoptarea unor noi sisteme picturale, mai puțin rigide și mai puțin severe. Filip Matei, dotat cu talent și îndrăgostit de arta sa, a reușit să se elibereze treptat din încheștarea unor norme tradiționale, ajungînd să dea la iveală creații concepute mai liber și realizate de personalitatea sa în permanentă căutare și ascensiune. La început se folosea și el de cartea lui Weigel, întrebuintată la pictarea bisericilor de către Mihai Velceleanu, cu studii făcute la academia de arte frumoase din München, o carte de îndrumare practică, avînd sute de modele și schițe de icoane biblice. Mai tîrziu, formîndu-și o metodă proprie și o rutină, a pictat cu ușurință aceleași imagini impuse de iconografia ortodoxă, pe care le avea deja perpetuate în concepția sa creatoare mereu în formă

innoită, ca să nu pară icoanele ca niște exteriorizări de scene stereotipe. A fost nu numai un artist de factură tradiționalistă, dar și un bun pedagog în sensul de a forma pictori în atelierul său, cît de mulți tineri, care să-și poată afirma talentul și vocația în mod liber după concepția și viziunea lor. Neavînd copii din nici una din căsătoriile sale, Filip Matei era părintele generos și dascălul iubit al tuturor care lucrau cu el sau în atelierul său.

UN NOU VESTIGIU PALEOCREȘTIN, LA CARANSEBEȘ

de : C. RĂILEANU

Unul din argumentele cele mai convingătoare privind persistența și continuitatea populației daco-romane — și după operația de mici proporții ale retragerii trupelor aureliene — sînt vestigiile paleocreștine, atestate pe întreg teritoriul fostei Dacii și deci, implicit, pe teritoriul Banatului de azi.

Repertoriul mărturiilor arheologice paleocreștine, așa cum ne este prezentat în ultima lucrare de sinteză privind istoria Banatului, cuprinde un număr de 15 obiecte provenite din 11 localități ¹⁾. Cu toate că numărul acestora pare a fi mic, în comparație cu multitudinea așezărilor daco-romane din această zonă, totuși dispersarea lor topografică, — pe o arie întinsă care acoperă aproape în întregime suprafața Banatului istoric, aceasta ne oferă posibilitatea de a concluziona cu certitudine asupra *factorului de spiritualitate creștină* a elementului autohton, în corelație directă cu *romanitatea* sa și, definirea ca atare a celor două noțiuni drept „coordonate ale etnogenezei române” ²⁾.

Sub acest generic semnalăm înscrierea în repertoriul arheologic bănațean al celui de-al 16-lea vestigiu paleocreștin și, respectiv, cea de a 12-a localitate privind această problematică a arheologiei noastre.

Este vorba de un *capac* de vas ceramic care are, la partea superioară a minerului de prindere, o *cruce*, și care a fost de curind identificat la *Caransebeș* ³⁾.

¹⁾ I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, p. 24—32. Lucrarea respectivă cuprinde și o bibliografie selectivă a tuturor studiilor și articolelor de specialitate (vezi notele 1—34) care se referă la vestigiile paleocreștine și din Banat, operînd critic asupra opiniilor și ipotezelor formulate.

²⁾ Radu Vulpe, *Romanitate și creștinism ...*, în: „Dela Dunăre la Mare — mărturii istorice și monumente de artă creștină”, Galați, 1977, p. 16.

³⁾ Obiectul a fost identificat în data de 11.04.1978 la Muzeul orașenesc din Caransebeș; acesta aflîndu-se expus într-un dulap-vitrină (în colțul de sud-vest a sălii expoziție arheologică și anume, pe raftul ultim de sus, în partea dreaptă) împreună cu alte obiecte de factură romană recoltate (așa după cum se menționează în textul etichetei) de la șantierul arheologic Caransebeș-Măhala. Pentru a avea certitudinea identității elementului cruciform de pe minerul capacului, obiectul a fost revăzut și în data de 14.04.1978, împreună cu prof. dr. S. Anuichi de la Seminarul teologic din localitate, care mi-a confirmat părerea formulată privind autenticitatea insemnului

Din consultarea raportului de săpătură, publicat, al șantierului arheologic din *Măhala-Caransebeș* (unde s-a descoperit o „villa rustica” romană⁴⁾), din care s-a recoltat materialul în care figurează și obiectul menționat, relevăm — pe lângă alte detalii — și informații (e drept, succinte) destul de prețioase care să elucideze, cu aproximația posibilă, unele probleme legate de semnalarea respectivă, ca de pildă :

— precizări despre una din categoriile de ceramică („roșie și arsă oxidant”) care figurează în inventarul așezării⁵⁾ ;

— apariția în contextul săpăturilor (executate în anii 1973—1976) a unui număr „destul de mare” de capace cu butonul tăiat⁶⁾ ;

— aprecierea privind datarea începutului de construcție romană ca fiind „foarte probabil din secolul II”⁷⁾.

În altă lucrare, apărută în literatura de specialitate⁸⁾, constatăm că în apropiere (la circa 1 km sud de „villa rustica” — n.n.) s-a mai descoperit o construcție romană (de dimensiuni 50×50 m), ba chiar că ar fi vorba, în perimetrul zonei respective, de un „complex de construcții”⁹⁾ (decă de o așezare stabilă din epoca stăpînirii romane — n.n.) — pe care autorii la fel o datează din „a doua jumătate a secolului II”¹⁰⁾.

Aceste informații de ordin arheologic, furnizate de însăși autorii săpăturilor, prin lucrările publicate, ne oferă o bază documentară suficientă, de sprijin, atât pentru o localizare precisă a capacului cu însemn paleocreștin — la *Caransebeș* (*Măhala*) — cit și pentru încadrarea cronologică a acestuia : în *a doua jumătate a secolului II*.

Această încadrare cronologică, fie ea exprimată sub rezerva și a altor cercetări ulterioare — de detaliu —, constituie o surpriză deoarece o datare așa de timpurie nu aparține nici unui obiect paleocreștin descoperit pînă în prezent în Banat¹¹⁾.

creștin de cruce. Muzeograful care a organizat expoziția și a participat la săpăturile din punctul arheologic respectiv, la întrebările noastre a răspuns negativ privitor la aflarea vreunui vestigiu paleocreștin în cadrul acestor săpături. Aceasta înseamnă că obiectul în cauză a scăpat atenției, atât în timpul recoltării, cit și în timpul restaurării (o treime din capac a fost reintregit fără ca operațiunea să afecteze și mineralul). Faptul că acest capac se află totuși expus într-un cadru muzeal — împreună cu celelalte obiecte de factură romană —, chiar dacă el nu a constituit obiectul unei atenții speciale, ne-a facilitat posibilitatea identificării elementului cruciform și ca atare, aducem mulțumiri colectivului acestui muzeu.

⁴⁾ E. Iaroslavschi, „*Villa rustica*” la *Caransebeș* în : „*Banatica*” III, Reșița, 1975, pp. 355—363.

⁵⁾ Ibidem, p. 359.

⁶⁾ Ibidem.

⁷⁾ Ibidem.

⁸⁾ M. Petrovsky — Richard Petrovsky, *O construcție romană descoperită la Caransebeș*, în : „*Studii și comunicări de Etnografie și Istorie*” Caransebeș, 1977, pp. 311—320.

⁹⁾ Ibidem, p. 316.

¹⁰⁾ Ibidem.

¹¹⁾ C. Daicoviciu, *Există monumente creștine în Dacia Traiană în sec. II—III?* în „*Dacia*”, Cluj (1969) pp. 505—516; I. I. Russu, *Materiale arheologice paleocreștine din Transilvania*, în „*Studii teologice*”, seria II, 1958 (X) nr. 5—6, pp. 312, 337, 339; M. Macrea, *A propos de quelques découvertes chrétiennes en Dacie*, în „*Dacia*”, XI—XII,

Ceea ce pare relevant în semnalarea noastră este faptul că în 1974 a mai fost descoperit un capac paleocreștin (cu însemn cruciform) în apropierea zidurilor castrului de la Jupa¹²).

Așadar, în repertoriul tipologic al obiectelor paleocreștine din Banat figurează numai două capace iar distanța dintre locurile de descoperire nu e mai mare de 8—9 km. — calculată pe traseul drumului roman imperial. În consecință, examinarea lor în paralel se impune cu necesitate dat fiind faptul că ambele capace prezintă și asemănări dar și deosebiri.

1. Capacul de la Tibiscum-Jupa are o formă conică, înaltă, cu un diametru de 11,8 cm, înălțime de 4,6 cm și terminat cu un miner cilindric având diametrul 3,3 cm¹³).

— Capacul de la Caransebeș-Măhala are corpul mult mai aplatizat cu marginea întinsă (pentru aderare la gura vasului), cu pereții ușor arcuiți și care se termină printr-un miner, de asemenea cilindric. Dimensiunile privind diametrul și înălțimea sînt apreciate ca ceva mai mici decît ale capacului de la Jupa (aprox. : 10—11 cm și 3,6—3,8 cm, iar diametrul minerului = 3 cm)¹⁴).

2. Culoarea ambelor capace este roșie — rezultată prin ardere oxidantă —, iar ca tehnică sînt de factură provincial-romană¹⁵).

3. Elementul cruciform se află, la amîndouă capacele, reliefat pe partea superioară a minerului de prindere, cu un desen aproape identic. Este o cruce cu brațele transversale egale cu cele ale trunchiului vertical (fără a se putea face vre-o distincție între transversă și ax vertical) — deci, într-o fază nediferențiată a stilului de cruce greacă-orientală și latină.

Dar, pe cînd crucea cu brațe egale de pe capacul de la castrul Jupa este confecționată ulterior fabricării vasului de către olar (deci după executarea procesului de ardere), — confecționare obținută prin fierăstruirea modelului¹⁶) —, pe capacul de la Caransebeș-Măhala, însemnul de cruce este prelucrat de însăși meșterul olar, înainte de introducerea în cuptorul de ars. Facem această afirmație bazîndu-ne pe faptul că la acest capac nu se află urme de fierăstruire, iar unghiurile sînt mai drepte. În plus, crucea respectivă mai conține un element deosebit față de cea de la

1948, p. 301; D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismatice*, București, 1966, capît. B. pp. 141—159; V. Părvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911, pp. 74—85; M. Moșă, *Vestigii paleocreștine în Banat*, în „In memoriam Constantin Daicoviciu”, Cluj, 1974, p. 266; M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, 1972, pp. 29—34; I. B. Ghita, *Obiecte paleocreștine din Banat*, în *Mitropolia Banatului*, 1974, nr. 4—6, p. 311; I. Barnea, *Monumente de artă creștină*, în „Studii teologice”, nr. 5—6, 1958.

¹²) M. Moșă, o. c., pp. 259—266. Obiectul în original se află în prezent la Muzeul Republicii din București, iar cite o copie deține Muzeul Banatului și Colecția Muzeală a Mitropoliei Banatului din Timișoara.

¹³) M. Moșă, o. c., p. 263.

¹⁴) Capacul fiind în vitrină nu am avut posibilitatea unei măsurători directe.

¹⁵) M. Moșă, o. c., p. 264, — referitor numai pentru capacul de la Jupa.

¹⁶) Ibidem, p. 263.

Jupa. Este vorba de un cerc înscris perfect în interiorul crucii atingând cu circumferința sa toate cele patru vîrfuri drepte ale desenului brațelor crucii.

Acest element circumscrie, cercul respectiv, avînd un diametru de aproximativ 1,5 cm, nu putea fi confecționat ulterior procesului de ardere fără a deteriora minerul capacului.

Din observațiile mai sus menționate se desprind cîteva concluzii pe care vom încerca să le schițăm.

a) Capacul cu cruce de la Caransebeș-Măhala este datat din a doua jumătate a secolului II (vezi nota 7), pe cînd cel de la Jupa este datat în secolul IV—V¹⁷⁾ — deși, în acest al doilea caz, noi credem că încadrarea cronologică ar putea fi considerată în secolul III—IV¹⁸⁾.

Drept urmare, cu greu putem rezista necesității logice de a conchide că creștinismul s-a răspîndit în Dacia nu abia în a doua jumătate a secolului IV¹⁹⁾ ci încă din a doua jumătate a secolului II — adică chiar în perioada de început a procesului de romanizare a populației autohtone geto-dacice. Și, acest fapt, ne-o demonstrează obiectul paleocreștin de la Caransebeș datat din secolul II. De altfel, și istoricul I. D. Suciș opinează asupra existenței unor creștini izolați în stînga Dunării încă din „vremea creștinismului timpuriu”²⁰⁾.

Caracterul de „religio illicita”²¹⁾ n-a împiedicat creștinismul să se infiltreze în toate provinciile romane (deci și în Dacia) — atît prin intermediul trupelor auxiliare de garnizoană, cît și prin coloniștii sosiți „ex toto orbe Romano”²²⁾, profitînd de orice moment de slăbire a persecuțiilor sau de unele toleranțe acordate : de pildă Marcus Aureliu (161—180) sau chiar de către Comodus, spre sfîrșitul domniei lui²³⁾.

Existența vestigiului paleocreștin într-o fermă agricolă (villa rustica) aflată ceva mai departe de garnizoana castrului Tibiscum-Jupa, deci mai ferit de vigilența austeritate a oficialităților romane, presupune că pătrunderea creștinismului în Dacia s-a manifestat printr-o infiltrație în toate nivelurile stratificației sociale.

¹⁷⁾ Ibidem, p. 266.

¹⁸⁾ Considerăm că M. Moga a forțat oarecum datarea : în secolul IV—V, pentru a fi în ton cu teoria lansată de C. Daicoviciu. Pe baza analogiilor cu capace similare ca formă, provenite din săpăturile de la Poienești (Radu Vulpe, *Săpăturile de la Poienești*, M. A. (I, 1953, p. 383) capacul de la Jupa poate fi încadrat cronologic în secolul III—IV. De altfel nivelul descris al construcției cu absidă în care s-a descoperit capacul (M. Moga, o. c., p. 264) nu corespunde unei faze atît de tîrzie, iar asemănarea cu planul similar de construcții cu absidă de la Histria, publicat de I. Barnea (o. c. p. 291) și datat în secolul V—VI, nu poate să constituie un indiciu și un motiv pentru o datare asemănătoare.

¹⁹⁾ C. Daicoviciu, o. c., p. 515.

²⁰⁾ I. D. Suciș, o. c., p. 31.

²¹⁾ M. Sesan, *Cultul, disciplina și viața creștină*, în „Istoria Bisericească Universală”, București 1975, p. 167.

²²⁾ M. Macrea, *Viața în Dacia Romană*, București 1969, p. 41.

²³⁾ I. Rămureanu, *Persecuțiile pînă la împăratul Comodus*, în „Istoria Bisericească Universală”, București 1975, p. 81.

b) De asemenea, inclinăm a crede că *cercul* din interiorul elementului cruciform de pe capacul de la Caransebeș este de influență local-autohtonă, traco-dacică și are legătură cu cultul soarelui — personificat în Gebeleizis „marele tată cosmic”. Acest cult a avut o largă răspindire în lumea traco-dacică punându-și pecetea pe simboluri și ritualuri creștine — persistând de-a lungul veacurilor prin manifestări în iconografie (aureole și mandorle), în obiecte de cult (ripide) sau în simboluri de morminte²⁴). În acest din urmă caz, amintim că în zona Almăjului întâlnim încă vechi monumente funerare (pietre de căpățiu la morminte) care nu au formă de cruce ci sînt simple lespezi rectangulare pe care figurează un cerc cu axele punctelor cardinale. Semnificația lor? — Rezonanțe, ce au străbătut negura vremurilor, ale etnicului românesc²⁵).

Această constatare, fie ea chiar la nivel de ipoteză, conduce la concluzia logică că elementul autohton, — vitregit de independența sa prin noua stăpînire romană —, a fost foarte receptiv noii religii care se răspîndea sub o formă ilegală, deoarece aceasta conținea unele elemente care corespundeau eticei lor spirituale și, în același timp, constituia și mijlocul de manifestare a rezistenței sale — fie ea chiar pasivă — față de panteonul cultului oficial.

Ori acest gen de armonizare a simbolurilor cultului autohton cu cel nou — creștinismul, apărut din lumea romană —, nu-și putea afla manifestarea decît între niște jaloane cronologice amplasate înainte de perioada constantiniană.

Așadar, populația autohtonă din cadrul complexului de așezări daco-romane din zona de sud a Caransebeșului („Măhala”, „Cîmpu lui Corneanu”, „Cîmpul lui Andri” — sau mai bine zis „Adrian” — n.n.), avea un nucleu creștin, o comunitate care avea posibilitatea să-și producă vase proprii de cult creștin, — cu capacul ornat prin însemnul de cruce —, dar influențat de cultul străvechi autohton.

c) Elementul cruciform, — *crucea cu brațe egale* —, simbol creștin inițial și nediferențiat ca formă, specific primelor secole ale erei noastre, demonstrează că creștinismul s-a răspîndit în Dacia chiar din momentul simbiozei daco-romane, adică, chiar în perioada de început al etnogenezei poporului român.

Se știe că poporul nostru este păstrător ca nimeni altul al vechilor tradiții. Și astăzi se mai întîlnesc prin cimitirele noastre cruci vechi de piatră, dăltuite de meșteri populari pînă în secolul al XVIII-lea, și care păstrează forma inițială de cruce cu brațe egale, vechea cruce greacă²⁶).

Răspîndirea acestui gen de cruce nu este semnalată numai în regiunea muntoasă a Banatului ci ea se află prezentă și în cimitirele din zona

²⁴) Romulus Vulcănescu, *Coloana cerului*, București, 1972, pp. 184, 208; V. Țigu, *Demistificarea misticului* (Mss) lucrare trimisă la Congresul de Tracologie, București, 1976, p. 3.

²⁵) Ibidem, p. 11.

²⁶) V. Bîrău, *Crucile de piatră din cimitirul din Tievaniul Mare*, în: „Mitropolia Banatului” anul XXV, ianuarie-martie, nr. 1—3, 1965, pp. 146—148.

de cimpie²⁷⁾, ceea ce înseamnă că teritoriul întregului Banat istoric a fost stăpinit de romani și că procesul de romanizare s-a produs în aceleași condiții și în mod uniform ca pe întreaga zonă geografică a pământului românesc.

După forma ceramicii obiectele paleocreștine, aflate pe teritoriul fostei Dacii, nu pot să fi aparținut unor popoare migratoare care s-au scurs pe aceste meleaguri după retragerea aureliană, — așa cum încearcă să susțină unii istorici străini, adversari ai continuității.

Adevărul istoric nu poate fi falsificat pentru a fi pus în slujba unor scopuri politice. Aceasta ne-o demonstrează însuși *obiectul paleocreștin* identificat la Caransebeș și datat în secolul II. Este încă o dovadă a *romanității* noastre, a *persistenței* și *continuității* poporului român prin însăși spiritualitatea sa — ce dăinuie de milenii — prin arta și tradiția sa, prin limba care conservă și amintirea începuturilor creștine ale neamului nostru.

„Toate popoarele din jurul Daciei își cunosc data precisă când au devenit creștine, cu anul și, uneori chiar ziua, căci toate au adoptat noua religie tirziu, din calcule politice minuțios chibzuite. Poporul nostru însă n-o poate preciza, deoarece n-are certificat de botez. S-a născut creștin în mod spontan, natural, odată cu formarea romanității sale, la a cărei desăvârșire creștinismul popular și-a adus contribuția cea mai de seamă“²⁸⁾.

Poporul nostru nu-și poate preciza data încreștinării sale pentru că acest proces s-a produs lent, de jos în sus, printr-o acțiune voluntară și nu prin bule pontificale sau constrângeri regești marcate prin „monumente-simbol“²⁹⁾ ale tirziilor geneze statale; nu s-a produs atunci când creștinismul era demult o religie oficială și dominantă, ci s-a produs în perioada primului început, adică chiar din secolul al II-lea.

Încreștinarea s-a desfășurat concomitent cu procesul de romanizare, cu procesul de formare a poporului român. Între aceste două noțiuni istorice, *etnicitate* și *spiritualitate*, este o interdependență absolută. Acest fenomen istoric, specific românesc, a fost admirabil exprimat de către eruditul istoric și arheolog contemporan Radu Vulpe, printr-o formulare de o logică impecabilă :

„Dacă poporul nostru n-ar fi fost roman . . . ar fi devenit totuși creștin, ca și neamurile străine din vecinătatea sa, dar dacă n-ar fi fost creștin atunci în acel mare moment de răscruce, este îndoielnic că ar mai fi rămas roman“³⁰⁾.

²⁷⁾ În două cimitire cercetate în primăvara anului 1978, la Partoș și Folea, am constatat existența a cinci cruci din piatră de formă arhaică.

²⁸⁾ Radu Vulpe, o. c., p. 21.

²⁹⁾ Răzvan Theodorescu, „*Monumentum princeps*“ și geneze de stat în Europa răsăriteană (sinteză), în „Științele sociale și politice din România“, buletin informativ al Academiei de Științe Sociale și Politice, nr. 5, mai 1977, p. 7.

³⁰⁾ Radu Vulpe, o. c., p. 22.

Obiectul paleocreștin semnalat la Caransebeș, inclus în ansamblul repertorial al celorlalte obiecte arheologice³¹⁾ cu același caracter, corelat și cu alte argumente, cum ar fi cele de ordin numismatic (privind mone-dele datate după edictul de la Milano), precum și dovezi de ordin topo-arheologic sau onomasiologic, — vine să întregască argumentele privind sorgintea și etnogeneza poporului nostru, persistența și continuitatea sa în cadrul granițelor istorice actuale, atestate de peste două mii de ani.

³¹⁾ Chiar și marele istoric-arheolog Vasile Pârvan (o. c., p. 74), aprecia că „este o necesitate logic-istorică” problema existenței de creștini în Dacia traiană și „înainte de a. 270”.

AUREL C. POPOVICI DESPRE PREOTUL ION SIRBU

de: I. D. SUCIU

E cunoscut faptul că în urma trecerii la cele eterne a episcopului Nicolae Popea, la conducerea eparhiei Caransebeşului a urmat o lungă sedisvacanţă, deşi Statutul Organic prevedea ocuparea scaunului episcopal în decurs de trei luni de la vacantarea lui.

Cauza acestei prelungite sedisvacanţe, care a produs o mare nemulţumire în rîndul opiniei publice române din Banat şi întreaga monarhie Austro-Ungară, era determinată nu de faptul că Banatul n-avea teologi de renume care să ocupe scaunul episcopal de la Caransebeş, ci pentru motivul că regele Ungariei, Franz Ioseph I, refuza în mod sistematic, la propunerea guvernului, să confirme pe cei aleşi. La prima alegere a reuşit arhimandritul Filaret Musta, venerabilă personalitate a clerului bănăţean, iar la a doua, protosinghelul Iosif Traian Badescu, doctor în teologie, dar ambii fiind susţinuţi de Partidul Naţional Român, alegerile n-au fost confirmate de regele Ungariei.

În preajma celei de a treia alegeri, cînd sinodalii din eparhia Caransebeşului căutau noi candidaţi, care să fie agreeaţi de guvern, Aurel C. Popovici, în acea vreme la Viena, propune candidatura la scaunul episcopal a preotului din Rudăria, Ion Sirbu. În urma apariţiei tezei lui de doctorat despre politica externă a lui Matei Basarab şi îndeosebi, după cele două volume privitoare la Mihai Viteazul, Ion Sirbu s-a impus în viaţa istorică a întregii naţiuni, bucurîndu-se şi de marele premiu Udrişte Năsturel al Academiei Române. Fiind preot celib, Aurel C. Popovici, care fusese coleg cu Ion Sirbu şi îşi dădea seama de puterea lui de muncă, de capacitatea profesională precum şi de viaţa sobră ce o ducea, considera ca cel mai indicat candidat la scaunul episcopal al Caransebeşului pe modestul preot din Rudăria: „... E o datorie pentru bănăţeni să scoată pe acest om de extraordinară valoare la iveală şi să-i dea puţinţă de a lucra precum puţini vor fi putînd să lucreze” — scria Aurel C. Popovici.

În arhiva Branişte se păstrează scrisoarea lui Aurel C. Popovici din 10 noiembrie s. v. 1909, trimisă din Viena lui Valeriu Branişte, membru influent al Sinodului din Caransebeş, prin care îi propunea candidatura lui Ion Sirbu. Din păcate, Branişte nu va ţine seama de recomandarea lui Popovici şi va susţine candidatura protosinghelului de la Sibiu, Elie Miron

Cristea care venea din Transilvania, ca și el de altfel. Dacă candidatura lui Sirbu ar fi fost susținută, poate că altul ar fi fost destinul acestei rare energii românești. Poate că el ar fi fost mitropolit primat și primul patriarh al României.

Deoarece biografiilor lui Ion Sirbu este necunoscut acest episod din viața lui și mai ales pentru caracterizarea superlativă ce i-o face Aurel C. Popovici, considerându-l ca „cel mai vrednic prin cultura sa europeană, istorică-politică și prin energia sa de muncă” care nu va fi un episcop „cu vederi provinciale”, ci un om „cu vederi largi, întemeiate în istoria dezvoltării neamului nostru”, — reproducem în anexă scrisoarea. Este semnată „Dipsi”, pseudonim folosit de Aurel C. Popovici și în alte corespondențe. Originalul la Biblioteca Centrală de Stat, Fond Braniște, Ms. nr. 23200. Scrisoarea e datată Viena 10 noiembrie v. 1909, deci în preajma alegerilor sinodale de la Caransebeș. Sublinierile din textul scrisorii aparțin lui A. C. Popovici.

Anexă

Viena 10 nov. v. 1909.

Dragă Valeriu,

Nu știu ce gânduri aveți cu privire la alegerea de episcop la Caransebeș. Ca bănățean și ca român port și eu un viu interes pentru această alegere. Cred că nu-mi vei lua în nume de rău dacă țin să mă adresez ție și să-ți atrag atenția singurului candidat posibil — din punctul de vedere al politicii *de mine*. E o părere pe care tu o vei judeca dar despre care țin că e profund întemeiată în relațiile noastre cele de acasă și în raporturile de aici, de unde ne poate veni schimbarea pe care cu toții o dorim.

Aveți mulți candidați dar mi se pare că tocmai *pe cel mai vrednic* prin cultura sa europeană, istorică-politică și prin energia sa de muncă l-ați uitat și-l uitați pentru vechiul motiv că e proroc în patria lui, pentru că cei ce-l cunosc nu-l cunosc decât superficial, după aparențe înșelătoare. Vroiu să vorbesc de Dr. Ioan Sirbu. Ori și care ar fi opiniile pripite ale celor mărunți cari nu-l cunosc — eu îl cunosc din liceu —, ori și care ar fi dificultățile ce li se vor fi părind unora și altora, eu cred că e o *datorie* pentru bănățeni să scoată pe acest om de *extraordinară valoare* la iveală și să-i dea puțință de a lucra precum puțini vor fi putînd să lucreze. Nu vă grăbiți cu alți candidați și să nu vedeți pe cei ce vă spun că Sirbu n-ar avea șanse de a fi confirmat. Le are cel puțin în aceeași măsură în care le au alți „posibili”.

Am ținut să-ți comunic această părere și regret că nu ți-o pot motiva cu grai viu căci nu mă îndoiesc că ai fi de acord cu mine ori cît de „stranie” s-ar părea această candidatură celor ce nu-și dau seamă că n-avem

aface cu episcopi cu vederi provinciale ci că mai ales de aci înainte ne trebuiesc oameni cu vederi largi, întemeiate în istoria dezvoltării neamului nostru.

Cu prietenești îmbrățișări,

Dipsi

IX Hotel Regina

NOI INFORMAȚII DESPRE VICARUL MITROPOLITAN DIMITRIE PETROVICI STOICHESCU

de : I. D. SUCIU

În 1946 încercam, pe baza materialului cunoscut, să reconstitui viața și activitatea preotului Dimitrie Petrovici Stoichescu, ales de Adunarea populară de la Lugoj, din 15/27 iunie 1848, ca primul „vicar general“ al Mitropoliei ortodoxe române a Banatului, înființată în acea adunare ¹⁾.

La acea perioadă, în lipsa datelor, n-am reușit să precizez cine i-au fost părinții precum și studiile ce le-a urmat.

Între timp, cercetînd arhivele Liceului Piarist din Timișoara, între elevii dintre anii 1707—1811 am dat și de Dimitrie Petrovici Stoichescu. În acest fel se poate stabili cu precizie atît numele tatălui cît și perioada studiilor medii.

În anul școlar 1807 secția „grammatistae“ anul II, la numărul 22 apare în matricola liceului Piarist, elevul Petrovits Demet., de 12 ani, de religie „graeca non unito“, de naționalitate „rascianus“, născut în Belinț, comitatul Caraș. Tatăl : „Georgius, protopopa Belencze, C. Krassou“ ²⁾.

În anul următor, 1809—1810, la aceeași secție, anul III, la numărul 19 : „Petrovich Demetrius, annor 16, g. r. n. u., Valachus, ctus Temesiensis, pater : Georgius, parocus, ibidem“. De data aceasta se dau și clasificările la materiile ce se predau : „ex doctrina christiana, gr. r. ; ex. litteris et scientiis, 1-us ; ex. moribus, 1-us“. Profesorul clasei a fost Carol Deáky iar director local, paterul Emerico Végh, care era și rectorul colegiului ³⁾.

În anul 1810—1811, anul IV „grammatistae“, sub nr. 18 : Petrovich Demetrius, vîrsta : 16 ani, naționalitatea „rascianus“, născut în Belinț, comitatul Torontal ; tatăl : Georgius, parochus eiusque loci. Clasificația : ex. doctrina christiana, gr. r. ; ex. litteris et scientis, 1-us ; ex. moribus, 1-us, Profesorul clasei : pater Stephanus Révay ⁴⁾.

¹⁾ *Prinos închinat înalt Prea Sfințitului Nicodim, patriarhul României cu prilejul împlinirii a optzeci de ani de vîrstă, cincizeci ani de preoție și șapte ani de patriarhat*, București, 1946, p. 272—279.

²⁾ Arhivele Statului Timiș. Matricolae Gymnasii Scholarum Piarum Temesvarien-sis (1802—1827), f. 26 verso.

³⁾ *Ibidem*, f. 43 verso.

⁴⁾ *Ibidem*, f. 43.

Deci pe baza noilor date putem stabili cu precizie că Dimitrie Petrovici era fiul preotului George Petrovici, născut în Belinț, că a studiat la liceul Piarist din Timișoara între 1807—1811 și că în timpul studiilor a fost clasificat cu nota cea mai bună.

Cunoscând aceste amănunte din viață, ne explicăm acțiunea lui de mai târziu. Tatăl lui, preotul George Petrovici era unul dintre preoții luminați ai vremii care aderase la acțiunea de emancipare a Bisericii ortodoxe române din Banat și încă din 1802, Dimitrie Țichindeal îl numește „iubituriu de națiune”. Tot George Petrovici este printre semnatarii petiției din 1807 adresată împăratului Francisc I, prin care se cerea ca viitorul director al școlilor din Banat să cunoască obligatoriu limba română. Este interesant că în matricola din 1807, George Petrovici apare ca protopop în timp ce în 1809 și 1811, ca preot. Acest fapt mă determină să cred că în urma petiției din 1807, George Petrovici a fost înlocuit din funcția de protopop de către ierarhia străină, nemulțumită de acțiunile lui de emancipare națională. Cercetările viitoare vor lămuri și această problemă.

Se știe că mentorul societății secrete „Constituția”^{*} din Lugoj a fost Dimitrie Petrovici Stoichescu, „fără de care nici o hotărâre nu se putea lua” iar hotărârile și dezbaterile din absența lui, trebuiau să i se facă cunoscute cînd se întorcea de la Virșeț la Lugoj⁵⁾. În acel an, 1830, Dimitrie Petrovici Stoichescu funcționa ca namestnic, adică locțiitor de protopop al Lugojului și profesor la secția română a teologiei din Virșeț. Protopop al Lugojului era Ștefan Atanasievici.

Din cele ce cunoaștem pînă în prezent, știm că Ștefan Atanasievici era în bune relații cu Dimitrie Petrovici Stoichescu. Totuși în ședința consistoriului ținută la 7 mai 1830 la Caransebeș, episcopul Maxim Manuilevici hotărăște la cererea protopopului Ștefan Atanasievici să numească un al doilea locțiitor de protopop în persoana parohului Lugojului, Dimitrie Ionovici, ginerele lui Atanasievici. Episcopul motivează că Dimitrie Petrovici fiind ocupat la teologia din Virșeț nu poate ajuta pe protopop „în lucrurile protopresviteresti”. Ceea ce-i curios, este că această înlocuire se face în anul în care se descoperă Societatea secretă „Constituția”. La 7 mai 1830 se face numirea celui de al doilea protopop iar la 13 decembrie 1830, în congregația comitatensă se aduce la cunoștință descoperirea societății secrete. Nu-i exclus deci ca această înlocuire să fie în legătură cu evenimentele ce au dus la descoperirea Societății secrete.

Intrucît circulara e necunoscută cercetătorilor de pînă acum, o repro-

* „Constituția” era o societate antifeudală, înființată de burghezia română din Lugoj, care urmărea să răspîndească în rîndul populației române din Banat ideile revoluției burgheze de la 1830 din Franța. Printre conducătorii ei amintim pe maestrul cîldărar Damaschin Nedelcu precum și unii preoți din Lugoj: Ion Lăpădat, Dimitrie Teodoru, Ștefan Berceanu. Protopopul Dimitrie Petrovici Stoichescu era considerat ca îndrumătorul acestei societăți. Cînd, în 1830 a fost descoperită de poliția imperială, membrii societății au fost anchetați și implicați într-un proces pentru atitudinea lor progresistă.

⁵⁾ Ioan Boros, *Constituția, Societate secretă română în Lugoj, 1830—1834*, Lugoj, 1928, p. 14.

ducem mai jos, deoarece aduce noi precizări în legătură cu împrejurările premergătoare descoperirii societății secrete de la Lugoj.

Anexa

Nr. 5

Bine cucernică parohialnică preoțime,
Districtualnicul domn protopresviteru Lugojudului, Ștefan Atanasievici cu rugare au alergat către noi poftind ca ginerile lui și parohul Lugojudului, Dimitrie Ionovici, pentru ajutorință întru plinirea datorințelor protopresviterești de namestnic să i să hotărască și să i să dea. Noi rugarea lui luînd-o în cuvinciosă prejudecare și încredințați fiind că dinsul de la namestnicul său Dimitrie Petrovici, parohul Lugojudului nici un ajutoriu în lucrurile protopresviterești nu poate avea, fiind acesta în catedra rumânească a școalelor cliricești așăzat de la care a să îndepărta nu poate, cu submanuatul nouă consistorium de drept am aflat pre sus numitul ierei Dimitrie Ionovici, parohul Lugojudului de al doilea namestnic a protopresviteratului Lugojudului a-l hotări și a-l numi care binecucernicieii voastre spre acel săvîrșit cunoscut să face, ca sus numitului namestnic cuvincioasa cinste să-i dați și cînd va fi întrebuițat sau trimis de protopresviteratul său spre săvîrșirea lucrurilor de da(to)rință întru toate ascultători să-i fiți.

Mai departe cu buna voința cea arhipăstorească sîntem, din șăderea consistorielnică în 7 mai 1830 în Caransebeș ținută.

Al binecucernicieii voastre

Mai voitori de bine

Maxim Manuilovici

episcop

NICOLAE POPESCU LA LUGOJ

100 ani de la moarte

de: Pr. drd. VASILE MUNTEAN

Se știe că înainte de sfârșitul său prematur, Nicolae Popescu s-a stabilit la Lugoj unde a fost și înhumat. Este cunoscut însă insuficient faptul că unele lucrări ale renumitului pictor bănățean le adăpostește orașul de pe Timiș. E vorba de un tablou și de o icoană.

Într-un document al vremii¹⁾ se arată că cele șase compoziții murale care au decorat exteriorul Bisericii Mari din Lugoj — ca și icoana *Bunavestire* dinăuntru — au avut ca autor pe Nicolae Popescu, cu aprecierea contemporană că icoana hramului „Adormirea Maicii Domnului” constituia o adevărată capodoperă, frunzașii lugojeni exprimând pictorului profunda lor mulțumită și recunoștință. Dar din nefericire, până astăzi s-a păstrat numai icoana *Bunevestiri* zugrăvită pe ușile împărătești²⁾, operă în care hieratismul bizantin și realismul italian se întalnesc, producând o armonie încântătoare. Maria înveșmântată în maforion albastru și tunică roșie, în genunchi, are ochii plecați, mâna stângă pe carte, iar dreapta la piept. Arhanghelul Gavriil în picioare, cu mâna dreaptă ridicată, în stînga ținînd un crin, poartă hlamidă roșie, chiton galben și eșarfă albastră — tricolorul românesc! Chipurile în tonuri trandafirii, atitudinea personajelor reținută, coloritul catifelat conferă acestei teme iconografice o frumusețe amplă și sinceră.

Tot din 1876 s-a conservat, în condiții bune, un *portret de episcop*, semnalat și de I. Miloia la timpul său³⁾. Victor Mihaly, figură impozantă este reprezentat în semiprofil, în anterior de nuanță roșie și violet. Fondul închis, avînd unele tente verzui. O realizare picturală remarcabilă.

Aceste citeva rînduri nu vor să fie altceva decît o modestă contribuție la prețuirea artistului-patriot Nicolae Popescu, vrednic fiu al Banatului, ce a lăsat o creație perenă.

¹⁾ A se vedea *Protocolul ședinței comitetului parohial gr. or. român din Lugoj*, ținută în 8/20 decembrie 1876, în Arhiva parohiei ortodoxe din municipiul Lugoj.

²⁾ Două ovale cu diametrele 1,30/0,50 m. Ulei pe lemn, aplicat peste vechea pictură.

³⁾ Ulei pe pinză, 1,01/0,76 m, semnat și datat jos, actualmente în Colecția muzeală a protopopiatului din Lugoj. Reprodus de I. Miloia, *Date și documente noi referitoare la pictorul Nicolae Popescu*, în „Analele Banatului”, anul II (1929), nr. 2, p. 20.

Anexa

I. *Protocolulu sedinței comitetului par. gr. or. din Lugosiu, ținute în 9 Iunie 1876 sub presiedintia ord. a dlui Mich. Besanu ...*

„Georgiu Grozavescu membru de comitetu prin petitiunea sa datată 8. Iunie a.c. se oferă a zugrăvi de nou pe spesele sale iconă „Învierii Mântuitorului nostru Is. Chrs., carea se află d'asupra usiei de intrare în despartiamentulu femeescu dela biserica noastră, rogându-se totdeodată, ca se i se permită a pune din josu de ea următoare inscripțiune : Acastă s. iconă, carea la anul 1856 a fostu zugravită cu spesele reposatului Georgiu Ienchi, s'a zugravit de nou la anul 1876 cu spesele economului Georgiu Grozavescu și a sociei lui Elisaveta, prin pictorele academicu Nicolau Popescu din Roma“.

„Decisul“ comitetului a fost favorabil. Iată acum și un fragment din cererea lui G. Grozavescu : „(H)otărîrea mea acesta fu dară atunci de locu manifestată întru atâta în faptă, căci de o parte nefăcându-se nici o obiecțiune din partea celor prezenți — mai toți membri de comitetu — érá de altă parte voindu a profita de o ocasiune binevenită, căci chiar atunci arătându-se între noi renumitul nostru pictoru academicu, dlu Nicolau Popescu din Roma, numaidecátu l'am Rogatu ca se binevoiască a primi D sa zugravirea acestei icóne. Fără multă vorbă și pre lângă tote că fiindu numai în trecere pe aici, imi ascultă rogarea și primi zugrăvirea acestei icóne pre lângă unu prețu câtu se póte de moderatu. Toate acestea s'au întemplat în 29 Maiu a.c. ...“

II. *Protocolulu ... din 18/30 iulie 1876 :*

„Se pune la desbatere cauza zugrăvirei icónei „Adormirei Maicei Domnului“. După o scurtă consultare, se decide : Dlu pictore Nicolau Popescu din Roma se fie rogatu a ne compune o schiță carea se represinte ideia după carea ar dori D Sa a zugrăvi icoana aceasta“.

III. *Protocolulu ... din 20 iulie 1876 :*

„Dlu pictore Nicolau Popescu cu provocare la decisulu datat 18 Iuliu a.c. No. 38 substerne schița icónei „Adormirei Maicei Domnului“ carea va fi o zugravire ca pentru 600 fl. v. a. Acastă iconă va ave valóre de 3—4000 fl, dară d. Popescu declară că, ca un fiu alu Banatului, născut în comuna Zorlentiu Mare, ca român gr. or. voesce a i se plăti nu osteneala, ci numai (...) Acastă schiță — punendu-se la vederea membrilor comitetului, figuréle și compozițiunea întrégă se aseamănă cu locurile respective din sinaxariu, și aflându-o comitetulu de corespundietóre scripturei, precum și de o compozițiune forte frumósă : Dlui P. îi oferă bucurosu 600 f.v.a. — se înainteză Pré santiei Sale Dlui Episcopu diecesanu, spre examinare canonică și împărtășirea binecuvântarei arhieresci“.

Iată răspunsul episcopului Ioan Popasu : „La cererea on. comitetu parochialu alu comunei nóstre ortodoxe din Lugosiu d. d. 19 Iuliu 1 Augustu a.c. Nr. 40 se rescrie, ca compozițiunea icónei „Adormirea Maicei Domnului“ esaminându-se și aflându-se corespundietore presciseloru ritului și

anume stilului bisantin al bisericii noastre dreptmăritore orientale, pre lângă retransmiterea sub / a cestiuneatei compositiuni se incuviintiază, ceea ce s-a datu deadreptulu și in cunoscintia oficiului protopresbiteralu spre orientare. Caransebesiu in 25 Iuliu 1876". Pe verso „Compositia alăturată la acestu actu, am primit-o in 9 Aug. 1876", urmează iscălitura „Nicolae Popescu pictore academicu".

IV. Protocolulu . . . din 7 octombrie 1876 :

„Dlu presedinte provăcă pre epitropulu bis. primariu Nic. Ilca se re-
 porteze despre banii colectați cu liste prin parochii respectivi și comisiu-
 nele esmise de comitetu, cu carii este de a se escontenta dlu pictoru N.
 Popescu pentru diugrafirea iconei între turnuri a s. patrône „Adormirea
 precuratei Nascetorie de Ddieu". Dlu epitropu reportéză a fi primitu până
 astăzi bani gata dela d. protopresbiteru G. Peșteanu și de la parochii Al.
 Ursulescu, Mat. Ignea, Mich. Pocrean, Ios. Tempea și Nic. Bireescu, laolaltă
 500 fl. și ceva, etc. „Comitetulu luându la cunoscintia acestu reportu
 alu epitropulu N. Ilca pre densulu 'lu îndrumeză a merge de nou pre la
 dd. parochi și se incasseze sumele ce voru fi mai încursu, și in casu, deca
 nici din acelea nu s'ar împlini suma susnumită de 600 fl., atunci densulu,
 la plecarea dlui pictoru până la incurgerea tuturor sumelor subscrise,
 este imponternicitu a imprumuta suma diferencială seu dela privati seu
 dela cassa s. biserici și asia se solvéscă dlui pictoru tota suma fără nici o
 scădere".

„Dlu presedinte aduce la cunoscintia comitetului deseversită diugra-
 fire a iconei între turnuri prin dlu pictoru academicu Nicolau Popescu
 din Roma".

„La propunerea dlor comembri Titu Hatiegu și Ioanu Teodori sever-
 sirea susmenționatei icone, carea corespunde întru tote schitiei subster-
 nute veneratului Consistoriu diecesanu, și in totalitatea sa formează unu
 adeveratu capu de opera, — se ia la plăcută cunoscintia —, totuodată se
 exprime dlui pictoru academ. Nicolau Popescu din Roma protocolarminte
 profunda mulțiamită și recunoscintia pentru necruțiata ostenelă dată din
 partea sa și pentru pronunțiatulu zelu și energia întru de a orna cu celu
 mai sublimu succesu s. nostra biserică".

V. Protocolulu . . . din 8/20 decembrie 1876 :

„... Nu mai pucinu să se arate sinodului că, cu ocasiunea acestei re-
 parări, s'a zugrăvit de nou icóna cea mare dintre turnuri, carea represintă
 „Adormirea Maicei Domnului" prin contribuiriile benevole ale credincio-
 șilor noștri însemnați in listele alăturate la acestu protocolu; apoi pe spe-
 sele dlui presedinte alu Comitetului nostru Mich. Besan, icóna de pe
 turnul din partea dreapta carea represintă pe *archangelulu Michailu*; pe
 spelele dlui membru alu Comitetului Const. Udrea, icóna de pe turnulu
 din partea stengă, carea represintă *arhanghelulu Gavrilu*; și totu pe spe-
 sele acestui domn *icóna Mântuitorului nostru Is. Chrs.* deasupra usiei de
 intrare in partea dreapta și *icóna s. Ioanu botezătorului* d'asupra usiei de

intrare în partea stângă a bisericii ; pe spesele dlui membru de comitetu Georgiu Grozavescu, icóna d'asupra usiei de intrare în despartiamentulu femeescu, carea represintă *Invierea Domnului nostru Is. Chr.*, în fine în lăuntruulu bisericei pe ușile imperatesci dela altariu icóna *Buneinvestiri* pe spesele R. d. parohu Alesandru Ursulescu ; în urma, că tóte aceste icóne s'au zugrăvitu prin renumitul nostru pictoru artistu Nicolae Popescu din Roma . . .“

PICTORUL NICOLAE POPESCU ÎN DOCUMENTE INEDITE

de: preot GHEORGHE NAGHI

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea s-a impus ca o personalitate de o deosebită valoare și talent artistic ce reprezenta gradul „cel mai înalt al năzuințelor artistice ale Banatului...”¹⁾, pictorul Nicolae Popescu.

De la moartea sa prematură, întimplată în 29 decembrie 1877, s-au scris o seamă de studii și articole²⁾ care au reliefat aspecte ale vieții și activității talentatului pictor, majoritatea lor fiind bazate pe documente necunoscute, a căror sursă nu s-a epuizat. Așa se face că cercetările de

¹⁾ Ioachim Miloia, *Începuturile artei românești în Banat*, în *Analele Banatului*, 1930, III, nr. 1, ian.-martie, fasc. 4, p. 7.

²⁾ Deoarece în *Bibliografia Istorică a României*, Secolul XIX, vol. III, tom. 5, București, 1974, p. 239, au fost omise o serie de materiale referitoare la pictorul Nicolae Popescu, facem cuvenită completare menționind studiile respective, mai puțin cele apărute în periodicele din sec. al XIX-lea: Dr. Berkeszi Istvan, *Egy délmagyarorsági ismeretlen művész (Popescu Miklos)*, în *Történelmi és régészeti Értesítő*, Uj évfolyam I—II füzet, Timișoara, 1916, XXXII, p. 52—56; G. Postelnicu, *Un mare pictor bănățean uitat: Nicolae Popescu*, în *Banatul*, 1927, II, nr. 5, p. 24—35; I. Miloia, *Date și documente noi referitoare la viața și opera pictorului bănățean Nicolae Popescu (1835—1877)*, Timișoara, 1929 (extras din *Analele Banatului*); Idem, *Începuturile artei românești în Banat*, în *Analele Banatului*, 1930, III, nr. 1, fasc. 4, p. 7; Gh. Cotoșman, *Din trecutul Banatului. Comuna și bisericile din Pesac (Monografie istorică)*, Timișoara, 1936, p. 634—645; A. Cosma, *Pictura românească din Banat de la origini pînă azi*, Timișoara, 1940; Nicolae Cornean, *Monografia eparhiei Caransebeș*, Caransebeș, 1940, p. 91, 448, 539; I. D. Suciu, *Românii din Banat*, în *Revista Istorică Română*, 1941—1943, (XI—XII), p. 536; I. D. Suciu, *Un nou document în legătură cu pictorul Nicolae Popescu (1835—1877)*, în *Vestul*, 1941, XI, nr. 2609, 27 sept., p. 2; Ion Frunzetti, *Pictorul bănățean Nicolae Popescu (1835—1877)*, în *Studii și cercetări de istoria artei*, 1954, I, nr. 3—4, p. 129—145; Virgil Birou, *Pictorul Nicolae Popescu*, în *Scrisul Bănățean*, 1955, VI, nr. 3, p. 148—161; Virgil Birou, *Moștenirea artistică a lui Nicolae Popescu*, în *Scrisul Bănățean*, 1955, VI, nr. 4, p. 104—110; Ion Frunzetti, *Pictorii Bănățeni din secolul al XIX-lea*, București, 1957, p. 79—112; Petre Oprea, *Date noi cu privire la activitatea pictorului Nicolae Popescu*, în *Mitropolia Banatului*, 1964, XIV, nr. 1—3, p. 46—48; Petre Oprea, *Date noi cu privire la activitatea artistică a lui C. D. Rosenthal și N. Popescu*, în *Revista Muzeelor*, 1964, I, nr. 1, p. 29—33; V. Curticăpeanu, *Miscarea culturală românească pentru unirea din 1918*, București, 1968, p. 149; Prot. I. B. Mureșianu, *Aspecte din trecutul Bisericii bănățene*, în *Mitropolia Banatului*, 1969, XIX, nr. 7—9, p. 426—427; Stela Radu, *Activitatea militantă a pictorului Nicolae Popescu*, în *Revista Muzeelor*, 1973, nr. 3, pp. 253—254; Nichifor Someșan, Gavril Blaga, *Virgil Simonescu (1881—1941)*, Timișoara 1971, p. 9; Prot. Ion B. Mureșianu, *Colecția de artă religioasă veche a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului*, Timișoara, 1973, p. 79—83; Dr. Aurel Cosma, *Pictorul academic Ioan Zaicu*, în *Mitropolia Banatului*, 1974, XXIV, nr. 10—12, p. 672, 674; Mihail P. Dan, George Cipăianu, *Correspondența lui Vincențiu Babeș*

arhivă ne-au adus în situația de a afla noi documente, privitoare la viața și activitatea pictorului Nicolae Popescu, depuse în arhiva Babeș și arhiva Mitropoliei Banatului.

Documentele din arhiva Babeș³⁾ se referă la stipendiul obținut de pictorul Nicolae Popescu de la familia Mocioni pentru a-și putea continua studiile la Viena și Roma, demonstrând rolul important ce l-a avut această familie în Banat la formarea unei intelectualități românești⁴⁾. În general ajutoarele s-au acordat fără deosebire de confesiune sau provincia de origine, iar între cei ce au beneficiat de burse aflăm nume care se vor afirma, ca pictorul Nicolae Popescu, avocatul Ilie Trăilă sau avocatul Gruia Liuba⁵⁾.

Numărul bursierilor oscilează între 30—35 de elevi și studenți, în funcție de resursele familiei Mocioni, din anii școlari 1862/1863, 1863/1864, 1864/1865, în valoare de 2600—3000 fl.⁶⁾

Pictorul Nicolae Popescu a primit un ajutor de 900 fl. „pentru mai îndelunga perfecționare în arta sa“, în anul școlar 1864/1865, aceeași sumă primindu-o și Nicolae Oncu, viitorul director al băncii „Victoria“ din Arad. V. Babeș scria cu această ocazie că : „mai sînt încă disponibili 76 fl. v.a. pentru asigurarea lui Gaiția eventualmente pentru Popescu pictorul“⁷⁾. Activitatea pictorului era binecunoscută — o garanție fiind bursa

(*Scrisori primite*), Cluj, 1976, p. 22, 157, 168; Prot. Ion B. Mureșianu, *Mănăstiri din Banat*, Timișoara, 1976, p. 56; George Em. Marica, *Studii de istoria și sociologia culturii române ardeleni din secolul al XIX-lea*, vol. I, Cluj, 1977, p. 256, 269; Ion Blescu, *Cultura și cărțurari bănățeni în deceniile independenței*, Timișoara, 1977, p. 212; Virgil Feier, *Un pictor bănățean afirmat pe plan european*, în *Orizont*, 1977, XXVIII, nr. 52, 29 dec., p. 9; Stela Radu, Annemarie Podlipny, *Nicolae Popescu — un moment în pictura bănățeană*, în *Orizont*, 1977, XXVIII, nr. 52, 29 dec., p. 9; Viorel Țigu, *Pictorul Nicolae Popescu în lumina unor scrisori inedite*, în *Orizont*, 1978, XXIX, nr. 2, 12 ian., p. 17; I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, p. 163—164, 195, 209—210; *Lucrări în manuscris*: I. D. Suciu, *Din istoria modernă a Banatului*, p. 246—247; *Cronica parohiei Pesac*, în *Arhiva Mitropoliei Banatului*; Ion Someșan, *Încercare a lui Nicolae Popescu de a organiza o Academie de artă în Banat, la 1877*, în *Programul celei de-a XVI-a sesiune de comunicări a cercurilor științifice studențești*, Universitatea Timișoara din 21—22 aprilie 1973, p. 55.

³⁾ Informații primite de la istoricul I. D. Suciu, căruia și pe această cale îi aducem cele mai sincere mulțumiri.

⁴⁾ I. D. Suciu, *Din istoria modernă a Banatului* (manuscris), p. 246. Lucrare consultată prin bunăvoința autorului.

⁵⁾ V. Babeș, *Stipendiile mocioniene*, în *Concordia*, 1862, II, nr. 78, 30 sept./22 oct., pp. 309—310.

⁶⁾ Idem, *Cîteva reflexiuni cu privire la stipendiile și ajutoarele mocioniene*, în *Concordia*, 1863, III, nr. 82, 29 sept./11 oct. p. 353; Idem, *Înștiințare despre stipendiile mocioniene*, în *Concordia*, 1864, IV, nr. 66, 16/28 august, p. 267; cf. I. D. Suciu, *Din istoria modernă a Banatului*, ms. cit., p. 246.

⁷⁾ Arhiva Babeș, *Conспект general despre stipendiile și ajutoarele mocioniene pe anul școlar 1864—1865*, unde mai figurează în: Pesta — 9 studenți, Timișoara — 4 elevi, Beiuș — 2, Arad — 4, Lugoj — 2, Oradea mare — 2, (Ilie Trăilă și Nicolae Oncu), Debrețin — 2, Sibiu — 2, Seghedin — 2, Köröşul mare — 1, Viena — 2; cf. V. Babeș, *Publicațiunea stipendiilor și ajutoarelor mocioniene pe anul școlar 1864—1865*, în *Concordia*, 1865, V, nr. 50, 24 iunie/6 iulie, p. 199; cf. I. D. Suciu, ms. cit., p. 247; Idem, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, p. 209—210.

primită — lucru dovedit chiar și de litografierea celor 11 deputați din dietă la 1861, „în luna trecutului august“ cînd, „desenă cu penelul genial după natura fețelor“ ... „Portretele toate sînt foarte bine nimerite“⁸⁾.

Documentele din arhiva Mitropoliei Banatului pe care le semnalăm — de o reală valoare pentru activitatea pictorului — sînt o corespondență purtată de soția lui Nicolae Popescu, Paolina Farnese, cu episcopul Lugojului, Victor Mihali, între anii 1878—1882. În studiul de față ne ocupăm numai de corespondența din anii 1880—1882.

Amintim pentru a avea continuitatea necesară înțelegerii documentelor, că în corespondența din anii anteriori, văduva pictorului solicita cu insistență cîteva tablouri rămase prin locurile unde a pictat Nicolae Popescu și banii obținuți din vînzarea lucrurilor sale de la Ritișor (Reti-Sevo — R. S. F. Iugoslavia).

În 22 ianuarie 1880, Paolina Farnese îi comunică lui Victor Mihali că a primit o adresă din partea Tribunalului civil din Lugoj în care este anunțată că va primi cîteva tablouri. Văduva pictorului precizează ce anume o interesează din lucrările rămase de la Nicolae Popescu, cele mai realizate din punct de vedere artistic și anume „Cerșetorul“ și două tablouri care se găsesc la Virșeț și alte două tablouri (de fapt trei) care se găsesc în România. Totodată își exprimă rugămîntea ca Victor Mihali să recomande celor de la Tribunal „... cea mai mare economie, în ceea ce privește interesele mele, avînd în vedere trista situație (materială) în care mă aflu“⁹⁾. Paolina Farnese își exprimă îndoiala că „Cerșetorul“ va putea fi regăsit, chiar prin achitarea sumei de 8 napoleoni de aur pe care îi pretind moștenitorii lui Eustație Teotoi din Tirgu-Jiu. De aceea va face o ultimă încercare la Ambasada Austriacă din Roma, motiv pentru care îi solicită scrisoarea văduvei Achimescu, în scopul de a avea documente necesare pentru recuperarea „Cerșetorului“ și în care se arată „meritul autorului obiectului în chestiune și de care alții profită după moartea sa și nedreptătesc astfel pe nefericiții săi orfani“¹⁰⁾.

Victor Mihali îi răspunde cu promptitudine trimîndu-i scrisoarea văduvei Achimescu din 18 octombrie 1878 și versiunea italiană a atestatului cetățenilor din Tirgu-Jiu „al cărui original se află printre actele pe care vi le-am trimis ... în 6 dec. 1878“, pentru a avea documentele solicitate¹¹⁾. Totodată o informează că în Lugoj au sosit două tablouri reprezentînd „cap de femeie“ și cu o ocazie bună vor fi expediate la Roma. Din Tirgu-Jiu nu s-a comunicat nimic în legătură cu existența „Cerșetorului“, iar cei 8 napoleoni nu s-au plătit moștenitorilor lui Teotoi. În plus se solicită oficialităților un inventar al tablourilor și documente în privința obligațiilor pe care le-a avut pictorul Nicolae Popescu față de familia Teotoi unde a locuit.

⁸⁾ *Concordia*, 1861, I, nr. 25, 26 octombrie/1 noiembrie, p. 99.

⁹⁾ Arhiva Mitropoliei Banatului, *Fond Lugoj*. Corespondență presidială, nr. 28/1880. Paolina Farnese către Victor Mihali, Roma, 22 ianuarie 1880.

¹⁰⁾ *Ibidem*, Roma, 10 martie 1880.

¹¹⁾ *Idem*, Victor Mihali către Paolina Farnese: Lugoj, 27 aprilie 1880.

În 16 februarie 1881 situația era la fel de neclară, căci tablourile de la Tirgu-Jiu, cu toate insistențele autorităților orfanale din Lugoj, nu se vor restitui până ce nu se va achita suma de 8 napoleoni de aur. Pentru a da un nou impuls demersurilor în cauza recuperării tablourilor de la Tirgu-Jiu, Paolinei Farnese i se indică de Victor Mihali să se adreseze Ministerului Afacerilor externe din Roma prin Ambasada italiană din București¹²⁾. Exact ceea ce va și face văduva pictorului, însă fără nici un rezultat, fiindcă căsătorindu-se cu un supus austriac și-a pierdut cetățenia italiană. Ca urmare se va adresa Ambasadei Austriece (austro-ungare), unde nu va găsi nici un sprijin. Motivul acestei atitudini ni-l mărturisește chiar Paolina Farnese: „... îndată ce am aflat că soțul meu era român și nu austriac sau maghiar mi-au spus să mă adresez Românilor“.

În această situație Paolina Farnese va da un răspuns, care dovedește ținuta sa față de națiunea din care se trăgea Nicolae Popescu și care reflectă totodată cunoștințele cu care a împărtășit-o patriotul ei soț: „... a trebuit eu să le amintesc că trei Provinciile Românești fac de multă vreme parte din teritoriul Austriac și la care s-au arătat dezgustați de observația mea, au dat din umeri și eu a trebuit să plec fără să mai spun nimic altceva, amărită și presimțind că va trebui să pierd totul“. Riscându-și interesele personale, a manifestat o atitudine de apreciat pentru o cetățeană străină față de națiunea românească cu care era înrudită spiritual, prin soțul ei. Aceleași idei nobile va insufla și copiilor ei care „nu știu cum să fie mai buni și ... demni de tatăl lor“¹³⁾. La acestea se adaugă și faptul că „cunoșc condițiile politice ale Austriei (Austro-Ungaria) către această Națiune și de aceea interesele mele vor fi în daună“¹⁴⁾.

La sfârșitul anului 1881, situația tablourilor de la Tirgu-Jiu începe să se lămurească parțial. Astfel în 28 noiembrie 1881 Victor Mihali o în cunoștințează pe văduva pictorului că a trimis prin tânărul Iuliu Rațiu de la Colegiul grec Sf. Atanasie din Roma, două tablouri reprezentând „Bust (cap ?) de femeie“ care au fost reținute din vinzarea de la Ritișor și totodată că, în primul rind moștenitorii lui Teotoi nu au dovezi că pictorul Nicolae Popescu avea obligații în valoare de 8 napoleoni de aur și în al doilea rind că s-au găsit două tablouri¹⁵⁾. Fiecare din acestea sînt mai mari de un metru și reprezintă o femeie și dacă „ar fi întreg și bine conservat“ ar avea prețul de aproximativ 400 lire românești, iar celălalt tablou reprezintă un bărbat cu un peisaj care ar putea valora, dacă ar fi bine conservat, 1000 lire. Dar din păcate ambele tablouri sînt într-o stare deplorabilă și „în părțile esențiale culoarea este desprinsă și sînt chiar sparte, crăpate“. Se punea întrebarea unde mai este un tablou căci așa cum ne spune autorul scrisorii, moștenitorii lui Teotoi din Tirgu-Jiu, I. N. Ovedianu și Eufrosa Teotoi, în declarația lor din anul 1878 aflată în ori-

¹²⁾ Ibidem, Lugoj, 16 februarie 1881.

¹³⁾ Idem, Paolina Farnese către Victor Mihali. Roma, 26 oct. 1881.

¹⁴⁾ Ibidem, Roma, 16 aprilie 1882.

¹⁵⁾ Idem, Victor Mihali către Paolina Farnese. Lugoj, 28 noiembrie 1881.

ginal la judecătorul din Lugoj, vorbesc de trei tablouri lăsate de Popescu¹⁶⁾. Al treilea fiind „Cerșetorul“.

Sotia pictorului, Paolina Farnese va primi tablourile de la moștenitorii lui Teotoi până la data de 19 ianuarie 1882¹⁷⁾, după insistențe care au durat aproape 5 ani, identificind totodată cele două tablouri de la Tirgu-Jiu, „unul din ele este portretul meu și celălalt este un anumit Vladerianu“. În ceea ce privește celelalte două piese, reprezentind „Cap de femeie“, de la Lugoj, „sînt foarte bine conservate“¹⁸⁾.

Banii rămași în urma tuturor cheltuielilor — amintiți des și în corespondența anterioară anului 1880 —, în sumă de 115 fl. și 56 fr., au fost expediați Paolinei Farnese în 14 august 1882¹⁹⁾. În legătură cu polița de asigurare făcută de pictor în 22 octombrie 1870, în valoare de 5000 de franci nu mai era valabilă din cauza neplătiri sumei cuvenite din data de 22 ianuarie 1871, fiindcă până atunci au fost plătite 5 premii a 24 franci și 84 cent. pe trimestru și care rămîn în favoarea institutului²⁰⁾.

Cu toate că documentul din 19 ianuarie 1882 ne spune că Paolina Farnese a primit cele 4 tablouri, un document ulterior, din 4 septembrie 1882, vorbește despre faptul că susnumita depune eforturi în continuare pentru recuperarea tablourilor²¹⁾.

Ținînd cont de faptul că autoarea scrisorii accentuează în mod deosebit regăsirea tabloului intitulat „Cerșetorul“ și faptul că a primit ulterior niște informații noi, ne îndeamnă să credem că le-a comunicat lui Victor Mihali, deși între timp a primit tablourile. Tot în acest document îi descoperă episcopului, metodele necorecte folosite de moștenitorii lui Teotoi și anume că au falsificat un document cum că ar fi renunțat la tablourile din Tirgu-Jiu. Totodată aflăm de fapt adevărata cauză a rămirii tablourilor lui Nicolae Popescu la Tirgu-Jiu. Înainte de a muri, pictorul l-a însărcinat pe Zbaganu „de a aduce la cunoștința moștenitorilor lui (Popescu) cum că acesta ultimul înainte de a pleca din Tirgu-Jiu a consemnat în prezența sa lui Eustațiu Teotoi „Cerșetorul“ și alte tablouri și aceasta nu pentru că iar fi fost dator, a făcut observația Achimescu doar din cauza unei lungi călătorii pe care Popescu trebuia să o întrerupă, mărturie după părerea mea foarte valabilă și nu pot să cred că au vrut să-și murdărească conștiința depunînd mărturie falsă“²²⁾.

În final Paolina Farnese are convingerea că „Cerșetorul“ ... se găsește în mîinile familiei Teotoi sau a cine știe cui care l-au putut cum-păra“²³⁾.

¹⁶⁾ Ibidem.

¹⁷⁾ Data confirmării prin scrisoarea din acea dată.

¹⁸⁾ Arhiva Mitropoliei Banatului, *Fond Lugoj*. Coresp. pres. nr. 9/1882. Paolina Farnese către Victor Mihali, Roma, 19 ianuarie 1882.

¹⁹⁾ Idem, nr. 45/1882. Victor Mihali către Paolina Farnese, Lugoj, 14 august 1882.

²⁰⁾ Ibidem, Lugoj, 27 aprilie 1880.

²¹⁾ Idem, nr. 56/1882. Paolina Farnese către Victor Mihali, Roma, 4 septembrie 1882.

²²⁾ Ibidem.

²³⁾ Ibidem.

În concluzie putem afirma că o parte din tablourile rămase în urma morții pictorului Nicolae Popescu au ajuns prin nenumărate intervenții ale văduvei sale și a lui Victor Mihali, după 5 ani la Roma, iar altele printre care „Cerșetorul“, așa cum ne arată această corespondență cel puțin, nu a putut fi regăsit. Suma de 115 fl. și 56 fr. moștenirea financiară a pictorului a putut fi trimisă soției acestuia, Paolina Farnese.

Astfel, corespondența semnalată, desfășurată între 1878—1882, ne-a furnizat date interesante asupra activității pictorului Nicolae Popescu, cu privire la cele 4 tablouri ajunse în cele din urmă la Roma și eventual al celor rămase în țară, printre care și „Cerșetorul“ despre a cărui realizare artistică s-au făcut dese referiri, ca și asupra unor date amănunțite din ultimele luni de viață ale pictorului.

Documentele prezentate vin să întregască datele cunoscute până acum asupra vieții și activității celui mai de frunte pictor din Banat din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Nicolae Popescu, cu unele aspecte inedite, trăsând calea de urmat pentru viitoarele cercetări atât de utile unei îndreptățite monografii.

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

PREMIERE INDUSTRIALE

A început să producă o nouă unitate a industriei alimentare ialomițene : fabrica de produse lactate construită de I.C.M. Ialomița. Prevăzută să prelucraze anual în produse proaspete și brinzeturi 30.000 hl lapte provenit din complexele zootehnice din zona Berceni și din incinta îndiguită a Dunării, fabrica va livra în fiecare an peste 500 tone de brinză, telemea și cașcaval. Noua fabrică dispune de instalații frigorifice și condiții optime de păstrare a produselor.

Cea mai mare turnătorie de fontă maleabilă din țară a intrat recent în producție în întreprinderea de autoturisme din Pitești. Noua turnătorie dă posibilitatea colectivului de muncă al unității să asigure în întregime, între altele, fabricarea blocului motor al autoturismelor „Dacia 1300“ și variantelor sale. Tehnologia de fabricație, utilajele din dotare poartă în cea mai mare măsură amprenta concepției tehnice românești. Procesul de producție este automatizat, fapt ce asigură o înaltă productivitate a muncii.

EFFECTUL MODERNIZĂRII

La întreprinderea „Electrometal“ Timișoara succesele în producție sînt rezultatul firesc al susținutelor eforturi depuse de toți lucrătorii, pentru modernizarea continuă a fabricației. Numai în 1977, de pildă, oamenii muncii de aici au introdus în fabricație, 17 produse noi și reproiectate, cu un înalt grad de competitivitate, la cei mai aleși parametri ai calității. Pentru materializarea cu înaltă eficiență economică a tuturor obiectivelor cuprinse în planurile tehnice, în vasta activitate de raționalizări și inovații, întreprinderea „Electrometal“ și-a dezvoltat ateliere proprii de cercetare și proiectare.

I.A.E.M. Timișoara este o modernă unitate a industriei electrotehnice, unde, de la an la an, nivelul tehnic și calitativ al producției cunoaște importante sporuri. Numai în primii doi ani ai actualului cincinal la I.A.E.M. au fost introduse în fabricație 23 de produse noi și au fost modernizate alte 12. Se acordă o importanță prioritară continuei asimilări a unor tehnologii de înaltă eficiență, competitive pe plan mondial. Iată numai două dintre ele : tehnologia de ștanțare a reperelor care compun circuitele magnetice de tensiune, precum și reproiectarea constructivă și tehnologică a unui subansamblu la contorul trifazat. Efectele economice obținute sînt

semnificative : sporirea productivității muncii prin reducerea numărului de operații tehnologice de aproape patru ori, precum și o economie de metal estimată la 42,2 tone.

RECENTE CAPACITĂȚI PUSE ÎN FUNCȚIUNE

Sectorul de fire și fibre sintetice s-a îmbogățit cu două noi întreprinderi de utilaje și piese de schimb, care au fost puse în funcțiune la Iași și Piatra Neamț. Dotate cu utilaje moderne, de mare productivitate, noile capacități vor realiza atât utilajele tehnologice destinate dezvoltării unor sectoare ale chimiei și, în primul rând, de fire și fibre, cât și o largă gamă de piese de schimb într-un timp scurt și la un nivel calitativ ridicat a reparațiilor la instalațiile aflate în exploatare. Sistemul de organizare a producției și caracteristicile mașinilor și utilajelor din cadrul celor două întreprinderi le asigură o mare mobilitate în asimilarea diverselor piese de schimb ce sînt solicitate și în alte domenii ale industriei noastre chimice.

La întreprinderea de strunguri din Arad, noul an a debutat în activitatea de producție cu introducerea în fabricație a elementelor constructive pentru noi tipuri de strunguri. În nomenclatorul de produse pe 1978 al întreprinderii figurează 15 noi mașini-unelte de așchiat, grupate în trei familii de strunguri cu înalte performanțe tehnico-constructive și funcționale, strunguri cu dispozitive de programare numerică și comandă automată, cu un înalt număr sporit de accesorii, care asigură lărgirea gamei de utilizări a acestora în industria constructoare de mașini și de prelucrare a metalelor.

La întreprinderea „Victoria” din Florești, a intrat recent în funcțiune cea de-a doua parte a instalației de fabricare a anvelopelor radiale pentru autocamioane și autoturisme. Tehnologia modernă care a fost adoptată asigură procesului de producție un grad înalt de automatizare și, implicit, o productivitate superioară.

La aceeași întreprindere a mai fost integrată în circuitul productiv și o importantă capacitate de fabricație a anvelopelor de tractor spate.

Constructorii și montorii Grupurilor de șantieri Timișoara, Cluj-Napoca și Sibiu, împreună cu lucrătorii Întreprinderii de rețele electrice Timișoara, au realizat darea în exploatare la tensiunea de 220 kV, a noii linii aeriene de 400 kV Mintia—Arad, obiectiv de mare importanță pentru sistemul energetic național. Prin punerea în funcțiune a acestei linii, sporște substanțial capacitatea și siguranța în exploatare a instalațiilor de transport ale întreprinderii de rețele electrice Timișoara, și se asigură diminuarea pierderilor tehnologice de curent electric în sistemele de alimentare din județele din sud-vestul țării, cu peste 15 milioane kWh energie electrică pe an, cantitate cu care se poate produce mai mult de 14.000 tone oțel electric.

Constructorii hidrocentralei „Porțile de Fier 2” au demarat, încă de anul trecut, lucrările la un important obiectiv : digul de deviere a Dunării în brațul principal de la Ostrovul Mare. Potrivit soluțiilor stabilite în comun de specialiștii români și iugoslavi, în prima etapă se închide, printr-un dig de pământ brațul de la Gogoșu și se reduce la mai puțin de jumătate deschiderea brațului principal dispus spre malul iugoslav al Dunării. Considerată drept una dintre cele mai grele operații, lucrarea este menită să creeze incinta indiguită unde urmează să se construiască pe uscat — cele două centrale electrice și barajul deversor prevăzut pe brațul principal al fluviului. La realizarea sa, constructorii aplică tehnologii moderne, verificate pe șantierul sistemului hidroenergetic și de navigație „Porțile de Fier 1”.

NOUTĂȚI TEHNICE ȘI NOI PRODUSE

Întreprinderea de mașini-agregat și mașini-unelte speciale din Iași a realizat prima mașină de găurit cu antracse reglabile, fiind primul utilaj de acest gen din țara noastră. Noua mașină este realizată în șase variante, ceea ce va da posibilitate acoperirii unei largi game de operații : filetare, găurire, alezare, etc.

La întreprinderea „Textila” din Lugoj, din primele zile de producție ale noului an a intrat în funcțiune un modern procedeu tehnologic și o nouă instalație de uscarea materialelor textile plane. Noua mașină asigură sporirea cu peste 15 la sută a randamentelor la instalațiile de uscarea materialelor textile. Se preconizează ca în cursul anului 1978 această modernă instalație, împreună cu noua tehnologie, să fie generalizată în toate întreprinderile de profil din țară.

Sondorii din cadrul schelei Craiova aplică la sondele aflate în lucru forajul optimizat, cel cu jet și forajul cu sape cu diamante, procedee tehnologice moderne pe care consiliul oamenilor muncii de aici și-a propus să le extindă la 90 la sută din volumul total al activității. Alături de alte acțiuni ce vizează mai buna folosire a instalațiilor, optimizarea unor lucrări de demontare-transport și montare a instalațiilor, extinderea procedurilor amintite este menită să ducă la o simțitoare creștere a productivității muncii, la scurtarea timpului de săpare în medie cu 10 zile pe sondă, la realizarea unui volum de lucrări cu 20 la sută superior celui din anul trecut.

La începutul anului, întreprinderea bucureșteană „Electronica” a livrat comerțului cinci noi modele de televizor din familiile „Sport”, „Sirius” și „Diamant” — cunoscute de altfel de mulți din cei care, în vară au vizitat „Tirgul de monstre de bunuri de consum”.

Noile tipuri de televizoare — portabile sau statice — cu diagonala de 31,49 cm sau 61 cm sînt realizate cu circuite integrate și tranzistori

produși în unități ale Centralei industriale, electronice, la un înalt nivel tehnic și calitativ. De asemenea, sînt dotate cu instalații de stabilizare a tensiunii electrice, ceea ce le asigură o mai bună utilizare în mediul rural. Ele sînt prevăzute, de asemenea, cu o serie de dispozitive care permit o reducere, cu 33 la sută, a consumului electric.

Preocupat de realizarea unor noi produse din mase plastice care să înlocuiască metalul, colectivul de specialiști și muncitori de la Fabrica de mecanică fină și prelucrări din mase plastice — Făgăraș a introdus la începutul anului în fabricație de serie 15 noi produse și subansamble din poliesteri armați care înlocuiesc reperele respective din metal la tractoare, vehicule și mașini agricole. De asemenea, au fost realizate și alte repere din material plastic, elemente de tinichigerie, aparaturi, capote, care înlocuiesc cu succes metalul, se execută mai ușor și au dus, de pildă, în acest an la o economie de aproape 4.000 tone metal.

Cercetătorii din Stațiunea Centrală de Cercetări Avicole Balotești, în colaborare cu specialiștii de la Facultatea de Automatică București și Institutul de Proiectări pentru Construcții Agricole, au reușit să realizeze și să experimenteze două echipamente de mare valoare practică: un variator de turație pentru ventilație, adaptabil în ventilatoarele din dotarea actuală a halelor pentru păsări și chiar a altor adăposturi pentru creșterea animalelor precum și un variator de intensitate luminoasă. Ambele echipamente au fost omologate și au început să fie introduse în unitățile avicole de stat și cooperatiste, scontindu-se pe obținerea unor reduceri de consum de energie electrică și importante efecte tehnologice.

DIN VIAȚA PORTURILOR

La Șantierul naval din Tulcea a avut loc recent o premieră absolută în tehnica construcțiilor de nave din țara noastră: realizarea primei andocări (ridicarea unei nave pe doc) cu ajutorul sincroliftului, instalație modernă care poate ridica pentru reparații sau construcții nave cu o capacitate de pînă la 20.000 tdw. Instalația este construită de specialiști români, în colaborare cu firme din străinătate. La Tulcea a mai intrat parțial în funcțiune, zilele trecute, noul șantier naval profilat pe nave de pescuit oceanic.

Pe docul plutitor nr. 1 al șantierului naval din Constanța a avut loc, de curind, operația de andocare (ridicare) a cargoului „Făget” de 7.500 tdw. Este cea de-a 2.000-a navă ridicată pe vechiul doc pus în funcțiune în anul 1938. Iată cîteva date comparative: prima navă andocată în urmă cu 39 de ani — „Hanne” sub pavilion britanic — reprezenta mai puțin de o cincime din tonajul „Făgetului” și a rămas la bordul docului plutitor 120 de zile. Andocarea celei de-a 2.000-a nave a durat doar patru zile, deci, productivitatea muncii este acum de cîteva zeci de ori mai mare.

Recent a fost înălțat tricolorul pe cea de-a 126-a navă maritimă comercială românească. Este vorba de cargoul „Turda” de 2.400 tdw, construit în țară, în curînd, vor mai intra în componența flotei noastre maritime comerciale: mineralierul „Blaj” — prima navă de 55.000 tdw, construită la Șantierul naval din Galați, cargoul „Rupea” de 7.500 tdw, construit la șantierul din Brăila și cargoul „Tușnad” de 2.400 tdw, construit la șantierul din Drobeta Turnu Severin.

REALIZĂRI GOSPODĂREȘTI

Beneficiind de un important volum de investiții, Buziașul cunoaște o dezvoltare echilibrată și armonioasă pe plan edilitar-gospodăresc. Constructorii au finalizat peste 160 de apartamente; a fost terminat un cămin muncitoresc cu 64 de locuri, s-a dat în folosință creșa și grădinița cu 220 locuri, la care se adaugă extinderile și modernizările capacităților de producție din cadrul secțiilor industriale. Noile construcții de trotuare se cifrează la 25.000 mp, s-au amenajat 7.000 mp alei în parc, cu dale din beton, iar pîrîul Salcia a fost regularizat pe 1,1 km. În afara amenajării și construirii de noi străzi, s-a executat și modernizarea arterei principale (pentru benzi de circulație), pe o suprafață de 12.000 mp.

CURĂ BALNEARĂ ÎN TOT TIMPUL ANULUI

Renumită pentru izvoarele sale cu ape termale și atermale, care acționează în mod spectaculos în afecțiunile tubului digestiv, hepatobiliare, renale, căilor urinare și ale aparatului locomotor, în bolile de nutriție și metabolism, etc., stațiunea Călimănești-Căciulata oferă, în tot cursul anului, posibilitatea efectuării unei cure balneare eficiente.

O bază de tratament ultramodernă instalată în noile hoteluri construite pe malul Oltului, într-o zonă deosebit de pitorească, asigură, prin întregul ei dotare, celor veniți în stațiune, tratamentul medical de specialitate.

CERCETĂRI EPIGRAFICE

Recente cercetări desfășurate în cadrul institutelor de arheologie din București și Cluj-Napoca și a unor muzee județene, cum sînt cele din Alba Iulia și Constanța, au meritul de a oferi o imagine de ansamblu, semnificativă, a dezvoltării epigrafiei în țara noastră. Pornind de la cele peste 5.000 de documente epigrafice (grecești și latine) identificate pe teritoriul României, cercetătorii au pus în evidență date inedite, pentru studiul romanității de la Dunărea de Jos, pentru formarea limbii române și cunoașterea istoriei economice, sociale și politice în spațiul Carpato-Dunărean. Dintre acestea, o mențiune specială, merită inscripțiile descoperite pe te-

ritoriul fostelor municipii și colonii din Dacia și Moesia și de pe limesul dunărean. Documentele epigrafice menționate slujesc, totodată, drept izvoare literare pentru mai buna cunoaștere a structurilor social-etnice și organizatorice ale Daciei, a evoluției și dezvoltării societății antice în această zonă. Un interes deosebit au suscitat în rindul specialiștilor fragmentele ceramice cu inscripții descoperite la Ocnița și Sarmizegetusa, ilustrative pentru faptul că dacii foloseau scrierea greacă și latină, încă din secolele II—I î.e.n. În seria inscripțiilor de valoare mai sint menționate de asemenea, aceea datînd din timpul lui Claudius (sec. I e.n.) — din care aflăm date privind stăpînirea romană pe linia Dunării și stabilirea contactului direct cu lumea dacică —, o alta ce confirmă știrile literare legate de sfîrșitul războaielor dacice și moartea lui Decebal, ca și una dintre cele mai vechi inscripții descoperită la Histria, datînd din secolul IV î.e.n. Actualele cercetări epigrafice își propun, așadar, să illustreze marea răspîndire în timp și spațiu a inscripțiilor culese în țara noastră, varietatea acestora, reala lor valoare istorică și literară.

AȘEZĂRI GETO-DACICE

În ultimii ani, în județul Argeș au fost scoase la lumină numeroase vestigii ale trecutului, care atestă o mare densitate a așezărilor geto-dacice în această parte a țării. Dintre acestea semnalăm pe cele de la Pitești, Ștefănești, Vrancești, Cîmpulung Muscel, Curtea de Argeș, Costești, Valea Domnului, Ștănești-Corbi, Richițele, Mălureni, Deagurile-Hecea, Livezile-Stîlpeni. Toate aceste vestigii îndreptățesc ipoteza că pe teritoriul Piteștiului și în împrejurimile sale a existat o cetate întărită a unei importante uniuni tribale sau formațiuni statale — „Odava” (poate Helis, capitala lui Dromichete) sau „Argedava” (reședință din epoca lui Burebista). Materialele descoperite și conservate, îndeosebi ceramica și monedele, constituie, în acest sens, argumente demne de luat în seamă.

TEZAUUR TRACIC

Cu citva timp în urmă, țăranul Gh. Nistor din satul Rădeni (comuna Păstrăvăreni) a descoperit, scoase la iveală de brăzdarul tractorului, trei vase de aur. Recent, specialiștii Muzeului județean din Neamț au stabilit că vasele prezintă o excepțională valoare istorică și artistică. În greutate de 940 grame, cele trei vase, decorate cu motive geometrice, datează din secolele IX—VIII î.e.n., fiind unicele de acest gen descoperite pînă acum în țara noastră.

C R O N I C A B I S E R I C E A S C Ă

LUCRĂRILE FORURILOR SUPERIOARE ALE BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

În zilele de 10 și 11 decembrie 1977 s-au ținut sesiunile obișnuite de lucru ale Sfintului Sinod, respectiv Adunării Naționale Bisericești, prezidate de Prea Fericitul Patriarh Iustin. Ele s-au desfășurat sub semnul dorinței unei mai bune organizări în toate sectoarele de activitate, cum și al strictei respectări a disciplinei și legalității.

Astfel au fost adoptate câteva regulamente (al învățămîntului teologic, Casei de pensii și cimitirelor), s-a elaborat un amplu program de activitate pastoral-misionară, s-au fixat temele pentru viitoarele conferințe de orientare și administrative ale preoților, s-a stabilit modul de desfășurare al colectei pentru Fondul Central Misionar, s-a reglementat modul de distribuire al calendarelor, etc. . . .

Analizînd situația din eparhiile Patriarhiei Române, Sfintul Sinod s-a oprit asupra modului cum se aplică rînduielile canonice și prevederile statutare.

Intrucît pe alocuri au fost constatate inadmisibile încălcări, s-au adoptat hotărîri ferme de curmare a lor. Pe această linie Sfintul Sinod a decis să îndepărteze din funcțiune pe arhiereul vicar al Episcopiei Buzăului, P. S. Veniamin Nicolae, fixîndu-i-se ca loc de retragere mănăstirea Cocoșu din Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos.

Preocupare specială s-a arătat activității bisericești externe, relațiilor Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte Biserici ortodoxe, contactelor cu diferitele Biserici creștine și cu organizații bisericești internaționale, participării la acțiuni cu caracter ecumenic.

În fine s-a reafirmat dorința ierarhilor, clericilor și credincioșilor de a contribui la mersul înainte al societății românești, de a sprijini înfăptuirea idealurilor de dreptate, progres și pace ale lumii contemporane.

Astfel sesiunile din decembrie 1977 ale Sfintului Sinod și Adunării Naționale Bisericești au indicat direcțiile și orientarea Bisericii noastre în cel dintîi an de patriarhat al Prea Fericitului Părinte Iustin.

JUBILEUL „TELEGRAFULUI ROMÂN”

La începutul acestui an „Telegraful Român”, foaie religioasă editată de Arhiepiscopia ortodoxă română a Sibiului, a implinit 125 de ani de apariție neîntreruptă. Evenimentul a fost consemnat în presă deodată cu

punerea în lumină a rolului important jucat de-a lungul vremii.

Inițiat la Sibiu în 3 ianuarie 1853 prin purtarea de grijă a mitropolitului Andrei Șaguna, „Telegraful Român” s-a afirmat ca o tribună patriotică, slujită de condeie prestigioase în lupta contra stăpînirii habsburgice de odinioară, cultivînd permanent conștiința unității naționale a românilor, frăția cu naționalitățile conlocuitoare.

„Contemporanii observau lesne încă din primul număr, notează Al. Porțeanu (Scînteia, nr. 11005 din 7 ianuarie 1978, p. 4), că programul noii publicații *mîroase a însuflețire națională*”.

În coloanele sale au fost consemnate, ca într-o veritabilă cronică, frămîntările epocii, mărețele fapte ale luptei românilor situați de o parte și de alta a Carpaților pentru un viitor în care, cum se spunea într-un articol, „numai în armonie și unitate vom fi tari și vom conduce singuri destinele patriei comune”.

Încă din primul număr au fost publicate produse literare originale și mai toți marii scriitori și oameni de cultură români au fost prezenți în paginile sale. Aici au văzut lumina tiparului creații ale lui Alecsandri, Eminescu, Vlahuță, Coșbuc, Creangă, Odobescu, Asachi, Sadoveanu, Blaga, Macedonschi și ale altora. La vremea sa, Eminescu considera „Telegraful Român” — „cea mai modernă foaie a românilor de peste Carpați”.

Pe lângă toate acestea, se cuvine amintit că, fiind o foaie religioasă, în paginile sale „Telegraful Român” a înserat în fiecare număr, diverse articole, studii, predici și alte elaborate teologice contribuind astfel la propovăduirea cuvîntului lui Dumnezeu și la menținerea unității noastre de credință.

Între redactorii telegrafului care au ostenit pentru apariția foi în decursul timpului au fost viitori ierarhi ca : dr. Elie Cristea, fost secretar mitropolitan la Sibiu, episcop la Caransebeș și mai tîrziu primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, dr. Gheorghe Comșa, ajuns apoi episcop la Arad și dr. Nicolae Mladin, actualul arhiepiscop al Sibiului și mitropolit al Ardealului. A fost redactat cu har și dăruire de profesori și rectori ai Institutului teologic din Sibiu, preoți și consilieri, între care și doi iluștri bănațeni : Pavel Vasici, ulterior membru al Academiei Române și Teodor V. Păcățian, cu o multilaterală activitate pe teren ziaristic și istoric, om de vastă cultură revărsată în numeroase studii și articole.

Prețuit de preoți și credincioși, în țară și peste hotare, azi ca și în trecut „Telegraful Român” continuă activitatea sa pe un plan corespunzător mersului general al întregii vieți culturale și spirituale românești. În sensul celor mai bune tradiții cultivate de peste un secol, foaia este un educator, un îndrumător întru înnoire, promovarea ecumenismului și slujirea patriei.

DIN NOU PRINTRE CEI DE „ACASĂ”

Spre sfîrșitul anului 1977 pastorul baptist Arsenie Lucaciu din Detroit (S.U.A.), originar din România, și-a vizitat țara de baștină. Cu acest pri-

lej a avut mai multe contacte oficiale, între altele fiind primit în audiență la Departamentul Cultelor. De asemenea a fost invitatul unor comunități de coreligionari.

Găsindu-se în Timișoara, a cerut să aibă o întrevedere cu Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae. Întîlnirea a avut loc în ziua de 28 noiembrie. Au fost de față pe de-o parte pastorul Gheorghe Băleanu, președintele Comunității baptiste Timișoara, iar pe de altă parte Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugojanul, P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ eparhial și P. On. Părinte Ioan Popeti, secretar eparhial.

Rev. A. Lucaci și-a manifestat bucuria de a revedea locurile natale cum și atașamentul său, al celorlalți români trăitori în S.U.A., față de poporul din care s-au născut. Referindu-se la realitățile pozitive constatate pe parcursul călătoriei sale în România, oaspetele a reținut armonia dintre cultele religioase, dintre Biserica Ortodoxă Română și Cultul creștin baptist, expresie a ecumenismului practic promovat de credincioșii din patria noastră. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae și Rev. Gheorghe Băleanu au concretizat remarcile interlocutorului dînd exemple menite să demonstreze dorința apartenențelor celor două confesiuni de a trăi în raporturi frățești și de a contribui împreună la progresul țării și mai binele obștesc.

Întrevederea s-a desfășurat într-o atmosferă deosebit de cordială și într-o identitate de simțiri creștine și românești.

PENTRU SĂRBĂTORIREA COMUNĂ A PAȘTILOR

Între 29 iunie și 3 iulie 1977 s-au desfășurat la Centrul interortodox de la Chambésy-Geneva (Elveția), lucrările *Colocviului ortodox asupra sărbătoririi comune a Paștilor de către toți creștinii*, prezidate de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Damaskinos al Traunopolei. La ele au participat ierarhi și specialiști reprezentînd toate Bisericile ortodoxe. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a fost prezent P. C. Părinte prof. Ene Braniște de la Institutul teologic universitar din București.

Concluziile colocviului se pot rezuma astfel: 'proponerile de a se fixa pentru sărbătorirea Paștilor o duminică precisă (de exemplu a doua duminică din luna aprilie) nu pot fi reținute deoarece riscă să producă disensiuni în sinul multor Biserici ortodoxe. În plus ele se opun hotărîrilor celui dintîi sinod ecumenic de la Niceea și tradiției universale a Ortodoxiei care recomandă prăznuirea Paștilor în duminica de după luna plină urmînd echinocțiului de primăvară. În schimb, dată fiind inexactitatea sărbătoririi actuale a Paștilor pe temeiul calendarului iulian — aflat cu 13 zile în urmă față de anul solar — colocviul propune instituirea unei comisii speciale care să stabilească data sărbătoririi Paștilor duminica după luna plină a echinocțiului de primăvară pentru o perioadă de timp cît mai lungă posibil.

Dintre celelalte concluzii ale colocviului sînt de reținut următoarele : 1. Hotărîrea de la Niceea asupra datei Paștilor creștine, deși nu menționează explicit Paștile iudaice, face totuși aluzie la acestea specificînd care lună plină trebuie să precedă direct duminica Paștilor creștine. Astfel Paștile iudaice coincid cu echinocțiul de primăvară iar Paștile creștine urmează neapărat celor iudaice. 2. Se recomandă Bisericilor ortodoxe din diaspora să nu sărbătorească Paștile la altă dată decît toate celelalte Biserici ortodoxe, pentru a se păstra astfel unitatea Ortodoxiei. 3. Se exprimă dorința ca toate problemele referitoare la Paști să se examineze împreună cu celelalte Biserici creștine în vederea stabilirii unui acord.

CONGRESUL ORTODOCȘILOR DIN EUROPA OCCIDENTALĂ

Între 11 și 13 noiembrie s-a ținut la Amiens (Franța) al III-lea Congres ortodox din Europa occidentală, organizat de Frățietatea Ortodoxă din Europa occidentală cu binecuvîntarea Comitetului interepiscopal ortodox din Franța. Primele două congrese s-au ținut la Annecy (1971) și la Dijon (1974). Congresul de la Amiens a reunit circa 600 participanți veniți din mai multe țări, zece episcopi și numeroși preoți.

În prima zi a lucrărilor Cyrille Argenti a vorbit despre legătura strînsă dintre dimensiunile euharistică și misionară ale Bisericii. Altă expunere a prezentat Michel Sollogoub care s-a ocupat de rolul Bisericii astăzi. Pe aceeași temă s-au axat referatele lui Hristos Yannaras și Panayotis Nellas.

În cursul celei de a doua zile, prof. Dumitru Stăniloae a vorbit despre rugăciune și spiritualitate.

Duminică, după sf. liturghie oficiată de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Meletie, exarhul Patriarhiei ecumenice, Prea Sfințitul Episcop Laurentiu (Patriarhia Sîrbă) și Prea Sfințitul Episcop Lucian (Patriarhia Română), prof. Olivier Clément a rostit o conferință asupra rolului diasporei.

„CONSENS" ASUPRA BOTEZULUI, EUHARISTIEI ȘI PREOȚIEI

La sesiunea Comitetului central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor ținută la Geneva în iulie-august 1977, pastorul Lukas Vischer, directorul Comisiei „Credință și Constituție", a prezentat un raport asupra „Botezului, Euharistiei și Preoției", care analizează poziția Bisericilor membre, inclusiv a unor teologi romano-catolici, față de documentul întocmit pe această temă, în scopul definirii liniei de urmat pentru obținerea unui consens.

Raportul și-a concentrat remarcile în șapte puncte : 1. De ce trebuie căutat consensul între Biserici ? „Bisericile, a spus el, trebuie să fie capabile să se recunoască între ele, deplin și în întregime, ca Biserici ale lui Hristos. Ele trebuie să officieze împreună Cina întemeindu-se pe o singură

și aceeași credință, pe un singur și același botez". Fără aceasta aspirația contemporană spre unitatea creștină se va înfăptui în afara lor, în sinul marilor mișcări transconfesionale, ori va obosi și va ceda locul unor reacții integriste. 2. Un singur trup, o singură credință. „Cea dintîi exigență este acordul asupra credinței: unitatea trebuie să fie vizibilă... De aceea avem datoria să găsim modalitatea de a mărturisi scopul ultim care ne motivează acțiunile, lauda adusă lui Dumnezeu care ni s-a descoperit în Hristos și care ne conduce prin Duhul". 3. Unitatea văzută într-o comunitate euharistică. Consensul vizează mai ales constituirea comunității euharistice între Biserici. „Dar este important să nu pretindem prea mult... Consensul asigură coeziunea unității, lăsînd în același timp loc suficient diversității formelor... Dacă Bisericile caută un consens, ele trebuie să accepte ca regulă să nu pretindă celorlalte Biserici mai mult decît cer propriilor membrii". 4. Consensul la toate nivelurile. „Acordul între tradițiile confesionale nu este suficient pentru a stabili consensul în fiecare loc. Factorii lingvistici, culturali și sociali au importanța lor. În virtutea structurilor care îi sînt proprii, Consiliul Ecumenic al Bisericilor este în legătură cu fiecare Biserică. El este capabil să întindă punți între aspectele confesionale și contextual". 5. Oglindă a timpului prezent sau oglindă a viitorului. „Deschiderea spre unitatea într-o singură credință și o singură comunitate euharistică pretinde hotărîri concrete..., oglinzi multiple ale unei realități viitoare și deja prezente. Oare această comunitate viitoare nu apare ea ca fiind în același timp amintirea cea mai fidelă a vechii și autenticei tradiții a Bisericii?" 6. Cum vor fi tratate problemele referitoare la mișcarea ecumenică? Aici pastorul Lukas Vischer a arătat că nu e suficient să se redacteze texte și chiar să fie difuzate prin intermediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ci fiecare Biserică trebuie să participe la elaborarea consensului. 7. Dezvoltarea consensului în interiorul comunității. Consensul nu constă doar în elaborarea unui text și în continua lui îmbunătățire. „Consensul își găsește temeiul și rădăcinile în comunitate". De unde importanta remarcă: „Consensul va deveni posibil în momentul în care fără încetare Bisericile vor repune în discuție situația lor prezentă, cînd vor înlătura obstacole și cînd vor face față deschis și fără rețineri problemelor noi, neașteptate care vor putea apare", de aici o altă propunere a Comisiei „Credință și Constituție" transmisă Comitetului central de a anticipa realizarea comunității depline și întregi prin practica unei comunități de rugăciune comună.

Cu aceste observații, documentul asupra „Botezului, Euharistici și Preoției" a fost din nou remis Bisericilor membre în vederea completării și desăvîrșirii lui. E pentru prima dată — și faptul trebuie subliniat — că s-a ajuns la întocmirea unui text în care punctele de vedere ortodox, romano-catolic, protestant și anglican converg în spre realizarea consensului cu privire la cele trei importante taine creștine.

RECUNOAȘTEREA RECIPROCĂ A BOTEZULUI

Oficialitățile romano-catolice și luterane din Australia au căzut de acord să recunoască reciproc taina Botezului. Primele contacte au avut loc în anul 1973 la Adelaide, sub auspiciile Comisiei luterane pentru teologie și relațiile intereclesiale cum și ale Comitetului pentru ecumenism al Conferinței episcopale romano-catolice australiene. Acest dialog viza promovarea înțelegerii între Biserică și explorarea posibilităților unei legături mai strinse între ele. Recunoașterea reciprocă a Botezului administrat în cele două Biserici a fost manifestată la o reuniune ce a avut loc la Rostrevor (Australia de Sud) în martie 1976. Recomandările acesteia au fost apoi supuse conducerii celor două Biserici. La sfârșitul anului 1977 ambele Biserici au acceptat cele stabilite, publicînd un comunicat în care se recunoaște reciproc Botezul administrat ca taină instituită de Iisus Hristos.

Este pentru prima dată că în Australia apare un document doctrinal publicat deodată de Biserica romano-catolică și Biserica luterană. Comunicatul pune de asemenea în relief necesitatea continuării dialogului în scopul depășirii și a altor diferențe printr-o înțelegere reciprocă.

COLOCVIU ASUPRA CONCILIARITĂȚII

Sub auspiciile Conferinței Bisericilor Europene și la invitația Bisericii Ortodoxe Bulgare s-a ținut la Sofia între 3 și 8 octombrie 1977 un colocviu pe tema „Redescoperirea comuniunii creștine : conciliaritatea — pe drumul spre unitate ?”

Cei aproape 100 de participanți au luat în considerare feluritele puncte de vedere privind scopul final al mișcării ecumenice. Acesta a fost definit ca o comunitate conciliară adevărată înglobînd toate Bisericile și permițînd o mărturie comună a Evangheliei prin slujirea comună în lumea de astăzi. Referatele principale au fost prezentate de episcopul anglican Oliver Tomkins, prof. Ioan Zizioulas din partea Patriarhiei Constantino-polului, preotul romano-catolic Emmanuel Lanne și pastorul Christoph Hinz din partea Bisericilor evanghelice din R.D.G.

REACTUALIZAREA BIBLIEI ÎN VIAȚA LITURGICĂ

Bisericile ortodoxe trebuie să se străduiască să folosească în liturghie traduceri și tălmăcirii ale Bibliei mai accesibile credincioșilor, să formeze clerul pentru o propovăduire care să actualizeze mesajul biblic și să stimuleze studierea Sfintei Scripturi de către credincioși. Acestea sînt concluziile principale la care au ajuns cei 25 delegați reprezentînd 11 Biserici ortodoxe care s-au întrunit la un seminar pe tema : „Rolul și locul Bibliei în viața liturgică și duhovnicească a Bisericii ortodoxe”, organizat între

12 și 18 septembrie 1977 la Praga de către Comisia pentru misiune și evanghelizarea din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, sub conducerea P. C. Părinte prof. Ioan Bria.

S-a reafirmat că liturghia culminând în săvârșirea sfintei Euharistii este atît locul proclamării și angajamentului Bisericii Ortodoxe, cît și acela unde „Biserica actualizează taina mîntuirii și reinnoiește legămîntul între Dumnezeu și făptura Sa“. Participanții au adăugat că „tocmai pentru că această liturghie este impregnată din loc în loc de Sfînta Scriptură, ea este de o importanță deosebită pentru evanghelizare“. Oficierea cultică reprezintă mijlocul prin excelență de propovăduire a credinței și a învățămîntului biblic.

În același timp s-a arătat că este necesară revizuirea și diversificarea alegerii textelor scripturistice care se citesc la serviciile divine. Aceasta ar îngădui credincioșilor să se familiarizeze mai bine cu Cuvîntul lui Dumnezeu.

SINODUL EPISCOPILO ROMANO-CATOLICI

Între 30 septembrie și 29 octombrie 1977 s-au desfășurat la Roma lucrările celui de al V-lea sinod al episcopilor romano-catolici avînd ca temă transmiterea învățaturii creștine în condițiile de astăzi. Au participat 204 ierarhi reprezentînd conferințele episcopale din toate continentele.

La încheierea dezbaterilor a fost adoptat textul unui „mesaj către fiii lui Dumnezeu“ în care se subliniază necesitatea propovăduirii Evangheliei ținîndu-se seama de contextul spiritual, cultural și social al mediilor în care trăiesc creștinii vremii noastre.

Pe parcursul ședințelor sinodului, cardinalul J. Willebrands conducătorul Secretariatului pentru unitate, a vorbit despre aspectul ecumenic al instrucției creștine. Pentru el, aceasta nu se reduce la punctele fundamentale comune ale credinței, ci tinde spre plenitudinea tainei lui Hristos și a Bisericii Sale, precum și la desăvîrșirea vieții eclesiale. Căutînd temeiul biblic și mărturia Apostolilor, ea nu se limitează la expunerea doctrinei, a spus vorbitorul, ci cheamă pe toți creștinii să se roage împreună, în limitele credinței lor, și să realizeze această credință prin participarea la viața liturgică.

TEOLOGIA LATINO-AMERICANĂ

Chiar dacă în cazul de faţă, precum şi în altele asemănătoare, definirea unei anume teologii prin factorul geografic este improprie, se vorbeşte totuşi de o teologie latino-americană, adică de modul în care teologhisesc creştinii din zona respectivă, aşa cum se vorbeşte de o teologie africană, de alta americană, europeană, etc. Faptul coincide, sub raport religios, stadiului de dezvoltare a unui continent sau chiar şi numai unei ţări, problemelor aparte care se pun aici, preocupărilor Bisericii însăşi faţă de situaţiile ce o confruntă.

Începuturile teologiei latino-americane sînt de dată recentă şi într-un fel se leagă — deşi punctul de plecare este convenţional — de o întrunire ținută în anul 1969 în Mexic pe tema „Credinţă şi dezvoltare”. Aceasta a fost urmată de alta organizată la Escorial în 1973 şi de cea care a avut loc din nou în Mexic în august 1975 reunind teologi din întreaga Americă Latină. Un an mai tîrziu s-a încercat precizarea mai îndeaproape a noţiunii de teologie latino-americană cu prilejul convocării în Tanzania a unui colocviu la care au luat parte cîţiva teologi din „lumea treia” (Asia, Africa şi America Latină), preocupaţi de ideea teologisirii „într-altfel” decît o fac europenii şi unde latino-americanii au adus un important aport (Dar-es-Salaam, august 1976).

Iată pe scurt antecedentele. Care este acum cadrul sau mediul în care a apărut teologia respectivă? Evident e vorba de continentul latino-american unde trăiesc numeroşi creştini, majoritatea romano-catolici, iar restul protestanţi sau ortodocşi, toţi avînd a face faţă la serioase dificultăţi de ordin economic, social şi politic. Foametea, bolile, exploatarea, abuzurile, corupţia, opresiunea, sînt realităţi întîlnite la tot pasul. Participînd din ce în ce mai mult la frămîntările obşteşti, credincioşii de aici, şi deodată cu ei Bisericile, au ajuns să aprecieze, nu fără justificată îndreptăţire, că teologia tradiţională este inadecvată pentru a reda experienţa lor religioasă, că în ultimă analiză ea reflectă gîndirea Bisericii oficiale, susţinătoare a unor structuri depăşite în care pînă şi Dumnezeu, cum zice poetul argentinian Atahualpa Yupanqui, este un „domn foarte important ... invitat să mînce la masa patronului”.

Latino-americanii n-au rămas însă doar la această analiză de supra-faţă a poziţiei negative pe care se situa Biserica oficială, poziţie care între timp a şi început să se modifice sub presiunea evenimentelor. Ei au mers

mai în profunzime încercînd să surprindă resortul aspirațiilor religioase care, în împrejurările date, pot deveni factori nu de alienare ci, dimpotrivă, de eliberare.

Încetul cu încetul s-a conturat astfel așa numita „teologie a eliberării“, pentru care doar eliminînd orice valori abstracte poate fi regăsit cu adevărat Dumnezeu. Exclusivismul acesta radical a menținut doar trei referințe în stare să asigure păstrarea identității creștine : 1. Biblia înțeleasă ca mărturie a celor ce au aflat pe Dumnezeu, 2. comunitatea credincioșilor și 3) eshatologia.

„Noul fel de a teologhisi“ ia în considerare realitatea istorică, mai precis lupta poporului pentru dreptate și libertate, spre a ajunge la o manieră deosebită de a tălmăci credința și religia. Aplicînd metoda numită „inductivă“ teologia aceasta se deosebește radical de „noile teologii“ apărute în Occident cum ar fi „teologia revoluției“, „teologia politică“, „teologia pastorală“, „teologia muncii“ ... pentru care feluritele realități reprezintă domenii de interpretare a datelor revelate. În același timp însă ea reînnoadă vechea tradiție a Bisericii potrivit căreia practica de fiecare zi este cea care devine „loc teologic“ prin excelență.

Pornind astfel de la „praxis“ și de la analizele pe care le determină, credința se autodefineste, își produce limbajul și exegeza proprie. Perspectiva ce se deschide oferă posibilitatea reinterpretării istoriei, explorarea condițiilor vieții ecleziale și totodată, aprecierea critică a crizei sistemului social perimat, denunțarea structurilor nedrepte devenite anacronice.

Consecvenți acestei teologii, creștinii latino-americani refuză să considere Biserica ca pe o entitate deasupra lumii, ceea ce presupune că noua conștiință religioasă, departe de a fi o simplă tilcuire a realității, trebuie s-o și transforme. „Între Dumnezeu și mine sînt două sute milioane de latino-americani care trebuie eliberați“, spunea unul dintre ei. Desacralizată, Biserica nu mai este astfel manifestarea exclusivă a împărăției lui Dumnezeu pe pămînt, ci doar anunțarea ei, sau mai bine zis denunțarea a ceea ce îi împiedică venirea, de unde și rolul profetic pe care este chemată să-l îplinească (cf. Pr. prof. Ștefan Alexe, Curente și tendințe noi în teologia contemporană, în rev. Ortodoxia, an XXIX, nr. 1, ianuarie—martie 1977, pp. 101—103 ; Marlène Tuininga, La théologie de la libération : une nouvelle vision de la théologie, în : Informations catholiques internationales, nr. 512 din 15 martie 1977, pp. 46—48 și V. Cosmac, Les rencontres de Mexico et de Detroit : vers une théologie de la captivité, în : Inform. cath. intern., nr. 488 din 15 septembrie 1975, pp. 27—28).

Cu un atare conținut, deși prezentarea ce i-am făcut este mai mult decît simplificatoare, teologia latino-americană a găsit numeroși teoreticieni dintre care cei mai cunoscuți sînt Gustavo Gutierrez (peruvian), Juan-Luis Sugundo (uruguaian), Raul Vidales (mexican), Pablo Richard (chilian), Miguez Bonino și Enrique Dussel (argentinieni). Adoptînd puncte de vedere asemănătoare, susținătorii „noii teologii“ n-au întîrziat totuși să creeze, curente anexă, cum ar fi „teologia captivității“ al cărei repre-

zentant de frunte este brazilianul Leonardo Boff, „teologia anti-securitate“ cu Joseph Comblin sau „teologia pastorei populare“ cu argentinienii Hector Borrat și Juan-Carlos Scannone.

„Teologia captivității“ pornește de la identificarea creștinilor cu vechii iudei descriși în Biblie, ei găsindu-se într-un fel de „captivitate“ din care trebuie să iasă traversînd „pustiul“. Acest timp de încercare se caracterizează prin îmbogățirea interdisciplinară a metodelor de analizare a dinamicii sociale, prin participarea la creșterea nivelului conștiinței maselor, prin elaborarea teologică a discursului credinței pornind de la practicarea ei colectivă și eclezială.

„Teologia anti-securitate“ vizează situații specifice din unele țări latino-americane unde clasele asupraitoare proclamă securitatea pentru ca în dosul ei, folosită drept paravan, să oprime și exploateze nestingherite mulțimile.

„Teologia pastorei populare“ se întemeiază pe cultura și religiozitatea maselor, valorificîndu-le însă în afara contextului social-politic, ceea ce o îndepărtează considerabil de tezele inițiale.

Pentru teologii latino-americani, dincolo de orice teoretizări, esențial este de a fi alături de popor și de a merge împreună cu el spre eliberarea economică, politică, culturală și chiar religioasă. Fără a se ridica împotriva Bisericii ca atare — ei aparțin romano-catolicismului — rămîn în cadrele acesteia și militează atît pentru „înnoirea“ modului de a teologhisi, cît și pentru crearea de structuri utile celor mulți și năpăstuiți.

Nu de mult o comisie teologică internațională formată din teologi romano-catolici în frunte cu prof. K. Lehmann din Freiburg im Breisgau (R.F.G.), a examinat critic tezele „teologiei latino-americane“ denumită și „teologia eliberării“. Fără a le aproba în întregime, ea a exprimat dezideratul „de a învăța unii de la alții, pentru a nu aplica încă o dată, sub o formă nouă, soluții eronate care în decursul istoriei Bisericii ... au fost puse în lucrare cu destule suferințe“ (Declarație asupra promovării umane și mîntuirii creștine, în : *La documentation catholique*, t. LXXIV, nr. 16 (1726) din 4—18 septembrie 1977, pp. 761—768. Vezi și comentariul din *Inform. cath. intern.*, nr. 519 din 15 octombrie 1977, pp. 48—50).

VIAȚA BISERICĂSĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

ZILE DE PRAZNIC

Praznicile Nașterii Domnului și Anului Nou au fost încă odată sărbătorile pe tot cuprinsul eparhiei și în orașul de reședință potrivit rînduielilor bisericești și a datinilor păstrate din străbuni.

Astfel, sărbătoarea Crăciunului a început la Timișoara, duminică 18 decembrie cu un concert de colinde și cîntece de stea interpretate în cadrul vecerniei de corala preoților condusă de P. On. Părinte Ioan Botău. Programul a inclus binecunoscutele colinde dintre care unele inedite sau în noi adaptări. Prezentarea a fost făcută de P. On. Părinte Constantin Comșulea, consilier eparhial.

În seara de Ajun, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, avînd alături pe Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugojanul și alți colaboratori apropiați, a primit colindătorii din parohiile orașului, grupuri corale cu preoții lor, care, pe rînd, au prezentat cîte un scurt buchet de colinde, poezii legate de momentul praznicului și urări de rodnică înziliră. Tuturor li s-a oferit cîte un dar însoțit de binecuvîntarea arhierescă și creștinești urări de bine și sănătate.

În ziua praznicului credincioșii catedralei mitropolitane au participat la slujba sfintei liturghii arhieresti oficiale de Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, înconjurat de soborul preoților și diaconilor. Adresîndu-se celor prezenți cu un cuvînt de învățătură, ierarhul a tîlmăcit importanța praznicului și a îndemnat la trăirea lui în sensul practicării preceptelor Celui născut în peștera Betleemului. După terminarea dumnezeieștii slujbe, credincioșii și corul catedralei au intonat nepieritoarele colinde.

De aceeași bucurie duhovnicească s-au împărtășit credincioșii parohiei Timișoara IV care au avut în mijlocul lor pe Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugojanul.

La reședința eparhială cei doi ierarhi au primit, în cadrul obișnuitei recepții, felicitări și creștinești urări din partea celor prezenți, prin P. C. Părinte Ion Stoicu și prin P. On. Părinte Konrad Kernweisz din partea reprezentanților celorlalte culte. Tuturora le-a mulțumit Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae care a exprimat la rîndu-i aceleași bune urări și gînduri de rodnică colaborare.

Seara, la vecernie, corul catedralei mitropolitane, dirijat de Aurel Ciobanu a interpretat un nou program de colinde, prezentat de P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ eparhial.

A doua zi a praznicului, credincioșii parohiilor din Caransebeș și Reșița Montană au fost cinstiți de prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, respectiv a Prea Sfințitului Episcop-vicar Timotei, care au oficiat sfânta liturghie arhierească și au rostit îndătinutele predici.

La ambele parohii au avut loc recepții cu participarea preoților slujitori, coriștilor, membrilor consiliilor parohiale, credincioșilor și invitaților din partea celorlalte culte religioase.

La catedrala mitropolitană din Timișoara, un alt concert de colinde interpretat de formația bărbătească a corului catedral a încheiat cea de-a doua zi a Crăciunului. Prezentarea programului a fost făcută de P. On. Părinte Vasile Petru.

Ziua de 1 ianuarie 1978, Anul nou, a fost un nou prilej pentru credincioșii catedralei mitropolitane de a se reîntâlni cu Întăistătorul eparhiei care a oficiat sfânta liturghie arhierească și a predicat; la biserica parohiei Timișoara IV a împlinit cele de cuviință Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugojanul.

Recepția de la reședința mitropolitană i-a reunit încă odată pe ierarhi, ostenitorii Centrului eparhial, preoții din oraș, reprezentanții cultelor religioase, credincioși. Au rostit cuvinte de urare dr. Teodor Dejeu, în numele eparhiilor bănățeni, Rev. Paul Mathos, protopop evanghelic, din partea celorlalte culte și profesorul dr. Iosif Constantin Drăgan.

Tuturor le-a răspuns cu aceleași calde doriri și arhierești binecuvântări Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, mulțumindu-le pentru prezență și gândurile exprimate.

Nici credincioșii altor localități nu au fost lipsiți de prezența ierarhilor, în mijlocul lor, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae săvârșind sfânta liturghie la Lugoj, Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugojanul la Oravița în cadrul vizitelor canonice ce le-au efectuat în prima duminică după Anul Nou.

Se cuvine arătat apoi că în toate parohiile zilele de praznic au constituit momente de înălțare sufletească credincioșii participând la sfintele slujbe, primind sf. Cuminecătură și reactualizând frumoasele datini. O mențiune aparte trebuie făcută în legătură cu concertele și serbarea datinilor de Crăciun organizate de elevii Seminarului teologic din Caransebeș mult apreciate de credincioșii participanți.

SESIUNEA ADUNĂRII EPARHIALE

Sesiunea anuală a Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului a avut loc duminică 4 decembrie 1977 în sala festivă din noul corp al imobilului centrului mitropolitan. Precedată de obișnuitul Te-Deum, oficiat de un sobor având în frunte pe Prea Sfințitul Episcop-vicar

Timotei Lugojanul, lucrările sesiunii au fost deschise printr-un cuvînt ocazional al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae care a arătat că aceasta are loc într-un moment aniversar deosebit marcat pe plan bisericesc de împlinirea a trei decenii de la reînființarea Mitropoliei Banatului, iar pe plan obștesc de împlinirea tot a trei decenii de la proclamarea Republicii. În acest context, lucrările Adunării Eparhiale vor face bilanțul realizărilor din Arhiepiscopie și vor trasa liniile directe ale activității viitoare.

Legat de contribuția adusă de clerici și mireni la obținerea rezultatelor cu care eparhia se prezintă la sfîrșitul anului calendaristic, a fost păstrat un moment de reculegere pentru cei care, de la ultima sesiune, au trecut la cele veșnice.

După constatarea prezenței majorității membrilor și după îndeplinirea formalităților statutare, au fost propuse și aprobate textele unor telegrame omagiale adresate conducerii Bisericii și ocîrmuirii statului.

P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, a dat citire apoi raportului general de activitate pe anul 1977. După ce a încadrat sesiunea în actualitatea internă și internațională cu remarcarea evenimentelor mai importante, raportul a evaluat întreaga activitate bisericească desfășurată în cuprinsul eparhiei. Au fost făcute referiri la activitatea Consiliului Eparhial ca organ executiv eparhial, la completarea parohiilor vacante, la re-arondări și reclassificări de parohii, la reînființarea protopopiatului Făget. Nu a fost neglijată formarea viitoarelor cadre clericale în școlile de învățămînt teologic, îndrumarea preoților și credincioșilor, relațiile cu celelalte culte, aparițiile editoriale, modul de distribuire a colportajului, etc. În ce privește activitatea gospodărească și economică de la Centrul eparhial și parohii s-a relevat zidirea unor biserici noi cum sînt cele din parohiile Lóvrin, Timișoara-Freidorf, Bunea Mare, Berini, Bencecul de Sus, repararea sau restaurarea bisericilor din alte parohii, pictarea bisericilor din parohiile Iaz, Rusca Montană, Turnu Ruieni, Zervești din protopopiatul Caransebeș, Bogodinț și Mercina din protopopiatul Oravița, Bocșa Română II, Cuptoare, Secu și Soceni din protopopiatul Reșița, Victor Vlad Delamarina și filia Pădureni din protopopiatul Lugoj, Bencecul de Jos și Igrîș din protopopiatul Timișoara, împrejmuirea unor cimitire parohiale, construcția de case parohiale la parohiile Honorigi, Jena, Recaş, Șoșdea, Vîrciorova și Secu, repararea lor la cîteva parohii, cumpărarea de case parohiale la alte patru parohii, etc.

După prezentarea raportului general a urmat o pauză în timpul căreia invitații au putut viziona un film documentar privind viața religioasă și comorile de artă bisericească din Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului, film realizat de regizorul Iosif Bita.

În partea a doua a lucrărilor, după dezbaterile în comisiile : bisericească, culturală, economică și de organizare-validare, Adunarea Eparhială s-a reunit în plen pentru a asculta și delibera asupra rapoartelor acestora și asupra proiectelor de hotărîri prezentate de raportorii fiecărei comisii : P. C. Părinte Pavel Bogoevici pentru comisia bisericească, prof. Vasile Vărădean pentru comisia culturală, dr. Gheorghe Ciulei pentru comisia

economică și dr. Teodor Dejeu pentru comisia de organizare și validare. Pe marginea celor expuse, au luat cuvîntul mai mulți participanți care au adus unele completări și au propus amendamente pe marginea proiectelor de hotărîri.

La început deliberările s-au concentrat asupra problemelor administrativ-bisericești. Astfel Prea Sfințitul Episcop-Vicar dr. Timotei Lugojanul a relevat unitatea poporului nostru, în care se înscrie și Biserica Ortodoxă Română ai cărei clerici și credincioși au rămas mereu în unitatea dreptei credințe de cult și organizare. În continuare a subliniat rolul organelor eparhiale și parohiale, necesitatea îmbunătățirii activității lor. Aceleași aspecte le-a evidențiat P. On. Părinte Victor Toldi care s-a referit în plus la familia preotului și rolul ce-i revine în desfășurarea vieții parohiei. Dr. Iancu Feneșan a accentuat misiunea familiei și datoria cinstirii înaintașilor. Dr. Iuliu Pora s-a oprit mai îndelung asupra îndatoririlor de ordin social care revin preoților. Colaborarea preotului cu organele parohiale, cu credincioșii în general, a fost încă odată recomandată cu însuflețire de Ioan Pascotă care s-a referit și la necesitatea propovăduirii sistematice a dreptei învățături a Bisericii.

Pe marginea problemelor puse în discuție de raportul comisiei culturale s-au înregistrat numeroase luări de cuvînt care au subliniat rezultatele obținute în formarea viitoarelor cadre preoțești, ritmicitatea îmbunătățită în apariția revistei „Mitropolia Banatului”, tipărirea mai multor lucrări în editura mitropolitană, dotarea tipografiei cu noi utilaje moderne, proiectul construirii unui nou imobil pentru tipografie, îndrumarea clerului în conferințele preoțești, grija pentru fondul arhivistic și pentru bunurile care fac obiectul patrimoniului cultural național, etc. Dr. Teodor Dejeu în cuvîntul său a apreciat activitatea depusă la Seminarul teologic din Caransebeș și a propus să se acorde atenție sporită Școlii de cîntăreți bisericești. P. On. Părinte Ioan Teodorovici a remarcat modul în care au fost comemorate evenimentele naționale și bisericești ale anului de referință, propunînd luarea în considerare pentru viitor a unor evenimente aniversare legate de trecutul Banatului. Valoroase propuneri au fost exprimate de P. On. Părinți Dimitrie Grama și Ion Racoveanu. Prof. dr. Petru Râmneanțu a sugerat lărgirea activității Cercului de studii organizat la Centrul eparhial în direcția cercetării tezaurului culturii românești. Asupra unor probleme referitoare la cîntarea bisericească a luat cuvîntul prof. Vasile Vărădean.

Activitățile economice și gospodărești au format și ele obiectul intervenției mai multor vorbitori. Astfel arh. Sorin Moldovan a insistat asupra sarcinilor ce decurg din prevederile noului proiect de plan financiar pe care îl consideră realist și întocmit judicios. Alte luări de cuvînt au pus în evidență necesitatea dezvoltării serviciului tehnic, urmărirea și îndrumarea lucrărilor de investiții, respectarea cu strictețe a disciplinei financiare, etc.

Ultima categorie de probleme supuse discuțiilor au fost cele ale comisiei de organizare și validare, cînd s-a procedat la completarea Consiliului

Eparhial prin prof. Dimitrie Cusma și a celor două locuri de reprezentanți în Adunarea Națională Bisericească prin prof. Vasile Vărădean și arh. Sorin Moldovan.

Sfârșindu-se dezbaterile, proiectele de hotărâri ale comisiilor cu amendamentele rezultând din luările de cuvânt, au fost supuse votului. Ele au fost unanim aprobate și au devenit astfel hotărâri aplicative în viitorul an.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a invitat apoi la cuvânt pe reprezentantul Departamentului Cultelor.

Epuizându-se ordinea de zi, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a mulțumit participanților pentru contribuția adusă la buna desfășurare a lucrărilor sesiunii. Apreciind ca pozitive înfăptuirile din anul 1977, a exprimat nădejdea că deciziile adoptate vor contribui la obținerea de noi rezultate în viitor. Totodată a subliniat sprijinul de care Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului s-a împărtășit din partea forurilor superioare bisericești aducând mulțumiri Sfintului Sinod, personal Prea Fericitului Patriarh Iustin. De asemenea a evidențiat deosebita sollicitudine a autorităților statului, Departamentului Cultelor și organelor locale, aducându-le prinos de recunoștință și asigurări de sinceră loialitate. În fine, Înalt Prea Sfinția Sa a pus în lumină aportul adus de preoții, monahii și credincioșii eparhiei cărora, așa cum remarcă pe bună dreptate, se datorează numeroasele și pozitivele realizări obținute. Lor le-a transmis prin intermediul membrilor Adunării Eparhiale calde mulțumiri însoțite de felicitări pentru apropiatele sărbători și urări pentru noul an, după care a declarat închise lucrările sesiunii.

A urmat un dejun oficial la care au luat parte membrii Adunării Eparhiale, personalul cu munci de răspundere de la Centrul Eparhial, protopopii și invitați. Pe parcursul mesei au luat cuvântul: preot Alexandru Bălaș, președintele Casei de Ajutor Reciproc, P. On. Părinte dr. Teodor Voștinariu, preot Ioan Blaj, consilier administrativ și P. C. Părinte prof. Dorin Jacotă, directorul Seminarului teologic. Tuturor le-a răspuns Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae toastând pentru conducerea Bisericii și statului, pentru fericirea și prosperitatea poporului român.

Astfel s-a încheiat sesiunea Adunării Eparhiale din anul 1977 bogată în satisfacții pentru realizările înregistrate și promițătoare de noi succese în viitor.

SFINȚIRE DE BISERICA

Duminică 6 noiembrie 1977 Prea Sfințitul Episcop-vicar dr. Timotei Lugojanul, însoțit de P. C. Părinte Aurel Miculescu, inspector eparhial, s-a deplasat în parohia Bocșa Română din protopopiatul Reșița pentru a sfinți biserica cu hramul „Sfintul Nicolae”.

P. On. Părinte Vasile Petrica, protopopul Reșiței, a întâmpinat pe Prea Sfinția Sa cu un cald cuvânt de bun-venit, exprimând bucuria localnicilor, preoți și credincioși, că importanta lucrare de pictare a bisericii își va primi binecuvântarea meritată.

S-a înconjurat biserica cu citirea Evangheliilor, miruirea și stropirea obișnuită unui asemenea prilej, după care a început slujba sfintei liturghii arhieresti în timpul căreia, la vremea potrivită, Prea Sfinția Sa a hirotonit întru diacon pe candidatul Gheorghe Goșa din Reșița și a rostit un cuvânt de învățătură în care a subliniat rolul picturii bisericești în manifestarea sentimentului religios și la înnobilarea lui.

La sfârșitul slujbei, preotul paroh Constantin Miloș a prezentat obișnuitul raport evidențiind valoarea lucrărilor realizate. Prea Sfințit Sa i-a adus cuvânt de apreciere din partea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, atât pentru strădania proprie cât și pentru cea a parohienilor săi.

INCUNUNAREA UNOR STRĂDANII

Prin purtarea de grijă a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae și din încredințarea sa, în ziua de 18 decembrie 1977 Prea Sfințitul Episcop-vicar dr. Timotei Lugoianul, însoțit de P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, a săvârșit slujba binecuvântării celor două biserici din parohia Visag, protopopiatul Lugoj. Împodobite în urma unor lucrări de renovare, aceste sfinte locașuri au primit pe rivnitorii credincioși într-o atmosferă sărbătorească înălțată prin slujba sfintei liturghii arhieresti săvârșită în dimineața zilei și a vecerniei în după amiaza ei. La ambele slujbe Prea Sfinția Sa a rostit cuvânt de învățătură legat de pericopa evanghelică a zilei în sensul însemnătății duminicii.

La sfârșit, preotul paroh Viorel Dumitrescu a prezentat un scurt raport asupra situației parohiei și a mulțumit Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae pentru părinteasca grijă și pentru delegarea episcopului-vicar pentru împlinirea celor rînduite spre bucuria tuturor.

SLUJIRE ARHIEREASCĂ LA BOCȘA MONTANĂ

Duminică 13 noiembrie 1977, din încredințarea Chiriarhului, Prea Sfințitul Episcop-vicar dr. Timotei Lugoianul a cercetat parohia Bocșa Montană din protopopiatul Reșița. La sosire a fost întâmpinat cu un cuvânt ocazional de către P. On. Părinte Vasile Petrica conducătorul protopopiatului Reșița, împreună cu un sobor alcătuit din preoți și diaconi.

În timpul liturghiei arhieresti ce a urmat, la momente potrivite, Prea Sfinția Sa a hirotesit întru iconom pe P. C. Părinte Nicolae Bocșan de la parohia Reșița Montană și a rostit cuvântul de învățătură în care a stăruit asupra adevăratului sens al milosteniei, cum și asupra conținutului creștin al acestei virtuți.

După otpust, preotul paroh Trăilă Gherga a prezentat obișnuitul raport de activitate referindu-se la felul cum se desfășoară viața bisericească din parohie și a apreciat strădaniile obștii ortodoxe din această parohie.

La sfârșit, la casa parohială a avut loc o agapă la care au participat pe lângă ierarh și însoțitori, membrii ai consiliului parohial, soborul preoților, credincioși.

VIZITE CANONICE

Potrivit datinii, în prima duminică după Anul Nou, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae însoțit de P. On. Părinte Ioan Blaj, consilier eparhial, a descins în parohia Lugoj unde, în biserica cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” a oficiat sfânta liturghie arhierească înconjurat de un sobor de preoți și diaconi. La vremea predicii, Înalt Prea Sfinția Sa a împărtășit credincioșilor un ales cuvânt de învățătură în care, relevând importanța sărbătorilor de la sfârșit, respectiv început de an, a insistat asupra trăirii lor în adevăratul înțeles creștin și ortodox.

Recepția și agapa oferite de preoții și credincioșii parohiei a fost un nou prilej de a-l avea în mijlocul lor pe Întiiștătorul eparhiei care s-a întreținut mai pe larg cu aceștia.

În aceeași zi, din încredințarea Chiriarhului Prea Sfințitul Episcop-vicar dr. Timotei Lugojanul a slujit liturghia arhierească în biserica a doua din parohia Oravița-Română. În cadrul slujbei Prea Sfinția Sa a tilcuit evanghelia zilei în sensul lămuririlor asupra începutului activității publice a Mîntuitorului și lumina acesteia, care se răsfringe peste întreaga viață a Bisericii de-a lungul veacurilor. La aceeași sfîntă slujbă, din înaltă încredințare, Prea Sfinția Sa a hirotosit întru iconom trei preoți din cuprinsul protopopiatului cu o lungă și bogată activitate în ogorul Domnului. Aurel Mihailovici de la parohia Sasca, Pavel Bogoevici de la parohia Bănia și Gheorghe Pleavă de la parohia Comoriște.

O agapă frățească a urmat slujbei, la oficiul parohial, în numele celor hirotesiți exprimînd cuvenitele mulțumiri P. C. Părinte Gheorghe Pleavă.

NOI HIROTONIȚI

Beneficiind pe purtarea de grijă a conducerii eparhiei, de bunăvoința Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae și Prea Sfințitului Episcop-vicar Timotei Lugojanul, în ultimul timp au primit darul preoției următorii :

Ioan Postelnicu, licențiat al Institutului teologic universitar din Sibiu, a fost hirotonit diacon în 4 septembrie 1977, pe seama *catedralei mitropolitane* din Timișoara ;

Afilon Bălu, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, a fost hirotonit preot în 3 noiembrie 1977 pentru parohia *Cladova* protopopiatul Făget ;

Marinel Davidescu, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, a fost hirotonit diacon în 3 noiembrie 1977 pe seama *catedralei mitropolitane* din Timișoara ;

Vasile Costin, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, a fost hirotonit preot în ziua de 5 noiembrie 1977 pentru parohia *Drinova*, protopopiatul Făget ;

Gheorghe Goșa, absolvent al Institutului teologic universitar din Sibiu, a fost hirotonit diacon în ziua de 6 noiembrie 1977 pe seama bisericii din parohia *Reșița Română II* ;

Ioan Jurj, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, a fost hirotonit preot în ziua de 7 noiembrie 1977 pentru parohia *Cliciova*, protopopiatul Făget ;

Fiu Neamțu, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, a fost hirotonit preot în ziua de 8 noiembrie 1977 pentru parohia *Ciudanovița*, protopopiatul Oravița ;

Ioan Volosciuc, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, a fost hirotonit preot în 9 noiembrie 1977 pentru parohia *Dubesti*, protopopiatul Făget ;

Vasile Sbera, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, a fost hirotonit preot în ziua de 12 noiembrie 1977 pentru parohia *Dragșina*, protopopiatul Timișoara ;

Viorel Novăcescu, absolvent al Institutului teologic universitar din Sibiu, a fost hirotonit preot în ziua de 14 noiembrie 1977 pentru parohia *Balinț*, protopopiatul Lugoj ;

Cornel Cocirlă, absolvent al Institutului teologic universitar din Sibiu, a fost hirotonit preot în ziua de 15 noiembrie 1977 pentru parohia *Gavojdia*, protopopiatul Lugoj ;

Ioan Havași, de la Institutul teologic universitar din Sibiu, a fost hirotonit diacon în ziua de 15 noiembrie 1977 pe seama *catedralei mitropolitane* din Timișoara ;

Ioan-Dumitru Georgescu, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, a fost hirotonit preot în 7 decembrie 1977 pentru parohia *Gherman*, protopopiatul Deta ;

Simion Petruț, licențiat al Institutului teologic universitar din Sibiu, a fost hirotonit preot în 8 decembrie 1977 pentru parohia *Bobda*, protopopiatul Timișoara ;

Vasile Grecu, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, a fost hirotonit preot în 9 decembrie 1977 pentru parohia *Tomesti*, protopopiatul Făget ;

Dorin Aiușeriu, licențiat al Institutului teologic universitar din Sibiu, a fost hirotonit preot în 28 decembrie 1977 pentru parohia *Domașnea*, protopopiatul Caransebeș ;

Tiberiu Nicolî, licențiat al Institutului teologic universitar din Sibiu, a fost hirotonit preot în 29 decembrie 1977, pentru parohia *Ciacova*, protopopiatul Deta ;

Nicolae Erja, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, a fost hirotonit preot în 31 decembrie 1977 pentru parohia *Bărateaz*, protopopiatul Timișoara ;

Gheorghe Petrașcu, licențiat în Teologie a fost hirotonit preot în 10 ianuarie 1978 pentru parohia *Cărpiniș*, protopopiatul Timișoara ;

Doru Prejneanu, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, a fost hirotonit preot în 11 ianuarie 1978 pentru parohia *Bulgăruș*, protopopiatul Timișoara și

Dimitrie Cornean, de la Institutul teologic universitar din Sibiu, a fost hirotonit preot în 12 ianuarie 1978 pentru parohia *Șopotul Nou*, protopopiatul Oravița.

EXAMEN DE CAPACITATE

Sesiunea de toamnă a examenului de capacitate preotească pentru candidații din Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului s-a ținut la Centrul eparhial în zilele de 23 și 24 noiembrie 1977, în fața Sinodului mitropolitan.

Deschizând sesiunea printr-un cuvânt ocazional, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului a salutat prezența Prea Sfințitului Episcop Visarion al Aradului, Prea Sfințitului Episcop-vicar Timotei Lugojanul, Prea Sfințitului Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul, precum și a colaboratorilor din comisia examinatoare, urînd apoi reușită deplină candidaților.

După prestarea probelor regulamentare, scrise și orale, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a anunțat promovarea a 23 de candidați din cei 26 înscriși, după care Prea Sfințitul Episcop Visarion în numele Sinodului mitropolitan, a felicitat pe cei reușiți, arătînd că strădania conducerii bisericesti pentru o pregătire superioară a clerului obligă pe toți la o lucrare pe măsura acesteia. A dat totodată îndrumarea de a spori neîncetat cunoștințele pentru o reușită deplină în misiunea lor.

Din partea celor ce s-au prezentat la examen a vorbit P. C. Părinte Lucian Idomir arătînd că toți s-au sîrguit să se pregătească în așa chip încît să dovedească conștiința misiunii ce o au, asigurînd Înălții Ierarhi de respectul filial și strădania de-a face lucrătoare în viață cunoștințele agonisite.

CONFERINȚE PREOTEȘTI

Potrivit îndrumărilor Sfintului Sinod, a doua conferință administrativă din anul 1977 s-a ținut în luna octombrie și a dezbătut tema : „Întărirea disciplinei clerului potrivit sfintelor canoane și legiurilor actuale ale Bisericii Ortodoxe Române“. Au prezentat referate următorii preoți : Ioan Teodorovici la Caransebeș, Găitin Grecu la Deta, Iulian Oprișoni la Făget, Aurel Lazăr la Lugoj, Traian Mihailovici la Oravița, Petru Lupșa la Reșița și dr. Traian Coșeriu la Timișoara.

Discuțiile pe marginea referatelor au avut un caracter practic, ele subliniind aspecte concrete legate de modul cum preoții respectă disciplina proprie calității lor.

În concluzii delegații chiriarhali au evidențiat datoria preoților de a premerge cu exemplul bun în toate, ținuta morală, corectitudinea și caracterul integru de care trebuie să dea dovadă slujitorii altarelor, moralitatea familiei preotului, îndeplinirea la timp și cît mai corespunzător a

serviciilor divine, permanenta prezență în parohie . . . etc.

În încheiere s-a făcut apel la îmbunătățirea disciplinei preoțești, pentru binele și mulțumirea credincioșilor, pentru prosperarea Bisericii și patriei.

CINSTIREA ÎNAINȚAȘILOR

Una din îndatoririle noastre importante este cinstirea celor care ne-au precedat cu fapta și cuvântul pe dreptul drum al slujirii Bisericii și poporului. Între cei vrednici de amintire se numără protopopul dr. George Popovici (1862—1927) și preotul Iosif Tempea (1836—1927) din Lugoj de la moartea cărora s-au împlinit 50 de ani.

Dr. George Popovici a fost protopop al Lugoșului, membru al Academiei Române, autorul unei vaste istorii a Banatului (1904) precum și a altor lucrări istorice și omiletice. El a depus o lăudabilă activitate patriotică militând pentru înfăptuirea unității statului român, cauză care și-a văzut încununarea la 1 decembrie 1918.

Preotul Iosif Tempea a fost profesor de teologie la Caransebeș, profesor de limba română la Timișoara, și apoi la Lugoj unde redactează, între 1880—1881 „Deșteptarea”, prima gazetă românească din acest oraș. A fost de asemenea autor al unui apreciat manual de retorică și dramaturgie.

Pentru ambii înaintași, duminică 18 decembrie 1977, în bisericile din Lugoj s-a oficiat cuvenitul parastas.

Cuvântările comemorative au fost rostite de P. On. Părinte Liviu Liuba la biserica cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” și P. C. Părinte Vasile Muntean la biserica cu hramul „Pogorirea Sf. Duh” și P. C. Părinte Traian Iorghi la capela din cimitir.

Tot cu acest prilej, după liturghia zilei, s-a oficiat panahida mică la mormântul fiecăruia. Au participat credincioși și credincioase din localitate.

În aceeași parohie, duminică 15 ianuarie 1978 s-a făcut pomenirea dr. Valeriu Braniște (1869—1928) — ziarist de prestigiu, conducătorul ziarului „Dreptatea” din Timișoara (1894—1898) și a ziarului „Drapelul” din Lugoj (1901—1920), care a facilitat pentru unirea din 1918, cum și pe tărâm cultural și bisericesc, fiind ales și membru al Academiei Române.

Din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugoșanul a descins în parohie asistând la sfânta liturghie oficiată în biserica cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”, iar la parastas a rostit cuvântul comemorativ, evocând figura și activitatea celui dispărut.

În biserica doua a vorbit P. C. Părinte Vasile V. Muntean, iar la capela din cimitir P. C. Părinte Vasile A. Munteanu.

După sfânta liturghie, la mormântul dr. Valeriu Braniște s-a oficiat obișnuita panahidă mică, la care a asistat și Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei, înconjurat de preoți și credincioșii parohiei.

DECESE

Sabin Evuțian, fost membru al Adunării Eparhiale, s-a stins din viață în Timișoara la data de 25 septembrie 1977. Născut în 1889 la Pecica, și-a făcut studiile medii și liceale la Brad și Brașov, după care urmînd Facultatea de științe naturale și geografie a devenit profesor. În această calitate a funcționat la Școala normală din Caransebeș (1911—1913) la Școala normală din Arad (1913—1919) și la liceul „Traian Doda” din Caransebeș (1919—1923). În anul 1923 a devenit inspector școlar, apoi inspector general șef în Timișoara pînă în 1946 cînd s-a pensionat.

În perioada înfăptuirii unirii din 1918, a depus o activitate patriotică excepțională, fiind unul din cei 1228 delegați care la 1 decembrie au hotărît unirea Transilvaniei cu România. A colaborat la ziarele „Poporul Român”, „Românul” și la alte publicații ale vremii, a condus ca președinte asociația „Astra Bănățeană” (1937—1947), a alcătuit manuale școlare pentru învățămîntul primar...

Multe răspunderi ce i s-au încredințat, dragostea de țară și popor, i-au dat posibilitatea să se afirme ca „un ziditor de cultură în Banat și se cuvine ca numele lui să fie înscris pe una din paginile dezvoltării spirituale de aici” (C. N. Mihalache, Un participant la Unirea de la 1 decembrie 1918 : Sabin Evuțian, în rev. Orizont, serie nouă, an XXVII, nr. 48, 1 decembrie 1977, p. 3).

Sabin Evuțian și-a adus contribuția și pe plan bisericesc fiind membru al unor organe parohiale și membru al Adunării Eparhiale. Pentru toți care l-au cunoscut și prețuit, el rămîne pildă de împreunare a atașamentului față de Biserică cu cel față de oameni.

Preotul pensionar Nicolae Roman, plecat dintre noi la data de 25 noiembrie 1977. Născut la 5 august 1900 în Rîtișor a studiat în Lugoj și a urmat cursurile fostei Academii teologice din Caransebeș după care a fost hirotonit, slujind în parohiile Bichigi, Zolt, Bucovăț și Sinandrei.

În decursul activității sale s-a distins ca un vrednic păstor de suflete, dăruit misiunii sale, și un harnic minuiitor al condeiiului. Debutul său publicistic a avut loc în anul 1920 cu volumul de versuri intitulat „Psalmi Sufletului”. În aceeași perioadă, ca elev de liceu la Lugoj și Oravița, apoi ca student la Caransebeș, a fost inițiatorul și colaboratorul apropiat al mai multor publicații ca : „Zorile” și „Banatul românesc” la Lugoj ; „Limba noastră”, „Banatul”, „Luminătorul”, la Timișoara : „Țara” și „Țărăni-mea” la Oravița. Tot în jurul anilor 1920 îl cunoaște pe Camil Petrescu, în trecerea sa de „trei primăveri” prin Banat, fiindu-i prieten și coleg de redacție la Lugoj și Timișoara (prof. Ion Căliman, Nicolae Roman, în rev. Orizont, serie nouă, an XXVIII nr. 48/5101, 1 decembrie 1977, p. 7).

Apreciat de autoritatea bisericească a fost distins ca iconom stavrofor.

Prohodirea sa avut loc la Făget în ziua de 27 noiembrie 1977 fiind făcută de un sobor de preoți în frunte cu protopopul locului Doru Milostean

care a rostit și panegiricul îndătinat. Au participat preoți și credincioși din Făget, Bichigi, Zolt și Bucovăț, membrii familiei.

Protopopul pensionar *dr. Nicolae Iorgovan*, a trecut la cele veșnice în ziua de 31 decembrie 1977 în municipiul Reșița.

S-a născut la 17 iulie 1894 în Cornești, jud. Timiș. A urmat școala elementară din satul natal, apoi liceul în Timișoara și Academia teologică din Arad. A studiat științele juridice la Facultatea de drept din Cluj și Budapesta, obținind titlul de doctor în drept.

A fost hirotonit în anul 1926 slujind ca preot la Sinnicolaul Mic până în anul 1940 când s-a transferat la Bocșa Montană, conducând și protopopiatul de aci. În 1959 a trecut la parohia Reșița Română II unde a funcționat până în 1964 când s-a pensionat.

A fost membru al Adunării Eparhiale. Pentru meritele sale a fost distins iconom stavrofor.

Corpul neînsufletit a fost depus în biserica parohială din Bocșa Montană și prohodit în 3 ianuarie 1978 de un sobor de preoți, în prezența Prea Sfințitului Episcop-vicar Timotei Lugojanul care a exprimat regretele conducerii bisericești, a evidențiat meritele și calitățile defunctului și a adresat îndureratei familii cuvînt de compasiune.

Inhumarea s-a făcut în cripta familiară din Bocșa Montană pe ultimul drum fiind condus de toți cei care l-au cunoscut și apreciat.

EPISCOPIA ARADULUI, IENOPOLEI ȘI HALMAGIULUI

ANUL NOU LA REȘEDINȚA EPARHIALĂ

În ziua de 1 ianuarie a.c., la reședința episcopală din Arad, într-un cadru festiv, un număr de preoți și credincioși au venit să felicite, cu ocazia Anului Nou, pe Prea Sfințitul Episcop Visarion și pe Prea Sfințitul Arhiereu-vicar Gherasim Hunedoreanul.

Din partea celorlalte culte au fost prezenți : preotul Ostoici Dragutin, conducătorul protopopiatului ortodox sîrb și preotul Naidan Svetozar, parohul sîrb din Arad-Gai ; mons. Francisc Olah, protopopul romano-catolic al Aradului, dl. Baruch Lerner rabinul comunității evreiești din Arad, pastorul Petru Dani parohul Bisericii evanghelice și pastorul Iosif Gönczi, protopopul Bisericii reformate.

Din partea clerului ortodox român protopopul Aradului Traian Gavrilă a rostit o alocuțiune.

Prea Sfințitul Episcop Visarion a mulțumit celor prezenți urîndu-le la rîndu-i aceleași doriri de bine și arhierești binecuvîntări.

Prea Sfințitul Arhiereu-vicar Gherasim a rostit, de asemenea, un cuvînt de mulțumire și de bune urări.

Cei doi ierarhi s-au întretînut apoi cu toți participanții, în cadrul unei agape ce a avut loc în sala de festivități a reședinței episcopale.

SFINȚIRE DE BISERICĂ

Între Simeria și Simeria Veche, pe șoseaua Hațeg-Petroșani se află comuna Băcia, iar de aci, spre stînga, respectiv în dreapta Streiului, se află filia Petreni.

Numele de Petreni vine de la faptul că aici se găsește piatră tare din care localnicii făceau pietre de moară.

Aci, pe data de 6 noiembrie 1977 a descins, ca delegat al Prea Sfințitului Episcop Visarion al Aradului, Prea Sfințitul Arhiereu-vicar Gherasim Hunedoreanul însoțit de P. C. Părinții Victor Billiboacă, arhidiacon Teodor Băbuția și diacon Vasile Vaida de la Centrul eparhial Arad, pentru

a tirnosi biserica din loc reparată și zugrăvită corespunzător.

Cuvîntul de bun venit a fost rostit de P. On. Părinte Avram Petric, protopopul Orăștiei. După ce a răspuns întîmpinării, Prea Sfinția Sa a împlinit actul tirnosirii cu toate cele legate de tipicul unei asemenea rîndueli.

A urmat liturghia arhierească în cadrul căreia, Prea Sfințitul Gherasim a hirotonit întru diacon pe tînărul Alexandru Faur și întru preot pe diaconul Mircea Pop și a hirotesit întru iconom pe preotul Miron Dan, parohul locului.

Predica a fost rostită de P. On. Părinte Avram Petric care, aprofundînd textul de la Galateni 6, 10, s-a referit la valoarea timpului în creștinism.

La sfîrșitul sfintei liturghii parohul locului, P. C. preot Miron Dan a prezentat obișnuitul raport de activitate, în care a făcut și un scurt istoric al bisericii din Petreni de la construirea ei în anul 1907 și pînă în prezent.

Au fost pomeniți ctitorii acesteia și s-au adus mulțumiri donatorilor, familiei dr. Petru Groza care a donat clopotele, dintre care, doamna Lucia (Groza) Proșteanu a fost prezentă la această sărbătoare a petrenilor.

A vorbit apoi Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul care, transmițînd binecuvîntările Prea Sfințitului Visarion al Aradului, a apreciat credința și jertfelnicia credincioșilor din Petreni cum și pe cea a donatorilor, a tuturor celor care au contribuit la edificarea, menținerea în timp și renovarea bisericii. Prețioase sfaturi și indemnuri au fost date apoi noilor hirotoniți, pentru o cît mai adevărată viață religioasă a acestora și a celor incredințați spre păstorire.

O agapă oferită de consiliul parohial a încheiat această zi de praznic, prilej cu care au fost evidențiate din nou unitatea spirituală și din totdeauna a credincioșilor ortodocși români din aceste locuri și din întreaga țară.

PLECAT DINTRE NOI

Zaharia Stanciu, preot profesor, a încetat din viață în ziua de 20 aprilie 1977. Născut la 20 decembrie 1892, după terminarea studiilor a fost preot, protopop în Orăștie.

A fost prohodit de un sobor de preoți avînd în frunte pe Prea Sfințitul Episcop dr. Vasile Coman al Oradiei care a și parentat pe decedat.

Au mai vorbit P. On. Părinte Avram Petric, protopopul Orăștiei, preotul Roman Medrea, iar din partea foștilor elevi P. On. Părinte prof. dr. Nicolae Neaga din Sibiu și ing. Ion Dobrescu. Vorbitorii au evidențiat calitățile și realizările de-o viață a celui răposat și au exprimat regretul și compasiunea lor familiei îndurerate.

I. D. SUCIU, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Precuvintare de Înalt Prea Sfințitul Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1977, 316 pp.

Am avut, de-a lungul a patru decenii, prilejul să prezint în publicațiile eparhiale (Foaia Diecezană, Altarul Banatului, Biserica Bănățeană, Mitropolia Banatului) și în alte publicații aproape toate lucrările apărute în acest răstimp, care au tratat, parțial sau global, istoricul Bisericii bănățene și al instituțiilor ei. După fiecare lucrare așteptam ca următoarea să fie „opera cea mare”, preconizată cu atita patos în anul 1865 de episcopul Ioan Popasu, cum aminteam și în precedenta recenzie la „Mănăstiri din Banat” de I. B. Mureșianu.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae împlinește, după mai bine de un secol, dorința exprimată în condițiile istorice de la începutul unei noi ere în viața Bisericii bănățene, de întiul episcop român al Caransebeșului, Înalt Prea Sfinția Sa „a căutat” (ipse dixit) și a găsit specialistul care să scrie cu „deplinătate istoria Bisericii”. Hic erat in votis! (Horațiu).

Recunoscători Înalt Prea Sfințitului Mitropolit, inițiatorul și sprijinitorul, și istoricul I. D. Suci, autorul, întimpinăm cu îndrituită satisfacție evenimentul editorial 1977: Monografia Mitropoliei Banatului.

Dar lucrarea este mai mult decât un act de pietate față de dorința înaintașilor. Este un act de cultură, o necesitate pentru noi, cei din acest veac.

Desăvîrșind preocupările mai vechi, autorul realizează o carte sobră, de o metodă severă, dar nu rigidă, ci patetică și vie. O carte care nu se limitează la o simplă înregistrare de date și documente de arhivă, nici chiar la o expunere sistematică a acestora. O carte „de pasiune”, de angajare totală, morală și intelectuală, pentru a descoperi și redescoperi traiectoria și dimensiunile trecutului sub lumina veacului nostru. O carte menită să illustreze măsura ca-

pacității și condițiilor de cercetare existente în țara și în eparhia noastră.

Deși opțiunea autorului înclină constant spre o expunere fără ostentație, cu argumente bine cumpănite, cu concluzii pregnante formulate, de o limpezime remarcabilă, surprindem totuși, în această carte, destule atitudini mai puțin, aș zice, canonice față de unele probleme, ceea ce, desigur, nu-i dăunează. Dimpotrivă... Autorul realizează o sinteză de factură nouă, orientată spre concepțiile fundamentale ale unei noi ere istorice, ale unei noi umanități, la nivelul altor afirmări contemporane.

Intemeiat pe un vast material edit și inedit, autorul se remarcă prin gândirea istorică, prin formularea temerară a opiniilor și ordonarea lor într-un sistem unitar, cu vădite tendințe de simplificare și esențializare.

Nu putem trece peste esențiala remarcă pe care o face Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae în „Precuvintare” cu privire la concepția fundamentală a cărții, la coordonatele pe care ea a fost construită „Descriind fapte și oameni, instituții și așezăminte, credințe și datini, realizări materiale și spirituale, fiecare puse la locul și în contextul propriu, ne sînt tilcuite vremi și epoci care aparțin deodată istoriei poporului nostru și a Bisericii Ortodoxe Române din Banat. Într-adevăr, relația vieții bisericești a ortodocșilor români din Banat apare în acest volum, așa cum a și fost de-a lungul veacurilor, organic legată de evoluția în timp a întregului popor și a Bisericii Ortodoxe Române, luată în totalitatea ei. Au existat fără doar și poate factori istorici și geografici, de cultură și civilizație care au imprimat vieții bisericești din Banat elemente specifice, ca de altfel și în Țara Românească, Moldova, Transilvania, etc. Trecind însă peste asemenea trăsături individuale și încercînd să privim dincolo de aspectul lor exterior, vom găsi același fond comun neamului nostru de pretutindeni și de totdeauna. Înfrățind deci istoria Bisericii ortodoxe române din

Banat, autorul are mereu în vedere întreaga Biserică din care credincioșii bănățeni au făcut și fac parte, întregul popor căruia ei aparțineau și aparțin în această măsură de pământ strămoșesc" (pag. 4).

Prin ceea ce are mai caracteristic, temerar și nou, cartea se înscrie în circuitul de valori care, ridică istoriografia bănățeană la nivelul celei naționale.

Autorul este bine cunoscut în eparhia noastră prin numeroase și valoroase studii de istorie bănățeană de-a lungul a patru decenii, din care menționăm: *Literatura bănățeană de la început pînă la unire* (1582—1918), Timișoara, 1940; *Nicolae Tincu Velia* (1816—1867), viața și opera, București, 1945; *Revoluția de la 1848—1849 în Banat*, București, 1968; *Studii în diferite reviste precum și revista mitropolitană*.

O bună parte din materialul documentar, sintetizat în *Monografia Mitropoliei Banatului*, a fost studiat și publicat în aceste lucrări ale autorului, trecind astfel o severă probă — confruntarea cu cititorii, cu ... timpul. Experiența îndelungată, intuiția istorică și deosebita rîvnă l-au ajutat pe I. D. Suciș să construiască o sinteză armonioasă, clară și utilă.

Originea cronologică a faptelor este respectată în limita necesarului, dar ponderea în expunere o au relațiile dintre evenimente, dezvoltate în timp după legi pe care autorul încearcă să le aprofundeze și obiectivizeze. Lupta pentru libertate, pentru autonomie, simbol în care s-au investit gîndirea social-politică, sentimentele și aspirațiile întregului neam din spațiul dacic, constituie „coloana vertebrală” a cărții. Ipotezele (frecvente) sînt dezvoltate, în lipsa documentelor certe, în concordanță cu realitatea istorică, evitîndu-se cu abilitate coliziunea cu documentele fundamentale existente.

Pentru delimitarea geografică a subiectului, autorul, după cum însuși precizează, adoptă criteriile stabilite de toți istoricii români și străini. Aria geografică a cercetărilor sale o constituie deci „provincia istorică cuprinsă între Dunăre, Tisa, Mureș și Carpați”, adică Banatul așa cum apare în conștiința poporului român, așa cum a fost delimitat de istorici și geografi competenți.

Lucrarea începe cu un capitol special de critică a izvoarelor istoriei Bisericii ortodoxe române din Banat, pornind de la constatarea că „puținele monografii care s-au

intocmit, în majoritatea cazurilor, cu unele excepții onorabile, au pornit de la premise false, bazîndu-se pe documente sau fapte ce n-au existat sau au fost greșit interpretate și în acest caz au ajuns la concluzii eronate, departe de adevărul istoric” (p. 5). „Biserica ortodoxă română din Banat este tratată în mod sumar și inexact deși în această provincie se constată neîntrerupt continuitatea vieții creștine a populației daco-romane pînă în secolul al XII-lea” (p. 6).

Critica izvoarelor este, de fapt, o inevitabilă confruntare într-o anumită etapă, între nou și vechi, condiție esențială a progresului. Prin această confruntare se efectuează o sumară operație de selecție a valorilor, în care se conturează concepția fundamentală a autorului, grăbit a ieși dintr-un context general depășit. În ultimă analiză, critica proiectată asupra lucrărilor anterioare nu surpă nimic din ceea ce a fost temeinic construit. Autorul, cu un subtil discernămint, îndepărtează ceea ce a fost subred dînd fragmentelor consistență și simetrie, pentru ca întreg edificiul să dobîndească o mai mare rezistență la uzura vremii. Re-examinarea critică a izvoarelor istoriei cu mijloacele de azi, cu metodele curente, în lumina epocii noastre este, desigur, necesară. O impune timpul care macină rezistența tuturor operelor și decantează valorile, o cer gravele mutații în perspectiva asupra istoriei și toate „înnoirile” la care este supusă viața noastră, pentru a înlătura optica simplistă, prejudecățile sau încrederea naivă în texte nestudiate critic.

Capitolul acesta cuprinde prețioase informații pentru cei ce studiază trecutul Bisericii bănățene. Este un ghid autoritar prin meandrele teoriilor, interpretărilor și devierilor istorice. În lumina cercetărilor și concluziilor mai noi, minuțios și logic, caustic uneori, autorul supune sintezele și studiile (generale și locale, române, sîrbe, maghiare) de istorie bisericească unui aspru rechizitoriu. De un tratament special, prin analize și asprimea concluziilor, se bucură textele hagiografice care au constituit, ani de-a rîndul, false premise pentru unii cercetători din eparhia noastră, problemă lămurită, cu competență, de Dan Simonescu. Este cert că nu folosește progresul științific și prestigiului național ridicarea mitului la rangul adevărului istoric.

S-a spus (și cu temei) că fiecare epocă își scrie istoria din perspectiva ei și fiecă-

re reconsideră imaginea tradițională a trecutului. Istoricii criticați azi au scris într-o vreme când mitul istoric se putea substitui adevărului și multe probleme se rezolvau pe baza legendelor. Totuși operele lor nu pot fi, în totalitate, considerate „erori” ale istoriei. Îndepărtând elementele mitice, se pot reține din ele lucruri prețioase. Ele oferă un unghi, un sistem de gândire sau repere pentru o atare gândire. De aceea severitatea istoricului I. D. Suciu față de unii autori pare excesivă, deși cu prisosință ne-a dovedit, în toate lucrările sale, că știe preții munca înaintașilor.

Mai puțin retoric, dar persuasiv, autorul ne introduce în condiția istorică a începuturilor de viață creștină. Pornind de la constatarea obiectivă că în Banat s-au făcut relativ puține săpături organizate și că obiectele paleocreștine cunoscute, discutate și rediscutate de istorici și arheologi, au fost descoperite în mod întâmplător, el este convins că „viitoarele cercetări arheologice sistematice vor aduce multe surprize”. Pe baza celor cunoscute în mod cert până acum se poate totuși afirma că în veacurile IV-V creștinismul era introdus pe întreg teritoriul Banatului.

Cine a introdus creștinismul în Banat? Lectura devine din ce în ce mai palpitantă. Se surpă teze acreditate, se formulează, documentat și logic, alte teze — Niceta de Remesiana n-a convertit la creștinism pe daco-romanii din nordul Dunării, zice autorul. În imediata vecinătate a Banatului, în dreapta Dunării, se aflau, pe timpul episcopului Niceta din Remesiana (veacul al IV-lea) episcopii bine organizate, ai căror episcopi „aveau tot un caracter misionar” și care, sigur, întrețineau relații cu populația din stînga Dunării. „În Banat, vecinătatea comunităților creștine de la Singidunum și Sirmium ne îndreptățește să presupunem existența unor creștini izolați încă din vremea creștinismului timpuriu (...) Prigoanele din dreapta Dunării au intensificat răspîndirea creștinismului în Dacia, întrucît mulți creștini spre a scăpa de urgia persecuțiilor și a-și salva viața s-au refugiat în stînga fluviului, adică în Banat (...) Aici puteau să-și propovăduiască credința, să celebreze cultul creștin în comun nestîngerii, în limba lor daco-romană” (p. 31). „După edictul de la Milan din 313, cînd religia creștină este admisă, propagarea ei se face mai intens în masele populare daco-romane, nu prin forță ci prin convingere, întemeindu-se și primele comunități

creștine care treptat se răspîndesc pe tot întinsul provinciei” (p. 32) cum dovedesc și urmele paleocreștine.

„Viguroasă” logica autorului în interpretarea acestui capitol, dar, existînd încă opinii contradictorii, procesul de încreștinare necesită reconsiderări și completări. Ipotezele emise pînă acum n-au elucidat problema care aparține istoriei naționale. Autorul însuși zicea, cum am amintit, că viitoarele cercetări vor aduce multe surprize. Istoricii de prestigiu îl consideră încă pe Niceta din Remesiana ca pe misionarul care „a convertit la creștinism pe daco-romanii de pe ambele maluri ale Dunării, pe goți și bessii. El predică și scrie în limba latină timp de aproape o jumătate de secol...” (Const. C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1975 vol. I, p. 142).

De la primele indicii paleocreștine autorul trage cu abilitate firul istoriei prin încilcitele țesături ale anilor întunecați pînă la „prima urmă documentară” — Novella XI din 14 aprilie 535, prin care împăratul Justinian înființează, odată cu prefectura de Illiricum, arhiepiscopia Justiniana Prima, sub a cărei jurisdicție se aflau și cele două „cives-uri” episcopale menționate în Novellă, Litterata și Recidiva (vechea Arcidava, actuala Vărădia) situate în Banat.

O problemă care a ispitit mult istoriografia bănățeană o constituie existența unei episcopii „Ad Aquae”, amintită în Novella lui Justinian, pe care unii istorici au localizat-o în Mehadia (Ad Aquae) lângă Băile Herculane. I. D. Suciu, interpretînd textul Noveltei și literatura de specialitate, demonstrează că în amintita Novellă nu este vorba de localitatea Ad-Aquae — Mehadia. În imperiul roman au fost identificate aproximativ 120 toponime Aqua, Aquae, Ad Aquas.

Cert rămîne faptul că între 535—731, arhiepiscopia Justiniana Prima își extindea jurisdicția în stînga Dunării, în Banat.

În perioada de expansiune maghiară în Banat, istoria se împletește cu legenda. Biserica bănățeană, menținîndu-și organizațiile episcopale, trece sub jurisdicția mitropoliei autocefale a Ohridei, organizată de împăratul bizantin Vasile al II-lea. Centrul bisericesc bănățean se stabilește în castrul episcopal al Timișului (Timișoara), așezat pe vatra unei localități traco-dace. Acesta se menține în toate atestările documentare ca centrul bisericesc al românilor din Banat din veacul al X-lea pînă la 1232.

Primele mănăstiri atestate documentar în această provincie au fost ortodoxe, acapate de diferite ordine călugărești catolice în decursul vremii. Firul istoriei se întinde prin veacuri, mai viguros sau mai firav, înădăit, dar neîntrerupt. Secolele XIII—XIV sînt marcate de încercările apusenilor de a converti la catolicism populația ortodoxă din Banat. Documentele vremii ne vorbesc despre anumite măsuri restrictive asupra ortodoxiei, problemă controversată în istoriografia noastră. Cu aceeași logică, autorul află o rezoluție plauzibilă și pentru această sensibilă problemă, la care totuși s-ar putea formula unele rezerve.

Lipsa atestărilor documentare îl obligă pe autor să recurgă la unele „ipoteze care decurg din datele certe ce avem”. Sigur este că și în această perioadă de persecuție își continuă existența înfruntînd toate adversitățile. Centrul ortodox se mută, crede autorul, la Mehadia, apoi, pe timpul episcopului Ioan din Caffa, în părțile Hunedoarei. Urme de ierarhie bisericească superioară nu avem decît foarte vagi și imprecise. Atestări sigure ne lasă veacurile XIV—XV. Episcopatul organizat și recunoscut de căpeteniile statale va apare mult mai tîrziu, în veacul al XVII-lea, cînd mentalitatea îngustă și intolerantă a feudalismului catolic se va modifica sub influența Reformei și a intereselor politice (p. 66).

Viața religioasă însă a lăsat urme mai multe. Așa se menționează mănăstirea Hodoș-Bodroș ca cea mai veche mănăstire românească și, cea de-a doua, care și-a menținut neîntrerupt existența de-a lungul veacurilor (p. 71).

După ce turcii ocupă Timișoara (1552), Banatul se împarte în două unități administrative: Banatul de Caransebeș-Lugoș și Pașalicul de Timișoara. Biserica din Banatul de Caransebeș-Lugoș trece sub jurisdicția mitropoliei din Alba-Iulia, înregistrînd influența reformei, a catolicismului și a contra-reformei și un avînt al literaturii religioase române. Biserica din Pașalicul de Timișoara trece sub jurisdicția patriarhiei din Ipek, avînd două episcopii ortodoxe, la Timișoara și la Virșet. Titularii acestor episcopii și un mare număr de preoți participă la răscoala româno-sîrbă antiotomană din 1594, răscoală sprijinită de Mihai Viteazul și de românii din Caransebeș-Lugoș.

Uneori episcopiile numite sînt conduse de mitropoliți, între care se amintește Sf. Iosif cel Nou de la Partoș.

Situația aceasta durează pînă la 1668 cînd

Banatul de Caransebeș-Lugoș este cedat imperiului otoman și încorporat la Pașalicul de Timișoara pînă la 1718, cînd întreaga provincie este reocupată de imperiul habsburgic.

Este de remarcat faptul că în urma tratatului încheiat între Mihai Viteazul și Sigismund Báthory (20 mai 1595), Biserica ortodoxă din Transilvania și din Banatul de Caransebeș-Lugoș este pusă sub jurisdicția mitropolitului din Țara Românească. Autorul remarcă și neîntreruptele legături culturale cu Țara Românească.

În veacul al XVIII-lea viața bisericească din Banat se caracterizează prin lupta conștientă și neîntreruptă pentru dobîndirea ierarhiei bisericești în cadrul imperiului habsburgic și lupta împotriva tendințelor de unire cu Roma. Biserica bănațeană devine loc de refugiu pentru preoții români din Transilvania care s-au opus unirii cu Roma.

Prin pacea de la Passarovitz (1718), imperiul habsburgic anexează Banatul întreg, Oltenia și Serbia. Banatul devine „domeniu de coroană”. Se începe o intensă acțiune de industrializare și colonizare cu elemente străine. Numeroase sate românești sînt forțate să părăsească vechea vatră și să se retragă în regiuni mai puțin prielnice. Dislocarea populației române s-a făcut în condiții de exterminare (pag. 107). În general, „consolidarea stăpînirii habsburgice în Banat s-a făcut în condiții extrem de dure, de aceea tot secolul acesta este plin de protestele românilor împotriva noii dominații.

Între evenimentele din această perioadă, cu grave implicații în viața poporului bănațean, autorul amintește și militarizarea regiunii de sud a Banatului, prin înființarea în anul 1774 a regimentului valaho-ilir. (De fapt militarizarea se înfăptuise anterior regimentului valaho-ilir. La 1774 se contopesc unitățile română și sîrbă). Alt eveniment cu grave urmări a fost anexarea Banatului la Ungaria, cu excepția teritoriului regimentelor de graniță, pînă la 1872, cînd administrația maghiară se extinde și asupra acestui teritoriu.

Autorul analizează, în continuare, privilegiile acordate sîrbilor de monarhia habsburgică și supunerea eparhiilor noastre (Timișoara și Virșet) ierarhiei sîrbe. Dar aceste localități, Timișoara și Virșet, erau încă sub dominația otomană și aveau episcopi numiți de patriarhia din Ipek. De aceea cei doi episcopi, Isaija Djaković și Spiridon Stibița vor fi nevoiți să stea la Becichere-

cul Mare și la Caransebeș și astfel ajunge Caransebeșul reședință de episcopie (p. 110).

Măsurile din perioada „despotismului luminat”, Regulamentul iliric, edictul de toleranță, etc., au ca urmare întărirea Bisericii ortodoxe. Situația preoților din Banat se diferențiază de cea a preoților din celelalte principate române (p. 121). Se deschid porțile școlilor mai înalte, germane și latine, pentru tineretul român ortodox. Se organizează învățământul confesional, etc. Sinteza urmărește dezvoltarea vieții bisericești în complexul de factori economico-sociali, instituționali și culturali, implicând personalitățile reprezentative ale poporului român, revoluțiile și mișcările populare, etape importante în evoluția istorică, relațiile cu vecinii...

Se ridică acum din rindurile populației bănățene o strălucită pleadă, de preoți cărturari care redeschide lupta de emancipare bisericească și națională. Este impresionantă lupta acelor generații. Temeritatea atitudinii, obstinția, măreția viziunii, le înțelegem dacă le raportăm la dimensiunile idealului istoric, permanent și ineluctabil pentru acele generații. La Timișoara, Virșet și Arad, după o serie de episcopi sîrbi, românii cer insistent, avîndu-l în frunte pe Dimitrie Tichindeal, „episcop de neam român, cu singele și inima română”. Emanciparea Bisericii este un deziderat major al revoluției din 1848. La propunerea lui Eftimie Murqu, adunarea populară din Lușoi (15/27 iunie 1848) hotărăște înființarea mitropoliei ortodoxe române a Banatului. Demne de rememorat sînt circularele vicarului general al mitropoliei (ales de adunare) Dimitrie Petrovici Stoichescu, prin care cerea preoților „să nu mai pomenească la slujbe numele împăratului Franz Ioseph și al episcopului Jivcovič”. În alta cerea ca românii și ungurii să lupte împreună pentru cîștigarea independenței...

Mitropolia Banatului nu s-a înfăptuit atunci, din cauza înfrîngerii revoluției, dar a rămas în programul de deziderate al poporului român din Banat.

Reînființarea mitropoliei ardelen (24 dec. 1864), primită cu satisfacție în Banat, marchează începutul separării celor două biserici (română și sîrbă). Alte probleme, alte greutăți, alte conflicte. Împărțirea fondurilor comune, repartizarea mănăstirilor, a fundațiilor culturale, a bunurilor eparhiale, a bunurilor din parohiile mixte, sînt probleme care angajează personalitățile cele mai de seamă ale poporului român. Repre-

zentantul autorizat al românilor, în aceea perioadă, Andrei Mocioni, conștient că față de marile interese politice ale celor două națiuni, română și sîrbă problema separării ierarhice constituie un litigiu secundar, se adresa opiniei publice: „Trebuie să susținem și să cultivăm fără patimă legăturile noastre de frățietate și solidaritate cu acea națiune. Timpul va lămuri referințele și ne va împăca interesele reciproce”.

În 1865 se înființează episcopiiile ortodoxe române din Arad și Caransebeș, sub jurisdicția mitropoliei transilvănene. La Arad eparhia era bine organizată, episcopul Procopiu Ivacicovici, fiul preotului Andrei Ivașcu din Goruia, fiind episcop în funcțiune din 1853, dar la Caransebeș „trebuia luat totul de la început”. Pe parcursul unui sfert de veac, episcopul Ioan Popasu va așeza eparhia pe aceeași treaptă cu celelalte eparhii.

Episcopia Timișoarei a rămas încă un deziderat, și în această ipostază, trece în veacul nostru.

După 1918, se cere înființarea episcopiiilor Oradea, Cluj și Timișoara. Se înființează primele două. Alte zbateri, alte speranțe, alte memorii îndreptate acum spre capitala României întregite, frămîntări despre care nu s-a scris îndeajuns. Se înregistrează o etapă cu multe aspecte penibile (1932—1939), cu lupte intestinale, controverse care au degenerat, pe care autorul monografiei le trece, foarte sumar. Din perspectiva depărtării se vor putea aprecia la justa valoare, fără patimi, atitudinile aceleora care au fost prinși, mai mult sau mai puțin, în aceste lupte și controverse.

Lungul proces, deschis în veacurile trecute, se încheie abia în anii 1939 (Episcopia Timișoarei) și 1947 (Arhiepiscopia Timișoarei și Mitropolia Banatului).

„Rod al unor vechi năzuințe, Mitropolia Banatului s-a putut realiza, ca formă superioară de organizare bisericească în cadrul Patriarhiei Ortodoxe Române, abia în condițiile create în ultimile decenii” (p. 248).

Datele importante din istoria Bisericii bănățene se pot cu mai mare ușurință urmări în „cronologia...” de la sfîrșitul lucrării (pp. 251—256), care include, în ordine cronologică, și ierarhii eparhiilor din actuala Mitropolie a Banatului.

Lucrarea mai cuprinde un rezumat în limba engleză (pp. 267—278), un indice alfabetic și 55 planșe cu 81 ilustrații. Remarcabile sînt și condițiile grafice.

Am citit cartea cu plăcerea cu care am

citit și alte lucrări semnate de I. D. Suciu, dar cu un interes sporit. Nu este o lucrare care încheie un capitol, o epocă sau o durată istorică, după ce a exhaustat materialul documentar. Nici autorul nu emite asemenea pretenții. Dimpotrivă. Este o carte care pune grave probleme, care suscită interes, dezbateri și controverse, ca orice carte de început, care deschide căi de acces spre negura veacurilor. La o amănunțită căutare oricând s-ar putea semna unele lipsuri, scăpări, inadvertențe, interpretări riscante, aprecieri grăbite, unele enunțuri axiomatice acolo unde mai există semne de întrebare, unele „lungimi” neesențiale în economia cărții, în pofida stilului condensat, sau parciominia cu care tratează fapte ce impuneau, prin implicațiile lor, spații mai largi, ș.a.m.d. Conștient de ceea ce a realizat, fără reticență, cu onestitate științifică, autorul însuși mărturisește, preînțîmpinînd imputările, în încheiere: „Nu avem pretenția de a fi elucidat toate problemele ce le implică cercetarea îndepărtatului și întunecatului trecut al Bisericii ortodoxe române din Banat. Aceasta cu atât mai mult, cu cît în lucrarea de față se sintetizează pentru prima dată, în mod științific, sub toate aspectele ei, viața religioasă a românilor din acest colț al patriei noastre. Cercetări viitoare vor fi binevenite pentru aprofundarea și lămurirea unor probleme istorice care în stadiul actual al cunoașterii n-au putut fi tratate decît parțial” (p. 249). Dar toate acestea sînt neesențiale și proteice și, din respect față de „întregul” bine construit, solid și armonios, credem că nu merită să fie etalate și discutate. Ceea ce este esențial și peren nu mai poate fi surpat. Ceea ce trebuia spus, s-a spus, cu competență, cu răspundere deplină. S-a spus și argumentat esențialul: continuitatea vieții bisericești din Banat „organic legată de evoluția în timp a întregului popor și a Bisericii Ortodoxe Române luată în totalitate”. Completările, îndreptările se vor face prin cercetări meticuloase, în timp, fără grabă, căci istoria completă, ferită de erori, așezată pe temelii trainice, nu se poate realiza fără epuizarea documentelor aflate încă în arhivele interne și externe, întregite cu rezultatele și situate în perspective mai largi.

A doua carte de anvergură se va scrie, în orice caz, cu mai multă ușurință, pe firul întins de-a lungul veacurilor.

Prot. dr. Marcu Bănescu

TIPIC BISERICESC, Editura Institutului Biblic, București, 1976.

Între cărțile bisericești întocmite de Sfinții Părinți sau de unele persoane cucernice se numără și *Tipicul*.

Tipicul (tipikón, tûpos) însemnează formă, chip, normă, regulă și reprezintă o carte bisericească care cuprinde regulile bine întocmite după care trebuie să se săvîrșească sf. slujbe în tot decursul anului bisericesc. Leo Allatius numără *Tipicul* printre primele cărți bisericești.

În primele veacuri au existat mai multe Tipicuri care se numeau ktitoriká, după întemeitorii mănăstirilor.

De fapt rînduiala sfințelor slujbe și a modului de slujire a fost întocmit chiar de Sfinții Apostoli. Prima înfățișare a regulilor după care trebuie săvîrșite serviciile divine în cursul anului a trebuit să ne fie transmisă de Sf. Apostoli, care apoi s-a amplificat odată cu dezvoltarea cultului și a diferitelor laude bisericești. O regulă în acest sens avem de la Hariton Mărturisitorul din veacul al III-lea, iar în veacul al IV-lea avem regulile lui Eutimie și Teoctist. În veacul al VI-lea regulile acestea au fost strînse de Sf. Sava, din Palestina, numindu-se *Tipicul Sf. Sava*. Cu timpul acest Tipic s-a amplificat cu noi reguli și îndrumări și era întrebuițat în toate mănăstirile din Palestina.

În veacul al VII-lea, pe timpul năvălirii saracenilor, acest Tipic al Sf. Sava s-a pierdut, însă a fost refăcut de Sf. Sofronie, patriarhul Ierusalimului, care cunoștea pe de rost toate regulile cuprinse în *Tipicul Sf. Sava*.

Tipicul Sf. Sava s-a mai numit și Tipicul „studțiilor” fiindcă a fost introdus în mănăstirea „Studion” din Constantinopol de către Teodor Studitul. El a fost amplificat de către Sf. Ioan Damaschinul, căruia mai tirziu i s-au adăugat niște reguli numite „Capetele lui Marcu”, compus de ieromonahul Marcu, devenit episcop al Idruntului, în sec. al IX-lea. În capetele acestea ale lui Marcu se dau reguli cu privire la slujba unor sărbători, cînd rînduiala acestora se împreună cu slujba Învierii sau cu rînduiala slujbelor din Postul Mare.

Primul Tipicon al Sf. Sava s-a tipărit la noi în mănăstirea Neamț în 1816, tradus din greacă și slavonă. S-a retipărit la Chișinău în 1857. Din aceste ediții nu se mai găsesc decît puține exemplare. El de fapt nu cuprindea decît slujbele care se oficiau în mănăstiri, cele șapte Laude, fără rînd-

duiala Sf. Taine și Ierurgii, dar a fost mult folosit în Biserica noastră.

Un alt Tipic, a fost tradus după cel întocmit de protopsaltul Constantin de la catedrala patriarhiei din Constantinopol, în prima jumătate a veacului al XVIII-lea. Traducerea lui în românește a fost făcută de Anton Pan și de preotul I. Călărășanu de la biserica Lucaci din București, din încredințarea mitropolitului Nifon al Țării Românești și tipărit în 1851, retipărit apoi de mai multe ori până în 1925. Nici acesta nu a fost complet, având destule lipsuri.

În cursul anilor, la noi, au mai apărut și alte manuale de Tipic (neoficiale), compuse de preoți și episcopi buni cunoscători ai regulilor de slujire. Aceste manuale cuprind de cele mai multe ori reguli particulare, locale și sînt lipsite de uniformitate în modul de prezentare a rînduieiilor.

Lipsa aceasta de unitate în modul de oficiere a serviciilor divine s-a resimțit adînc în Biserica noastră, care prin Ierarhii ei în frunte cu Sf. Sinod, se străduiește să se ajungă la o uniformizare a cultului în rînduiala slujbelor, în modul lor de împlinire și în cîntarea bisericească.

Din necesitatea „stabilirii unei uniformități cît mai accentuate în modul săvîrșirii cultului divin de către toți slujitorii Bisericii noastre” (Cuvînt de lămurire, p. 6—7), Sf. Sinod a întocmit un proiect în scopul formării unei comisii care să întocmească un *Tipic* bisericesc, încă din anul 1953. Dat fiind însă faptul că s-a crezut necesar să se „stabilească mai întîi un acord prealabil între toate Bisericile autocefale în această privință, ca să păstreze și uniformitatea generală de cult în toată Ortodoxia” (Ibid., p. 7), lucru greu de realizat, comisia respectivă n-a lucrat.

Mai tîrziu, în anul 1973, Sf. Sinod a instituitului o nouă Comisie, pusă sub președinția Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist al Olteniei.

Comisia aceasta s-a întrunit de mai multe ori la Centrul mitropolitan din Craiova în anii, 1973 și 1974, lucrînd în colectiv, după ce fiecare capitol a fost lucrat de fiecare membru în parte.

Comisia a luat ca bază de lucru „Manualul de practică liturgică” al iconomului D. Lungulescu, întrucît e cel mai complet și cuprinde și rînduiala Tainelor și a Ierurgiilor.

Împărțirea materialului s-a făcut după manualul lui Lungulescu.

La întocmirea noului manual de Tipic bi-

sericesc s-a urmărit atît rolul preoților slujitori cît și a cîntăreților. Rînduiala sfințelor slujbe e prezentată clar și precis, s-a urmărit înlăturarea dezacordului care exista în diferitele Tipicuri în ceea ce privește redarea rînduieiilor slujbelor. „În cazuri în care există mai multe practici rituale regionale ori locale, divergente, s-a ales ca normativă practica cea mai corectă și mai conformă cu legile generale ale cultului, ori cea mai mult răspîndită, ori deja consacrată în Tipicurile bisericești mai vechi sau în cărțile respective de slujbă ... Pe alocuri s-au formulat cîteva reguli sau îndrumări noi, inexistente în cărțile respective de slujbă și privitoare la amănunte de curînd intrate în practica de cult a bisericilor parohiale” (Ibid., p. 9—10).

Lucrarea e întocmită pentru uzul Școlilor teologice, preoților și parohiilor din Patriarhia Română.

Lucrarea a fost tipărită în Editura Institutului Biblic și de Misiune ortodoxă în condiții tehnice optime, în două culori. Cu ajutorul tehnicii și a coloritului plin de efect, s-a încercat a se umplea golul pe care l-am resimțit în apariția unor astfel de lucrări.

În „Însemnarea” de la sfîrșitul cărții, p. 303 se precizează că „această primă ediție a *Tipicului* bisericesc, alcătuit după indicațiile Sfințitului Sinod, a fost tipărit în anul al 90-lea de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Române și la 50 de ani de la ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la rangul de Patriarhie, în timpul arhiepiscopiei Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian”.

Tot din această „Însemnare” de la sfîrșitul cărții se știe că regretatul patriarh Justinian a înțeles „să facă din această carte de cult un dreptar pentru desăvîrșirea acțiunii de uniformizare a săvîrșirii sfințelor slujbe în toate ținuturile locuite de dreptcredincioși ortodocși români”.

N-au fost cuprinse în noul *Tipic* bisericesc unele noțiuni sumare referitor la cultul divin, noțiuni de istoria poeziei religioase și numirea diferitelor cîntări și imne din Biserica noastră.

Sînt convins totuși că prin apariția noului *Tipic* bisericesc se aduce din partea alcătuitoarelor lui o modestă contribuție la îmbogățirea scrisului nostru bisericesc, iar preoții și cîntăreții vor avea la îndemînă o călăuză sigură, cu îndrumări și lămuriri complete în scopul oficierei serviciilor divine și a stabilirii unei cît mai accentuate

uniiformității în modul săvârșirii cultului divin.

Pr. prof. Alexandru Moisiu

DORU MURGU, *Nicolae Ursu*, Editura Facla, Timișoara, 1976, 156 pp.

Nu avem încă o perspectivă a depărtării, dar cîntecul...

„Cîntecul lui” — aere perennius — ne readuce mereu în memorie chipul celui care nu de multă vreme, dar prea de vreme, a plecat dintre noi: Nicolae Ursu.

Îl revăd cu aerul lui de gingășie, de o discreție ce refuza publicitatea entuziast fără ostentație, cumpănit, dar perseverent...

Îl revăd ostentînd la instruirea și dirijarea „Corului Catedral” (1943—1959) sau, ani de-a rîndul, în corporațiile noastre eparhiale (membru în Consiliul și Adunarea eparhială, reprezentînd circ. Lugoj), organizînd memorabile concerte de colinde sau dîndu-și contribuția la rezolvarea problemelor de ordin cultural, ridicate în eparhia noastră.

Îl revăd „coborînd” în Valea Almăjului, cu obișnuita-i discreție, dar cu sporită acuitate lirică, pentru a culege nestematele cîntecului bănățean, bucurîndu-se și de cîte „un condac” sau „tîmpar” neauzit în altă parte, cîntat de cantorii almăjeni „pe podobiu”.

Îl revăd și în acel crepuscul de iarnă — 1969 — cînd, undeva în zone tot mai conștiente, o sinistră certitudine prindea contur și exaltarea artistului încerca să înfrîngă anxietatea omului... Amintirea unui cîntec inflorase încă pe buzele lui subțiate.

A fost temeinic construit sufleteste.

Aceste „întoarceri” în timp ne-au fost prieluite de cartea muzicologului Doru Murgu: *Nicolae Ursu, compozitor și folclorist*, apărută la editura Facla. O carte fulguită de discrete nostalgii, dar vîguroasă construită pe un filon problematic. O carte care „rămîne în primul rînd o caldă evocare a unei existențe consacrate artei”, cum o califică în „Cuvînt înainte” muzicologul Gh. Firca, un alt distins elev — ca și Doru Murgu — al regretatului Nicolae Ursu. Dar autorul nu se limitează la o convențională etalare de date biografice, nici la exegeza operei, ci pătrunde adînc în acel „miez” al lucrurilor, la incidența unui spirit de o excepțională mobilitate cu problemele existențiale, culturale, muzicale. Este demnă de remarcat rivna tînărului muzicolog Doru Murgu de a reconstitui climatul cultural și artistic din „Metropola Banatului” în efer-

vescența căruia se dezvoltă omul și opera.

Este interesant de urmărit tot zbuciumul, toată truda pînă cînd „s-a plămădit încrederea în valoarea unei școli muzicale bazate pe cinstirea folclorului străbun”, realizare la care și-au dat contribuția neprețuită un Béla Bartók, Sabin V. Drăgoi, Nicolae Ursu, Tiberiu Alexandru și alții (p. 87). Nicolae Ursu este prezent și activ la „nașterea” tuturor instituțiilor artistice și de cultură la care eu năzuit bănătenii în veacul nostru. „Mai lent, dar pregnant, se afirmă compozitorul în viața muzicală a țării” (p. 92). Într-adevăr a fost lung și anevoios urcușul, avînd sprijin doar munca și încrederea în munca sa.

Doru Murgu, dotat cu multă sensibilitate artistică, cu harisme literare și o bună pregătire de specialitate, evocă duios și cald „complexa personalitate” a profesorului său, despre care personal are multe amintiri. Amintirile elevului devin patetice mărturii, întregind mărturiile din afară.

„Etapale” din viața pedagogului, compozitorului și folcloristului Nicolae Ursu fiind marcate cu sugestive titluri (Răscolind obîrșile; Anii de ucenicie; Zăgăzuind eferul sonor; Cînd zeii războiului vorbesc, muzele (nu) amuțesc; Zorii împlinirilor; La ceasul crepusculului) antrenează lectura și-i sporesc farmecul.

Dacă opera lui Nicolae Ursu se poate ușor cunoaște din ceea ce a rămas tipărit sau în manuscris (la sfîrșitul lucrării Doru Murgu ne dă „catalogul creațiilor lui Nicolae Ursu: coruri, lucrări pentru pian, lucrări pentru orchestră, lucrări pentru voce și pian, lucrări pentru fanfară, lucrări instrumentale, lucrări didactice, culegeri și cercetări folclorice editate, culegeri de folclor și studii inedite), mai greu se poate cunoaște structura intimă și chipul lui de pedagog eminent. De aceea credem că merită să fie reproduse cîteva rînduri din cartea lui Doru Murgu, care exteriorizează chipul pedagogului din ultimile sale zile, așa cum a rămas în sufletul studenților săi: „În august 1968, Nicolae Ursu făcea — fără să știe — ultimul său drum pe această vale ce șerpuie între doi munți stîncosi acoperiți cu legende, cu haiduci și comori, cu stînci abrupte și păduri umede. Revenise aici pentru a încheia o primă fază de muncă, care peste ani va însemna o lucrare vastă și pretențioasă, *Monografia Văii inferioare a Netei*. Grupul celor 20 de studenți rămin martori acestui ultim episod al vieții sale. Porneau dimineața în zori, în-

solii de trîlul păsărilor și freamătul muncii, pentru a se reîntîlni apoi la masa lungă de brad din șopronul ce le servea drept sufragerie. Temperat, muzicianul impunea respect cu totul neostentativ, prin felul său de a fi. Se simțea bine alături de acești tineri, care la cei 20 de ani ai lor aveau glumele și zîmbetul pe buze. Pe teren dădea sfaturi profesionale, inițiindu-i în chestionarea subiecților. Prezenta problema aceasta ca pe una de bun simț și tact. Studenții îl priveau la lucru, îi admiră firea blîndă, calmul, calitatea de a crea ambianța în care oamenii se pomeneau cîntînd din inimă, deschis, cu drag. Înainte de a se despărți, la cină, i-au cîntat studenteste, ciocnind pahare cu bere. Le-a vorbit atunci cu glasul său bun, presimțind parcă sosirea ceasului de predării ștafetei; le-a vorbit mistuit de un nesecat elan, despre pasiunea cercetării științifice, care trebuie să le înflăcăreze conștiința pe tot parcursul vieții. Tulburat, ține să fixeze jaloanele esențiale ale acestei munci, tinerei generații sosite să-l înlocuiască. Studenții care-l ascultau simț vibrația acelor vorbe rupte din experiența unei vieți, spuse cu o seriozitate gravă, cu multă dragoste de popor, mustînd pasiune și tenacitate. A doua zi, pleca singur, pe jos, într-o direcție opusă lor, aplecat sub greutatea magnetofonului și rucsacului și a bolii care-i cuprinde tot mai mult trupul. Călca plin de grijă și preocupări, întorcîndu-se din cînd în cînd să le mai facă un semn cu mina ... (pp. 136—137).

Abia împlinise 63 de ani.

Plecat din satul copilăriei (Șanovița), din atmosfera muzicală a Chizătăului și Lugojului, Nicolae Ursu a rămas, prin structura sa morală și culturală, la „universul” copilăriei, dînd patrimoniului național „cel mai mare număr de monografii muzicale” a căror valoare a fost unanim recunoscută.

Opera sa, zice Doru Murgu în încheiere, reprezintă o marcantă adeziune la crezul unui popor, slujind cu abnegație năzuința de a da bucurii artistice celor mulți. Această năzuință i-a învîforat sufletul de visător și l-a înălțat crainic al dorurilor, cîntecului și simțirii pămîntului său.”

Prot. dr. Marcu Bănescu

Arhim. GAMALIIL VAIDA, *Mănăstirea Cozia*, Editura Sf. Mănăstiri Cozia, 1977, 83 pp.

Intr-o remarcabilă ținută grafică — prin

îngrijirea staretului mănăstirii arhimandritul Gamaliil Vaida și cu tiparul Poligrafiei „Arta Grafică” redactor de carte fiind Al. Bădăuță, a apărut monografia „Cozia — Ieri și astăzi”, străvechi așezămint voievodal, pe care, în „Cartea de aur” a mănăstirii, Conducătorul Statului, Domnul Nicolae Ceaușescu îl consideră, cu prilejul vizitei făcută la mănăstirea Cozia, drept ... „unul dintre cele mai reprezentative monumente ale artei noastre vechi, lăcașul unde își doarme somnul de veci, marele Domn al Țării Românești, Mircea cel Bătrîn...”

Acel voievod care, în documentele vremii, se intitula: „... Io Mircea, Mare Voievod și Domn, din mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu, stăpînind și domnind peste toată țara Ungrovlahiei și a părților de peste munți, încă și către părțile tătărești și Almașului și Făgărașului herțeg și domn al Banatului Severinului și pe amîndouă părțile, pe toată Podunavia, încă pînă la Marea cea Mare și stăpînitor al cetății Dîrstorului”, cum glăsuiește hrîsovol de la Cozia, dat de Mircea cel Mare în anul 1406.

Această titulatură, una dintre cele mai cuprinzătoare mărturii voievodale ale unității românești, monografia de față o așează fronton pe pagina ei de gardă, urmînd harta „Hotarelor Țării Românești în timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn, ctitorul „Coziei”, și aceea a Amlășului și a Făgărașului cu satele pomenite în hrîsoavele lui Mircea cel Bătrîn: amîndouă reinviind în autograful din menționata „Carte de aur”: „Lupta lui Mircea și a celorlalți voievozi ai țării lor române pentru neaflînare și ființă națională și-a aflat astăzi strălucita împlinire în Patria noastră independentă și suverană”. Glorioasa imagine a marelui voievod întregindu-se apoi, în Predoslavia monografiei, cu clasicele versuri ale lui Gr. Alexandrescu și apoi cu cele desprinse din „Serisoarea III-a: anume spre a defini — de la început — structura istorică și amploarea cuprinsului lucrării părintelui Gamaliil Vaida:

„Nu e om de rînd, el este Domnul Țării Românești,

Eu nu ți-ai dori vreodată să ajungi să ne cunoști.

Nici ca Dunărea să-nece spumegînd a tale oști ...

Împărați pe care lumea nu putea să-i mai încapă

Au venit și-n țara noastră, de-au cerut
pământ și apă —

Nici nu voi ca să mă laud, nici nu voi
să te înspăimânt:

Cum veniră se făcură, toți o apă și-un
pământ"...

În pornind de la atari temelii, care îmbină trecutul istoric cu înfăptuirile — nu mai puțin istorice — ale prezentului, Starețul de astăzi al mănăstirii Cozia, a năzuit să cuprindă, într-un spațiu grafic succint, o valoroasă monografie documentară, admirabil împodobită iconografic: rod al unor lecturi întinse — al căror vast aparat bibliografic stă la îndemina cititorilor — și al unor migăloase cercetări personale în răspîndita arhivă coziană (care se cere regрупată la locul ei de obârșie). Lucrarea este realizată într-un stil de aleasă simplitate, putîndu-se adresa atât specialiștilor — prin numeroase investigații inedite — cit, deopotrivă, marelui public — prin numeroase pagini în care se evocă, de însuși tezaurierul lor de astăzi, starețul mănăstirii, bogăția ei viață, cărturărească și creștină: "... Dacă străinilor, Cozia (cu șopotul tainic al celor două fîntini și puternica voce de rapsod a Oltului) le poate apărea numai ca o strălucită operă arhitectonică și pictoricească, pentru noi românii, însă mănăstirea — mare nestemată vie prinsă într-o montură carpatină unică, — se încaarcă și cu luminile celor șase veacuri de istorie care pîlpîie de totdeauna aci: uneori tragic, de multe ori viforos și răzbătător, dar purturi răscolitoare prin glorioasele amintiri ale veșnicelor lupte pentru apărarea ființei neamului nostru, aflată de o parte și alta a Carpaților". Aspecte în duhul cărora — stăruind îndeosebi asupra secularelor activități naționale, cărturărești și de artă de odinioară ale mănăstirii, — monografia Părintelui Vaida caută să rememoreze, în egală măsură, valoarea de ieri, aieva și astăzi, predoslavia lucrării încheindu-se cu această lăpădară și definitorie originală finală: „precum Densușul pentru Transilvania, Cozia a însemnat pentru Țara Românească, același trainic simbol de peste timp al vechimii și permanenței noastre în aceste pămînturi străbune, ca și al credinței și culturalității de totdeauna ale poporului român".

Așa după cum menționează autorul lucrării, mănăstirea Cozia — această străveche moștenire strămoșească — trăiește și va rămîni în istoria noastră și în memoria

poporului român, deopotrivă prin însemnătatea ei spirituală și artistică cît și prin cei aproape 600 de ani scurși de la întemeiere.

Mănăstirea a fost înălțată „la locul numit Nucet pe Olt, adică Cozia" și i s-a spus și „Mănăstirea de la Nucet", fiind clădită într-o regiune foarte prielnică pentru creșterea nucilor. Numele acesta de Cozia, vine de la cuvîntul pecenegu-cuman Koznucă/Cozia: nucet.

În acest spirit, îmbinînd „ieri" și „astăzi" în „totdeauna", arhitectura compozițională a monografiei descrise, în capitole bine construite, considerentele pentru care Mircea cel Bătrîn — acest reînviat „Cavaler de al credinței" — a ales aici locul de înălțare al Coziei; apoi paginile închinete mormintului voievodal (refăcut), aceluia ale Maicii Teofana (Teodora) — mama lui Mihai Viteazul și Egumenului Mihail; după care urmează Paraclisele, fîntinile voievodale, construcțiile brîncovenesti și acele în care s-a adăpostit în 1821 Tudor Vladimirescu. Colecția de obiecte de artă bisericească, Bolnița mănăstirii, zidită de Petru Voievod (Radu Paisie) spuranumită, cu drept cuvînt, „giuvaierul secolului XVI de la Cozia", ale cărei clopote — danii ale lui Mircea dar aflate de îndelungă vreme la Argeș și Rîmnic — mai așteaptă încă „să readucă de-asupra voievodalului așezămint de la mănăstirea Cozia: glasul de peste timp al Cîtitorului său"...

Dar, în afară de monumente în sine, multe restaurate, la Cozia au sălășluit și învățat carte călușari care au ajuns pe trepte înalte în ierarhia bisericească, de atunci și de mai tirziu. Tot acolo s-au deprins mulți monahi în arta cioplitelui în lemn și piatră, cum și meșteșugul scrierii sau al copierii de manuscrise; pe lângă cele cu caracter religios, multe au fost dicționare, lucrări de istorie, geografie și chiar astronomie care au alcătuit tot atitea izvoare de cultură laică.

După ultimul capitol bibliografic al lucrării cele mai de seamă dintre aceste manuscrise și tipărituri au fost reproduse în partea ei finală, alcătuită de prețioasă antologie de hrîsoave și pagini de incunabile, ca o admirabilă execuție grafică a întregii lucrări, în alcătuirea ansamblului căreia se face simțită, adesea, contribuția „redactorului ei de carte" — prof. Al. Bădăuță: scriitor și om de cultură care, cu gustul său, ales și sigur, ca și cu pricepera afirmată în numeroase alte lucrări do-

cumentare și beletristice (recent în volumul *O carte trăită*, editura „Albatros”), a contribuit ca această monografie să dobândească caracterul unei adevărate opere de artă, pe care o completează alte două recente tipărituri pe teme înrudite: pliantele „Cozia” și „Turnu”, ambele elaborate (în colaborare) de autorul monografiei Cozia și redactorul de carte. Adevărate policromii florale în imagine și text, ultimul fiind editat cu prilejul împlinirii a 300 de ani de atestare documentară a acestui Varlaamian metoc al Coziei: cîndva (precum legendarea Peșteră a lui Daniil) loc de reculegere schivnică în faurul unor chilli săpate direct în steiurile mănăstirii de mai tirziu.

Lucrarea este închinată Prea Sfinției Sale Prea Sfințitul Iosif Gafton Episcop al Rîmnicului și Argeșului, cu a cărui binecuvîntare a și apărut.

Astfel întregită, editată în același format și condițiuni grafice egale, simultan apărută în cinci versiuni (română, franceză, engleză, germană și italiană) lucrarea Părintelui Gamaliil Vaida se încadrează într-o tehnică dintre cele mai complete și de cea mai largă circulație în prezentarea monumentelor și valorilor de artă și arhitectură atot-honore.

Mănăstirea Cozia rămîne, și pe mai departe, un monument religios vechi și artistic, de o mare însemnătate, a cărui existență e legată direct de trecutul istoric și cultural al țării noastre. Datorită cadrului geografic în care este așezată, rolul ei istoric, cărturăresc și artistic precum și faptul că adăpostește, de aproape șase sute de ani, mormintul marelui luptător, apărător și făuritor de țară românească, Mircea cel Bătrîn, acest așezămînt — este cercetat și admirat de mulțimea celor care apreciază acest valoros monument istoric.

Longin I. Oprea

V. POPEANGĂ, *Școala românească din părțile Aradului în perioada 1867—1918*, Arad, 1976, 256 pagini, format 24×17 cm.

Editată de Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Arad, lucrarea directorului liceului pedagogic din Arad, prof. dr. Vasile Popeangă, continuă studiile temeinice pe care le-a publicat în ultimul timp despre trecutul școlii românești din părțile Aradului, pînă în praful istoricului 1 decembrie 1918. Obiectivul principal pe care îl urmărește și îl realizează deplin este relevarea aportului adus de această școală

și de slujitorii ei în perioada respectivă la opera de făurire a unității noastre naționale, aport ce împreună cu Preparandia arădeană, cu societățile culturale și cu presa românească, a fost hotărîtor.

În *Cuvîntul înainte* (pp. 3—4), autorul precizează că școala populară din eparhia Aradului care îngloba și o parte din nordul Banatului, era organizată pe principii confesionale, condusă de Episcopia arădeană prin Senatul său școlar, insistîndu-se în-deosebi asupra școlilor din localitățile aflate în actuala componență a județului Arad. Bazat pe un vast material documentar, în cea mai mare parte inedit, studiul care are apanajul clarității și conciziei, e o puternică confirmare a integrării școli românești în lupta de emancipare națională a românilor și a contribuției școlilor la această luptă. Atestă totodată marea și statornicul efort material și moral pe care l-a făcut Biserica și comunitatea românească pentru susținerea școlii, permanentele legături cu frații de peste Carpați, multiple și variate, cultural integrîndu-se în ambianța spirituale a epocii și dezvoltîndu-se ca instituție cu funcții naționale ce au evoluat în contextul societății.

Prin integrarea organică a școlii în lupta de emancipare națională dusă de poporul român, prin lupta continuă, prin dinamismul și marea capacitate de mobilizare a învățătorilor confesionali, statul austro-ungar n-a reușit să folosească școala pentru scopul urmărit: unificarea politică a unui conglomerat multinațional din care era format, și deznaționalizarea.

Cele trei capitole gîndite și documentate științific, cuprind următoarele probleme: legislația școlară a epocii și lupta românilor pentru apărarea caracterului național al școlii populare (pp. 8—31), organizarea învățămîntului popular (pp. 31—56), conținutul învățămîntului (pp. 56—96), dezvoltarea rețelei școlare (pp. 97—155) școlile arădene, factor de promovare culturală a poporului (pp. 156—188), rolul școlii arădene în realizarea unității naționale (pp. 188—215) și 38 pagini de documente.

Referirile la Banat, oferă informații importante despre activitatea lui Vincentiu Babeș (p. 6), Pavel Vasici (pp. 38, 190), Partenie Gruescu (pp. 38, 57—60, 147), Meletie Dreghici (pp. 40, 161), L. Călăceanu (pp. 148, 203), Pavel Rotariu (p. 165), Emanuil Ungureanu (p. 165), a altor bănațeni, despre mișcarea culturală din Banat și urmările ei în contextul luptei pentru desăvîrșirea unită-

ții statale, în care s-au angajat cu toate posibilitățile.

Prot. Ion B. Mureșianu.

MARIA BOTIȘ-CIOBANU: *Crăiasa codrului*, Editura Facla Timișoara, 1976, pp. 150.

Poetă, scriitoare și folcloristă, numele Mariei Botiș-Ciobanu s-a bucurat de o largă circulație și apreciere prin cele mai prestigioase reviste literare și gazete, în deosebi între anii 1898—1905, când și-a publicat cea mai mare parte din poeziile, legendele și poveștile sale, după cum rezultă și din substanțiala analiză a operii ei, făcută de G. Nistor, în prefața volumului apărut sub îngrijirea sa: *Crăiasa codrului*.

În anii menționați, a colaborat la Familia și Telegraful Român, unde și-a făcut debutul de scriitoare, Gazeta Transilvaniei, Luceafărul, Tribuna Literară, Revista Ilustrată, Românul, Solii Dreptății, din Transilvania. Convorbiri Literare și Semănătorul din România, la alte gazete, almanahuri și calendare populare, aceste din urmă foarte răspândite și citite la sate în vremea aceea.

Maria Botiș-Ciobanu era de fel din Țara Moților, unde s-a născut la 16 august 1866, în Abud sat, județul Alba, fiica lui Vasilie Ciobanu, originar din Siclău, putându-și socoti drept arădancă și pe bună dreptate, pentru că din anul 1900 până în 1940 a trăit la Arad, ca soție a vrednicului întru pomenire prof. dr. Teodor Botiș, cărturar și publicist distins, fost rector al Academiei teologice din orașul de pe Mureș.

După ce între anii 1891—1900 a fost profesoară la Sibiu și în alte localități, în orașul Arad, Maria Botiș-Ciobanu s-a îngrijit de apariția volumelor sale: *Scrisori către eleve*, 1901, ediția doua; *Poezii*, 1905, o culegere din revistele la care colaborase; *Doiina*, 1912, legende; *Țara Moților*, 1928, legende și credințe și *Povești* în 1940. Celelalte volume i-au apărut la Sibiu: *Scrisori către eleve*, 1900, iar ediția treia la Cluj în 1926 și al doilea volum *Poezii* în 1927.

Din opera ei literară, G. Nistor evidențiază în mod deosebit cele 12 Scrisori către eleve, din volumul cu același titlu. Maria Botiș-Ciobanu fiind preocupată mereu de educația tinerelor vârstare din Transilvania, ca să însușească marea iubire de neam, să devină mame virtuoză și bune gospodine, însușiri feminine socotite ca fiind cele mai prețioase în toate timpurile.

Despre iubirea de neam, Maria Botiș-Ciobanu spunea odată că „este cea mai puternică iubire din lume, căci toate celelalte pasiuni omenești se sting și dispar pe aripile timpului, pe cînd amorul de patrie este singurul care nu se stinge nici odată...”

În scrisorile sale mai tratează subiecte diferite despre împlinirea datoriilor, avere, rang, despre lux și aroganță, căsnicie, facearea de bine, port, nedreptate și alte teme educative care au rămas mereu de actualitate.

Cunoscutul scriitor Al. Ciura, analizând aceste scrisori, în revista Luceafărul, în 1903, de la Budapesta, spune printre altele: „Broșura d-nei Maria Ciobanu, prin simplul fapt că apare în a doua ediție, dovedește că e la înălțimea cuvenită, umplînd un gol în literatura noastră didactică”.

Din volumul *Țara Moților*, autorul ediției subliniază semnificația socială a poeziilor: Arieș cu unde crețe, Jalea moților, Moții și Craiul munților (închinată lui Avram Iancu) — care „sînt printre primele producții din literatura română despre Moți și Munții Apuseni, Mariei Botiș-Ciobanu revenindu-i meritul de a fi îmbogățit tematica lirică noastră” cu asemenea versuri și mai departe: „Cu Moții durerea se transformă în crudă amenințare. Verbul scurt, 5—6 silabe, dobindește o cadență gravă, sugerînd rostogolirea unor forțe implacabile. Poezia de revoltă socială a Mariei Botiș-Ciobanu atinge prin aceste versuri punctul cel mai înalt: Ce vuiet și larmă / S-aude din munți? / Vin moții cărunți / Cu crețe pe frunți / Și mina pe arme...”

Sau strofa: „Arieș cu undă creată / Craiul basmelor din crîng / Spune lumii ca să știe / Neamul pentru care plîng”, din altă poezie, nu anticipează „Oltul” lui Octavian Goga?

Volumul *Țara Moților* mai cuprinde legende, credințe și obiceiuri din lumea atît de bogată în adînci simțiri și vibrații a moților — în polida tuturor năpastelor care s-au năpustit împotriva lor atîta amar de vreme în trecut.

Maria Botiș Ciobanu a mai scris poezii religioase, patriotice, sonete și pasteluri, pline de gingășie, de dragoste pentru om și de natură.

Despre opera ei literară au scris în mod elogiios Ilarie Chendi, N. Iorga, Perpessicius și alți scriitori consacrați.

La Arad, Maria Botiș-Ciobanu a mai depus și o foarte intensă și apreciată activi-

tate patriotică, în calitate de infirmieră pentru îngrijirea răniților și prizonierilor în timpul primului război mondial, din anii 1914—1918, iar apoi ca președintă a societății „Crucea Roșie”, filiala locală, până în anul 1938, legându-și numele de opera socială care merită să fie pomenită.

Pedagogă, mai mult practică, pe teren, decât teoretică, în anul 1927 a înființat o colonie de vară la Săvișin-Arad, și în 1933 o școală pentru copiii fără părinți, mutată apoi în comuna Călugăreni, unde a funcționat până în 1948. Era un fel original de școală pentru ocrotirea și reeducarea tinerilor descoperiți ca cerșetori și fără căpății. Prin lungă sa existență, școala aceasta și-a dovedit utilitatea socială deosebită și grija ctitorului ei pentru copiii năpăstuiți.

Apariția volumului selectiv *Crâiasa codrului* este un semn de binemerită cinstită a unei scriitoare care spunea în anul 1940: „Eu toată viața mea am scris pentru popor, durerile și bucuriile lui-le-am împărtășit întotdeauna. La apusul vieții mele tot păstrez credința mea din tinerețe că literatura noastră trebuie să rămână legată pe popor...”

Apusul acesta s-a ivit în anul 1950, când Maria Botiș-Ciobanu a închis ochii pentru totdeauna, la Oradea.

Ion Pogana

Arhitect SORIN GAVRA, *Arhitectura populară din Țara Moților*, teză de doctorat, Timișoara, 1977, vol. I text 144p.; vol. II anexe — 151 planșe.

Am considerat necesară prezentarea acestei lucrări deoarece, se pare, că este primul repertoriu științific al arhitecturii civile și de cult din Țara Moților.

Lucrarea își propune să realizeze, în cele cinci capitole, un studiu asupra celor mai caracteristice construcții populare din această zonă, prezentând un material inedit care cuprinde relevele unei întregi serii de monumente de arhitectură tradițională. Cele peste 200 de obiective răspândite pe întreaga întindere a Apusenilor, care fac obiectul tezei de doctorat, au dus la elaborarea unei lucrări de o excepțională valoare documentară, valoare la care a contribuit și exactitatea măsurărilor și minuțiozitatea desenelor.

Dar autorul nu se mărginește să prezinte doar obiectivele studiate, ci face și o prezentare a zonei respective ca să se poată înțelege complexitatea fenomenelor care au

determinat o anumită tipologie arhitecturală. Mai mult, se analizează graul acestor oameni, ocupația lor de bază precum și marea diversitate de meșteșuguri, fie că este vorba de prelucrarea lemnului, a lutoiului, a țesăturilor etc. etc., toate practicate cu măiestrie și cristalizate de-a lungul unui unitar proces istoric.

Odată cu analiza tipurilor de sae din Țara Moților, teza intră în subiectul de specialitate analizând specificul etnografic al uneia din cele mai mari complexe de zone istorico-culturale din țara noastră. Această vastă analiză este permanent ficuă prin analogie cu alte tipuri de sae le la noi ori din aria balcanică, scoțind în evidență tipul satelor — crânguri — specifice zonei Munților Apuseni.

Examinarea genurilor de construcții cu caracter util din Țara Moților se formează în capitolul în care autorul face o legătură gradată între sat și gospodărie, terminând cu locuința. Accentul se pune pe cele două tipuri caracteristice pentru această zonă: gospodării pastorale izolate și fără împrejurimi, gospodării pastorale izolate și împrejurite.

„Casa țărănească” formează un vast subcapitol în care se prezintă tipurile predominante din această zonă, tipuri tradiționale, dar relevând în același timp necesitatea continuării noilor construcții în spiritul specificului zonei, neacceptând altăraa bunului gust.

Arhitectura de cult face obiectul unui întreg capitol. Autorul face o clasificare a celor mai caracteristice lăcașuri de cult, clasificare ce se bazează pe planimetrie. Dacă la început bisericile aveau și casele un plan rectangular, abia mă trziu ele încep să se diferențieze prin apărta absidei altarului care va primi brna unui poligon. Această formă fiind experimentată de țaran la șurile poligonale sau suile „cu altar” ce stau drept mărturie în întreaga zonă a Apusenilor. Este sigur că abia după ce această construcție utilitară a constituit o reușită constructivă, meșterul țaran a aplicat-o la construirea biseicbr. Din exemplele cercetate, de autor, se desprinde că meșterii populari locali au știu să impune cu multă pricepere acestor edificii o trăsătură cu totul aparte, acel caracter de monumentalitate.

Vasta lucrare a arhitectului Sorin Gavra se încheie cu o sinteză, în care autorul reia toate genurile de construcții de aici și le

analizează din punct de vedere al valorilor lor artistice, scoțind în evidență caracteristicile lor estetice. Analizând și făcând un dens rezumat al arhitecturii, autorul trece în revistă și sculptura și mobilierul, acordând un spațiu și ambianței interioare, reliefând sobritatea, echilibrul volumelor și rafinamentul meșterilor.

Teza se impune prin deosebita ținută științifică, seriozitatea abordării acestei vaste tematici și prin ideile-soluții date de autor pentru conservarea etnicului și pentru revitalizarea unor forme ale arhitecturii tradiționale în cadrul sistematizării comune-lor.

Viorel Tigău

POȘTA REDACȚIEI

În numărul 10—12, anul XXVII/1977, pp. 781—782, al revistei noastre, la rubrica „Viața bisericească în cuprinsul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului”, redacția a inclus o informație intitulată „Cercetări arheologice privind trecutul mănăstirii Partoș” și care se voia o prefațare a unui studiu competent în legătură cu cercetările arheologice ce au avut loc la respectivul așezământ în anul 1977.

Așa cum vor încerca să dovedească cele de mai jos, informația nu a fost lipsită de unele erori sesizate ca atare de arheologul Luminița Munteanu-Trucă, care a avut bunăvoința să facă unele precizări și pentru care, deodată cu mulțumirile de rigoare îi exprimăm și cuvintele scuze, datorate în egală măsură și cititorilor noștri.

Iată conținutul precizărilor doamnei Munteanu-Trucă: „... sub titlul „Cercetări arheologice privind trecutul mănăstirii Partoș” — cu toată buna intenție a redacției — au apărut o serie de inadvertențe, provenite dintr-o sursă neavizată, referitoare la rezultatele săpăturilor arheologice efectuate de subsemnata în anul 1977. Voi prezenta în cele ce urmează corecturile de rigoare specificând că „fragmente de ceramice considerate ca aparținând secolelor XII—XIII” se încadrează de fapt la jumătatea sec. al XIII-lea, începutul sec. al XIV-lea. De asemenea, ceramica hallstattiană nu aparține secolelor XII—XV, cum apare în text, iar „urme cu caracter gospodăresc” nu au fost încă descoperite în această primă campanie. Cripta-cavou a fost surprinsă pe latura de sud a navei bisericii de secol XIII și nu pe cea de nord a altarului, iar afirmația că „Ecaterina Ioanovici ... s-ar putea să fi fost ultima descendentă a familiei ctitorului Marcu Muțiu” nu are o certă bază documentară. În acest context se situează și presupunerea, ușor hazardată, legată de prezența la interiorul bisericii „sub solee” a cavoului ctitorului bisericii parohiale.

„De altminteri, menționez, că materialul cu rezultatele acestor prime cercetări arheologice va apare într-unul din viitoarele numere ale acestei reviste subliniind amănuntul, deloc neglijabil, valabil și pentru alte asemenea situații că, materialele arheologice sînt inedite și orice publicare a lor trebuie să se facă numai de autorul cercetărilor sau cu eventuala sa permisiune”.

Cititorii din străinătate pot abona revista „Mitropolia Banatului” adresîndu-se la ILEXIM Departamentul Export-Import Presă, P.O. Box 136—137 — Telex : 11226, București, strada 13 Decembrie nr. 3.

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

Premiere industriale. Efectul modernizării. Recente capacități puse în funcțiune. Noutăți tehnice și noi produse. Din viața porturilor. Realizări gospodărești. Cură balneară în tot timpul anului. Cercetări epigrafice. Așezări geto-dacice. Tezaur tragic. — — — — — 284

C R O N I C A B I S E R I C E A S C Ă

Lucrările forurilor superioare ale Bisericii Ortodoxe-Române. Jubileul „Telegrafului Român”. Din nou printre cei de „acasă”. Pentru sărbătorirea comună a Paștilor. Congresul ortodocșilor din Europa Occidentală. „Consens” asupra botezului, euharistiei, și preoției. Recunoaștere reciprocă a botezului. Colocviu asupra conciliarității. Reactualizarea Bibliei în viața liturgică. Sinodul episcopilor romano-catolici. — — — — — 294

N O T E Ș I C O M E N T A R I I

*** Teologia latino-americană. — — — — — 297

V I A Ţ A B I S E R I C E A S C Ă Î N C U P R I N S U L M I T R O P O L I E I B A N A T U L U I

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBESULUI

Zile de praznic. Sesiunea Adunării Eparhiale. Sfințire de biserică. Încununarea unor strădanii. Slujire arhierescă la Bocșa Montană. Vizite canonice. Noi hiroteniți. Examen de capacitate. Conferințe preoțești. Cinstirea înaintașilor. Decese. — — — — — 300

E P I S C O P I A A R A D U L U I

Anul Nou la reședința eparhială. Sfințire de biserică. Plecat dintre noi. — — — — — 312

P R E Z E N T Ă R I B I B L I O G R A F I C E

I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Precuvintare de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Corneanu, Timișoara 1977 (M. Bănescu). *Tipic bisericesc*, București 1976 (Pr. prof. Alexandru Moisiu). Doru Murgu, *Nicolae Ursu*, Timișoara 1976 (M. Bănescu). Arhim. Gamașil Vaida, *Mănăstirea Cozia* (L. I. Oprea). V. Popeangă, *Școala românească din părțile Aradului în perioada 1867—1918*, Arad 1976 (Ion B. Mureșianu). Maria Botiș-Ciobanu, *Crâiasa codrului*, Timișoara 1976 (Ion T. Pogana). Sorin Gavra, *Arhitectura populară din Țara Motilor*, Timișoara, 1977 (Viorel Țigu). — — — — — 314

POȘTA REDACȚIEI — — — — — 328

lei 37,50

52419